

OSMANLI KÜLTÜR MİRASIMIZ

MEŞHUR HATUNLAR

RİZÂEDDÎN B. FAHREDDÎN

SADELEŞTİREN
AHMET ACARLIOĞLU

MEŞHUR HATUNLAR

Rızâeddîn b. Fahreddîn

Sadeleştiren

Ahmet Acarlıoğlu

Proje	:	Osmanlı Kùltür Mirasımız
Proje Genel Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse
Proje Editörü	:	Asım Sarıkaya
Kitap Adı	:	Meşhur Hatunlar
Müellif	:	Rızâeddîn b. Fahreddîn
Sadeleştiren	:	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Acarlıoğlu
ISBN	:	978-625-7617-26-0
Baskı	:	Gözden Geçirilmiş 2. Baskı
SAMER Yayınları	:	53
Proje Kitaplığı	:	3
Dizgi & Kapak	:	SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü

Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş-2022

İÇİNDEKİLER

Sadeleştirenin Önsözü _____	32
Rızâeddîn b. Fahreddîn'in Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri _____	35

— MEŞHUR HATUNLAR —

İHTAR _____	45
-------------	----

İ ELİF HARFİ

1. Aram Banu Hanım _____	55
2. Arslan Hatun _____	56
3. Azad _____	56
4. Azermî Daht _____	57
5. Asya _____	58
6. Asya _____	59
7. Alanguva _____	59
8. Amine _____	60
9. Amine _____	66
10. Amine _____	67
11. Amine _____	67
12. Amine er-Remliyye _____	67
13. Amine Sümeyye _____	68

14. Anı Fâtıma _____	68
15. Ay Melek _____	69
16. Uhtu'l-Müzeni (Müzeni'nin Kız kardeşi) _____	69
17. Ercüment Banu Hanım _____	69
18. Erguvan _____	70
19. Erduca _____	70
20. Erva bt. el-Hârib _____	70
21. Erva bt. Abdülmuttalib _____	71
22. Esmâ bt. Ebû Bekir _____	71
23. Esmâ bt. Umeys el-Hasemiyye _____	74
24. Esmâ bt. Yezîd _____	75
25. Esmâ Amiriyye _____	76
26. Esmâ-i İbret _____	76
27. Elif _____	77
28. Ümâme bt. Ebi'l-As _____	77
29. Ümâme bt. el-Hâris _____	77
30. Ümâme bt. Hazrec _____	78
31. Ümmü Ünâs _____	79
32. Ümmü Eruk _____	79
33. Ümmü'l-Yemen _____	79
34. Ümmü'l-Benin _____	80
35. Ümmü Cafer _____	81

36. Ümmü Cemil	81
37. Ümmü Habíbe	82
38. Ümmü Hakim Beyza	83
39. Ümmü Hakim Hâricîye	83
40. Ümmü Hakim Mahzûmîyye	84
41. Ümmü Hakim Vâsıla	84
42. Ümmü'l-Hayr	85
43. Ümmü'l-Hayr	85
44. Ümmü'l-Hayr bt. Sahr	85
45. Ümmü Ra'le el-Kuşeyriyye	85
46. Ümmü'd Derdâ	86
47. Ümmü Zer'	86
48. Ümmü Seleme	88
49. Ümmü Seleme	89
50. Ümmü Süleym	92
51. Ümmü Asım	93
52. Ümmü Atiyye	94
53. Ümmü Ukbe	94
54. Ümmü'l-Ala	95
55. Ümmü Alkame	95
56. Ümmü Amr	96
57. Ümmü İsa	97

58. Ümmü'l-Feth	98
59. Ümmü'l-Fadl	98
60. Ümmü Kuhha	98
61. Ümmü'l-Kiram	99
62. Ümmü Külsüm	99
61. Ümmü Külsüm	99
62. Ümmü Külsüm	100
63. Ümmü Muhammed	100
64. Ümmü Ma'bed	100
65. Ümmü Mûsa	101
66. Ümmü Nahif	101
67. Ümmü Hâşim	102
68. Ümmü Hani	102
69. Ümmü Hani	103
70. Emetü'l-Hâlik	104
71. Emetü'l-Aziz	104
72. Emetü'l-Aziz Bağdâdiyye	104
73. Emetü'l-Aziz Şerîfe	105
74. Emetullah	105
75. Emetü'l-Vâhid	106
76. Ümmü'l-Hena	107
77. Ümeyme	107

78. Ümeyme	107
79. Ümeyme	108

ﺏ B HARFİ

80. Bâdiye	109
81. Bafu	109
82. Büseyne	110
83. Büseyne	112
84. Bahiyye	113
85. Bedeviyye	113
86. Bedîa	114
87. Bezl	114
88. Bereke	115
89. Berre bt. Abdülmuttalib	115
90. Berîre bt. Mürre	115
91. Berîre	116
92. Berîke	117
93. Bezmialem	118
94. Besûs	118
95. Basbas	118
96. Bağdat Hatun	119
97. Bülbül	119

98. Belkıs	119
99. Belkıs	121
100. Benan	121
101. Bint	122
102. Bint el-Bağdâdiyye	122
103. Bint el-Cudî	122
104. Bint Hüdâverdi	123
105. Bint ed-Devami	123
106. Bint Dehin el-Luz	123
107. Bint Saîd	123
108. Bint Âişe	124
109. Boran	124
110. Boran Daht	125
111. Bah Afrin	125
112. Behruze Hatun	126
113. Behiye	126
114. Bibi	126
115. Bilyon	126

پ PE HARFİ

116. Padişah Hatun	128
117. Pertev Piyal	129

ت TE HARFİ

118. Tach Hatun	130
119. Tâce	130
120. Tuhfe	130
121. Tizkâr Pay Hatun	131
122. Turhan	132
123. Türkan Hatun	132
124. Takiyye (Erminaziye)	132

ث SE HARFİ

125. Sübeyte	134
126. Sübeyte bt. Yuar	134
127. Süreyya	135
128. Süveybe	135

ج CİM HARFİ

129. Canfeda Hatun	137
130. Cerba bt. Kasâme	137
131. Ca'de	138
132. Celile-i Sultâniye	138
133. Cema'a	138

134. Cuma'	139
135. Cemile	139
136. Cemile bt. Vâil	139
137. Cinân	139
138. Cenûb	140
139. Cüveyriye	140
140. Cüveyriye bt. Ebû Cehil	141
141. Cihan Ara Hanım	141
142. Cehîze	141

ﺥ HA HARFİ

143. Habbâbe	143
144. Habîbe	146
145. Hübâ Hatun	146
146. Habîb Cemal	147
147. Habîbe	147
148. Habîbe Hanım	148
149. Habîşe	149
150. Hacnâ	150
151. Hüzâm	150
152. Hasnâ	151
153. Hasnâ	151

154. Hasnâ _____	152
155. Hafsa _____	152
156. Hafsa bt. el-Hac er-Rükeyne _____	153
157. Hafsa bt. Hamdûn _____	155
158. Halîme bt. Ebî Züeyb _____	156
159. Halîme bt. el-Hâris _____	156
160. Halîme b. Muhammed Sadık _____	157
161. Hammâme _____	157
162. Hamdûne _____	157
163. Hamde el-Heyteniyye _____	159
164. Hamne _____	159
165. Hamide Banu Hanım _____	160
166. Hamide bt. Nu'mân _____	160
167. Hanne _____	162
168. Hanîfe _____	162
169. Hanîfe Hanım _____	162
170. Havvâ _____	163
171. Hayyât _____	164

Ĥ HA HARFİ

172. Hatun _____	166
173. Hatun _____	166
174. Hatîce _____	167

175. Hatıce _____	169
176. Hatıce _____	169
177. Hatıce _____	170
178. Hatıce _____	170
179. Hatıce _____	170
180. Hatıce _____	170
181. Hatıce _____	170
182. Hatıce _____	171
183. Hatıce bt. en-Nuveyrî _____	171
184. Hatıce es-Site _____	171
185. Hatıce eş-Şahcâniyye _____	171
186. Harkâ _____	172
187. Harkâ _____	172
188. Harkâ _____	175
189. Hürrem _____	175
190. Hansâ _____	175
191. Hurşid Banu _____	179
192. Havle bt. Sa'lebe _____	179
193. Havle bt. Abdullah _____	180
194. Hizran _____	181

ﺩ DAL HARFİ

191. Dahtanus	184
195. Duğa	185
196. Defak	185
197. Dilaram Çenki	185
198. Dilşad Hatun	185
199. Delîle	186
200. Danânir	186
201. Dünya	187
202. Devlet Hatun	188

ﺯ ZEL HARFİ

203. Zatü'l-Hal	189
204. Zülfa	189
205. Züebâ	190

ﺭ HARFİ

202. Râbia eş-Şamiye	191
203. Râbia el-Adeviyye	191
204. Râbia el-Askalânî	192
205. Râhîl	192
206. Rebâb	192

207. Rebâb _____	193
208. Rübeyyi' _____	194
209. Recep _____	194
210. Rahmet _____	194
211. Radiyye _____	194
212. Radiyye _____	195
213. Radiyye Hanım _____	195
214. Ra'le _____	195
215. Rukaş _____	196
216. Rukayka _____	196
217. Rukeyye _____	197
218. Rukayye _____	198
219. Remle _____	198
220. Rümeykiyye _____	199
221. Reyyân _____	199
222. Reyyân _____	200
223. Reyhâne _____	201
224. Reyhâne _____	201
225. Reyta bt. Cezel _____	202
226. Reyta bt. Aclân _____	202

ﺝ ZEL HARFİ

227. Zâhide	203
228. Zebbâ	203
229. Zeba	205
230. Zübeyde	206
231. Zübeyde	206
232. Zerka	207
233. Zerka	208
234. Zerkâ	209
235. Züleyhâ	209
236. Zümrüt	211
237. Zinnebra	211
238. Zehra Hanım	211
239. Zib es-Sena Hanım	213
240. Zeynü'l-Arap	213
241. Zeyneb	214
242. Zeyneb	215
243. Zeyneb	216
244. Zeyneb	216
245. Zeyneb	216
246. Zeyneb	217
247. Zeyneb	220

248. Zeyneb _____	221
249. Zeyneb bt. at-Tasriyye _____	221
250. Zeyneb bt. el-Avvâm _____	221
251. Zeyneb Hatun _____	222
252. Zeyneb Hanım _____	223
253. Zeyneb Şerih'in Hanımı _____	224
254. Zeyneb Fevâz _____	225
255. Zeyneb el-Meriyye _____	226
256. Zeyn Hatun _____	226
257. Zinetü'n-Nisâ Hanım _____	226

س SÎN HARFİ

258. Sâre _____	227
259. Sâre _____	227
260. Sâre _____	227
261. Sittü'l-Ümena _____	228
262. Sittü'l-Ehl _____	228
263. Sittü'l-Hutabe _____	228
264. Sittü'ş-Şam _____	228
265. Sittü'l-Arap _____	229
266. Sittü'l-Fukahâ _____	229
267. Sittü'l-Kudât _____	229

268. Sittü'l-Kül _____	230
269. Sittü'l-Melik _____	230
270. Sittü'l-Vüzerâ _____	230
271. Sittü'l-Vüzerâ _____	231
272. Sittü'l-Vüzerâ _____	231
273. Sittü Kureyş _____	231
274. Secâh _____	232
275. Saray Hanım _____	233
276. Suâd _____	238
277. Sadûne _____	238
278. Sa'de _____	238
279. Sefâne _____	239
280. Süfra _____	239
281. Sükken _____	240
282. Sükeyne _____	241
283. Selâme ez-Zerka _____	241
284. Selâme (Sahâbîyye) _____	242
285. Selâme el-Kussi _____	242
286. Sultan Baht _____	243
287. Sülekâ _____	244
288. Selmâ _____	244
289. Selmâ _____	244

290. Selmâ el-Bağdâdiye	245
291. Selmâ el-Mütedelliye	245
292. Selmâ el-Yemeniyye	246
293. Sümeyye	246
293. Sudebe	249
294. Sevde	249
295. Susan	250
296. Seyyide	252
297. Sirin	252
298. Siyûn Hanım	253

ش ŞIN HARFİ

299. Şahcihân Hanım	255
300. Şecere ed-Dar	255
301. Şeref Hanım	256
302. Şerîfe Hanım	257
303. Şerîfe Hanım	258
304. Şeânîn	258
305. Şa'vâne	258
306. Şifâ bt. Abdullah	258
307. Şelbiyye	259
308. Şehrâm	259

309. Şemûs el-Cedisiyye	260
310. Şehde	261
311. Şehde	261
312. Şehr Bânu	261
313. Şirin	262
314. Şeymâ	262

ص SAD HARFİ

315. Sabîha	263
316. Sıddîka	263
317. Safvet Hanım	264
318. Safverâ	265
319. Safiyye	265
320. Safiyye	266
321. Safiyye bt. Şerefüddin	267
322. Safiyye bt. Yâkut	268
323. Safiyye-i Zâhide	268
324. Sûfiyye	268

ض DAD HARFİ

325. Dubâ'a	269
326. Da'f	270

327. Dayfe	270
------------	-----

ط TI HARFİ

328. Tabaka	271
329. Tarfetü'l-Kayyine	271
330. Tutran	272
331. Tuta	272
332. Toy Hanım	273
333. Taytuğlu	275

ظ ZI HARFİ

334. Zafer Hanım	276
------------------	-----

ع AYN HARFİ

335. Âbidetü'l-Medine	277
336. Atîke	277
337. Atîke	280
338. Atîke	280
339. Âlimetü'l-Benât	280
340. Âliye	280
341. Âliye	281
342. Âliye	281

343. Âişe _____	281
344. Âişe el-Ba'unıyye _____	284
345. Âişe bt. Talha _____	285
346. Âişe bt. Abdullah _____	287
347. Âişe bt. el-Adl _____	288
348. Âişe bt. Ali _____	288
349. Âişe bt. Muhammed _____	288
350. Âişe bt. Muhammed _____	289
351. Âişe bt. Muhammed _____	289
352. Âişe bt. Muhammed _____	289
353. Âişe bt. el-Mu'tasım _____	290
354. Âişe bt. en-Nesif _____	290
355. Âişe bt. Yusuf _____	290
356. Âişe el-Endülüsiyye _____	290
357. Âişe Türkiye (Türk Âişe) _____	290
358. Âişe Sittü'l-Ayş _____	291
359. Âişe Sâdıka _____	291
360. Âişe el-Kurtubiyye _____	292
361. Âişe en- Nebeviyye _____	293
362. Âişe İsmet _____	293
363. İ'bâdiyye _____	296
364. Abbâse _____	296

365. Abbâse bt. el-Fadl	297
366. Abde	297
367. Able	298
368. Abîde	298
369. Ubeydetü'l-Tanburiyye	298
370. Atabe	299
371. Utbe	299
372. Arûziyye	300
373. Ureyb	300
374. Azze	301
375. İzzetü'l-Meyla	302
376. Afrâ	302
377. Afrâ	303
378. Akile	303
379. Ukraşe	304
380. İlmü'l-Medeniyye	304
381. Alemşah Hanım	304
382. Uleyye	305
383. Uleyye	306
384. Amayim	306
385. Amre bt. Abdurrahman	306
386. Amre bt. Nu'man	306

387. Annân _____	307
------------------	-----

غ GAYN HARFİ

388. Gaziye Hatun _____	308
389. Gazâle _____	308
390. Gassânîye _____	309

ف FE HARFİ

391. Fâria _____	310
392. Fâria bt. Himâm _____	310
393. Fâtıma _____	311
394. Fâtıma _____	313
395. Fâtıma _____	314
396. Fâtıma _____	314
397. Fâtıma Endülüsüye _____	316
398. Fâtıma bt. Ahmed _____	316
399. Fâtıma bt. el-Haşşâb _____	316
400. Fâtıma bt. Abbas _____	318
401. Fâtıma bt. Abdülmelik _____	318
402. Fâtıma bt. el-Müsennâ _____	319
403. Fâtıma Sultan _____	319

404. Fâtıma el-Fuhayha	319
405. Fâtıma en-Nebeviyye	320
406. Fâtıma Aliye Hanım	320
407. Fitne	321
408. Fahriye	322
409. Feriha	322
410. Ferîde	322
411. Fazl	324
412. Fitnat	324
413. Fitnat Hanım	326

ق KAF HARFİ

414. Kadıncık Ana	332
415. Kabîha	333
416. Katile bt. en-Nadr	333
417. Kurretü'l-Ayn	334
418. Katâmi	336
419. Katru'n-Nidâ	336
420. Katûra	336
421. Kalemü' Endülüsiyye	337
422. Kalemü' l Salihyye	337
423. Klopatra	337

424. Kamer	339
------------	-----

ﻙ KEF HARFİ

425. Kübük Hâtun	340
426. Kerîme	340
427. Külsüm	341
428. Külsüm	341
428. Gülrâh	341
429. Kemâliyye	342

ﻝ LAM HARFİ

430. Lale Hatun	343
431. Lübâbe	343
432. Lübnâ	343
433. Lübnâ	344
434. Latife el-Hadaniyye	344
435. Leylâ el-Ahyelye	345
436. Leylâ el-Amûriyye	346
437. Leylâ el-Gıfâriyye	347
438. Leylâ bt. Tarık	347
439. Leylâ bt. Mühelhel	347
440. Türk Leylâ	348

441. Leylâ Hanım	349
------------------	-----

م MİM HARFİ

442. Mau'n-Nisâ	351
443. Mariyetü'l-Kıbtiyye	351
444. Mal Hatun	352
445. Mâviye	352
446. Mah Melek Hatun	352
447. Mutim el-Hâşimiyye	352
448. Mahbûbe	353
449. Merâcil	354
450. Merhab	354
451. Meryem	354
452. Meryem bt. Yakûb	354
453. Meryem bt. Ahmed	355
454. Mesâbîh	355
455. Muaza	355
456. Maden el-Cemal	355
457. Melike bt. eş-Şeref	356
458. Menfûse	356
459. Mihrimah Sultan	356
460. Mihra	357

461. Mehisti _____	358
462. Meysûn _____	358
463. Meymûne _____	359

ن NUN HARFİ

464. Nâile _____	360
465. Nezhûn _____	361
466. Nesibe Hatun _____	362
467. Nesîbe bt. Ka'b _____	362
468. Nidâr _____	363
469. Nu'm _____	363
470. Nefîse _____	363
471. Nigar Hanım _____	364
472. Nüvvâr _____	371
473. Nûr Cihan Hanım _____	372
474. Nûr Sultan _____	372

و VAV HARFİ

475. Vezîrû'n-Nisâ _____	373
476. Vellâde _____	373

• HE HARFİ

477. Hacer	375
478. Hacer	376
479. Hediye	376
480. Hüzeyl	376
481. Hind	377
482. Hind bt. Zeyd el-Ensârîyye	379
483. Hind bt. el-Has	380
484. Hind bt. Zâlim	380
485. Hind bt. Avf	382
486. Hind bt. Nu'man	382
487. Hind bt. Nu'man	383

• YE HARFİ

488. Yasemine	386
489. Yüsrâ	386
490. Yalaktalu	387
491. Yehibullah	387

SONUÇ	388
-------	-----

İbn Hacer el-Askalânî'nin Tercümesi	394
-------------------------------------	-----

Suyûtî'nin Tercümesi	396
Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Kıymetli Kızları	399
Hız. Peygamber'in Pak Eşleri	399
Resûl-i Ekrem'in Halaları	399
Kadın Muhaddisler	399
Mesnedeler	400
Kadın Şeyhler	400
Kadın Fâkihler	400
Müellife ve Muharrireler	400
Edîbeler	401
Müderriseler	401
Zâhide ve Vâizeler	402
Hatîbeler	402
Yazı Yazan Sahâbîler	402
Yazı Yazmada Usta Olanlar	402
Ayak İle Yazanlar	402
Padişahlık Yapanlar	403
Bulgar, Saray, Kazan'da olan Müslüman Kadınlar	403
Bahadırlar	403
Doktorlar	403
Seyahat Eden ve Hacca Gidenler	403
Gözsüzler	403

Çocuğu Çok Olanlar: _____	403
Peygamberlik İddia Edenler _____	403
Aruz İlminde Mahir Olanlar _____	403
Fıraşlık Eden Sabâbîler _____	404
Uzaktan Görenler (Gözü Keskin Olanlar) _____	404
Vefalılar _____	404
Ahmaklar _____	404
İslâm Ümmeti İçin Büyük Faydalı İşler Yapanlar _____	404
Sahâbîlerden Merhametli Mürebbiyeler (Bakıcılar) _____	404

SADELEŞTİRENİN ÖNSÖZÜ

Elinizdeki kitap, Rızâeddîn b. Fahreddîn'in en önemli eserlerinden biridir. Bu eserinde çağında yaşamış ve Batı medeniyetinin tesiri altında kalmış, geri kalmışlığın da vermiş olduğu hissiyatla ümitsizliğe kapılmış müslümanlara moral vermek ve kadınları dört duvar arasına sıkıştırmak ve toplumdan izole etmek düşüncesinde olan insanlara, müslümanlar kadınlar arasında çeşitli sahalarda alime ve uzman olmuş kadınların kısaca biyografilerini vererek düşüncelerinin yanlış olduğu ifade eder.

Müellife göre kadınlar el üstünde tutulur ve eğitimlerine itina gösterilirse her türlü kemalatı ve ilimleri öğrenebilirler. Yine o ancak kadınları eğitilmiş olan milletlerin çocuklarının güzel ahlak ve kemal sahibi olabileceğini ve bir milletin ve devletin ancak bu şekilde terakki edebileceğini söyler. Müslümanlar arasında büyük zatların ilk dönemlerde ortaya çıkması, sonraki dönemlerde ise zuhur etmemesinin sebebini ise eğitilmiş annelerin toplumda olmamasına bağlar ve şunu da ekler “bu zamanda bu kitabı okuyacak kişi bulmak zor olsa da elbet bir gün üzerinden cehaletin küllerini silkelemiş insanlar benim bu kitabımı okuyacaklardır” diyerek adeta bu kitabı döneminde yaşayan insanlar için değil gelecek nesiller için yazdığını ifade eder. Bu kitapta yer verdiği ve ilimlerin her sahasında uzman kadınların adlarını sayarak “Kadınların kapasitesi erkeklerin gerisindedir, onların yeri ancak evleridir, yapacakları en güzel işte çocuk yetiştirmektir” diyenlere en uygun cevabı vermiş olur.

Müellifimiz bu kitabı hazırlarken çalışmasının başında on, on beş sayfalık bir makale hazırlamak düşüncesiyle yola çıkmış olsa da daha sonra eser

Meşhur kadınlar’dan birini zikredip de diğerini bırakmak uygun olmaz düşüncesiyle genişlemiştir. Sizin de göreceğiniz gibi bazen bir cümleyle bazen bir paragrafla bazen de bir iki sayfayla İslâm tarihinde derin izler bırakmış önemli kadınları anlatmaya çalışmıştır. Bu kadınlar arasında önemli, en bilinen kadın sahabilerden tutun da Peygamber eşlerine, muhaddiselere, fakihelere, edibelere, şairelere, yazarlara, padişahlara, devlet adamlarına rastlamak mümkündür. Müellifimiz okuyucu için gayet faydalı olacağını düşündüğüm metin içi bilgiler vermektedir. Bu eseri okuyan kişi bir nevi Muhtasar İslâm Tarihi de okumuş olacaktır. Zira biz bir İslâm tarihçisi olarak daha evvel tabakat kitaplarında isimlerini gördüğümüz, biyografilerini okuduğumuz bilinmesi gereken meşhur kadınların neredeyse tamamına bu kitapta yer verildiğini ve bu kişiler hakkında bilinmesi gereken ne varsa özetlenerek verildiğini gördük. Bu açıdan müellifimizin İslâm tarihine olan vukufiyetini takdir etmek gerekir.

Müellif sadece bir dönemde yaşamış kadınlar hakkında bilgi nakletmemektedir. Hz. Adem’den başlayarak büyük peygamberlerin eşleri (Hz. İbrahim, Hz. Musa gibi), Hz. Peygamber’in (s.a.s.) eşleri, kadın sahabilerin önde gelenleri ve tabiinden kendi dönemine kadar yaşamış önemli, iz ve eser bırakmış meşhur kadınlara yer vermektedir. Dikkatimizi celb eden başka bir husus, müellifin İslâm coğrafyasının her yerinden hicaz’dan orta doğudan tutun da Hindistan’a, Asya’nın içlerine, Osmanlı coğrafyasına, Endülüs’e kadar müslümanların yaşadıkları ve eser bıraktıkları nereler varsa buralardaki meşhur kadınlara eserinde yer vermesi olmuştur. Müellfimiz bazen de müslüman olmamasına rağmen yaptıklarıyla müslümanlar üzerinde iz bırakmış kadınlardan da bahsetmektedir. Fakat bunların sayısı ancak bir elin parmakların adedince. Eserde numaralandırılan biyografi adedi dört yüz doksan bir’dir. Müellif bazen bir başlık altında birden çok isme yer verildiği için toplamda zikri geçen meşhur kadın sayısı beş yüz kırk dokuz’dur.

Kitabın tertibi Arap alfabesine göre düzenlendiğinden biz de bu tertibi bozmadık. Biyografiler verilirken yer yer kişiye ait Arapça ve Osmanlıca şiirler zikredilmiştir. Arapça şiirlerden bir kısmının manalarını kendisi metin içerisinde vermişken, bir kısmının anlamlarını ise vermemiştir. Bu şiirlerin Arapçalarını yazıp dipnotta da manalarını verdik. Aynı şekilde Osmanlı Türkçesiyle verilen şiirleri metin içerisinde Osmanlı Türkçesiyle zikrettikten sonra dipnotta da latin harfleriyle okunuşlarını yazdık. Eser saf, duru bir türkçe ile yazılmış olsa da yer yer Tatarca kelime ve terkiplerin kullanılması anlaşılmasını zorlaştırmaktaydı. Biz eserin ruhuna zarar vermemek düşüncesiyle mümkün olduğunca metne müdahale etmemeye gayret sarf ettik. Zaman zaman metinde geçen kişiler ve kavramlar ile ilgili dipnot açarak açıklamalar yaptık. Bunların da bizim tarafımızdan yapıldığı belli olsun eserin metni ile karıştırılmasın düşüncesiyle parantez içinde bilginin sadeleştiren (Sad.) tarafından eklendiğini belirttik.

Ahmet Acarlıoğlu
Kahramanmaraş-2022

RİZÂEDDÎN b. FAHREDDÎN'İN HAYATI, ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ

Tam adı Rızâeddîn b. Fahreddîn b. Seyfeddin eş-Şirdânî olan yazarımız 12 Ocak 1859 tarihinde Rus İmparatorluğuna bağlı olan Tataristan'ın Elmet Rayonunun Bügülme ilçesine bağlı Kiçüçat köyünde doğdu. Dindar bir aileye mensup olan Rızâeddin ilk eğitimini anne babasından aldı. Yedi yaşında okula gitmeye başlayan Rızâeddîn on yaşında Tüben Şelçeli (Aşağı Çırşılı) Medresesi'ne gitti. Burada Arapça, Farsça, Türkçe dillerini tercüme edecek ve konuşabilecek şekilde; Rus İmparatorluğu'nda yaşamanın bir sonucu olarak da Rusça'yı akademik düzeyde öğrendi. Daha medresede öğrenci iken bir çok klasik kitabı istinsah etti.¹

Rızaeddin, İdil-Ural bölgesi Müslümanlarının Milli tarih ve matbuatının gelişiminde büyük gayretleri olan, uyanış devrinin büyük alimlerinden, yazdığı eserler ile Rusya Müslümanları üzerinde iz bırakan, Rusya'da 1923-1936 yıllarında İslâm'a karşı devlet eliyle başlatılan büyük savaşa karşı müftülüğü döneminde Rusya müslümanlarını bir araya getiren döneminde yaşamış Osmanlı münevverlerine tesir eden tarihçi, gazeteci ve kadıdır. O komple bir insan olup bir çok ilimle ilgilenip eser vermiş velûd bir alimdir.²

¹ İsmail Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin* (İstanbul, 2000), 21-23; Goulmar Baltanova, "Rızâeddin Fahreddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/70-71; Enver Heyri, "Büyük Âlim Rızaeddin Fahreddin", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 8 (2016), 156; Bünyamin Erul, "Tatar Alimlerden Rızaeddin b. Fahreddin (1859-1936) ve Hadisçiliği", *AÜİFD* XLVI/II (2005), 60.

² Ömer Hakan Özalp, *Rızâeddin bin Fahreddin; Kazan'la İstanbul Arasında Bir Âlim* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2001), 5-7.

Fikir hayatı için önemli dönüm noktalarından biri 1884 yılından itibaren Gaspıralı İsmâil'in yönetiminde yayımlanan Tercüman gazetesi ile tanışması ve Gaspıralı ile mektuplaşması oldu. Onun düşünce hayatını etkileyen olaylardan bir diğeri de Kazanlı din âlimi Şehâbeddin el-Mercânî'nin ıslahatçı fikirleriyle 1886 yılında tanışmasıydı. Şehâbeddin Mercânî'nin felsefi fikirleri ve ileri görüşlülüğü, onun bilimsel düşüncesinin gelişmesinde önemli bir faktör olmuştu. İlk tanışmasından sonra Rızâeddîn, Kazan'da Şehâbeddin Mercânî'nin evinde birkaç defa daha bulunmuştu.³

1887'den itibaren öğrenim gördüğü Tüben Şelçeli (Aşağı Çırşılı) Medresesi'nde ders vermeye başlayan Rızâeddîn, Şehâbeddin Mercânî'nin eğitim yöntemlerini kullanmış, bu dönemde ilk beş eserini kaleme almıştır. Sürekli kendisini geliştiren düşünür, bilime merak sarmış, skolastik engelleri yıkararak yenilenme, ileriye doğru adım atmayı kendine hedef belirlemiştir. 1887 yılında İmâmlık sınavına girmiş ve kazanmıştır. O kendi vazifesini yerine getiren birisi olarak sadece mahalle halkı içerisinde değil, bütün çevrede bilinir bir şahıs haline gelmiştir. Onun düşünce hayatına yön veren bir diğerk kişi olan Cemâleddîn-i Efgânî ile de 1888 yılında St.Petersburg'da görüştü. Onun fikir hayatını etkileyen kişiler arasında yakın ahababı olan Musa Carullah ile beraber Muhammed Abduh ve Kasım Emin'in isimleri de zikredilebilir.⁴

1889'da medreseden ayrıldı ve İmâmlık ile müderrislik görevlerini yürüttü. 23 Ocak 1891 yılında Çarlık Rusyası'nda yaşayan müslümanların dört dinî idaresinden biri olan Ufa'daki Orenburg Müftülüğü'nde kadılık yapmaya başladı. Bu görevini yürütürken İslâm klasiklerini okuma, İslâm dünyasındaki fikir hareketlerini takip etme imkanı buldu. Kadılık yaparken Hacı Abdülğani Efendi'nin savunduğu Cedîdci (yenilikçilik) hareketini

³ Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 49; Baltanova, "Rızâeddin Fahreddin", 35/70-71.

⁴ Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 49-57; Baltanova, "Rızâeddin Fahreddin", 35/70.

destekledi.⁵ Islâh-ı Lisân-ı Türkî, Islâh-ı Mekâtib ve Neşr-i Maârif Beyne'l-Müslimîn cemiyetlerinin çalışmalarına dahil oldu.⁶

1900 yılında Ufa Ruhanî Meclisi'nin üyelerinden biriydi.⁷ 1905 Rus Devrimi'nden sonra Müslümanların gazete çıkarmasına izin verilmesinin akabinde 1906 yılında müftülükteki kadılık görevinden istifa etti ve Orenburg şehrinde gazeteciliğe başladı. Fâtih Kerîmî'nin hazırladığı Vakit gazetesinde⁸ çıkan yazılarının yanında Şûrâ dergisinin editörlüğünü yürüttü.⁹ Bu dergide 700'den fazla makalesi yayınlandı. Tatarların ünlü medresesi "Hüseyniye"de hadis ve siyer dersleri verdi. Yazılarının çıktığı vakit gazeatesi ve Şûrâ dergisi 1918 yılında kapatıldı. Bunun üzerine kadılık yapmak üzere Ufa'ya döndü.¹⁰

1923'te Ufa müftülüğüne seçildi. 1924 yılından başlayarak müftülük bünyesinde İslâm Mecellesi isimli bir dergi çıkardı. 1925'te Leningrad'da düzenlenen SSCB İlimler Akademisine şarkiyat uzmanı olarak çağrıldı. 1926'da Mekke'de düzenlenen İslâm Kongresi'ne ülkesini temsilen delegasyon reisi olarak iştirak etti.¹¹

⁵ Saime Selenga Gökgöz, "19. Yüzyılda Türk ve Müslüman Dünyanın 'Ahval'i Üzerine: İsmail Bey Gaspiralı'nın Siyasî Yazılarında Çağ Yorumu", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 11/4 (Aralık 2014), 388.

⁶ Ahmet Kanlıdere, *Reform Within İslam the Tajdid and Jadid Movement Among the Kazan Tatars (1809-1917) Conciliation or Conflict?*, ed. Halil İnalçık vd. (İstanbul: Eren Yayınları, 1997), 50-52; Baltanova, "Rızâeddin Fahreddin", 35/70; Mustafa Öner, "Ahmed Midhat Efendi İdil - Ural'da'", *18 Mart Üniversitesi*, (1997), 664.

⁷ Abdullah Battal Taymas, *Kazan Türkleri -Türk Tarihinin Hazin Yaprakları -* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1966), 138.

⁸ Yavuz Akpınar, "Taymas, Abdullah Battal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/194.

⁹ "Şura" dergisinde "Uluğ hadiseler ve Meşhur Kimseler" başlığıyla hazırladığı İdil ve Ural Türkleri tarihine ait pek kıymetli malzeme vermiştir. Taymas, *Kazan Türkleri*, 157.

¹⁰ Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 201-206.

¹¹ Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 269; Baltanova, "Rızâeddin Fahreddin", 35/71.

1920'li yıllardan başlayarak Stalin yönetimi İslâm karşıtı politikalar geliştirdi. Bunun sonucunda müslüman alimler katledildi veya sürgüne gönderildi; binlerce mescit de kapatıldı. 1936 tarihinde günümüzde Rusya Federasyonu'na bağlı özerk bir cumhuriyet olan Buşkuristan'ın başkenti Ufa'da 77 yaşında maddi sıkıntılar içerisinde vefat etti ve vasiyeti gereği umumi Tatar mezarlığına defnedildi.¹²

Rızâeddîn Fahreddîn, Abdülkayyûm Nâsırî ve Mercânî gibi Tatar Rönesansı'nın önde gelen isimlerinden biridir. Onun fikir dünyasını etkileyen en önemli isimler arasında Şehabeddin Mercânî, Gaspıralı İsmâîl ve Cemâleddîn-i Efgânî sayılabilir. Rızâeddîn, Osmanlı modernleşmesinin fikrî ve siyasî açıdan önemli isimleri kabul edilen Ahmed Cevdet Paşa, Ziyâ Paşa, Nâmık Kemal ve Ahmed Midhat Efendi gibi isimlerin eserlerinden istifade etmiştir.¹³ Muhammed Abduh, Kâsım Emîn gibi Arap ıslahatçıları, Corcî Zeydân ve Ferah Antûn gibi Hristiyan müellifler ise onun etkilediği isimler olarak bilinir. Türk dilinde birliği savunan yazarımız tasavvufa karşı mesafeli durmuştur. Vefatının üzerinden yıllar geçtikten sonra memleketi Tataristan'da hak ettiği teveccühü tekrar kazandığı söylenebilir.¹⁴

ESERLERİ

Rızaeddin b. Fahreddin Siyer, Hadis, Felsefe, Tarih, Edebiyat, Dil Bilimi, Sanat, Coğrafya, Arkeoloji, Soybilim, Nümizmatik (para bilimi) vb. birçok ilim dalıyla yakından ilgilenmiş ve eser vermiştir. Şimdi burada bu eserlerinden bir kısmının isimlerini vermeye çalışacağız.¹⁵

¹² Özalp, *Rızâeddin bin Fahreddin; Kazan'la İstanbul Arasında Bir Âlim*, 7.

¹³ Mustafa Öner, "Ahmed Midhat Efendi İdil - Ural'da", 18 Mart Üniversitesi, (1997), 666.

¹⁴ Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 120; Baltanova, "Rızâeddin Fahreddin", 35/71.

¹⁵ Özalp, *Rızâeddin bin Fahreddin; Kazan'la İstanbul Arasında Bir Âlim*, 116.

A) Biyografi Alanındaki Eserleri¹⁶

1. *Âsâr* (I-II, Orenburg 1900-1908). Şerafettin Mercânî'nin Müstefad-al-ahbar¹⁷ isimli çalışmasının mütemmimi niteliğindedir. Rızaeddin Efendi, İdil boyu ve Ural Türklerinin tarihine ait topladığı malzemeleri bu eserinde 1900 senesinde neşretmeye başladı. 1904 senesine kadar sekiz fasikül halinde basıldı. İdil-Ural bölgesinde yaşayan ünlü müslüman Türkler'in biyografilerini içermektedir. Bulgar döneminden başlayıp 20. yy. başına kadar Rusya'daki meşhur İslâm âlimlerinin ve devlet adamlarının, onların öğrencilerinin, nesillerinin hayatı ve çalışmaları tasvir edilmiştir. ¹⁸

2. *Meşhur Hatunlar* (Orenburg 1903).¹⁹

3. *İbn Rüşd* (Kazan 1905).

4. *Ebu'l-Alâ el-Maarri* (Orenburg 1908).

5. *İmâm Gazzâlî* (Orenburg 1909).²⁰

6. *İbn Teymiyye* (Orenburg 1911).²¹

7. *İbn Arabî* (Orenburg 1912).

¹⁶ Rızaeddin b. Fahreddin ceditçilik hareketinin ve karakterinin bir neticesi olarak hem İslam alimlerinden hem de batılı bilim adamı ve aydınlarından birçoğunun hayatlarını araştırmış ve tercüme-i hallerini hazırlamıştır. Özalp, *Rızâeddin bin Fahreddin; Kazan'la İstanbul Arasında Bir Âlim*, 109.

¹⁷ Rızaeddin bu çalışmayı öğrencilik yıllarında çevirmiştir. Heyri, "Büyük Âlim Rızaeddin Fahreddin", 156.

¹⁸ Taymas, *Kazan Türkleri*, 115, 139; Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 289; Baltanova, "Rızâeddin Fahreddin", 35/70-71.

¹⁹ Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 312.

²⁰ Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 305.

²¹ Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 306.

8. *Ahmed Midhad Efendi* (Orenburg 1913).²²

9. *Şeyh Zeynullah Hazret'in Terceme-i Hâli* (Orenburg 1917).²³

B) Din, Ahlâk ve Eğitim Alanındaki Eserleri

1. *et-Tahrîrü'l-Musaffâ* (Kazan 1888).

2. *Kitâbü'l-İ'tibâr* (Kazan 1888).

3. *Menâsıb-ı Dîniyye* (Orenburg 1896).

4. *Terbiyeli Bala* (Kazan 1897).

5. *Terbiyeli Ana* (Kazan 1898).

6. *Terbiyeli Hatun* (Kazan 1899).

7. *Terbiyeli Ata* Yâ ki *Kırâat-i Türkî* (Kazan 1902).

8. *Âdâb-ı Ta'lîm* (Orenburg 1902).

9. *Aile* (Orenburg 1902).

10. *Nasîhat* (I-III, Orenburg 1903).

11. *Rusya Müslümanlarının İhtiyaçları ve Onlar Hakkında İntikad* (Orenburg 1906).

12. *İslâmlar Hakkında Hükûmet Tedbirleri* (I-II, Orenburg 1907).

13. *Rahmet-i İlâhiyye Meselesi* (Orenburg 1910).

14. *İlm-i Hadîsten Kütüb-i Sitte ve Müellifleri* (Orenburg 1910).

15. *Dinî ve İctimâî Meseleler* (Orenburg 1914).

C) Tarih Alanındaki Eserleri

²² Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 300.

²³ Baltanova, "Rızaeddin Fahreddin", 35/70-71.

1. *Bulgar ve Kazan Türkleri* (Kazan 1997).
2. *İbn Battûta'nın Deşt-i Kıpçak'taki Seyahati* (Orenburg 1917).
3. *Altınorda Hanları* (Kazan 1996).
4. *Kazan Hanları* (Kazan 1995).²⁴

Gavfil b. Abdullah müstear ismiyle yayınladığı hikayeleri de bulunan yazarın bilinen hikayelerinden birinin adı “Selime” idi.²⁵

D) Hadis Alanındaki Eserleri

1. *Muhammed Aleyhisselam*, Orenburg-1908.
2. *İlm-i Hadis'ten Kutub-i Sitte ve Müellifleri*, Orenburg-1910.
3. *Cevâmiu'l-Kelim*, Kazan-1911.
4. *Cevâmiu'l-Kelim Şerhi*, Orenburg-1916.
5. *El-Belâğu'l-Mübîn ve Şerhi*, (1918-1924).²⁶

Rızaeddin Fahreddin'in Ufa ve Orenburg'da yaşadığı dönemde yazdığı 100 cilde yakın kitap olduğu bilinmektedir. Fakat hayattayken bunların ancak az bir kısmını yayımlayabilmiştir.²⁷

BİBLİYOGRAFYA

- Akpınar, Yavuz. “Taymas, Abdullah Battal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/194-196. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Baltanova, Goulnar. “Rızâeddin Fahreddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/70-71. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

²⁴ Baltanova, “Rızâeddin Fahreddin”, 35/70-71.

²⁵ Akpınar, “Taymas, Abdullah Battal”, 40/138.

²⁶ Erul, “Rızaeddin b. Fahreddin”, 62-64. Rızaeddin b. Fahreddin'in eserlerinin listesine ulaşmak için bk. Türkoğlu, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, 314.

²⁷ Heyri, “Büyük Âlim Rızaeddin Fahreddin”, 158.

- Erul, Bünyamin. "Tatar Alimlerden Rızaeddin b. Fahreddin (1859-1936) ve Hadisçiliği". *AÜİFD* XLVI/II (2005), 55-105.
- Gökgöz, Saime Selenga. "19. Yüzyılda Türk ve Müslüman Dünyanın 'Ahval'i Üzerine: İsmail Bey Gaspıralı'nın Siyasî Yazılarında Çağ Yorumu". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 11/4 (Aralık 2014). <https://doi.org/10.1501/MTAD.11.2014.4.60>
- Heyri, Enver. "Büyük Âlim Rızaeddin Fahreddin". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 8 (2016), 156-161.
- Kanlıdere, Ahmet. *Reform Within İslam the Tajdid and Jadid Movement Among the Kazan Tatars (1809-1917) Conciliation or Conflict?* ed. Halil İnalıcık vd. İstanbul: Eren Yayınları, 1997.
- Öner, Mustafa. "Ahmed Midhat Efendi İdil - Ural'da'". *18 Mart Üniversitesi*.
- Özalp, Ömer Hakan. *Rızâeddin bin Fahreddin; Kazan'la İstanbul Arasında Bir Âlim*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2001.
- Taymas, Abdullah Battal. *Kazan Türkleri -Türk Tarihinin Hazin Yaprakları -*. Ankara: Turk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1966.
- Türkoğlu, İsmail. *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*. İstanbul, 2000.

— MEŞHUR HATUNLAR —

Rızâeddîn b. Fahreddîn

MEŞHUR HATUNLAR

İslâmî eserlerde ve müslümanlar arasında meşhur olan, milletimize malıyla, canıyla ve gayretleriyle hizmet eden kadınların biyografilerinin anlatıldığı bir kitaptır.

فلا التأنيث لاسم الشمس عيبٌ و لا التذكير فخر للهلال²⁸

“Kızım Zeyneb için yazdım”

فكن حديثاً حسناً ذكره فإنما الناسُ آحادٌ²⁹

Eser: Rızâeddîn b. Fahreddîn

(Ufa)

Yayınlayan: Muhammed Salih b. Muhammed Kâşif

Muhammed Şerif

Orenburg Şehrinde Muhammed Fatih Kerimov Matbaası

²⁸ Güneş kelimesinin müsenna (dişil) olması bir ayıp olmadığı gibi, Hilâl kelimesinin müzekker (erkek) olması da bir övünç değildir.

²⁹ Güzel bir şekilde yad edilen ol, zira insanlar ancak sözlerden ibarettir.

– İHTAR –

Bu kitabı hazırlarken kaynak gösterdiğimiz ve kendisinden istifade ettiğimiz kitaplar şunlardır:

1-*el-İmâme fî Ahbâri Gırnata*, (777) tarihinde Fas şehrinde şehit olan Muhammed Lisânü'd-Din b. el-Hatib'in eseridir. 375 sayfadan oluşan birinci cildi Kahire'de 1319 yılında basıldı.

2-*Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. 630'da Musul'da vefat eden, el-Hâfız İzzü'd-Din Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed Abdülkerim el-Cezerî'nin eseridir. Beş cilt olarak (1285-1286) Kahire'de basılmış eseridir.

3-*Tâcu'l-Arûs Şerhu'l-Kâmûs*. 1205'te Kahire'de vefat eden Ebû'l-Feyz es-Seyyid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak el-Hüseynî'nin on cilt olarak (1302-1307)'de Kahire'de basılmış eseridir.

4-*Târîhu İbni Haldûn*. 802'de Kahire'de vefat eden Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed el-Hadarî'nin *Kitâbu'l-İber ve Divânü'l-Mübtedei ve'l-Haber fî Eyyâmî'l-Arabi ve'l-Acem ve'l-Berber ve min Asrihim min Zevî's-Sultânî'l-Ekber* isimli eseridir. Miladi 1274-1284'te Kahire'de basılmıştır.

5-*Târîh-i Devleti Âli Selçuk*. el-Feth b. Ali el-Bender el-Isbehânî tarafından özetlenen bir eserdir. 1318'de Kahire'de basılmıştır.

6-*Târîhu'l-Kâmil (Kâmilü't-Târîh)*. Üsdü'l-Ğâbe sahibinindir. 1303'te Kahire'de on iki cilt olarak basılmıştır. İbnü'l-Esir'in vefat senesi yanlış

düzenlenmiş ve Kamus'u A'lâm'da 308 olarak gösterilmiştir Keşfü'z-Zünûn'da (c. 2, s. 252) 638'de vefat ettiği söylenmiştir. Doğrusu ise 630 senesisidir.³⁰

7-Târîhu Murûci'z-Zeheb ve Meâdini'l-Cevher. 346'da vefat eden Ebû'l-Hüseyin Ali b. el-Hüseyin b. Ali el-Mesûdî'nin eseridir. Bunun bizde olan nüshaları, Târîhü'l-Kâmil ile Nefhu't-Tabîb'in açıklama kısmında basılmıştır.

8-Târîhü Mısır el-Hadîs. Corci Zeydan olarak bilinen müellifin eseri 1306'da iki cilt olarak Kahire'de yayınlanmıştır.

9-el-Teberü'l-Mesbûk fî Hayli's-Sülûk. 1831'de Medine'de vefat eden el-Hâfız Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Osman es-Sehâvî'nin eseri olup 1892'de Kahire'de basılmıştır.

10-Tuhfetü'l-Ashâb ve Buğyetü't-Tullâb fî'l-Hitati ve'l-Mezârâti ve't-Terâcim ve'l-Buka el-Mübârekât. Nefhu't-Tayyib'in Hamişinde³¹ basılıdır.

11- Tezkîretü'l-Huffâz. 748'de vefat eden el-Hafız Ebû Abdullah Şemsu'd Din Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî'nin Haydarâbâd'da sekiz cilt olarak basılmış eseridir. Zehebi'nin vefatı Keşfü'z-Zünûn'da doğru gösterildiği halde Târîhü'z-Zehebî'de yanlışlıkla 746 diye gösterilmiştir.

12-Tezyînü'l-Esvâk. 1008'de vefat eden el-Hâkim Dâvûd b. Ömer el-Basîr el-Antâkî'nin eseridir. 1308'de Kahire'de basılmıştır.

13-Hasanü'l-Muhâzara fî Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire. 911'de vefat eden Celâlü'd-Din Ebû'l-Fazl Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Suyûtî'nin eseridir. 1299'da iki cilt olarak Kahire'de basılmıştır.

³⁰ Bkz. Vefeyâtü'l-A'yân Târîhi, c. 1, s. 347-348.

³¹ Hamiş: Bir mektubun altına eklenen not, bir kitabın kenarlarına yazılan açıklama veya ekleme notu, çıkma, hâşiye.

14-*Hat ve Hattân*. İstanbul Encümeni Maârif azalarından Habîb'in eseridir. 1305'te İstanbul'da basılmıştır.

15-*ed-Dürri'l-Mensûr fî Tabakâti Rabbeti'l-Hudûr*. Zeyneb Fevvâz Hatunun 1312'de Kahire'de yayınlanmış eseridir.

16-*Divânü's-Sabbâbe*. 772'de vefat eden Şihâbü'ddîn Ahmed b. Ebî Hacle el-Mağribî'nin eseridir. Kahire'de basılıdır.

17-*Şecere-i Türk*. 1074'te vefat eden Ebû'l-Gâzî Bahadır Han b. Arab Muhammed Han'ın eseridir. 1287'de Baron De Mizun olarak bilinen Müsteşrik'in ihtilmâmıyla Petersburg'da Akademiye matbaasında basılmıştır.

18-*Fütûhu'l-Büldân*. 279'da vefat eden Ebû Bekir Ahmed b. Yahya el-Belazûrî'nin eseri olup 1318'de Kahire'de basılmıştır. De Coxe namındaki müsteşrik tarafından üç cilt olarak 1864-1866'da Lieden'de yayımlanmıştır. Ehlwart adındaki müsteşrik'in bir cüz (parça) olarak 1883'te *Fethu'l-Emsâr* ismiyle yayımlanmış olduğu eseridir. Bu kitabın *Fütûhu'l-Büldân* kitabının aynısı olacağı sanılmaktadır.

19-*el-Fahri fî'l-Adâbi's-Sultâniyyeti ve'd-Düveli'l-İslâmiyye*. Muhammed b. Ali b. Taba Taba, Leben el-Taktakî olarak bilinen kişinin 801'de tamamlanmış eseridir. 1318'de Kahire'de basılmıştır.

20-*Füvâtü'l-Vefeyât*. 724'te vefat eden Fahrü'd-Din Muhammed b. Şakir el-Halebî'nin eseridir. 1299'da iki cilt olarak Kahire'de basılmıştır.

21-*Kamûsu'l-A'lâm*. Fâdıl Şehir Şemsüddin Sami Bey Efendi'nin 4830 sayfadan oluşan ve (1306-1316)'da İstanbul'da yayınlanmış eseridir.

22-*el-Kâmil*. 275'te vefat etmiş olan Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yezîd el-Müberred'in eseridir. 1308'de iki cilt olarak Kahire'de basılmıştır.

23-*Mecmaü'l-Emsâl*. 518'de Nisâbur'da vefat etmiş olan Ebû'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Meydanî'nin eseridir. 1310'da iki cilt olarak Kahire'de basılmıştır.

24-*Müstefâdü'l-Ahbâr*. 1306'da Kazan şehrinde vefat eden Fadıl Mercânî'nin 1303-1900'ta iki cilt olarak Kazan şehrinde basılmış eseridir.

25- *Meşâhîrü'n-Nisâ*. Fadıl Muhammed Zehebî Efendi'nin iki cilt olarak 1294-1295'te İstanbul'da yayınlanmış eseridir.

26-*Mu'cemü'l-Büldân*. 626'da Halep şehrinde vefat eden Şihâbü'd-Din Ebû Abdullah Yakut b. Abdullah el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî'nin eseridir. Alman alimlerden Wüstenfeld olarak bilinen büyük bir müsteşrikin tashihiyle 1866-1873'te Leipzig'de dört cilt olarak basılmıştır. Bu kitap çok itibarlıdır. Bunun gibi işin ehli olan kişiler bu kitaba hayran kalacaklardır. Bunun yanında ayrıntılı bir şekilde fihristler düzenlenerek zeyl³² şeklinde yayınlanmıştır. Keşke Yakut el-Hamevî Hazretleri kabrinden kalkıp gösyaşları içinde yeniden düzenlenmiş olan eserinin bu şekilde yayınlandığını görseydi.....! Zannımca Hamevî böyle hizmetleri hiç kimseden beklememiş hatta hayaline dahi getirmemiştir. Müslümanların sıkıntıları içinde hazırladıkları dünya çapındaki bu eserleri böyle muhteşem bir şekilde yayınlayan müsteşrikeri güzel bir şekilde burada zikretmek borcumuzdur.

27-*Nefhu't-Tabîb min Ğusni'l-Endelus er-Ratîb ve Zikr ve Vezîriha Lisanü'd-Din b. el-Hatîb*. 1041'de Kahire'de vefat eden Ahmed Muhammed el-Makarri et-Tilmisânî'nin eseridir. 1302'de dört cilt halinde Kahire'de basılmıştır.

28- *Vefeyâtü'l-A'yân*. 681'de Şam'da vefat eden Kâdî'l-Kudât Şemsü'd-Din Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Bekir b. Hakan el-Erbilî'nin eseridir. 1310'da iki cilt halinde Kahire'de basılmıştır.

Bu kitaplardan başka her gün okumakta olduğumuz gazete ve dergilerden, edebî risale ve mecmualardan da istifade ettik. Şüpheli hususlarda muhtelif eserlere müracaat ettik. Böyle olmasına rağmen hatalarımız bulunmaktadır. Hatasız, kusursuz olmak Allah'a muhsustur ve

³² Bir yazıya yapılan ekleme, bir eserin devâmı olarak yazılan ek eser.
<http://www.lugatim.com/s/zeyil-zeyl> (Sad.)

bazı kullarına ihsan ettiği bir nimettir. Bizim gibi hafızası ve fikri karışık kimseler ise yanlışlarına göre doğru sözleri fazla olursa kendilerini bahtiyar sayarlar.

Rızâeddîn b. Fahreddîn

Kadınlar Hakkında Yazılmış Eserlerin Bazılarının İsimleri ve Müelliflerinin Kim Olduğu Hakkında

1-*Amü'ş-Şevâri'*. 250' de vefat etmiş olan Ebû'l-Ferec Ali b. el-Hüseyin el-Isbehâni'nin eseridir.

2-*el-İhticâb*. Basılmıştır.

3-*Ahkâmü'n-Nisâ*. Yüz on bâbın üzerinde olarak yazılmıştır. Ebû'l-Ferec Abdurrahman el-Cevzi'nin eseridir.

4- *İsbâlü'l-Kisâ ale'n-Nisâ*. Suyûtî'nin eseridir.

5- *İslâm Hanımları*. Basılmıştır.

6- *Evcâü'n-Nisâ*. Bekrat Hakîm'in.

7- *Bakurâtü'l-Kelam ale Hukûku'n-Nisâ fi'l-İslâm*. Basılmıştır. Hamza Fethullah el-Mısıriyye'nin Stokholm'de Cemiyet-i İlmiye'de sevilen nutkudur.

8- *Behcetü'r-Rüesâ fi I'laci Emrâdi'n-Nisâ*. Basılıdır. Ahmed b. Hasan er-Reşidi el-Mısıri'nin eseridir.

9-*Tâcü'l-Hurre*. 449'da vefat eden Ebû'l-Ala Ahmed b. Abdullah el-Mısıri'nin eseridir.

10-*Târîhü Nisâi'l-Hulefâ min el-Harâiri ve'l-Âma*. 674' de vefat eden Tâcû'd Din Ali b. Enceb el-Bağdâdî'nin eseridir.

11-*Tahrîrû'l-Mer'e*. Basılıdır. Kasım Emin Efendi el-Mısırî'nin eseridir.

12-*Tuhfetü'l-Cülesâ*. Suyûtî'nin eseridir.

13-*Tuhfetü'l-Arûs*. Paris'te basılmıştır. Muhammed b. Ahmed et-Ticânî'nin eseridir.

14-*et-Terbiyetü ve'l-Hicâb*. Basılmıştır.

16-*Türk Hanımları*. Orenburg'da basılmıştır.

17-*es-Süğürü'l-Bâsime fi Menâkıbı es-Seyyide Fâtıma*. Suyûtînin eseridir.

18- *el-Celîsü'l-Enîs amma fi Tahrîri'l-Mer'e mine't-Telbîs*. Suyûtî'nin eseridir.

19-*Hüsnü'l-Usve bimâ Sebete minallahi ve Rasûlihî fi'n-Nisve*. Basılmıştır. Sadık b. Hasan el-Behupali el-Kanûcî'nin eseridir.

20-*Hilyetü'l-Bint*. Basılmıştır. Hüsnî el-Âmirî el-Mısırî'nin eseridir.

21-*ed-Dürri'l-Mensur fi Tabakâti Rabbeti'l-Hadûr*. Basılmıştır.

22-*Hatunlar Vazâifi*. Orenborg'da basılmıştır.

23-*ed-Defü'l-Metîn fi er-Reddi ale Hadreti Kasım Bek Emin*. Basılmıştır.

24-*Refü'l-Asa ale'n-Nisâ*. Suyûtî'nin eseridir.

25-*Acâibü'n-Nisâ*. İbnü'l-Cevzî'nin eseridir.

26-*Faslü'l-Hitâb fi'l-Mer'eti ve'l-Hicâb*. Basılmıştır.

27-*Kelimetü ani'n-Nisâ*. Basılmıştır. Aslı Alman filozoflarından Arthur Shopenhorg'un, Arapça tercümesi Hasan Riyaz b Ahmed Hazık'ındır.

29-*el-Mer'e*. Aslı Aristo'nun ve tercümesi Hicâb b. Matrak'ındır.

30-*el-Mer'e el-Cedîde*. Basılmıştır. Kasım Emin Efendi el-Mısırî'nin eseridir.

31-*el-Mer'e el-Müslime*. Basılmıştır. Muhammed Ferid Vecdi'nin eseri olup çok güzel ve çok lezzetli bir kitaptır.

32-*en-Nisâ eş-Şâirât*. Hasan b. el-Tarah'ın eseridir.

33- *en-Nisâ eş-Şâirât*. Ebû'l-Ferec el-Selcî el-Kaberî'nin eseridir.

34- *en-Nisâ eş-Şâirât*. 421'de vefat eden İbn Benât Muhammed b. el-Hacîb'in kitabıdır.

35-*en-Nisâ ve Ahbâruhünne*. Bu eser 10 ciltmiş.

36-*Kenzü'l-Hivâri fî'l-Hasan mine'l-Civâri*. 875'te vefat eden Şihâbü'd Din Ahmed b. Muhammed el-Hicâzî'nin (şair) eseridir.

37-*Meşâhirü'n-Nisâ*. Basılmıştır.

38-*Menâkıbu Ümmü'l-Mü'minîn Âişe*. 293'te vefat eden Muhibbullah Ahmed b. Abdullah et-Taberî'nin eseridir.

39-*Menâkıb-ı Fâtıma ez-Zehra*. Suyûtî'nin.

40-*Nüzhetü'l-Ebsâr ve'l-Esmâ' fî Ahbâri Zevâtü'l-Kına'*. Basılmıştır.

41-*Nüzhetü'l-Cülesâ fî Eşâri'n-Nisâ*. Suyûtî'nindir.

42-*Nüzhetü'l-Mülûk ve'l-A'yân fî Ahbâri el-Kinât ve'l-Muğanniyât ed-Devâhili'l-Hasan*, Ebû'l-Ferec el-Isbehânî'nindir.

43-*Nisvânü İslâm*. Basılmıştır. Fâtıma Aliye Hanımın eseridir.

Abdülğani en-Nablusi'nin:

لا بد للنفس احيانا اذا سئمت ان تستريح الى الاداب و الملح

فخص بها من احاديث الكرام اذا اعيت مذاهبها في كل مقترح³³

³³ Ümitsizliğe kapıldığında kişiye edebiyatla ve espiyiyle dinlenmesi gerekir, tüm yollar tükendiğinde değerli kişilerin sözlerine hastır

Başkanın:

وكانت بالعراق لنا ليال سرقناهن من ريب الزمان

جعلناهن تاريخ الليالى و عنوان المسرة والامانى³⁴

İbn Hişâm şöyle dedi “bir gün İmâm-ı Şafiî Mısır’dayken onunla erkeklerin nesepleri hususunda müzakere ettim. Bir süre sonra bana, “Bunu bırak, zira onların ezberi senden ve benden kaybolmaz. Fakat sen kadınların neseplerini öğren.” dedi.

³⁴ Irak’ta bizim gecelerimiz vardı, onları zamanın şüphesinden çaldık. Onları gecelerin, sevinçlerin ve emniyetin tarihi kıldık.

İ Elif Harfi

1. Aram Banu Hanım

Hindistan'ta Timur Şah neslinden olan padişahlardan 1014 tarihinde vefat eden Ekber Şah Ebû'l-Fazl Celalü'd Din Muhammed b. Hümâyün Şah'ın kızıdır. Kırk yaşında olduğu halde erkek kardeşi Mirza Selim³⁵ Nuriddin Muhammed Cihangir'in saltanatı zamanında vefat etti. Ekre'de Skendere adlı yerde, atası Ekber Şah'ın türbesi yanında defn edilmiştir. Türbesi, mermer taşından, gayet lüks yapılmıştır. Annesi Bibi Devletşah ve kardeşi de Şükrü'n-Nisâ Hanım idi. Güzelliği ve ferâsetiyle meşhur olan Abdar Hanım olarak bilinen kadın, onun annesi olsa gerekir.

Fayda Bikem sözü Türkçedir ve Türk padişahlar ile Hindistan'a varmış ve günümüze kadar da kullanılmıştır. Bek yada Bik sözlerinin dişili bizim aramızda Bike suretinde olduğu halde Hindistan'da Bikem suretinde kullanılandır. Yani sakalucu manasına gelen Bik olsa gerekir. Erkekler için bazı vakit Bey ve bazı vakitler de Bay şeklinde kullanılır. Bay varlıklı

³⁵ Cihangir denmesiyle meşhur olan bu padişah 1037'de vefat etti. Lahor ile Ekre Arasına, iki tarafına ağaç oturtturup ulu yolu güçlendirdi.

kimselere ait olduğu halde, Tunus'ta hükümdarlara has bir lakaptır. Bey İstanbul Türklerinde ilim, marifet ve mertebeli kişiler için kullanıldığı halde bizlerde erkek yakınları için kullanılır. Bey ata, bey ağa, bey ana, bikeç, beyce, bi bi, biçe ve ondan tahfif ile bice cümlesi bik ve bike sözlerinden alınmıştır. Varlıklı adam manasında olan bay er sözümüzü Ruslar almış Barin, Barine, Barişne diye türetilmiş ve kullanmışlardır.

2. Arslan Hatun

Selçuklulardan Tuğrul Bey'in kardeşi olan Dâvûd b. Mikail b. Selçuk'un kızı Hatice'dir. 448 tarihinde Abbâsî Halifelerinden el-Kâim Biemrillâh ile evlendirilmişti. Bir zaman halife ile araları bozulunca amcası Tuğrul Bey tarafından tekrar Rey şehrine getirilse de 459'da Bağdat'a halifenin sarayına iade edildi. Halife el-Kâim Biemrillâh 467 tarihinde Şaban ayının 13'ünde vefat edince Arslan Hatun okur yazar olmayan (ümme) Ali b. Mansûr Ferâmiz b. Alaü'd Devle Ebû Cafer b. Kaku'ya varmıştı. Edîb, fasih, güzel konuşan, Abbâsîler arasında fazileti ile meşhur olan bir halifeydi. Böyle cahil birine varması herkes tarafından şaşkınlıkla karşılanmış ve dilden dile konuşulmuştu.

3. Azad

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.) tarafından, San'a valisi olan Şehr b. Bazân'ın hanımı ve Firuz Ebû Abdullah ed-Deylemî (r.a.)'nin amcasının oğludur. Asr-ı saadette Yemen'de zuhur ederek Yemen ve Necran'da bir kısım halkı kandırmakla peygamberlik iddiası güden Esved-i ³⁶ Ansî Zü'l-Himar³⁷ Abhale b. Avf, San'a'yı zapt edip Şehr b. Bazân'ı öldürüp Hatununu ise azad edip onunla evlenmişti. Bu üzücü haber Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'e veda haccındayken ulaştığında gereken cezasını vermek için Muaz b. Cebel ile Ebû

³⁶ Esved-i Ansi hadisesi Târîh-i el-Kâmil ve İbn Haldûn'da ayrıntılı bir şekilde beyan edilmiştir. Buhârî-i Şerif'te de zikri vardır. (c. 5, s. 119)

³⁷ Zü'l-Himar diye muceme (خ) ile yazılan nüshalar varsa da Kamus tashihle itimad ederek Zü'l-Himar yazdık. Fakat Abhale (عبداله) yani ya ile mi açık bilinemedi.

Mûsa el-Eşarî'yi bu iş için görevlendirdi. Kays b. Abdi Yağus bunlara ortak olarak Hatun (Azade) yardımıyla Esvedî öldürdüler ve orada ortaya çıkan fitneyi bastırdılar. Bu sevinçli haber Peygamber Efendimiz (s.a.s.) vefat ettiği için kendisine Medine'ye ulaşamadıysa da böyle olacağı Hz. Peygamber tarafından ashâbına haber verilmişti.

İsimleri zikredilen Firûz ile Şehr b. Bazân'ın asılları İran'dandı. Bir ara Yemen'e hakim olan Habeşlileri kovup çıkarmak için Kisra tarafından gönderilmiş askerlerin komutanlarındandılar. Yemen'de birleşerek kalmış Zadkan (Mirzalar) sıfatıyla başkalarından günlerini daha rahat geçirirlerdi. Resûl-i Ekrem'e imanla hakiki imtiyazı elde etmişlerdi.

4. Azermî Daht

İran'ın eski padişahlarından Sasanilere mensup olan Hüsrev Perviz b. Hürmüz'ün kızıdır. Fahri kainat Resûl-i Ekrem (s.a.s.) zamanında İran tahtına çıkıp altı ay padişahlık yaptı. İyi bir idareciydi ve memleketi, vezirleri de kullanmayıp doğrudan doğruya kendisi yönetmişti. Horasan valisi ve İran büyüklerinin en nüfuzlusu olan Ferruh b. Hürmüz kulluğunu sunmak için geldiğinde kendisine aşık olarak onunla evlenmek istemişti. Azarmî Daht ise Ferruh'un bu kadar cesaretli olmasını kendi azametine münasip görmediğinden bir gece Ferruh'u öldürtmüştü. (Böyle yapan kadın padişahlar sadece Azermî Daht değildir) Bu haber Horasan'a ulaştığında Ferruh'un oğlu Rüstem babasının öcünü almak için askeriyle Azermî Daht'ın üzerine yürüdü ve Medâin şehrini kuşattı. Şehri kontrol altına aldıktan sonra da Azermî'yi türlü türlü işkencelerle öldürttü. İran askerine komutan olarak 15 tarihinde Kadisiye'de Sa'd b. Ebû Vakas (r.a.) komutasında olan müslüman askerleriyle savaşırken öldürülen Rüstem işte bu Rüstemdir. Azermî Daht'ın babası olan Hüsrev Perviz 38 sene hüküm sürüp sefahate mübtela olduğundan tahtından indirildi. Şirin isimli bir kızla aşkı meşhurdur. Bazı kimselerin düşüncesine göre Hatunu olan Rum İmparatoru'nun kızı Meryem'in asıl ismi İran asıllı (Farsça) olmakla Şirin ismi Farsçadan türetilmiştir. Dolayısıyla aşık olduğu Şirin kendi hanımı olur. Resûl-i

Ekrem'in (s.a.s.) mektubunu yırtmak bedbahtlığında bulunan Kisra'nın bu Hüsrev perviz olması gerekir. Azarmî Daht'ın ismi bazı yerlerde Arezmî Daht şeklinde bazı nüshalarda ise Ezermî Daht şeklinde yazılmıştır.

5. Asya

Mezâhim adlı birinin kızı ve Firavun'un hanımıdır. İman ettiğini söyleyerek Firavun'un ulûhiyet iddiasını inkar etmiştir. Bu sebepten dolayı Firavun tarafından cezalandırılmış ve canını bu yolda feda etmiştir. İsrailoğullarından doğan çocuklar Firavunun emriyle öldürüldüğü bir dönemde Hz. Mûsa (a.s.) Mısır'ın kadim payitahtında, başkentinde Menef beldesinde dünyaya gelmişti. Kendisini saklamak mümkün olmadığından annesi bir sandığın içine koyarak onu Nil nehrine bırakmıştı. Akıntı, sandığı sarayın bahçesine getirmiş, sarayın hizmetkarları tarafından bulunmuştu. İçindeki ıslak çocuğu gördüklerinde Hz. Asya, Firavun'dan ona karışmamasını rica etti. Birçok süt anne getirildi ise de Hz. Mûsa hiçbirinden süt emmedi. Hz. Mûsa'nın kendi annesi, fırsatı ganimet bilerek süt anne olabilmek için saraya geldi ve kendini bunun için arz etti. Hz. Mûsa onun sütünü hemen kabul etti ve hırsıyla emmeye başladı. Süt anne sıfatıyla Hz. Mûsa'yı Firavun'un sarayında terbiye edip büyüttü. Olayın bundan fazlası yani Hz. Mûsa (a.s.)'yı terbiye eden Firavun ile Kızıldeniz'de boğulan Firavun'un iki ayrı kişi veya aynı kişi olduğu ve Nebçenci ailelere mensup olarak isimleri Nebçuk olduğu gibi rivayetler bulunmaktadır. Ehl-i İslâm'ın bugünkü tarihçileri ve özellikle eski eserler ve yeni bilimlere mensup olan büyük büyük alimler tarafından önemli araştırmalar yapılmıştır. İnşallah bu çalışmalar dünyaya ve İslâm alemine semereli nadir bilgiler hediye ederler. Anlattığımız meselelerin seleflere ve İslâm Tarihçilerine kapalı kalması açık mehzaz olunmamasındandır. Zira Mısır Tarihine masdar olacak şey Hiyeroglif ile yazılan eserlerdir. Bu yazı ise ancak geçen yüzyılın ulemâsı tarafından keşf

edilmiştir.³⁸ Tevrat ve İncil ehlinin düşüncesine göre Hz. Asya Firavun'un hanımı değil kızıdır.³⁹

6. Asya

Cârullah b. Salih b. el-Mansûr'un kızı ve Mekke-i Mükerreminin kadısı olan Muhammed el-Cemal b. el-Diya'nın annesidir. İmâm-ı Suyûtî Hazretlerinin hocası ve meşhur muhaddislerden biri olup 797 tarihinde Mekke Şehrinde dünyaya gelmiştir.

7. Alanguva

Turan kavminin en büyüklerinden olan ve Türklere kardeş olan Moğol kavmi arasında meşhur bir kadındır. Hurafeyle karıştırılmış olan tarihlerin beyanına göre kocası olan Dibun Beyan 30 yaş civarında vefat etmekle yedi yaşında olan Belekday ve altı yaşında olan Bekicday yani Beleknut veya Berkenut olarak bilinen iki erkek çocuğuyla dul kalmıştır. Annesi de yaşlanıp vefat ettiğinden babası Yıldız Han b. Mikli Hoca Han vefat ettiğinde Dibun Beyan Hanlığa geçti. Sonra Dibun Beyan Han vefat edince amca çocuğu olmasının yanında eşi de olan bu Alanguva tahta çıkıp hüküm sürmeye çalıştı. Yıldız Han torunlarından ve soyundan olan padişah ve şehzadeler her ne kadar Alanguva ile evlenmeyi istediler ise de o "Memleketi idare edebilirim, oğullarım yiğit olduklarında Padişahlığı onlara veririm, bunun için hiç kimse ile evlenmem" diye Alanguva tarafından reddedildiler. Bir ara Alanguva hamile kalarak herkesin dikkatini çekse de Alanguva bu işten hiç utanmadı. Taşıdığı bebeğin adem oğlundan olmayıp belki uyuklamakda iken evine her gün gelmekte olan bir nurdan olduğunu iddia etti. Güya Moğol halkı geceleyin Alanguva yatarken evin tünelinden bir nurun gelip gittiğini görmüşler! Üçüz olarak üç erkek oğlan dünyaya getirdi. Moğolların iddiasına göre bu çocuklar nurdan oldukları için sağlam, sert, pak manasında olan

³⁸ Hiyeroglif yazısından istifade yolunu açacakların en meşhurlarından birisi Fransızlardan Fransuva Shambilion isimli kimsedir.

³⁹ Asya ile ilgili haberlerde çelişki vardır. Avnu'l-Bâri, c. 6, s. 84.

Nîrûn demekle lakaplandılar. Zikri geçen üç çocuğun isimleri Bud, Nicer, Munak olup nice sıkıntılarla vücuda gelmiş olan İslâmî eserleri ve ilim denizi olan medrese ve kütüphaneleri telef eden Cengizhan⁴⁰ bunun neslindendir.

8. Amine

Fahri kainat (s.a.s.) Hazretlerinin saygın anneleridir. Beni Zühre kabilesinin efendisi olan Vehb b. Abdimenaf b. Zühre b. Hâkim (Kilâb) b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fıhr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. el-Ye's b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnan'ın kızıydı.

Saygıdeğer eşleri olan Abdullah b. Abdülmuttalib ile nesepleri Hakim b. Mürre'de buluşmaktadır. Her ikisi de Araplar arasında en muteber ve en saygın olarak kabul edilen Kureyş kabilesine mensupturlar. Burada zikr edilen babaları arasında Kureyş demekle meşhur olanı Nadr b. Kinâne'dir.

Hiz. Amine'nin annesi Berre bt. Abdüluzza b. Osman b. Abdüddar b. Kusay b. Hakim olup babası ve annesinin nesilleri Hâkim b. Mürre'de birleşir. Berre bt. Abdülüzza'nın annesi Ümmü Habib bt. Esed b. Abdüluzza b. Kusay b. Hakîm olup Ümmü Habîb'in annesi Berre bt. Avf b. Ubeyd b. Avic b. Adiy b. Ka'b'dır. Berre bt. Avf'ın annesi Kilâbe bt. el-Hâris el-Hüzeyliye olup Kilâbe'nin annesi de Hind bt. Yebu' es-Sekafiyye'dir.

Hiz. Amine'nin babası olan Vehb b. Abdimenaf'ın annesi Atike bt. el-Evkaş b. Mürre b. Hilâl olup Hâkîm b. Mürre'nin annesi de Hind b. Serir b. Sa'lebe'dir. Mürre b. Kab'ın annesi Maşşiyye⁴¹ bt. Şeybân b. Muhârib b. Fıhr, Ka'b'ın annesi Mâriye bt. Ka'b b. el-Yakîn b. Cetr el-Kadâiyye olup Lüey'in annesi de Atike bt. Yahlud b. en-Nadr b. Kinâne'dir.

Gâlib'in annesi Leylâ bt. el-Hâris b. Teym b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike ve Fıhr'ın annesi Cendele bt. Amir b. el-Hâris b. Mudar el-Cürhümî olup annesi

⁴⁰ Asıl ismi Timuçin olup miladi 1162 Tarihinde Moğolistan'da dünyaya gelmişti. 1206'da bütün Moğol ve Tatar Hanları tarafından Hakan unvanında tanındı ve tahtına oturdu. 1227 Tarihinde de Kara Kurum'da vefat etti. Rusya memleketine de gelip bir o kadar zulümler yapmıştı.

⁴¹ Nahşeme veya Haşebe nüshaları da görüldü.

de Atike bt. Udvân'dır. Nadr'ın annesi Berre bt. Mürre (zikrolunur) ve Kinâne'nin annesi Avâne bt. Sa'd b. Kays Aylan olup Huzeyme'nin annesi de Selmâ bt. Eslem b. İlhaf b. Kuda'a'dır. Müdrike'nin annesi Handef- denilmesi ile meşhur olan Leylâ bt. Hulvan b. İmran ve İlye's'in annesi Rebâb bt. Cende bt. Ma'd olup Müdrik'in annesi de Sevda bt. Ak'dır. Nizâr'ın annesi Maân'a bt. Cüşem b. Celheme b. Amr b. Cürhüm olup Mad'ın annesi de Mehde bt. Lehm b. Halceb b. Cedis'tir.

Hız. Amine fazilet ile edebi cem etmişti. Hız. Abdullah⁴² b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenaf b. Kusay b. Hakim (Kilab) b. Mürre üzerine nikah kıyılıp on dört yaşlarında oldukları halde iki yahut sekiz aylık yüklü idi. Muhterem ve sevgili eşleri olan Abdullah vefat etti. Medîne-i Münevvere'de el-Hâris b. İbrahim b. Süraka el-Adeviye, yani beni Neccâr'da⁴³ el-Cadi'ye'nin evine defn olundu.

Babası Abdülmuttalib⁴⁴ onu Medine şehrine hurma getirmek ve bir rivayete göre Sevde ile Şam'a göndermiş idi. Şam'dan hasta olarak gelmiş ve akabinde Medine'de vefat etmişti. Vefat ettiğinde yaşı yirmi sekizdi. Ondan annesi Amine ile Risâletpenâhi Efendimize kalan miras beş deve, bir kılınc ve Ümmü Eymen künyesinde olan bir cariyeden ibaret idi.

Muhterem kocasının vefat ettiği haberi ulaştığında Amine, "Abdullah'ın ölümüyle Hâşim kabilesinde onun yerini tutacak kimse kalmadı. Kefenlere

⁴² Hız. Abdullah'ın künyesi Ebû Ahmed'dir. Annesi de Fâtma bt. Amr b. Aiz b. İmran b. Mahzûm el-Kureşîyye idi. Abdülmuttalib'in ismi As olup annesi Selma bt. Amr b. Aiz İmran b. Hudaş b. Amir b. Ğanem b. Adiy b. el-Buhâr el-Medîniyye'dir. Hâşim'in ismi Amr olup annesi Atike bt. Mürre b. Hilâl idi. Abdümenaf'ın ismi el-Muğire olup annesi Hayye bt. Halil b. Habeşîyye b. Selûl b. Huzaa'dır. Kusay'ın ismini el-Muğire olup annesi de Fâtma bt. Sa'd b. Sebil b. Hammale idi. Kırık yaşından tuban erlere girmek caiz olmayan Mekke-i Mükerrreme'de Darü'n-Nedve isimli meşhur haneyi bina eden zat zikri geçen Kusay'dır. Arapların nikahları da bu hanede icra ediliyor idi.

⁴³ Hız. Abdullah'ın vefat ettiği evin sahibi, Buhârî-i Şerif şerhi Umdetü'l-Kârî'de (c. 8, s. 52), Üsdü'l-Ğâbe'de (c. 1, s. 13) Târîh el-Kâmil'de (c. 2, s. 4) ve diğerlerinde et-Tebiğa şeklinde basılmış ise de es-Siyerü'l-Halebiyye'nin tashihine itimad ederek (c.1, s. 53) Tevâiy-nı Mehmele ile (et-Tebia) şeklinde yazıldı.

⁴⁴ Sehven Abdülmuttalib yazılmış, doğrusu Abdullah olacak.

sarıllı bir şekilde ölümün hükmüne razı olarak mezara konuldu. Lakin ölüm onun gibi bir kimseyi onun yerine kaldırmadı. Onun cenazesini halk elden ele alarak götürdüler. Genç vefat ettiği için halk üzölmüştü! Zira kendisi gayet cömert ve çok merhametli biriydi!..” manasında manzum olarak mersiye söylemiştir.

Hız. Amine, Fahri Kainat’ı (s.a.s.) Araplar arasında fil yılı diye şöhet bulan senenin Rebiülevvel’in dokuzuncu Düşenbe⁴⁵ günü tan vaktinde Miladiye göre ise Frank hesabıyla 571 senesi yirminci Rumî ve Rûsî hesapla Nisan ayının 17. Günü Mekke-i Mükerrreme’de er-Râi’a veya Şabı Ebû Düb isimli yerde dünyaya getirdi. Araplar arasında o döneme kadar yaygın olmayan Muhammed ismiyle isimlendirildi. Doğum günlerinde hicret edip Medine’ye girmeleri hususunda siyer ulemâsı arasında birbirine muhalif birçok rivayet vardır. Doğru ve güvenilir olması gereken tarihlerin, böyle birbirine ters rivayetler arasında kapalı olarak kalmasının başlıca iki sebebi vardır. Birisi eski tarihçiler, bugünkü tarihçiler gibi muhakeme ile uğraşmazlar. Hadiseleri ve maceraları tatbik etmek yolunda belki önem vermezlerdi. Onların yaptığı eserlerde yalnız nakl ile kendilerine ulaşan haberleri, uygun yerleri yazmaktan ibaretti. Bunca büyük ve bu kadar ciltlerden ibaret olan İslâm tarihlerinde, târîh felsefesine dair şeylere rastlanmıyor. İkincisi eski tarihçiler zamanında matematik ilmi fazlasıyla eksik olduğundan olayların tarihlerini tam manasıyla verememekteydiler. Kendi mesleklerine uygun olan rivayetler ve haberler kitaplara aktarılır, fakat tatbik edilmez idi. Şimdi ise durum böyle değildir. Her türlü fen ve ilim geliştiği gibi her ne kadar nihayi noktaya ulaşılammış ise de hesap ve heyet ilimleri ilk durumlarına oranla fevkalade gelişmiştir. Bunun bir meyvası olarak birkaç sene değil, binlerce sene önce olan olayları tatbik etmeye yardım etmek ve yüz türlü karışık rivayetler arasında sağlam, sıhhatli olan birini ayırıp gösterecek şekilde takvimler yayınlanmıştır. Bundan dolayı son alimler Hız. Peygamber’in doğum ve hicret günlerini belirlemeye muvaffak

⁴⁵ Farsça Pazartesi günü. (Sad.)

olmuşlardır. Şöyle ki: Ziyâde şaz oldukları için bir iki türlü rivayeti terk edilir ise birbiri ile çelişen rivayetler, doğumun Rebiülevvel'in ilk yarısı, on beş günü içinde bir pazartesi günü olduğu hakkında ittifak ederler. Ancak çelişki sekizinci, onuncu, yahut on ikinci günleri arasındadır. Halbuki bunların hiçbirisi pazartesi gününe denk gelmemektedir. Bunlar arasında pazartesi gününe denk gelen Rebiülevvelin dokuzudur. Bundan dolayı bu güne karar verilmesi gerekir. Rebiülevvel'in sekizi rivayeti Rebiülevvel'in başını bir gün sonra ve Rebiülevvelin onuncu günü rivayeti vaktinden bir gün önce hesap etmekten dolayı meydana geldiği az bir düşünme ile ortaya çıkar. Ay başları hakkında özellikle câhiliye asrındaki kimseler arasında (zira bunu rivayet edenlerden asıl raviler câhiliye asrında olan hadîseyi rivayet etmektedirler) böyle ihtilaf olması uzak görülmez.

Hicretin tarihi ile alakalı olarak Resûl-i Ekrem Hazretlerinin Medine'ye girdikleri günü belirlemek için tarihçiler ve siyer alimleri arasındaki ihtilaf Rebiülevvelin ikinci, sekizinci ve onikinci günü arasında ise de Rebiülevvelin ilk on beş günü arasında bir pazartesi günü olmasında hemfikirdirler.⁴⁶ Bundan dolayı birbirine muhalif olan bu rivayetler arasından, doğru olanını tespit etmek için sayılan günlerin hangisi pazartesi günü olduğunu bilmek gerekir. Hicret senesinin Rebiülevvelin ilk onbeşindeki pazartesi günleri birinci, sekizinci, onbeşinci günleridir. Allah Resûlü'nün Medine'ye teşrif ettikleri vakit Yahudilerin (teşri) onuncu gününde olan Aşure orucunu tutmaktalar, yahut orucu tutmak için hazırlanmaktaydılar. Rebiülevvelin onbeşinci günü Yahudilerin bu senedeki aşure oruçlarından sonraya geldiği yönüyle tabii olarak, onbeşinci günkü pazartesi olmak ihtimali red olunur. Bundan dolayı tereddüt ancak Rebiülevvelin biri ile sekizi arasında kalır. Rebiülevvelin sekizinde Medine'ye geldiğini büyük tarihçiler tercih ettikleri gibi Rebiülevvelin biri (mağaradan çıktıklarını) dahi bazı alimler açıklamışlardır. Bu takdirde Rebiülevvelin biri olan Pazartesi ihtimali terk

⁴⁶ Sâhihü'l-Buhâri (c. 4, s. 258), Üsdü'l-Ğâbe (c. 1, s. 21); İbn Haldûn (c. 3, s. 15); ve diğer eserlere müracaat edilebilir.

edilip sekizi olan pazartesi rivayetini kati bir surette tercih etmek ve onu kabul etmek gerekir. Fakat bu gün Efendimiz Hazretlerinin Kuba'ya girdikleri gün olacaktır. Kuba'da ise Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe günleri durup, Rebiülevvelin on ikisi Cuma gününden başlayarak Medine'ye teşrif etmişler ve belîğ bir hutbe okumakla ilk olarak Cuma namazını eda etmişlerdir. Kuba'ya girdikleri gün Miladi Sentburg Frenk hesabıyla 622 yılı 20, Rumî ve Rûsî hesaplâ 17., Medine'ye girdikleri gün ise 21. günlere denk gelir.⁴⁷ Her ne kadar az bir bağlantı ile olsa da:

اعد ذكر نعمان لنا ان ذكره هو المسك ما كرته يتضوع⁴⁸

Uygun bir şekilde Resûl-i Ekrem'in siyerinden olan bir bahsi buraya aldık. Halbuki bu mesele biz müslümanlar için çok önemli ve faydalıdır. Faydamız hem burada tamam oldu, amacımıza ulaştık.

Resûl-i Ekrem Hazretleri altı yaşındayken annesiyle beraber ikisini babası Abdülmuttalib b. Hâşim ve bir rivayete göre amcası olan Ebû Talib b. Abdülmuttalib, Medine şehrinde olan kardeşlerini ve Hz. Abdullah'ı ziyaret etmek için yolculuğa çıktı. Hz. Amine her sene Medine'ye gider bir kere olmak üzere muhterem eşleri Hz. Abdullah'ı ziyaret ederdi. Zikr edilen bu yolculuğunda Medine'de kaldıktan⁴⁹ sonra Mekke'ye doğru Medine-i Münevvere'den ayrılmıştır.

⁴⁷ Bu takdirde Resûl-i Ekrem Medine'ye Rebiülevvelin on ikisi Pazartesi günü girdi demek Kuba ile Medine'yi birbirine karıştırmaktan dolayıdır. Behpalin'in Cuma günü Medine'ye girdiği rivayetini reddetmesi kendi ilmiyle asla uygun değildir. (Avnu'l-Bâri, c. 6, s. 252). Mezkur Cuma gününü 1 Eylül'e denk geliyor göstermesi Fadıl Mercânî'nin hangi sebebe dayanarak yaptığını anlamadık. (Mukaddime, Vefeyyatü'l-Aslâf, s. 101-390.)

⁴⁸ Numan'ın zikrini bize tekrar et (onu tekrar an), zira onun zikri defalarca güzel kokan Misk gibidir.

⁴⁹ (Arapça) İbn Abbâs ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.s.) altı yaşına gelince annesi onu Medine'de Beni Adiy b. el-Buhar'dan olan dayılarına götürdü. Hz. Peygamber ile beraber Ümmü Eymen onların yurduna geldiler ve orada bir ay kaldılar.... (el-Envar el-Muhammediye, s. 33.)

Peygamberlerin Sultanı ceza günü Şefaatçi olan Efendimiz Hazretleri, bu günde baba ile anneden yetim kalmışlardır. Hz. Amine canını teslim ettiği vakit hamile iken gördüğü alametler, müşahade ettiği delillere itimat ederek muhtemelen gönlüne salınmış, ilham ve bürhanlara kanaat ederek; Yetim kalmakta olan oğlu mahz-ı rahmet olmak üzere gönderileceğini, helal ve haramı, Hz. İbrahim'in dini olan İslâm üzere hak ile beyan edeceği ve Ademoğullarını da putlara tapmak gibi maskaralık ve bedbahtlıklardan kurtaracağını, kendisi de Allah Teâlâ'nın merhameti sayesinde günahsız ve korunmuş olacağını beyan eden manzum şiirler söylemiştir. Bundan sonra her terk eden kimse gibi vefat edecek; bu günden sonra ben de öncekilerin arasına dahil olacağım; fakat ismim kalacaktır; pak oğlan doğurup sonra bir hayır bıraktım" diye söylediği rivayet edilmiştir.

نبكي الفتاة البرة الامنية ذات الجمال العفة الرزينة

زوجة عبد الله و القرينة ام نبي الله ذى السكينة

و صاحب المنبر بالمدينة صارت لدى حفرتها رهينة

şiiri Hz. Amine hakkında söylenmiş mersiyelerendendir. İçeriği: “vakar, iffet, cemal sahibi Amine, itaatli olan genç bir kadının vefatı için ağlayalım! Dediğimiz kadın, Abdullah'ın hanımı ve sevgilisiydi, hem de Medine'de minberi olan sekine sahibi Resûlullah'ın annesidir. Merkuma, kabrine emanet edilerek terk edildi!” demektir.

Hz. Abdullah, Amine'den başka kadınla evlenmediği gibi Hz. Amine de Abdullah'tan başka kimseye varmamış ve Resûlullah'tan (s.a.s.) başka çocukları da olmamıştır.

Peygamberlerin Fahri ve nuru olan Resûl-i Ekrem Efendimiz, Hz. Abdullah'ın mübarek yüzlerinde görüldüğünden bütün Kureyş kızları kendisiyle evlenmeyi arzu ederlermiş. Bu doğrultuda bazı olaylar rivayet edilmiştir. Fakat bu gibi büyük bir şeref ancak Hz. Amine'ye nail olmuştur.

Hız. Amine, edep, cema, iffet ve kemaide Kureyş kızları arasında örnek gösterilirdi. Hız. Abdullah ile görüşükten sonra hem peygamberlik nuruyla müşerref olmakla güzelliğı dahi kat kat artmış Arap kadınlarının haset ve gıbtalarına mazhar olmuştu. Vefat ettiklerinde yaşıнын yirmi civarında olduğı rivayet edilir.

9. Amine

İbn Dümeıne diye bilinen Sadr-ı İslâm şairlerinden Abdullah Ebû's-Sırrı b. Ubeydullah'ın hanımıdır. İbn Dümeıne ile kocası önce aşık olmuşlar sonrasında da evlenmişlerdir. Fakat önceki hanımı Hama'nın yanında Müzâhim b. Amr olarak bilinen kimseyi görünce İbn Dümeıne taşla vurup onu öldürmüştü. Bundan haberdar olduklarında Müzâhim'in akrabaları İbn Dümeıne'yi ele geçirdiler. Bu sebepten Amine ile İbn Dümeıne birlikte çok yaşamamışlardır. Şiirde şöhetli bir kadın olup, muhabbet ve azarlama/ıtab bablarında aşıkına söylenmiş şiirleri güzeldi. Uzun bir kasidesinde:

تجاهلت و صلى على حين لاحت عمانی

فهلا صرمت الحبل اذا انا ابصر

ولی من قوى الحبل الذى قد قطعه

نصيب ولى رأى و عقل موقر

و لكنما آذنت باصرم بغتة

و لست على مثل الذى جئت اقدر⁵⁰

⁵⁰ Körlüğüm ortaya çıkınca vuslatımı görmezden geldin
Gördüğümde bağı kopardın, küstün
Benim kestiğın ipte bağım var
Nasıptır, benim görüşüm ve mevcut bir aklım var
Fakat sen bir anda küslüğe müsamaha ettin

dediği beyitleri güzel değil mi?.. Bazı yerlerde bunun ismi Ümeyme şeklinde yazılmıştır. Dümeyne de Abdullah'ın annesinin ismidir. Burada ismi geçen Müzâhim b. Amr'ın annesi Ümmü Eban da meşhur şairlerdendi. Oğlu Müzâhim öldürüldüğünde manzum olarak mersiyeler söylemiş ve Musab isimli diğer oğlunu kıskırtmakla İbn Dümeyne'yi de öldürtmüştü.

10.Amine

Eban b. Küleyb b. Rebia'nın kızı ve Ümeyye b. Abdişems'in hanımıdır. Ümeyye'den yedi oğul dünyaya getirdikten sonra Ümeyye vefat etmiş; câhiliye adeti üzere onu Ümeyye'nin oğlu Ebû Amr b. Ümeyye nikahlamış ondan da Ebû Mui't isimli oğlunu dünyaya gelmiştir. Bu gibi nikah Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmıştır. Câhiliye döneminde de bu nikah güzel bir iş sayılmazdı.

11.Amine

Bu isimde iki muhaddise meşhur olup biri Amine bt. Şerefuddin Mûsa b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî ed-Demhûcî'dir. Hadîs ilminde İmâm-ı Suyûtî'ye hoca olmuştur.

İkincisi ise Amine bt. Ali b. Abdülaziz ed-Dimeşkî'dir. Esmâ bt. Sasra, muhaddis Abdullah b. Ebi't-Taib ve diğerlerinin ilim meclislerine devam ederek kendisi hadîs-i şerîf talim ederdi. 798 yılında vefat etti.

12.Amine er-Remliyye

Kudüs-ü Şerîf'in nahiyelerinden olan Remle şehrinde 200 tarihinde hayatta olan bir kadındır. Zühd ve takva ile bilinir. Hatta Bısr b. Hâris hazretlerinin her zaman ziyaretine geldiği ve kendisi ve Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (r.a.) için duasını talep ettiği rivayet edilmiştir.

13. Amine Sümeyye

Türkiye'nin büyük alimlerinden ve meşhur yazarlarından Cevdet Paşa'nın kızıdır. Kızı Fatma Aliye hanım gibi bilgisi çok kadın yazar ve ediplerdendir. Yazdıklarının çoğunun ahlak-ı güzelleştirme ve çocuk terbiyesine dair olduğu söylenir. Bazı makalelerinin özetle tercümesi şöyledir:

“Çocuk, yerdeki cevher gibidir. Bunu insan eylemek baba ve annesinin terbiyesine ihtiyaç duyar. Cevheri topraktan ayırıp alacak kimse annesi olup, pazara çıkaracak olan ise babasıdır. Birden anne ve babası yardımlaşarak kendilerine gereken hizmetleri eda etmezler ise cevher dediğimiz çocuk, adi bir taş olur, kalır. Zat-ı alilerinin bugünde de hayatta olmaları gerekir.”

14. Anı Fâtıma

Tacü't-Tevârih'in yazarı Hoca Sadettin Hasan Can'ın neslinden İstanbullu bir edebiyatçıdır. 1122 tarihinde Yenişehir'de vefat etmiştir. Düzenlenmiş bir divanı olup bu beyitler orada bulunmaktadır:

خیال عارضکله دیدہ صحن کلسنامدر

آچلمش شرحه لر سینه مده نخل ارغوانمدر

امید وصلتک ای قاشلری یا سینه دن کیچما

خیال تبر غمزہ ک آنیا خاطر نشانمدر⁵¹

Kocası Emir Ağa isminde bir zattı. Oğlu Emir ağazade Yenişehir kadısı olduğunda Anı Fâtıma oğluyla Yenişehir'e vardı ve orada vefat etti. Şiiri ise şöhreti kadar yoktur, diyorlar.

⁵¹ Hayâl-i ârızınla dîde sahn-ı gülistânımdır
Açılmış şerhalar sînemde nahl-i erguvânımdır
Ümîd-i vuslatın ey kaşları ya(y) sîneden geçmez
Hayâl-i tîr-i gamzen anyâ hâtır nişânımdır

15. Ay Melek

İbrahim b. Halil b. Mahmud'un kızı ve meşhurlardan olan Şeyh Cemalüddin'in kızıdır. İbn Emil'den ve başka Muhaddislerden Hadîs-i Şerîf dinlemiş olup kendisine İbn Hacer el-Askalânî Hazretleri talebe olmuştur.

Aslen Baalbekke'li olduğu halde Şam'da durdu ve 815 tarihinde Rebiülahir ayında vefat etti.

16. Uhtu'l-Müzeni (Müzeni'nin Kız kardeşi)

İmâm İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail b. Amr b. İshâk el-Müzeni⁵² Hazretlerinin kızıdır. İmâm-ı Şafîî'nin derslerine devam ederek Fıkıh ilminde maharet kazanmıştı. Hanefî mezhebinin büyüklerinden olan Ebû Cafer Tahavi Hazretlerinin annesi olduğu zannedilmektedir.

17. Ercüment Banu Hanım

Hindistan'da Timur sülalesinden olan Şahcihan Şihabüddin II. Muhammed Sahib-i Kırânı padişahın hanımı ve vezir Asaf Han b. Mirza Refiüzzaman b. Akamlan'ın kızıdır. 1000 tarihinde dünyaya gelip 1021 yılında ismi geçen padişaha varmıştır. Kırk yaşında iken 1040 tarihinde Zeynabad şehrinde vefat etmiş, cenazesi Akrah şehrine götürülmüştür. Mezarı için bütün Hindistan binaları arasında en iyi yapılmış ve dünyada eşi olmayan Tac Mahal isminde bir türbe inşa edilmiştir. Rivayetlere göre ismi geçen binayı yirmi ikibin kişi yirmi senede inşa etmişlerdir. Ne kadar masraf yapıldığı buradan kıyas edilsin. Eğer mezkur bina umum Ehl-i İslâm'ın faydalanacağı şekilde câmi-i şerîf olsaydı buna diyecek yoktu. Fakat bu bina Mısır'da yer alan piramitler gibi bir bina olduğu için üzülmemek mümkün değildir. Zira bu kadar masraf ile bir darü'l-İlim ve medrese yapılıp; Hindistan bir ilim denizine çevrilebilirdi. Fakat ne hikmettir ki nerede olursa olsunlar, Ehl-i İslâm *"onların kalbi vardır onunla kavramazlar, onların gözleri*

⁵² İmâm-ı Şafîî'nin en büyük öğrencilerinden olup 263 Tarihinde vefat etmiştir.

vardır görmezler, onların kulakları vardır duymazlar"⁵³ hükmünü doğrulamaktan kurtulsunlar!...)). Ercüment Bani Hanım'ın türbesi olan Tac Mahal binası bugün Rus hesabına göre tahminen yüz milyon Ruble kıymetinde olacağı rivayet edilmektedir. Maddi bir sebebi olmadığından bazı İngiliz büyükleri satılmasını ve bedelinin de kendi devletlerine aktarılmasını işaret yollu yazdıkları bazı mektuplarda görülmüştür.

18.Erguvan

Abbâsî halifelerinden Kâim Biemrillâh'ın oğlu Zahiretüddin Muhammed Ebû'l-Abbas'ın cariyesi Kurretü'l-Ayn'dır. Ebû'l-Abbas'ın annesi Kaim Biemrillâh'ın hayattayken vefat ettiğinde halifenin başka çocuğu bulunmadığından hilafetin kendi hanesinden başka bir haneye gideceğini düşünmüş ve üzülmüştü. Bu sırada Erguvan, Ebû'l-Abbas'tan hamile olduğunu haber verdi ve altı ay sonra Muktedâ Billah'ı doğurdu; Halifeyi Ziyâdesiyle sevindirdi. Onun oğlu Müstazhir ve onun oğlu Müsterşid'in hilafetlerine erişti. Bağdat ve Haremeyn'de birçok hayrat bırakmıştır. 512 tarihinde vefat etti. Aslen bir Ermeni kızıydı.

19.Erduca

Saray hanlarından 741 tarihinde vefat eden Özbek Han b. Tuğr Han'ın karısı ve İsa Bey'in kızıdır. Yüksek ahlaklı ve dindar bir kadın olup kendi malından Mescit ve tekkeler inşa etti. Yedinci asrın sonunda ve sekizinci asrın başında hayattaydı.

20.Erva bt. el-Hârib

Hâris b. Müttalib'in kızı ve Fahri Kainat Efendimiz (s.a.s.) Hazretlerinin amcasının kızı olan bir sahâbî kadındır. Ebû Veda' es-Sehmî ile evli olarak Müttalib ile Ebû Süfyân'ı doğurdu. Hz. Ali el-Mürteza'nın vefatında

⁵³ A'raf 7/179.

hayattaydı. Ehl-i Beyt hakkında irtikap ettiği muameleler için Muâviye, Mervân b. Hakem ve Amr b. el-As'ı uyarmıştır.

21. Erva bt. Abdülmuttalib

Fahr-i Kainat, Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) halasıdır.⁵⁴ Annesi Fâtıma bt. Ömer b. Aiz olup Abdullah ve Ebû Talib ile bir anneden yani Safiyye bt. Cündeb olup Hâris ve Kusem ile bir annedendir. Umeyr b. Vehb b. Abd b. Kusay ile evlenip Tuleyb isimli oğlunu ve Kilde b. Hâşime ile evlenip Fâtıma isimli kızını dünyaya getirdi. Şaire bir kadın olup annesine mersiye olarak söylemiş olduğu şiirlerden bazıları şunlardır:

على سهل الخليفة ابطحى

كريم الخيم نيته العلاء

“Benim gözüm hak olduğu halde ağladı, şu semahat sahibi için ki o hayalî bir karakteri ve nazlı tabiatı, değerli şerefli, hasleti kerim niyeti iyiydi.”

22. Esmâ bt. Ebû Bekir

Ebû Bekir es-Sıddîk'ın (r.a.) kızı ve Zübeyr b. el-Avvâm'ın hanımı (Zü'n-Nâkateyn-iki kuşak sahibi) denmesiyle meşhur olan Ümmü Abdullah'tır. Annesi Beni Âmir b. Lüey'den Kâtile bt. Abdüluzza b. Esad idi. Doğumu hicretten 28 yıl önce olup on sekizinci kişi olarak müslüman olmuştu. Ümmü'l-Mü'minîn Âişe'den (r. anhâ) on yaş kadar büyük olup Abdullah b. Ebû Bekir ile anne ve baba bir kardeşirler. Hz. Âişe (r. anhâ) ve Abdurrahman b. Ebû Bekir ile anneleri başka idi. Hz. Zübeyr'in Ebû Abdullah Urve⁵⁵ ve Abdullah ile el-Münzir isimli oğulları bundan dünyaya gelmişlerdi. Abdullah isimli oğlu Medine'ye hicret eden sahâbiler arasında doğan ilk çocuğu. Peygamberlerin Fahri (s.a.s.) tarafından Abdullah ismiyle isimlendirilmişti. Atasının künyesi olan Ebû Bekir ile künyelendi. İsmi geçen Abdullah, Yezîd

⁵⁴ Atîke ve Ervâ'nın müslüman olmaları karıştırılmıştır. (el-Envar el-Muhammediyye, s. 191)

⁵⁵ Hicri 93 yılında vefat eden büyük bir kişiydi.

b. Muâviye’den sonra Mekke şehrinde dokuz yıl halife makamında olmuştu. Haccâc-ı Zâlim tarafından kuşatıldığında annesi Esmâ ile olan istişareleri şöyle olmuştu:

Abdullah: Ey Annem! Tarafımda olanlar benden yüz çevirdi. Beraberimde az bir topluluk kaldı ki onların sebatları da bir saatden fazla olamaz. Halbuki beyat verir olsam, düşünülmez ne kadar istesem vereceklerdir. Bu doğrultuda ne diyorsun?

Esmâ: Eğer hak yolda olur ve halkı da hakka davet edersen sabit kadem ol! Senin ashâbın hak yol için maktul edildiler. Ümeyyeoğullarına itaat etme! Eğer muradın sadece dünya ise ne kadar bozuk olmuşsun ki ashâbını yok yere helak eyledin! Eğer “ben hak üzerinde idim lakin ashâbıma zayıflık geldiğinden ben de zayıf oldum” diyor isen yiğitler ve gayretli kimselere karşı ayıp bir söz söylemiş olursun. Farz et ki bugün hayatta kaldın, lakin bununla dünyada ebedi kalacak mısın? Ölüm ise sana bir gün gelecektir!...

Abdullah: Ey Annem! Korkarım ki Şam askeri beni azab ederek öldürürler ve sonra asarlar!...

Esmâ: Oğlum! Bu gazilenmiş, üstünden derisi soyulduğunda elem çekmez. Hemen cenâb-ı Allah’tan yardım iste ve aşkta daim ol!.....

Abdullah: Kendi fikrim de böyleydi. Bugüne kadar dünyaya hırslı olmadım. Uzun yaşamaya kıymet vermedim. Benim isteğim ise Cenâb-ı Allah’ın rızasıdır. Fakat sizin düşüncenizi öğrenip bilmek istedim. Bugün dünyadan gideceğim. Cenâb-ı Allah’a tevekkül et ve benim için artık üzülmeye? Oğlun haram iş irtikap etmedi ve fuhşa bulaşmadı, Cenâb-ı Allah’ın hükmüne rızasızlık göstermedi. Müslümana zulm etmedi. Allah Teâlâ rızasından kaderin tersine inanmadı. Bunu belki siz muhterem anneme teselli olması için anlattım.

Esmâ: İnşaallah senin için sabr ederim. Cenâb-ı Allah’a benden önce varır isen önümden gitmiş bir hediyem gibi hesap ederim. Eğer zafer müyesser olursa sevinirim, yürü! Allah’a emanet ol!

Abdullah: Allah sizi mükafatlandırsın! Beni ise duanızda unutmayınız!...

Esmâ: Unutma ihtimali hiç olur mu? Halbuki hak için şehit olmaktadır!... Cenâb-ı Allah'a dua ederek, Ey Allah! Geceleri devamlı ibadet eden, gündüz Mekke meselelerine sabr eden, babasına ve annesine itaatli ve hizmetkar olan bu kuluna merhamet et!... Şimdi sana tevekkül ettim, hükmüne razı oldum, sevabını ümit etmekteyim! Kucaklayıp öpmek istediğinde yanıma yakın gel!... Dua edeceğim!...

Esmâ: (Kucaklayıp öptüğünde kolları Abdullah'ın üstünde olan demir kubbe gibiydi) bunu niçin giydin! Senin gibi Allah'ın rızası için canlarını feda niyetinde olan cesur adamlar böyle demir zırhlar gibi olmak hiç yakışır mı?

Abdullah: Sizin gönlünüze kuvvet gelsin diye giymiştim!.

Esmâ: Böyle şeyler giymezen gönlüm kuvvetli olur!... Bu sözü duyduğunda Abdullah da demir zırhını çıkarıp annesi Esmâ'nın huzurundan çıkıp gitti. Esmâ ise ardından: "Sabırlı ol, senin babaların Ebû Bekir ile Zübeyir, annen de Safiyye'dir (Hz. Zübeyr'in Annesi). Bugün 83 yılı Cemaziyelahir ayıydı. Miladi 692 yılı Ekim ayında yetmiş yaşındayken Abdullah, Haccac tarafından şehit edildi. Baş kesilip Şam'a Abdülmelik'e gönderildi, bedeni Mekke'de asıldı. Haccac ise Esmâ'yı çağırttı ve gelmeyince ikinci sefer adam gönderdi ve "kesinlikle gelsin yoksa saçından sürütüp getirtirim." diye haber yolladı ise de o yine gelmedi. Daha sonra kendisi Esmâ'nın huzuruna vardı ve Esmâ'ya "oğlunu nasıl ettim, gördün mü?" dedi. Esmâ ise: "Buna hayran olmadım, oğlumun sadece dünyasını bozdun. Bununla sen kendi dinini mahvettin. İştittim ki oğlumu maskara etmek için "iki kuşaklının oğlu" diyormuşsun. Kuşak iş zamanında kadınların gömleklerine koydukları ve zaman zaman da çıkınlarını bağladıklarından Haccac da Esmâ'yı esir ve hizmetçi kadınlar konumunda görür; Abdullah'a da işçi kadının çocuğu dermiş. Cenâb-ı Risaletpenâhi tarafından en zorlu ve en bereketli bir zamanda nail olduğu mübarek lakabını maskara etmek için kullanırmış. Müslüman için böyle iş hiç uygun değil ise de savaş zamanında

başka. Yalnız hapishanelerden çıkarıp öldürmüş olduğu kimseleri 120 bine ulaşan bir kişi⁵⁶ için uzak bir ihtimal değildir.

Vallahi ben iki kuşak sahibiyim (zünnakateyn). İki kuşağımın biri ile Resûl-i Ekrem ile Ebû Bekir'in yemeklerini bağladım (hicret ederlerken) ve biri ile kendi gömleklerimi bağladım. Haberin olsun ki, Cenâb-ı Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Sakif kabilesinde bin yalancı ile bedbaht bir müfsidin zuhurundan haber vermişti. Yalancı kimseyi gördün (Muhtar isimli kişiyi kastediyor). Amma bedbaht müfsid ise senmişsin!..." dedi. Haccac ise bunun üzerine bir şey demeden çıkıp gitti. Hz. Esmâ oğlunun bedenini kendi eliyle yıkayarak defnettirdi. Bundan on gün belki bir ay sonra ecel-i mevudu geldi ve yüz yaşında iken Mekke'î Mükerreme'de vefat etti. Gözleri kör olsa da dişleri bütün ve aklı tam sıhhatli idi. Resûl-i Ekrem ile Hz. Ebû Bekir'in yemeklerini bağlamak için bir şey bulamadığında kuşağın yırtıp bağladığından Zatü'n-Nitâk ya da Zatü'n-Nitâkeyn diyerek künyelenmişti.⁵⁷ Kendisinden 56 hadîs-i şerîf rivayet edilmiş olup bunların on dördünde Buhari ve Müslim ittifak etmişlerdir.

23.Esmâ bt. Umeys el-Hasemiyye

Kadın sahâbîler arasında saygın biridir. İslâm'ın başlangıcında Cafer b. Ebû Talib ile birlikte Habeş memleketine hicret etmişti. Hayber fethedildiği gün eşiyle beraber Medine'ye dönmüşlerdi. Rum askerleriye olan Mute savaşında (Mute bir köy ismi olup bugün Şam'dan Mekke'ye uzanacak demiryolu üzerindedir) kırk bir yaşında olduğu halde eşi Cafer Hazretleri vefat etmiş, Ebû Bekir Sıddîk'a ve onun irtihalinden sonra Hz. Ali'ye varmıştı. Birinci eşinden Abdullah, Muhammed, Avn; ikincisinden Muhammed; üçüncüsünden Yahya, Muhammed Asgar isimlerinde toplam altı oğlu oldu. Birinci oğlu Hz. Peygamber ile birlikte olan hac seferlerinde Zülhuleyfe denilen yerde doğmuştu. Kendisinden Hz. Ömer, Ebû Mûsa el-Eşarî,

⁵⁶ Mişkâtü'l-Mesâbih, İmam-ı Tirmizî'den nakl edilir, c. 2, s. 451.

⁵⁷ Buhârî-i-Şerîf, c. 4, s. 658.

Abdullah b. Abbas gibi büyük sahâbîler hadîs rivayet etmişlerdir. Hz. Esmâ, eşleri açısından son derece şanslı idi. Zira sahâbînin önde gelenleri kendisi ile evlenmişler ve kendisinden çocukları olmuştu. Zira kardeşlerinden Meymûne bt. el-Hâris Ezvâc-ı Mutahherât'tan olup Ümmü'l-Fadl Lübâbe Hz. Abbas b. Abdülmuttalib'in hanımıydı. Selmâ bt. Umeys de Hz. Hamza b. Abdülmuttalib'in nikahı altındaydı. Bunların cümlesinin anneleri Avfü'l-Kinâni kızı Hind'dir. Hz. Esmâ (r. anhâ) Hz. Ali'nin hilafetlerinde vefat etmiştir.

24.Esmâ bt. Yezîd

Bu isimde kadın sahâbîler arasında iki kadın meşhurdur. Biri ensardan Hatîbe el-Ensârî diye meşhur olan Yezîd b. Seken Eşhelî kızı Ümmü Seleme'dir. Söylendiğine göre mahir ve fasih konuşan bir kadın olup kadınlar tarafından elçilik sıfatıyla gelerek, Peygamberlerin Efendisine (s.a.s.) şöyle bir söz söylemişti:

Ey Allah Teâlâ'nın elçisi! Anam babam sana feda olsun! Ben kadınlar tarafından size elçilik hizmetiyle geldim. Allah Teâlâ Hazretleri seni erkekler ve kadınlar olmak üzere tüm insanlığa peygamber yapmıştır. Biz sana ve senin Allah'ına iman ettik ve lakin bizler sizlerin evlerinizde bekleyip kalmakta ve hizmetlerinizi görmekte ve çocuklarınızı karınlarımızda yüklenmekteyiz. Sizler (erkekler) ise Cuma namazını kılmakta ve cemaat ile namaza devam etmekte, hastaların yanına varıp hallerini sormakta, cenaze namazlarını kılıp, hacca gitmekte ve bunların hepsinden daha fazla sevaplı olan cihada da yürümektesiniz. Halbuki bu vakitlerde (siz bunları yaparken) malınızı gözetmek, kuyum takıp hazırlanan ve çocukları terbiye edenler bizleriz. Şimdi hal böyle iken erkeklerin amellerine ortak olmak hakkı bizler için de yok mudur?"

Bu sözleri Hz. Peygamber (s.a.s.) ashâbının yanında dinlemişler ve son derece sevinmişler, mutlu olmuşlardı. Kadına hitaben:

“Ey kadın anla! Ve taraflarından elçi olduğun kadınlara da anlat! Kadınlar erkekleriyle güzel eşlik edip şeriata hilaf bir eş olmamak şartıyla onların rızalarını almışlar ise zikredilmiş faziletlerin tümüne ortak olabilirler” demiştir. (Kadınlara sonuç!....)

İkincisi meşhur sahâbîlerden Muaz b. Cebel hazretlerinin halası ve bir rivayette halasının kızı olan Esmâ’dır. Hamiyetli, gayretli bir kadın olup Hz. Ebû Bekir ve Ömer (r.anhümâ) zamanlarında ortaya çıkan meşhur Yermük vakasında dokuz düşman askerini öldürdüğü rivayet edilmiştir.

25.Esmâ Amiriyye

Endülüs’te İşbiliye şehrinde hoca ve şair olan bir kadındır. 535 tarihinde tahta oturan Müvahhit padişahlarından Abdurrahman b. Ali’ye yazdığı mektubu ve sonrasında ki kasidesi meşhurdur. Bu iki beyt kasidedendir:

عرفنا النصر و الفتح المبينا

لسيدنا امير المؤمنين

اذا كان الحديث عن المعالي

رأيت حديثكم فيما شجونا

“Nusret ve zahir olan feth, Emirü’l-Mü’minin olan Abdülmümin’in ettiğini bildik. Meali hakkındaki söz olduğunda sözleri pek etraflı görürüm” demektir.

26.Esmâ-i İbret

İstanbul’un birinci derecede güzel hattatlarından olan bir kadındır. Ahmed isimli birinin kızı ve meşhur hattat Mahmud Celaleddin’in hanımıydı. Son dönemde resim hattını bir seviye yükseltmişti ki hocası olan Mahmud Celaleddin’in hattından ayırt edilmezdi. 1222 tarihinde yazılmış olan bir Hilye-i Şerîfe’sinin Hamidiye türbesinde korunduğu rivayet edilir.

27. Elif

Bu isimde iki meşhur muhaddise olup her ikisi de İmâm-ı Suyûtî'nin şeyhlerindendir. Biri Şerif Nesibe Hüsâmettin Hasan kızı olup hadîs ilmini (Latife bt. el-Emasi) ve (Âişe bt. eş-Şerâyihî) ve Muhammed b. Muhammed el-Muhib ve diğerlerinden almıştı.

İkincisi Hanbelî mezhebinde bilinen alimlerden olan el-Cemalullah b. Ali el-Askalânî el-Kinânîdir. Bunun (Ümmü Abdullah Nişvan) yani Sevde namında kızı da sekizinci asır muhaddiselerinden olup İmâm-ı Suyûtî'nin hocasıydı.

28. Ümâme bt. Ebi'l-As

Fahr-i Kainat (s.a.s.) Efendimizin muhterem kızları Zeyneb ile kocası Ebû'l-As'ın kızlarıdır. Çocukluğunda Resûl-ü Ekrem'in sevgisine mazhar olmakla bazı namazlarını onu taşıırken kıldığını mervidir. Hz. Fâtıma (r. anhâ) vefat ettiğinde vasiyetlerine binaen İmâm-ı Muhterem Ali el-Mürteza tarafından nikahına alınmış ve onun vefatından sonra Muğire b. Nevfel ile evlenmekle Yahya isimli oğlu dünyaya gelmiştir. Onun nikahında iken vefat etmiştir.

29. Ümâme bt. el-Hâris

Rebi'a kabilesinden Avf b. Müclim eş-Şeyban'ın hanımıdır. Kızı Ümmü Ünas'ı kendi padişahlarından Hâris b. Amr b. Hücr (Âkilü'l-Mirâr-Acı Yiyen)'e verdiğinde böyle bir nasihat söylemiştir:

“Kızım! Terbiyeli ve nesepli kişiler tarafından nasihat verilmesi gerekseydi benim nasihat etmemem gerekirdi. Fakat nasihat vermede gerek bilen kişiler gerekse de bilmeyen kişiler olsun hiç biri için zarar bulunmamaktadır. Kızım! Eğer ki annesinin ve babasının malı sebebiyle bir kız adama varmaktan müstağni olsalardı ilk önce sen müstağni olurdun. Erkekler ile kadınlar birbirleri için yaratılmışlardır ve dünya geçimi için birbirlerine destek olmaları gerekmektedir.

Ey Kızım! Sen şimdi baba ve annenin terbiyesini aldığın yerden bilmediğin bir kimsenin yanına varmaktasın. Şimdi mezkur kimsenin rızasını almak için cariyesi gibi itaatli olman gerekir. Eğer ki sen böyle olursan kocan da sana kul olur. Özellikle yemek, içmek için sana ne getirir ise can ve tenle kabul et. Üstünü ve başını temiz ve hoş tutup uyku ve yemek vakitlerini onun adetine uygun hazır eyle! Malını israf etmekten ve sırrını ifşa etmekten sakın. Hiçbir vakit ona muhalif olma! Onun sıkıntılı vaktinde rahatsızlık vermekten ve neşeli vaktinde de sıkıntılı durmaktan sakın! Eğer ki bu nasihatlarımı evine götürürsen erin ile güzel geçinebilirsin! (Kızını evlendirecek annelere, ere varacak kızlar, ere nikah edilen kadınlara ibret!) bu kimseler İslâm'ın zuhurundan çok zaman önce bulunmaktaydı.)

30.Ümâme bt. Hazrec

Arab şairlerinden bir kadındır. Arapların en cömertlerinden olan Esved b. Fennân hakkında bu şiirleri nazmetmiştir:

إذا شئت ان تلقى فتى لو وزنته

بكل معدى و كل يمانى

و في بهما فضلا و حود و سوددا

وزيا فذاك الاسود بن فنان

فتى لا يرى فذا في ساحة الارض مثله

ليوم ضراب او اليوم طعان

“Güzide-i Arap olan Ma’di ve Yemenlilere, cömertlik ve şeref, kıyafet ve efendilik yönüyle beraber olacak bir kimse ile tanışmak istersen o zat Esved b. Fennân’dır. Esved b. Fennân, savaş ve vuruşma zamanlarında yer yüzünde onun gibisi görülmüş değildir. Arap şairlerinden olan Ümâme bt. Zi’l-Esba’ ve kadın sahâbilerden (Ümâme Müryediyye) ise bunlar başkalarıdır.

31. Ümmü Ünâs

Rebi'a kabilesinin saygınlardan olan Avf b. Muhalllem eş-Şeybanî ile hanımı Ümâme'den dünyaya gelmiş kızlarıdır. Hâris b. Amr b. Hicr (Âkilü'l-Mirâr-Acı Yiyen) bu kızın hüsün ve güzellik, terbiye ve kemâlini işittiğinde evlenmek niyetiyle I'sam isminde bir kadını⁵⁸ göndermişti. Ümmü Ünâs'ı görüp beğenen I'sam da fevkalade güzel bir şekilde kızın baba ve annesini razı edip Hâris, Ümmü Ünâs'ı nikahladı. Amr isminde bir oğlu oldu. Bu çocuk İbn Ümmü Ünâs diye annesine nispetle bilinir oldu.⁵⁹

32. Ümmü Eruk

Mısır padişahlarından Nasır Muhammed b. Kulâvü'nün hanımı ve sevdiğidir. Emir Eruk b. Nasır'ın annesi (Hund Toğay)dır. İlk halinde padişahın cariyesi olup sonra azad edilmekle nikahlı hanımı oldu. Tam manasıyla güzel, aklı güzelliği ile orantılı olmakla kocası tarafından sınırsız hürmet görürdü. Büyük padişahlar gibi saltanat ile hac edip Mısır'da hayrat ve sadaka-i cariyeye yaptırıp 749 tarihinde vefat etti. Kendisinin bina ettiği hangahın yanında defn edildi. Bundan başka bir kadında padişahın sevgisinin daim olmadığı rivayet edilir. Aslen bizim Türk soyundandı.

33. Ümmü'l-Yemen⁶⁰

Fahr-i Kainat Efendimiz (s.a.s.) hazretlerinin mürebbiyesi (bakıcısı) kadın sahâbî (Bereke bt. Sa'lebe)dir. Aslen Habeşli bir cariyeye olup Resûl-i Ekrem hazretlerinin hürmetli babaları Abdullah'ın mülkünde ve Ubeyd isimli birinin nikahındaydı. Kocası vefat ettiğinde Resûl-i Ekrem (s.a.s.) tarafından Hatice Ümmü'l-Mü'minin'in (r. anhâ) azatlısı Zeyd b. Hârise ile evlendirildi ve Hz. Üsâme'yi dünyaya getirdi. Hicretin sekizinci senesi Huneyn savaşı

⁵⁸ Kendi kabilesinde bilgili, güzel konuşan bir kadındı. Görüp kaydettiğinde Haris, (ne haber ile geldin) manasında olan (ma Veraü Ya Isam!) diye sormuştu. Mezkur söz bir nesneden haber verme yerinde darb-ı mesel olarak kullanılır olmuştu. Mecmau'l-Emsâl, c. 2, s. 143.

⁵⁹ el-Müstetraf'da bu kızın ismi (Ümmü İyas) kocası da sehven Amr b. Hicr gösterilmiştir. c. 2, s. 279.

⁶⁰ Ümmü Eymen olacak hataen böyle yazılmış. (Sad.)

yılında şehit olan Eymen⁶¹ b. Ubeyd b. Amr ile Üsâme Hazretleri anadan bir kardeşirler. Hz. Amine Ebva'da vefat ettiğinde Resûlullah (s.a.s.) Ümmü Eymen'in kucağında Mekke'ye dönmüşlerdi. Resûlullah kendisini fazlasıyla sever ve "Ümmü Eymen annemden sonra annemdir" derdi. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) vefat ettiklerinde üzüntüsünden yığılınca bazı kişiler tarafından sabra davet edilise de "Hz. Peygamber'in vefat edeceğini bilmeyenlerden değilim. Ben hergün gelen vahyin kesilmesine ağlamaktayım!" demiştir.⁶²

34. Ümmü'l-Benin

Bu künyeyle Kureyşte iki kadın meşhurdur. Birincisi Emevilerden Ömer b. Abdülaziz'in kardeşi ve Velid b. Abdülmelik'in hanımı olup cömert, dindar, güzel konuşan bir kadındı. Rivayetlere göre bazı zamanlar Vüzahü'l-Yemen isimli güzel ve şair kimseyi meclisine çağırıp onunla söyleşirlerdi. Eğer bir kimse gelirse odasındaki büyük bir sanduğa onu saklardı. Saray hizmetçilerinden biri bu hali görüp duruyordu ki birgün durumu halifeye aktardı. Halife de hemen oraya geldi. Saçlarını taramaya başladı ve kendisine meşgul havası vermeye çalıştı. Bunun üzerine,

Abdülmelik: Ümmü'l-Benin! Siz ne sebeple bu bölmeyi tercih ettiniz! diye sordu ve tarif edilen sandığın üzerine oturdu.

Ümmü'l-Benin: Burayı tercih ettim. Çünkü bir şey alıp koymaya kolaydır.

Abdülmelik: Bu sandıklardan birini bana verseniz!

Ümmü'l-Benin: Merhamet ediniz. Sandıkların hepsi sizin olsun!

Abdülmelik: Üstünde olduğum sandığı alacağım.

Ümmü'l-Benin: Başkasını alınız, lütfen merhamet ediniz. Üstünde oturduğunuz sandıkta gerekli eşyalarım var!

⁶¹ Mezkur Eymen hakkında seleflerin bir çekişmesi vardır. Fethu'l-Kadîr'de bu kadar beyan edilmiştir. c. 4, s. 222.

⁶² Zâdu'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-ibâd li İbnî'l-Cevzî (k.s.) c. 1, s. 19.

Abdölmelik: Başkasını istemem.

Ömmü'l-Benin: Öyleyse alınız!

Abdölmelik de hadimleriyle sandığı alıp çıktı. Derin kazılmış bir kuyunun içine öylece koydular ve “Ey sandık senin hakkında fena bir haber işittik. Eğer ki doğruysa cezanı yerine getirdik. Eğer asılsız bir haber ise, sıkıntı yok sadece bir sandığı gömmüş oluruz” diye söyledi ve sandığı gömdüler. Ölüm ile ayrıldıkları güne kadar bu vakıa hakkında birbirine gelip bir söz söylememişler ve asla yüzlerini bozmamışlardı.⁶³

İkincisi Hz. Ali'nin (r.a.)'ın Hz. Fâtıma'dan sonra evlendiği karısı Hizam'ın kızı olup İmâm Hazretlerinden Abbas, Cafer, Abdullah, Osman isminde dört oğlu oldu. Mezkur kişilerin hepsi kurb ve bela (zorluk ve imtihan) olan Kerbela hadisesinde Hz. Hüseyin (r.a.) ile şehit oldular.

35.Ömmü Cafer

Ensâr'dan salah ve iffet, akıl ve dirayetiyle bilinen bir kadındır. Kendisini meşhur şair Ahvas Abdullah b. Muhammed el-Ensârî şiirlerinde zikr etmişti. Günlerden bir gün Ahvas huzuruna kadın gelip “Bizden almış olduğunuz koyunların (koyarak) akçesini merhamet edip veriniz!” diye akçelerini istediğinde Ahvas da, “Vallahi ben seni tanımıyorum kim olursun!” diye inkar ve yeminler etmeye başladı. Kadın, “Ey Allah'ın düşmanı! Beni tanımıyorsun da niçin şiirlerinde Ömmü Cafer bana böyle dedi, ben ona şöyle söyledim diye yad eylersin. İşte Ömmü Cafer benim!” diye halk arasında kendisinin günahsız olduğunu ispat etmiş ve Ahvası da fevkalade utandırmıştı.

36.Ömmü Cemil

Ebû Süfyân b. Harb'in kızı ve Ebû Leheb b. Abdölmuttalib'in karısı olup Kur'an-ı Şerif'te “Hammâlatü'l-Hatab” diye anılmış bir kişidir.

⁶³ Hadikatü'l-Efrah başka bir şekilde rivayet ediyor. s. 237.

Peygamberlerin Fahri Efendimiz (s.a.s.) hazretlerine aşırı düşmanlığından yolunun üzerine dikenler döküp döşediğinden ve halk arasında aleyhine konuştuğundan⁶⁴ böyle yad edilmiştir.

37. Ümmü Habîbe

Peygamberlerin Fahri Efendimiz (s.a.s.)'in pak eşlerinden Ebû Süfyân el-Emevîyenin kızı ve Muâviye'nin baba bir kız kardeşi olan (Remle)dir. Annesi Osman b. Affân'an halası Safiye bt. el-As idi. Evvelki dönemde Ubeydullah b. Cahş ile evli olup, İslâm zuhur ettiği vakit, kocasıyla beraber İslâm'a girdi. Mekke'de müşriklerin eza ve cefalarına takat getirmek mümkün olmadığında kendilerine saklanmak için hicret edin denildi. Hicret eden diğer sahâbîler ile birlikte kocasıyla beraber Habeş memleketine gittiler. Orada Habîbe isminde kızları dünyaya geldi. Remle de Ümmü Habîbe diye künyelendi. Kocası Ubeydullah Habeşistan'da Hristiyan olsa da Ümmü Habîbe İslâm'da sebat etti. Anne ve babası bütün akrabası Resûl-i Ekrem hazretlerine birinci derecede düşman oldukları gibi kocası da dinden çıkarak kendisini üzmüştü. Diyar-ı gurbette bir kız çocuğu ile çok zor durumda kaldı. Hicretin altıncı yılında Resûl-i Ekrem Hazretleri, Amr b. Ümeyye b. ed-Damrî isimli kimseyi Necâşî'ye (Ashame) elçi olarak gönderdi ve Ümmü Habîbe ile evlenmek istediğini söyledi. Ümmü Habîbe'nin hiçbir şeyden haberi bulunmazken Necâşî'nin Ebrehe isimli cariyesi onun yanına gitti ve Necâşî tarafından nikah akdini kıymaya vekil ve memur edildiğini söyledi. Necâşî "Eğer ki razı olurlar ise kendisi tarafından akd için birini vekil eylesin!" diye tebliğ etmişti. Bu habere Ümmü Habîbe çok sevinmişti. Bu sevincinin tesiriyle ellerinde bulunan iki gümüş bileziği ile parmaklarındaki halkalarını cariyeye hediye etti. Vakıa Habeş gibi diyar-ı gurbette kız çocuğuyla beraber dara düşmüş ve bütün akrabaları tarafından dışlanmıştı. Kureyş'in büyük bir ailesinin üyesi olmasından dolayı kendisi ile evlenecek denk birinin bulunmasının zor

⁶⁴ Söz yürüten/taşıyan kişiye Araplar arasında odun taşıyan diyorlarmış. (Tefsîr-i Keşşâf, c. 2, s. 566.) Söz taşıyan iki kişi arasına düşmanlığı alevlendirdiğinden odun taşıyıcı denilmesi gayet münasıptır.

olmasından dolayı büyük bir üzüntü yaşamaktaydı. Bir anda böylesi bir haber onu Ziyâdesiyle sevindirmişti. Ümmü Habîbe Hazretleri kendi tarafından Halid b. Saîd b. el-As isimli sahâbîyi vekil tayin etmişti. Nikahları Necâşî, Cafer-i Tayyar ve başka ashâb-ı kirâm'ın huzurunda kıyılmıştı. Necâşî'nin Hz. Peygamber adına (s.a.s.) kendi malından mehir olarak dört yüz dinar altın verdiği rivayet edilir. Bu nikahla beraber Ümmü Habîbe de zevcât-ı mutahhara arasına girmekle bahtiyar oldu. Ümmü Habîbe'nin din-i İslâm ve Resûl-i Ekrem hazretlerine ihlas ve muhbbetleri şu derecede idi ki Mekke şehri feth edilmezden önce Medine'ye gelen Babası Ebû Süfyân'ı Resûl-i Ekrem'in minderine oturtmamıştı. 44 tarihinde Medine'de vefat etti. Kızı Habîbe de Resûl-i Ekrem'in üvey kızları olmuştu.

38. Ümmü Hakim Beyza

Abdülmuttalib b. Hâşim'in kızı, Kureyz b. Rebia⁶⁵ b. Habib'in hanımı ve Erva'nın kız kardeşidir. Şaire bir kadın olup babası Abdülmuttalib için söylemiş olduğu mersiyesi ve daha başka şiirleri bilinir ve insanlar arasında söylenirdi. Bedeninin nezaketi ve kendisinin güzelliği sebebiyle Araplar arasında medih makamında "Beyza" ve "Kubbetü'd Dibâc" lakaplarına şöhreti yayılmıştı. Efendimiz Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) babaları Abdullah ile ikiz kardeştiler. Kocasını Kureyz'den Erneb isminde Ümmü Talha ve Erva isminde Ümmü Osman'ı doğurdu. Ümmü Osman sahâbî bir kadın olup Osman b. Affân ile Velid b. Ukbe'nin annesi idi.

39. Ümmü Hakim Hâricîye

Hâricî mezhebinde Ezârika taifesinin başkanı olan Nafî⁶⁶ b. Ezrak'ın hanımıdır. Güzel bir kadın olup kocasını teşvik ve cesaretlendirmekle 65 tarihinde "Dolap olayı" diye meşhur olan savaşa⁶⁷ sebep oldu. Kocasını bu

⁶⁵ Bazı yerlerde Kureyz b. Habib b. Rebia b. Abduşems b. Abdümenaf diye görüldü.

⁶⁶ Nafî cesurdu ve Hâricî fıkında öncü idi. Onun için ve Abdullah b. Abbâs için çok örnekler bulunmaktadır. Kitâb-ı el-Kâmil, Allâme Ebû'l-Abbâs el-Müberred, c. 3, s. 119.

⁶⁷ Dolap lafzı Mucemü'l-Büldân'da Dal'ı fetha yapılarak düzeltilmiştir. (c. 2, s. 612.)

savaşta öldürüldü. “Ümmü Hakim sevgisinden başka şey ile gönül teselli olmaz, kalbi hem onun muhabbetinden ayırmak mümkün görülmez” mazmununda olan:

إذا قلت تسلوا النفس او ينتهى المنى ابي القلب الا حب ام حكيم

beyti bu kadın hakkında söylenmiştir.

40. Ümmü Hakim Mahzûmîyye

Kureyş kabilesinden Hâris b. Hişâm'ın kızı olup sahâbîlerdendir. Amcasının oğlu olan İkrime b. Ebû Cehil'e varmıştı. Mekke fethedildiği gün müslüman oldu. Kocası İkrime ise müslümanlara karşı işlemiş olduğu suçlardan dolayı Mekke'den çıkıp Yemen tarafına kaçmıştı. Ümmü Hakim ardından yetişip “Ey İkrime! En merhametli ve şefkatli zattan senin için eman aldım” diyerek kocasını Mekke'ye getirdi ve onun müslüman olmasına da vesile oldu. Kocası İkrime b. Ebû Cehil Hz. Ebû Bekir (r.a.) zamanında ortaya çıkan Yermük Savaşında şehit oldu. Ümmü Hakim daha sonra Halid b. Saîd Hazretleri ile evlendi. Yalnız h.15. senesi Ecnadenyn vakası vuku bulduğundan yolda hanımıyla zifafa girmek için kocası Halid b. Saîd onu yanına aldı. Düşman askerleriyle savaş başladığında da Hz. Halid şehit düştü. Ümmü Hakim bizzat savaşa müdahil olup yedi düşman askerini öldürdü.

41. Ümmü Hakim Vâsıla

Emevilerden Abdülaziz b. Mervân'ın hanımıdır. Önemli bir aileden gelmekteydi. Annesi Zeyneb bt. Abdurrahman gibi fevkalade güzel olduğundan Vâsıla diye şöhret buldu. Kendisinin şarap içmeye çok düşkün olduğu söylenir. (Erkekleri edepsiz olan toplulukların kadınlarının da edepsiz olması şaşılabilecek bir durum değildir.)⁶⁸

⁶⁸ Şiir: اذا كان رب البيت بالطبل ضاربا فلا تلم الصبيان فيه على الرقص (Eğer evin sahibi davul çalıyorsa, evde oynayan çocukları ayıplayamazsın-Arapça metindeki ص olması gereken son kelimedeki harf sehven س yazılmış)

42. Ümmü'l-Hayr

Bu künyeye sahip iki muhaddise meşhurdur. Birincisi Cemâlü'n-Nisâ Bağdâdiyye'dir. Fıkıh ve Hadîs'te yed-i tûlâsı olduğu gibi zâhid, müttaki ve faziletli birisiydi. Büyük ulemâdan olan İsmail b. Asâkir, İbn Şühne, İbnü'l-Bittî, Ebû'l-Muzfir el-Kağdî, Şuca'ul Harbî, Kadı Takiyyuddin Süleymân, İbn Sade, Fâtıma bt. Süleymân gibi zatlar kendisine öğrenci olmuşlardı. Birçok defa hac yapmıştır. 640 tarihinde vefat etti.

İkincisi Davu's-Sabah diye şöhret bulmuş olan Hatice'dir. İnşa ve yazı yazmakta fevkalade kabiliyetli olup, icâzet namelerini kendisi yazar olmuştur. 734 tarihinde vefat etmiştir.

43. Ümmü'l-Hayr

Hureys b. Süraka'nın kızıdır. Tabiîn'den bir kadındır. Kûfe ahalisinden olup fevkalade bir usta olduğu söylenir.

Sıffin savaşında Hz. Ali el-Mürteza'nın (r.a.) tarafında olan askerleri cesaretlendirme ve teşvik etmek için söylediği sözleri akıllarda canlıdır. Son dönemde Muâviye tarafından Şam'a getirilmiş işin başında olmasa da sonrasında kendisi hediyeler ile taltif edilmiş ve vatanına iade edilmiştir.

44. Ümmü'l-Hayr bt. Sahr

Kadın sahâbîlerden olup Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) annesi (Selmâ)dır. Hz. Ebû Bekir'den sonra müslüman olmuş ve uzun bir ömür sürmüştür. Kocasını Ebû Kuhafe'den önce oğlu Hz. Ebû Bekir'den sonra vefat etmiştir.

45. Ümmü Ra'le el-Kuşeyriyye

Güzel konuşan ve şair bir kadın sahâbîdir. Fahri Kainat Efendimiz (s.a.s.)'in vefatında cennet yiğitleri ve Ehl-i İslâm'ın göznurları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (r.ahnüma)'i beraber Medine'de ağlar bir halde bulmuştu. Günlerin birinde Hz. Peygamber'in huzuruna gelmiş tahiyyat ve selamlamadan sonra "Ya Resûlallah! Bizler perde ehilleri olduğumuz gibi

erkeklerimizin hükümlerinin üstünde olarak onların çocuklarını terbiye etmekte ve beşiklerini sallayarak ömür geçirmektediriz. Bizlere savaşırlara gidip ecir kazanmak mümkün olmuyor?... Bundan dolayı bizleri Allah'a yaklaştıracak şeyleri öğretmez misin?.." demişti. Hz. Resûl-i Ekrem bu kadına, "Yabancılar bozuk niyet ile bakmayınız, sözlerinizi onlara işittirmeyiniz, Allah Teâlâ'nın zikrine devam ediniz! Allah Teâlâ Hazretlerine yaklaştıracak şeyler bunlardır" diye buyurdular.

46. Ümmü'd Derdâ

Ashâb-ı Kirâm'dan ve Ümmet-i İslâmiyye'nin hikmetli kişilerinden olan Ebû'd Derdâ Uveymir b. Zeyd el-Ensârî el-Hazrecî'nin karısı el-Evsabiyye'dir. Fâkih, âlime ve âbide, meliha ve cemile bir kadındı. Fevkalade ilim sahibiydi ve akıllıydı. Kocası Ebû'd Derdâ'dan Selmân el-Farisi ve Âişe ve diğerlerinden çok hadîs rivayet etmiştir. Kendisinden Mekhul, Salim b. Ebî'l-Ca'd, Zeyd b. Eslâm, İsmail b. Ubeydullah, Ebû Hazim el-Medenî gibi büyük alimlerden ilim tahsil etmişlerdir. Ebû'd Derdâ'nın vefatından sonra zamanını padişahı olan Muâviye b. Ebû Süfyân sormuş ise de kabul etmemiştir.⁶⁹ 81 yılında hac yapmıştı. Kocası Ebû'd Derdâ sahâbî olduğu halde bu kadın tabiîn idi. Bazen bu kadını es-Sügrâ diye karıştırırlar. Zira Ebû'd Derdâ'nın bundan başka ve bundan yaşlı ismi Hayriye bt. Hadrâd olan ve kendisi sahâbî olan bir hanımı vardı. Bu kadın Ebû'd Derdâ'dan önce vefat etti.

47. Ümmü Zer'

Arap kadınlarından ve ismi Ümmü Zer' bt. Ükeymil b. Saîde el-Yemeniyye'dir. Hadîs-i Ümmü Zer' diye meşhur olan hadîs-i-i şerîf⁷⁰ yukarıda adı geçen kadına aittir. Bunun olayı böyle olmuştu ki bir vakit Arap

⁶⁹ Buhârî-i Şerîf, c. 5, s. 126; Umdetü'l-Kâri c. 9, s. 462.

⁷⁰ Buhârî-i Şerîf, c. 6, s. 126; Umdetü'l-Kâri c. 9, s. 462.

kadınlarından on bir tanesi bir yere toplandılar ve kocalarının hallerini anlatmak için birbirlerine söz verdiler. Birbirlerine şunları söylediler:

1-Benim erim dağ başında olan arık deve gibidir. Olduğu yer düz değildir ki yanına varılsın, semiz değildir ki bir fayda ümit edilsin”..

2-(Umre bt. Ömer et-Temîmî) erimin ayıplarını söylersem cümlesini söylemek gerekir. Bunları söyleyip bitiremeyeceğim için hiç birini söylemem!...

3-(Hayye bt. Ka'b el-Yemenî) erim bir ahmaktır. Halini söylersem beni boşar. Söylemezsem erinden fayda görmeyen bir kadın olur dururum.

4-(Mühedded bt. Ebî Herveme) Erim Tihame memleketinin keçisi gibi kuzu da değildir, solgun da. Böyle bir hoş halde olduğu için ne korkulur, ne de fayda elde edilir!...

5-(Kebşe) erim eve geldiği gibi uyur. Dışarıya çıksa arslan gibi bahadırılık gösterir. Evde olan elbise ve eşyalar ile ilgili hiç sormaz!...

6-(Hind) erim aş yediğinde hiçbir şey bırakmaz, su içtiğinde kovada su bırakmaz içer. Yattığında bürünüp yatar. Kollarını süzüp kaygı ve hasretle hiç teftiş edemez.

7- (Hay bt. Alkame) erim acizdir ve her hali meçhuldur. Kendisinde her hastalık var. İnsanın ya başını yarar, ya da başka bir uzvuna zarar verir ya da ikisini de yapar.

8- (Yasir bt. Evs b. Abd) erimin bedeni koyun gibi yumuşaksa da tavşan gibi etlidir. İnsanlara galip olduğu halde bana mağluptur.

9- Erim iri yapılı ve uzun boylu, cömert biridir. Misafirleri sevdiği için evi hep insan doludur.

10- (Kebşe bt. el-Erkam) erim Mâlik, amma ne Mâlikdir. -Dokuzuncu kadının erinin sıfatlarına işaret ederek- ondan daha hayırlıdır. Ziyafeti çok

olduğundan tutup boğazlaması kolay olsun diye develeri evin çevresinde durmaktadır ki meraya bu sebepten dolayı az giderler.

11- (Ümmü Zer') erim Ebû Zer', amma ne Ebû Zer'dir. Beni sıkıntı zamanında at ve deve ashâbı arasına götürdü. Kulaklarımı zinet ile ve bileklerimi de iyice doldurdu. Her ne söylersem onun yanında makbuldür. İstirahatime engel olmadığı için tan vaktine kadar uyurum. İstersem içebilirim. Eş böyle olduğu halde günlerin birinde Ebû Zer' benim yanımdan çıkıp gitti ve bir güzel kadın getirdi. Onu sevdi ve onunla evlendi. Beni boşadı. Ben de ikinci bir büyük zata vardım. Bu zat beni nimete boğdu. Bana lazım olan her şeyi verdi. Fakat hiç biri gözüme görünmüyor. Gönlüm Ebû Zer'den ayrılmıyor!..⁷¹

48.Ümmü Seleme

Ezvâc-ı Tâhirât'tan ve Kureyş'te cömertlik ile meşhur Ebû Ümeyye⁷² b. el-Muğire b. Abdullah b. Amr'ın kızı (Hind) dır. İlk olarak Allah Resûlü'nün de süt kardeşi olan Ebû Seleme b. Abdullah b. Abdülesed el-Mahzûmî ile evlendi. Seleme isminde oğlu dünyaya geldi. Bundan dolayı kendisine Ümmü Seleme denildi. Seleme dışında Zeyneb, Ömer⁷³ ve Durre isimli çocukları da bulunmaktadır. Ümmü Seleme Hazretleri kocasıyla ilklerin ilki olarak evvela Habeş'e, daha sonrasında ise Medine'ye hicret etti. Fakat Medine'ye hicret vaktinde müşrikler ona engel oldukları için, onun Medine'ye hicreti biraz gecikti. Ebû Seleme üçüncü veya dördüncü senesinde vefat etti. Şevval ayında Hz. Peygamber ile evlenmek ile şereflendi. O kocasına gayet itaatli ve gayet sadakatli bir kadın idi. Kocas (Ebû Seleme) vefat ettiğinde kendisine Ebû Bekir ile Ömer Hazretleri evlenme isteklerini iletse de Ebû Seleme'den sonra başka biriyle evlenmeyeceğini söyleyerek kendilerine özür beyan etmişlerdi. Hatta Resûl-i Ekrem (s.a.s.) kocası vefat

⁷¹ Ebû Zer'in hanımı olmamasına rağmen Ebû Zer diye söze başlaması gönlünün Ebû Zer'de olduğuna delildir. Ümmü Zer' hadisinin temsil yollu olduğunu düşünenler de vardır.

⁷² İsmi Huzeyfe ya da Sehl'dir.

⁷³ Fukahâ arasında buna dair bir tartışma vardır. Fethu'l-Kadîr, c. 6, s. 111.

ettiğinde “Allah Teâlâ musibetinizi hayırlı etsin, sabrınızla beraber Allah sevap ihsan eylesin. Sana Ebû Seleme’den daha hayırlı biri olsun!...” diye dua ettiğinde “Ya Resûlallah! Ebû Seleme’den hayırlı kimse mi olur?...” dediği söylenir. Kendisi aşırı derecede akıllı, güzel, doğru fikirli bir kadındı.⁷⁴ Sevilme hissi, fıtratında bulunmaktaydı. (Velid b. Velid b. el-Muğire-meşhur Hz. Halid b. Velid’in kardeşi) vefat ettiğinde mersiye söylemişti. Hilafeti döneminde Hz. Osman’a söylemiş olduğu nasihati meşhurdur. Atıke bt. el-Müttalib’in oğlu anne bir kardeşi olan Züheyr b. Ebû Ümeyye Mekke-i Mükerreme’de Resûl-i Ekrem Hazretlerine eza ve cefa eden kimseler arasında yer almaktaydı. Ümmü Seleme’den ona bir tabîinden olan Süleymân b. Yesâr Hazretleri hadîs rivayet eder. Fahr-i Kainat, Peygamberlerin Sultanı Efendimiz (s.a.s.)’den rivayet ettiği hadîslerin toplamı 378 olup bunların on üçünde Buhari ve Müslim (r.anhümâ) ittifak etmişlerdir. En sağlam rivayete göre 63 tarihinden sonra vefat etmiş ve Cennetü’l-Bâkî’ye defn edilmişti. Ebû Saîd el-Hasan b. Ebi’l-Hasan Yesar el-Basrî⁷⁵ Hazretlerinin annesi olan Hayriye işaret edilen kişinin cariyesi olup hizmetle meşgul oldukları zamanlarda oğlu Hasan’ı ismi geçen Ümmü Seleme Hazretleri terbiye edermiş. Hasan-ı Basrî’nin böyle nadir alimlerden olmasını Ümmü Seleme hazretlerinin bereketi sayesinde, denilmiştir. (Hayriye) tabîinden olup dindar ve zâhide bir kadındı.

49.Ümmü Seleme

Abbâsî halifelerinin ilklerinden olan Ebû’l-Abbas Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib es-Seffâh’ın hanımıydı. Beni Mahzûm kabilesinden Ya’kub b. Seleme b. Abdullah b. el-Velid b. el-Velid b. el-Muğire’nin kızıdır. Ümmü’l-Mü’minin Ümmü Seleme ile Muğire b. Abdullah’ta birleşirler. Evvela Abdülaziz b. Velid b.

⁷⁴ Müziletü’l-Dirâye limukaddemeti’l-Hidâye, eş-Şeyh Abdülhay el-Konevis.5

⁷⁵ Hasan-ı Basri hazretleri 21 senesinde dünyaya gelmiştir ve 89 yaşında vefat etmiştir. Fevkalade bilgili ve güzel konuşan bir zat olduğu rivayet edilir. Annesi Yesar da Zeyd b. Sabit el-Ensarî’nin kölesiydi.

Abdûlmelik'in nikahlısıydı. Ondan sonra Hişâm b. Abdûlmelik ile evlendirildi. Hişâm 125 tarihinde vefat ettiğinde Ebû'l-Abbas Abdullah b. Muhammed es-Seffâh'ı görüp, muhabbet ederek kendisi isteyerek vardı. Seffâh ise bu sıralarda malsız ve fakir, fakat gayet güzel yüzlü ve sevilen bir yığitti. İlk görüştükleri gece Ümmü Seleme de Seffâh'a kendisiyle evliyken başka bir kadınla evlenmeyeceğine ve esir cariyeye bir kadına da yaklaşmayacağına dair yemin ettirdi.

132 tarihinde Rebiülevvel ayının 13'ünde (miladi olarak 749 senesi ve Ekim ayının beşi) hilafeti İslâmiyye'ye Abbasiler geçip Seffâh'a beyat edildiğinde Ümmü Seleme de halife hanımı oldu. Gayet tedbirli ve akıllı bir kadın olup Seffâh'ın bütün ihtiyarını kendi eline alarak bütün büyük ve küçük işlerinde bununla istişâre etmekten başka bir iş yapmadığı rivayet edilir. Muhammed ile Rita isimli çocukları Seffâh'tan dünyaya gelmiştir. Ettiği yemine sadık büyük bir halife olarak ne ikinci bir kadınla evlenmiş ne de cariyeye bir kadına yaklaşmıştır.

Rivayetlere göre Halid b. Safvân isimli kişi Seffâh'a “Ya Emire'l-Mü'minin! Bu gibi devlet ve bu gibi saadete Mâlik olduğun halde, yalnız bir kadın üzerine kanaat edip durmaktasın. Kadın hasta olduğunda sen de hasta gibi olmakta, hanımın bir yere çıktığında hanımsız bir kimse gibi müşkil halde gün geçirmektesin. Bu hal şayan-ı teessüf bir haldir. Yoksa dünyada kadın mı yok zannedersin. Gümüş gibi ak yüzlü, yumuşak elli, semiz bedenli, hoş hisli, lezzetli sözlü, güzel yüzlü, sürmeli gözlü hatunlar vardır ki bunlar için bütün dünyayı feda etmek içten bile değildir” demiştir. Halifenin yüzünde mutluluk ve rıza alameti görüp Hz. Halid çıkıp gitmiş, tez vakitte halife tarafından hediyeler gelse gerek diye düşünürken saray hadimleri gelip tabak ile çevresini örmeye başlamışlar ki bin bela ile kaçıp yine görüp bilenmiş. Bütün teni yara içinde kalıp vefat etmeye az kalmış, dört beş gün sonrasında halife tarafından adam gelip kendisini alıp götürmüş ve halife ile şu şekilde konuşmuş:

Halife: Ya Halid! Bu günlerde bize gelmediniz. Yoksa evde kalmayaydınız.

Halid: Ey Müminlerin Emiri! Biraz hastalanıp durdum, Çıkmadım.

Halife: Bir gün önce meclisimizde kadın ve kızlar hakkında Ziyâde söz söylemiş idiniz. Gönlüm Ziyâdesiyle rahatladı. Rica ederim bir daha tekrar ediniz!.

Halid: Baş üstüne Ey Müminlerin Emiri! “Dünyanın cümle belası iki kadınlı kimseyedir. İki kadınlı adama rahat yüz görmek mümkün değil” demiştir.

Halife: Ne söylersin? Böyle dememiş idik!..

Halid: Ey Müminlerin Emiri! Şöyle de söyledim “üç kadın üç ayak gibi ot içinde kaynayıp durur” demiştim.

Halife: Böyle demiş olsak, Resûlullah ile yakınlığım bitsin! Hiç böyle demedik!.. Ey Bedbaht! Bana yalan isnat edersin?..

Halid: Ey Müminlerin Emiri! Canım kıymetlidir.

Halife: Söyle

Halid: Sohbet edebini ve dünya halini bilmedikleri için bakire kızlarda bir hikmet de yok, halbuki cenâb-ı Allah sizlere güzel ve daha üstün olan bir elma ihsan etmiştir ki dünya da buna denk olmak mümkün değildir, demiştim.

Halife: Gözüme görünme! Yanımdan git!.. Böyle sözleri nereden öğrendin?....

Halid: “Ey Emire’l-Mü’minin! Söz söyler ki dayak bin kat daha iyi öğretir” Bu sözü söyleyip Halife tarafından ağır ceza verileceğinden şüphelendiği için evine kaçıp gitmiştir. Saray hizmetkarları on bin dirhem, kullar, güzel atlar hediye getirdikleri halde bunu güdüp durduklarını görüp Ümmü Seleme tarafından hediye ettiğini anlayıp mutlu olmuştur. Bu kadının

başka olayları da vardır. Halid b. Safvân isimli kimse ile olan olaydır. Bizim memleketimizde olan bazı kadınlara da ait olduğundan burada yazıldı.

50. Ümmü Süleym

Hazrec kabilesinden Milhan b. Halid'in kızıdır. Sahâbîlerden Rûmeysa veya Gumeysadır.⁷⁶Annesi Melike bt. Mâlik b. Adiy idi. Kocası Mâlik b. Nadr Şam tarafına gidip orada vefat etti. İslâm zuhur edince Ümmü Süleym İslâm'a girdi. Kendisi ile Ebû Talha isimli bir bahadır evlenmek istediğinde "Ey Ebû Talha! Senin gibi merhametli bir kimseyi kabul etmemek olmaz. Fakat ben müslüman ve sen müşrik olduğun halde muradına icabet etmek mümkün değildir. Eğer müslüman olursan İslâm'ın da mehrin olur. Ben de hatunun olurum" dedi.⁷⁷ Bunun üzerine Ebû Talha İslâm'a girdi.⁷⁸ Ümmü Süleym'i nikahladı. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Medine'ye teşrif ettiklerinde Ümmü Süleym on yaşında olan oğlu Enes'i yanına alarak, Hz. Peygamber'in yanına girmiş ve "Ya Resûlallah! Bu çocuk (Enes) Mâlik'in oğlu, hizmetinizde olması için getirdim. Benim oğlum senin hadimindir. Her ne kadar kıymetsiz bir şey olsa da kabul buyurunuz ve hadiminize dua ediniz!..." diye takdim eyledi. O zaman Efendimiz Hazretleri Enes (r.a.)'ye uzun ömür ve bol mal mülk ile dua etmiştir. İlk eşi Mâlik'ten Hz. Enes'in ve diğer eşi Ebû Talha'dan Ebû Umeyr ve Abdullah isimli oğulları vardı. Ebû Umeyr çocukken vefat etti. Kocası Ebû Talha çok üzülmüştü. Sonra Abdullah isimli oğlu dünyaya gelip Ebû Talha'ya bir teselli verdiği gibi nesli için de mübarek oldu. Zira Abdullah'tan İshâk ve ondan başka dokuz tane çocukları olup hepsi ilim ehli olmuşlardır. Ümmü Süleym Hazretleri kadri büyük ve mahir, becerikli bir kadındı. Belki de dünya üzerinde onun gibisi gelmemiştir.

Hz. Ümmü Süleym'in bir de Ümmü Haram diye künyelenmiş kız kardeşi olup o sahâbîden Ubâde b. Samit'in nikahındaydı. Ümmü Süleym gibi bu

⁷⁶ Bunun ismiyle alakalı bazıları Sehle veya Rûmeyle veya Enife veya Rumeysa demişlerdir.

⁷⁷ el-Müctebâ, İmam-ı Ebi Abdurrahman Ahmed en-Nesâî, c. 2, s. 87.

⁷⁸ Ebû Talha Bedir vakasında Resûl-i Ekrem ile birlikte olan kadri yüce bir sahâbîdir. Umdu'tü'l-Kârî, c. 2, s. 55.

kadın da Hz. Peygamber'e saygı duyan hürmet eden bir kadındı. Hicretin 28-29 tarihinde Hz. Osman'ın hilafeti döneminde Kıbrıs Adasının fethinde bulunmuş İslâm askerleri ile kocası Ubâde birlikte olarak hayvanın üzerinden düşüp şehit oldu kabri Kıbrıs'tadır.

51. Ümmü Asım

Asım b. Sabit b. Ebi'l-Eflah el-Ensârî'nin kızı yahut kız kardeşi⁷⁹ Cemile'dir. Hz. Ömer ile evlenip oğulları Asım olunca onunla künyelendi; Sonra boşandılar. Yezîd b. Cariye'ye vardı ve oğlu Abdurrahman'ı ondan dünyaya getirdi. Câhiliye dönemindeyken ismi Asiyye iken Hz. Peygamber tarafından Cemile ismiyle değiştirildi. Emevilerden Ömer b. Abdülüziz'in annesi Ümmü Asım ve onun babası Asım b. Ömer olduğundan uzak nenesi Ümmü Asım olmaktadır.⁸⁰ Hz. Ömer halife iken bir gün Medine çevresinde gezerken⁸¹ bir kadının süte su karıştırmak için kızına hile öğrettiğini ve şöyle söylediklerine kulak misafiri oldu:

Kız: Hile kötü şeydir. Emirü'l-Mü'minin özellikle böyle şeylerden bizleri men etmektedir.

Annesi: Böyle, evde olan işimizi Emirü'l-Mü'minin bilmez.

Kız: Görünürde itaat edip dışarıda isyan mı edeceğiz?..

Halife hazretleri kızın böyle doğrulukta ısrar ettiğini görüp ziydesiyle memnun olmuş ve oğlu Asım'ı onunla evlendirmişti. Bu evlilikten de Hz. Ömer'in torunu ve Ömer b. Abdülaziz'in annesi ikinci Ümmü Asım doğmuştu.

⁷⁹ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, c. 5, s. 417, el-Kâmil, c.(cildi yazılmamış) s. 21. İlkinı seçmiştir.

⁸⁰ Matbaa yanlışlıkla olsa gerek Tezkiretü'l-Huffâz'da (ve Ümmü Ömer b. Abdülaziz, O Ümmü Asım bt. Ömer b. el-Hattâb demiştir.

⁸¹ Bu hikaye Vefeyâtü'l-A'yan'da biraz farklıdır. c. 2, s. 273.

52. Ümmü Atiyye

Sahâbilerdendir. Ka'b yahut el-Hâris kızı Nüseybe'dir. Güç kuvvet sahibi muteber bir kadındır. Efendimiz (s.a.s.) hazretlerinin savaflara katılır; hasta veya vefat eden müslümanların bakımlarını görür ve onların ihtiyaçları ile ilgilendirdi.⁸² Hz. Peygamber'in (s.a.s.) muhterem kızı Zeyneb'i (r. anhâ) huzuru nebeviye'de gasl (yıkamak) ettiğinden ölülerin yıkanmasının nasıl olacağı, ismi geçen kadından nakl edilir. Kendisinden kırk adet hadîs-i şerîf rivayet edilmiştir.

53. Ümmü Ukbe

Gassan b. Cühdüm isimli kimsenin hanımı ve amcasının oğlunun sevdiği kadındır. Pek güzel olmasının yanında güzel ahlak ve haya sahibi bir kişiydi. Kocasını olan Gassân onun haline bakıp ağlayarak: "Ey Ümmü Ukbe! Benim vefatımdan sonra benim hüsnü muâşeret (güzel davranma) haklarımı koruyacak mısın? Yoksa ben toprak olduktan sonra hal ve cemal sahibi birini mi arayacaksın? Niyetinin ne olacağını bana haber verebilir misin?..." dediğinde Ümmü Ukbe de "Benim için hangi hususta korktuğunu anladım. Gördüm ki hüsnü muâşeret hakkını en fazla koruyacak kişi ve hatunun ben olurum. Ömrüm olduğu müddetçe ardından mersiyeleler (ağıt) söyleyip senin için ağlayacağım ve hasretini çekeceğim." dedi. Bundan sonra Gassân da ruhunu teslim etti. Ümmü Ukbe'yi isteyenler çıktıysa da hepsine, "Gassân ile olan ahdimi kendisiyle haşırde karşılaşacağım güne kadar koruyacağım. Ömrüm oldukça Gassân için ağlarım" manasına gelen beyitler ile cevap verirdi. Her neyse bir gün birine varmak için söz verdi; gerdek gecesi de belirlendi. Bu evlilik gerçekleşmemiştir ki bir gece Ümmü Ukbe uykusunda korkup durdu ve ağlamaya başladı. Bunun sebebini soran kadınlara, "Rüyamda Gassân geldi ve bana: "Ey Ümmü Ukbe! Kocanın hakkını

⁸² Bu hususta hadis-i şerîf'te Rebi' bt. Muavviz'den nakledilir. Buhârî, c. 7, s. 12. Bugün olan sistiremilo sirdiyeler asr-ı saâdetde de olmuştur. Bu olay bizlere bir kadının bir yabancıya acı çekmesi durumunda, zarureten dolayı muayene olabileceğini göstermektedir. (Arapça) Neylû'l-Evtâr, c. 7, s. 131.

korumadın. Yemin verdiğin ahitlerinde bir yıl olsun duramadın. Kocan mezarına girdiği anda onu aldattın, üstüne toprak döküldükten sonra kim böyle unutulur”, manasına gelen beyitler okudu” diye tekrar ağlayarak “şimdi evlenmek bana haramdır” dedi. Ve niyetinden vazgeçti. Yanındaki kadınlar da onun bu haline hayran kaldılar.

54. Ümmü'l-Ala

Endülüs edebiyatçılarından olup Vadi'l-Hicara şehrinde Yusuf isminde birinin kızıdır. Hicri altıncı asırda vefat ettiği rivayet edilir. Kendisi güzel konuşan biriydi ve şu şiirler onundu:

كل ما يصدر عنكم حسن

و بعلياكم تحلى الزمن

تعطف العين علي منظركم

و بذكراكم تلذ الاذن

من يعيش دينكم في عمره

فهر في نيل الاماني يغبن

“Sözden ne sadır olursa olsun güzeldir. Sizin şerefinizle zaman zinetlenmiştir. Gözler sizi görmeye ve kulaklar zikri cemilinizle tatlanmaya meyletmektedir. Siz bu dünyada yaşarken amacına ulaşmış zanneden kişi aldanmıştır.” demektir.

55. Ümmü Alkame

Hâricilerden mahir bir kadındı. Büyük savaşlara katıldıktan sonra esir edilmiş ve Haccac'ın emriyle öldürülmüştü. Haccac'ın huzuruna girdiğinde böyle söylemişti:

Haccac: Ey Allah'tan korkmaz kadın! Bunca adamın kanının akmasına sebep oldun!.

Ümmü Alkame: Benim Allah'tan korkum şu derecededir ki bu kadar kibir ve ceberutunla (zalimliğine) benim nazarımda çöpün değeri kadar değer yok!.

Haccac: Başka tarafa değil bana bakıp söyle!.

Ümmü Alkame: Allah Teâlânın bakmadığı bir yüze bakmaya nefsim tenezzül etmez.

Haccac: (Arkadaşlarına bakarak) Bu kadının kanı hakkında ne diyorsunuz?

Arkadaşları: Elbette helal!

Ümmü Alkame: Kardeşin Firavunun arkadaşları senin arkadaşlarından daha hayırlıymış. Zira Firavun Hz. Mûsa (a.s.) hakkında senin istişare ettiğin gibi istişare ettiğinde “sabrediniz düşünelim!” manasında istişare etmişler ve görüş bildirmişlerdi..!⁸³

Haccac'ın huzuruna girdiğinde adamları, “Korku zamanında küfür kelimesini söylemek caizdir. Bunun için Haccac'ın gönlüne uygun olacak sözleri söyle!” diye nasihat etmişler. Onlara ise cevap olarak: “Öyle ölürsem hak yolundan ayrılmış olurum” demiştir.

56. Ümmü Amr

Arap şairlerinden iki kadındır. Birincisi Rebia'nın kız kardeşi diye maruf idi. Ümmü Sinan künyesinde olan şair bir kadının kızı olup erkek kardeşi olan Rebia b. Mükdem (Ümmü Sinan) oğlu öldürüldüğünde manzum bir mersiye söylemişti. Bu beyitler manzum mersiye dendir:

ما بال عينك منها الدمع مهراق

⁸³ Bu kıssaya benzer bir kıssa Hadikatü'l-Efrah'ta bulunmaktadır. s.109.

سحا و لا غارب لالا ولا رافي

ابكي علي هالك او دنى فاوردنى

بعد التفرق حزنا بعده باقى

“Gözlerine ne oldu ki hiç durmadan kaynayıp durmaktadır. Ben ölümü sebebiyle bana elem ve hasret bırakmış öldürülen bir kişi için ağlarım” demektir.

İkincisi bt. Vikdan diye şöhret bulmuş bir şairdir. Eşarî edebiyatçıları arasında ilklerden olup bu beyitler onundur:

فان انتم لم تطلبوا باخيكم

فذروا السلاح و وحشوا بالا برق

و خذوا المكاحل و المجاسد و البسوا

نقب النساء فبئس رهط المرهق

“Siz eğer kardeşinizin öcünü almazsanız, kaşlarınızı silahlarınızı bırakınız da ibrik isimli yere varıp vahşi hayvan olunuz! Zira sizler insan değilsiniz. Yani gözlerinize sürme çekip zaferanlı kuyumlar giyiniz! Çünkü sizler erkek değil kadınsınız, amma ne himmetsiz kavimlersiniz” demektir. Muallaka sahibi Amr b. Külsüm’ün sevgilisi Ümmü Amr bunlardan başkadır.

57.Ümmü İsa

İmâm-ı İbrahim b. İshâk Harbî’nin kızıdır. Fıkıhta yed-i tûlâsı vardır. İlmine itimat edilirdi ve kendisi fetva verirdi. 328 tarihinde vefat etti.

58.Ümmü'l-Feth

Ahmet b. Halef b. Şecere b. Manzur el-Bağdâdî'nin kızı (bt. es-Selâm)dır. Hadîs ilminde meşhur bir âlime olup uzun yaşamıştır. Ömrünün büyük kısmını hadîs ilmini tahsil etmek için geçirmiştir. 680 tarihinde vefat etmiştir.

59.Ümmü'l-Fadl

Sahâbî olup Abbas b. Abdülmuttalib'in (r.a.) hanımı Lübâbe'dir. Halid b. Velid'in annesi olan kız kardeşi Lübâbetü's-Süğrâ'dan ayırt etmek için Lübâbetü'l-Kübrâ diye isimlendirilmiştir.⁸⁴ Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine Ziyâdesiyle değer verirdi. Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Hatîce (r. anhâ)'dan sonra ilk iman eden kadındır. Ezvâc-ı Tahirat'tan olan Meymûne bt. el-Hâris b. Hazn el-Hilâliyye ile baba ve anne bir ve Esmâ bt. Umeys ile anne bir kardeşir. Hz. Abbas'tan (r.a.) Fadl, Abdullah, Mabed, Kusam, Ubeydullah, Abdurrahman isiminde çocukları olmuştur. İlkinin kabri Şam'da, ikincisinin kabri Taif'te, üçüncüsü ile altıncısının Afrika'da, dördüncüsünün kabri Semerkant'ta, beşincisinin kabri ise Medine'dedir. Bir anne babadan dünyaya gelip de bir hane halkının kabirlerinin birbirinden bu kadar uzakta olmasından dolayı Araplar arasında Ümmü Fadl'ın çocuklarının kabirleri diye meşhur olmuştur. Hz. Abbas'ın Hâris, Kesir, Avn, Temam isminde olan çocukları ise Lübâbe dışında başka bir hanımından idi. Hz. Peygamber'in amcasından bu çocukları doğurmak ve onları büyütme şerefi Lübâbe'den başkasına müyesser olmamıştır.

60.Ümmü Kuhha⁸⁵

Sahâbî olup Evs b. Sabit el-Ensârî Hazretlerinin hanımıdır. Uhud savaşında kocası şehit olunca üç kızıyla dul ve yetim kalmıştı. Câhiliye zamanında kadın ve küçük çocuklara miras malı verilmediğinden amcasının çocukları olan Süveyd ile Urfuta yahut Katade ile Urfuce terekesinin

⁸⁴ Bu iki kardeşin Ümmü Hafid isminde dahi kardeşleri bulunmaktaydı. Umdetü'l-Kârî, c.9, s. 663.

⁸⁵ Üsdü'l-Gabe'de cim harfi ile Ümmü Kucce yazılmıştır. c. 1, s. 611, c. 2, s. 97.

tamamını alıp bunları mahrum etmişlerdi.⁸⁶ Ümmü Kuhhe de Allah Resûlü'nün huzuruna gelip bu durumu şikayet edince kendisine ve çocuklarına terekeden pay olduğunu ifade eden ayet-i şerife nazil oldu.⁸⁷ Resûl-i Ekrem Hazretleri Kur'an-ı Kerim'in bu hükmü gereği kadına sekizde bir, kızlara ise üçte iki pay verdikten sonra terekenin kalan kısmını da amca oğullarına vermişti.⁸⁸

61. Ümmü'l-Kiram

Endülüs'de Tavâif Meliklerinden Meriye Padişahı olan ve 484 tarihinde vefat eden Mu'tasım b. Hamadeh Ebû Yahya Muhammad b. Ahmed en-Necibî'nin kızıdır. Endülüs'ün en büyük ediplerinden ve en şöhretli zarifelerindendir. Kendi asrının edipleriyle macerası vardır. Simsar isminde bir Daniye'li beyine gönlünü kaptırdığından çok beyitler söylemiştir.

62. Ümmü Külsüm

Hiz. Peygamber (s.a.s.)'in üçüncü kızıdır. Asıl ismi bilinmemektedir. Rukiyye (r. anhâ)'nin vefatından sonra Hiz. Osman ile evlenmiştir. Hicretin dokuzuncu ve evliliğinin altıncı yılında vefat etmiştir. Hiz. Osman (r.a.) Allah Resûlü'nün (s.a.s.) iki muhterem kızı ile evlendiği için kendisine Zü'n-Nüreyn denilmiştir. Bunun gibi büyük bir şeref başka birine nasip olmamıştır. Ümmü Külsüm'den geriye çocuğu kalmamıştır.

61. Ümmü Külsüm

İmâm-ı Ali el-Mürtezâ'nın Hiz. Peygamber vefat etmeden evvel Hiz. Fâtıma'dan doğan kızıdır. Çocuk iken Emirü'l-Mü'minin Hiz. Ömer b. el-Hattâb ile evlenmiştir. Bunun vefatından sonra Avn b. Cafer-i Tayyar ile

⁸⁶ Tefsîr-i Keşşâf, c.1, s.192.

⁸⁷ Nisa 4/6.

⁸⁸ Ümmü Kuhhe'nin kocası Evs b. Sabit olduğu halde Keşşâf Tefsîri'nde (c. 1, s. 192) ve onu takip eden Kadı Beyzavî'nin Tefsîrinde (c. 1, s. 105) sehven Evs b. Samit yazılmıştır. Bu vakayı Münteka'l-Ahbâr'da Sa'd b. er-Rebi'nin hanımı ile kazılar hakkında diye nakl etmiştir. (c. 5, s. 306)

evlenmiştir. Hz. Ömer'den Zeyd ve Rukiyye isminde iki çocuğu olmuştur. Bunlardan Zeyd, Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin çocuğu (torunu) olmasından dolayı Zü'l-Hilâley'n diye bilinmiştir. Ümmü Külsüm'ün Kayser Herakliyyus'un hanımına hediye gönderdiği ve ondan hediye aldığı rivayet edilir. Ondan ayırt etmek için buna Ümmü Külsüm el-Kübrâ diyorlardı.

62. Ümmü Külsüm

Sahâbî olup Ukbe b. Ebû Muayt'ın kızıdır. Mekke-i Mükerrreme'de Müslüman olmuş, Hz. Peygamber (s.a.s) Mekke müşrikleri ile barış anlaşması yapana kadar Mekke'de yaşamıştır. Sonra yaya olarak Medine'ye hicret etmiş ve Zeyd b. Hârise Hazretleri ile ve onun vefatından sonra Abdurrahman b. Avf ve onun vefatından sonra da Amr b. el-As ile evlenip onunla evli iken vefat etmiştir. Zeyneb isimli kızı Zübeyr'den İbrahim ile Ahmed isimli oğulları Abdurrahman b. Avf'tandır. İbrahim b. Abdurrahman 72 tarihinde vefat eden meşhurlardandır. Kendisi yazı yazmayı bilen kadın sahâbilerdendi.⁸⁹

63. Ümmü Muhammed

Kâdî'l-Kudât Necmüddin b. Sasra'nın kızı Esmâ'dır. Zamanın en büyük alimlerinden ilim tahsil etmişti ve zâhîde bir kadındı. Çok defa hac etmişti ve 95 yaşında, 733 yılında vefat etmişti.

64. Ümmü Ma'bed

Huzâalî Halid'in kızıdır ve Ebû Ma'bed Huzâiyye'nin hanımıdır. Sahâbîdir ve adı Atike'dir. Peygamberlerin sultanı olan Efendimiz (s.a.s.) Medine'ye hicretlerinde Kadid isimli yerde bunun Haymesinde (çadırında) kaldı. Bu kadının gayet çok olan koyunlarından birini mübarek elleriyle sağmışlardı. Rivayet edildiğine göre bu koyun Hz. Ömer'in zamanına kadar yaşamıştı; en kurak zamanlarda bile hiçbir hayvanın sütü olmadığı

⁸⁹ Fütûhu'l-Büldân, Ahmed b. Yahya el-Belazûrî, s. 478.

zamanlarda süt vermişti. Resûl-i Ekrem gittikten bir süre sonra kocası Ebû Ma'bed ile beraber Medine'ye gitti ve İslâm ile şereflendi.

65. Ümmü Mûsa

Abbâsî halifelerinden Muktedir Billah'ın⁹⁰ Ümmü Veled cariyesi Kahramane'dir. Aklı ile iş yapması, hile ile tuzak kurması fevkalade başarılı olduğundan hükümet işlerine dahi müdahale eder, istediği şeyleri yapardı. Aralarına nefret girdiğinden halifenin Ali b. İsa isimli vezirini 304 yılında görevden aldırdı. Halbuki zikredilen vezir en büyük yazarlardan olmasının yanında emsalsiz düzeyde faziletli, çekinilen, iffetli, Kur'an hâfızı, iyiliksever bir kimse olup Abbâsî halifelerinde bunun düzeyinde hiçbir vezirin görülmediği rivayet edilir.⁹¹

66. Ümmü Nahif

Sa'd b. Kart b. Huzeyme'nin annesidir. Oğlu olan Sa'd annesinin rızası olmamasına rağmen bir kız ile evlenmişti. Fakat ne sebeptendir bilinmez kız bunun gönlüne uygun gelmedi. Bundan dolayı onu boşamayı düşünmeye başladı. Bunu öğrendiğinde annesi Ümmü Nahif kendisine şu mahiyette bir nasihat yaptı:

“Ey Oğlum! Canımla yemin ederim ki benim razı olduğum kadından başka bir kadınla evlenip beni üzdün. Olmadı ikinciye evlendin. Şimdi boşayarak adını çıkarma, hanımında olan geçimliklere (sıkıntılara) göz yumup mürüvvetli adamlar gibi muamele eyle! Ey Sa'd! Her ne kadar bozuk ahlaklı ve ahmak bir kadınla evlenmiş olsan da boşama niyetinden vazgeçip sabret! Muhtemel ki dünya onun canını cehenneme çevirip sana da rahat göstermez. Zira mübtela olmuş asil kimseler rıza ve sabırdan ayrılmadıkları için hanımları toprak üstünde görürler. Özleri de yumuşak tenli pakize dişli sevgilileri ile rahat bir ömür sürerler.”

⁹⁰ Hicretin 309. Yılında bizim Bulgar şehrine elçi heyeti gönderen halifedir.

⁹¹ Kitabu'l-Fahri, s. 241.

Darü'l-Fünûn'da şöhreti bütün dünyayı kaplamış büyük bir zatın huzurunda, yahut padişah saraylarında terbiye almış değil, belki kırlarda hayvan güdüp yorucu bir kadının nasihatini dinlemeyip gönlünüzle dikkat ediniz!...

67. Ümmü Hâşim

Sahâbidir ve ensârdan Hâris Nu'man kızıdır. Yüksek ilimli, sözü tesirli, ilim ehli arasında kadri yüksek bir kadındı. Hicretin 98. yılında vefat etti. Kendisinden büyük muhaddisler hadîs-i şerîf rivayet etmişlerdir. Bazı yerlerde Ümmü Hişâm şeklinde de yazılmıştır.

68. Ümmü Hani

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) amcası Ebû Talib b. Abdülmuttalib'in kızı ve Hiz. Ali'nin (r.a.) aynı anne ve babadan olma kız kardeşidir. Adı Fahite veya Hind yahut Atike veya Fâtıma idi. İbn-i Hübeyre Ebî Vehb b. Ömer b. Aid b. İmran el-Mahzûmî'den Hani isimli oğlu olduğunda Ümmü Hani diye künyelendi. Hani'den başka Ömer, Yusuf, Ca'de⁹² isimli evlatları da vardı. Kocası olan Hübeyre müşriklerin koyularından bir tanesiydi ki Mekke'nin fethedildiği gün kaçtı. Ümmü Hani de müslüman olup imana geldi. Hiz. Peygamber (s.a.s.) bir vakit kendisiyle evlenmek istediye de kendisi özür beyan ederek teklifi kabul etmedi. Daha sonra Allah Resûlü'nün eşleri arasına katılmaya niyetinde olduğunu Hiz. Peygamber'e ilettilse de Resûl-i Ekrem tarafından bu sefer özür beyan edildi. Bu sebeple bu şerefe nail olmak kendisine nasip olmadı. Onunla İmâm-ı Ali el-Mürtezâ (r.a.) arasında Cümâne isminde bir kız kardeşleri olup Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib'in nikahındaydı. Ümmü Hani kırk altı hadîs-i şerîf rivayet etmiştir.

⁹² İbn Haldûn, c. 3, s. 185.

69. Ümmü Hani

Bu künyeyi kullanan İmâm-ı Suyûtî Hazretlerinin üç hocası olup şunlardır:

1-Ümmü Hani bt. Ebi'l-Fevâris. Ebû'l-Yesar Ahmed b. Abdullah ve diğerlerinden 807 tarihinde icâzet almıştır.

2-Ümmü Hani bt. Fahd, Mekke-i Mükerreme'de 817 yılında Zülkadenin 18'inde Perşembe günü dünyaya gelmişti. Bunun babası olan Hafız Takiyyuddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Fahd el-Hâşimî'ydi ve İmâm-ı Suyûtî'nin hocalarındandı.

3- Ümmü Hani Meryem, Nuruddin Ebu'l-Hasan Ali b. Abdurrahman eş-Şafiî'nin kızı ve Allâme Seyfuddin el-Haneffî'nin annesidir. 778 senesi Şaban ayında dünyaya gelip Kur'an-ı Kerîm'i, Nahiv ilminde Melha kitabını ve Şafiî fıkhında İbn-i Şuca'nın muhtasarını ezberledi. Annesi tarafında olan babası Fahraddin el-Kayâtî'nin ictehadı sayesinde meşhur muhaddislerden okumuştı. Hatta sekiz yaşındayken icâzet almaya başlamıştı. Bütün ömrünü ilim yolunda harcamıştır. 781 senesi Safer ayında vefat etmiştir. Şiiri de kuvvetli olup bu beyitler de onundur:

فكن حامدا لله شاكر فضله

على سائر الاحوال في السر و الجهر

وكن ساجدا لله ما دمت قادرا

لعلك تحظى بالسيادة و الفخر

“Cenâb-ı Allah'a zahir ve batında hamd ederek fazlına şükür ile gücünün yettiğince ibadet üzerine devam eyle belki hakimiyet ve fahr elde edersin.”

70. Emetü'l-Hâlik

Abdullatif b. Sadaka b. Avz el-Münâvî'nin kızıdır. 90 yaşına yakın yaşayıp 902 senesinde Zilkâde ayının 3. Gününde vefat etti. Her ilimde özellikle hadîste büyük mahareti vardı. Elif atası olan el-Cemal Abdullah el-Askalânî'dir. İmâm-ı Ahmed b. Hanbel Müsnedini Taberânî'nin *Mucem-i Sağîr*'ini ve İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'ini okumuştur. Uzun sürdüğünden ve dünyada göçmüş şeyhlerden hadîs rivayet etmekte yalnız kalmıştır. Nazm etiği şiirleri ve muhaddislerden icâzetleri olup hadîs ilminde İmâm-ı Suyûtî ona şakirt (öğrenci) olmuştur.

71. Emetü'l-Aziz

Bu lakapta meşhur olan kadın muhaddisler şunlardır:

1-**Emetü'l-Azîz bt. Salahuddin el-Ala.** Meşhur muhaddis Mücar'dan ve diğerlerinden hadîs dinlemiş olup 794 yılı Şevval'inde vefat etti. Bu kadın Emetü'r-Rahim diye de bilinmekteydi. Esmâ isimli kız kardeşi bununla aynı senede Şevvalin 25'inde vefat etti.

2- **Emetü'l-Azîz Mesnedetü's-Şam:** Muhaddis Necmüddin'in kızıdır. Kendi döneminde hadîs-i şerîflerin senetlerini Hz. Peygamber'e (s.a.s.) isnad etmekteydi. Şam vilayetinde akranı olmadığından böyle bir lakap ile (Mesnedetü's-Şam) diye şöhret buldu.

3- **Emetü'l-Azîz bt. Muhammed b. Yunus el-Enbâbî.** İmâm-ı Suyûtî hocası olup Selâsiyyat-ı Buhârî ve diğerlerini okumuştur.

4-**Emetü'l-Azîz bt. Şemsuddin el-Hafız ez-Zehebî,** Muhaddis İsa el-Mutim ve başkalarının hadîs meclislerinde hazır bulunmuştur. Bunun yanında meşhur muhaddis Mücar'dan rivayeti de vardır. 785 yılında vefat etmiştir.

72. Emetü'l-Azîz Bağdâdiyye

Bağdat'ın Kayyım-ı'nın kızıdır. Altıncı yüzyılda Şam'da vaaz etmekle şöhret bulmuştur. Babası Münçe nazırı olduğu halde kızının kabiliyetini

gördü ve onu yetiştirmeye çalıştı. Hocalar getirerek ona okuma, yazma ve tecvid öğrettirdi. Sonra kendi sa'y ve gayretiyle faydalı ilimler tahsil etmeye muvaffak oldu. Bağdat'ta İbn Şirâz ve Kerîme'den Mısır'da Ali b. el-Muhtar'dan ve İbnü'l-Hamir gibi büyük zatlardan ders okudu. Bu sayede en güvenilir alimler arasına dahil oldu. Zamanında Harirî makamlarını okutmakta eşi yoktu. Çağdaşları makamâtı ondan okuyorlardı. Kadınlara vaaz ederdi. Fakat ömrünün sonunda halktan uzaklaştı ve 699 yılında 91 yaşında iken vefat etti.

73. Emetü'l-Aziz Şerîfe

Endülüs kadın edebiyatçı ve şairlerinden olup şu beyitler kendisindir:

لحاظكم يرحنا في الحشا

و لحاظنا يرحكم في الحدود

جرح يرح فاجعلوا ذا بدا

فما الذى اوجب جرح الصدود

“Sizin düşünceleriniz bizim içimizi etkileyip, bizim size olan bakma arzumuz sizin yanaklarınıza eser verir (kızartır), şimdi iki tarafın yaraları birbirine benzediği halde bizlerden yüz çevirmenizin sebebi nedir?” (cevap verebilir misiniz?..)

74. Emetullah

Osmanlı edebiyatçılarından Sıdkı'dır. İstanbul'da yaşamış ve 1115 tarihinde vefat etmiştir. Abdurrahmanzâde Muhammed Efendi isimli kimsenin kızıdır ve düzenlenmiş bir divanı bulunmaktadır. Bu beyitler ona aitti:

هفته کیچمز کویگه مهمان ایدن سنسک بنی

بلکه هر شب صبحه دک نالان ایدن سنسک بني

دست تدبیر ايله چاک اولسون می دامان فراق

آفتاب حسنکه حیران ایدن سنسک بني

Babasının vefatında da bu beyitleri söylemiştir:

قامتي زاده افندي ایدجک عزم جنان

آغلادی آنک ایچون ماتم ایدوب انس ايله جان

دیدى تاریخ وفاتنى قزى (صدقى) آنک

قامتي زاده یه اعلای ارم اوله مکان

93۱.۷۹

Kendisinin vefatında (1115) (Sıdkı Fadıl) denilmiştir. Edirne kapısında Emir Buhârî zâviyesi civarında babasının yanına defnedilmiştir.

75. Emetü'l-Vâhîd

Kadı Hüseyin b. İsmail el-Muhameli'nin ve Kadı Ebu'l-Muhameli'nin annesi Sittite'dir. Kur'an-ı Kerim'i ezberlemekle beraber Şâfiî fıkında da yed-i tûlâsı bulunmaktadır. Şâfiî alimlerinin meşhurlarından olan Ebû Ali b. Ebû Hureyre ile birlikte fetva verirdi. 379 tarihinde vefat etmiştir.

⁹³ Hafta geçmez köyüne mihmân eden sensin beni
Belki her şeb(gece) subha(sabaha) dek(kadar) nâlân eden sensin beni
Dest-i tedbir ile çâk olsun mu(parçalansın mı) dâmân-ı firâk
Afitâb-ı hüsnüne de hayrân eden sensin beni.
Kâmetizâde efendi idicek azm-i cinân
Ağladî ânın (onun) için mâtem edip ins ile cân
Dedi târih-i vefâtını kızı (sıdkı) ânın
Kâmetizâdeye âlâ-yı irem ola mekân (1079)

76. Ümmü'l-Hena

Endülüs'te meşhur ediblerden ve Mariye kadısı Ebû Muhammed Abdülhak b. Adiyye'nin kızıdır. İlim, akıl, anlayış sahibi bir kadın olup kabir hakkında bir kitap yazmıştır. Şu beyitler de onun şiirlerindendir:

يا عين صار الدمع عندك عادة

تبكين في فرح و في احزان

'Ey Göz! Yaş akıtmak sana bir adet olmuştur. Kaygılandığında da ağlarsın, mutlu olduğunda da!...⁹⁴

77. Ümeyme

Ümeyyeoğullarının babaları olan Abdişems b. Abdimenaf'ın kızıdır. Şiirleri ve güzel konuşması ile meşhur bir kadındır. Efendimiz (s.a.s.) Hazretlerinin doğumlarından sonra gerçekleşen Ficâr savaşlarının dördüncüsünde öldürülmüş olup Kureyşlilerin onun hakkında söyledikleri mersiyeleler meşhurdur.

78. Ümeyme

Abdülmuttalib b. Hâşim'in kızıdır. Ervâ ve Ümmü Beyza ile babaları birdir. Abdullah ve Ebû Talib ile aynı anne ve babadan kardeşti ve şair bir kadındı. Babası Abdülmuttalib'e mersiyesinde söylemiş olduğu beyitlerin bazıları şunlardır:

الا هلك الراعى العشيرة ذو الفقد

و ساقى الحجيح و المحامى عن المجد

و من يولف الضيف الغريب بيوته

⁹⁴ Bu beyti temsili söylediğini zannediyorum. Yoksa bunlar başka kimsenindir.

إذا ما سماء الناس تبخل بالرعد

“Aşiretinin yöneticisi ve koruyucusu ölmüştür, hacıları sulayan ve şerafetin muhamisi (avukatı) göçtü. Şu zat kıtlık zamanlarında yabancı misafirler dahi onun hanesine ülfet ederlerdi.”

Cahş b. Yamer ile evlenip Abdullah, Ebû Ahmed, Ubeydullah, Zeyneb, Ümmü Habîbe isimlerinde çocukları oldu. Bunlardan Ubeydullah, Ezvâc-ı Tahirat’tan olan Ümmü Habîbe’nin ilk eşi olup Habeşistan’da Hıristiyan olmuş ve orada ölmüştür.

79. Ümeyme

Sahâbî olup Gıfâr kabilesinden Kays b. Ebî’s-Salt’ın kızıdır. Çok ibadet etmesi ve zâhide olmasının yanında iffetli bir kadın olup tabiînden birçok kişi kendisinden hadîs dinlemişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ile beraber savaflara katılmış ve yaralı kimseleri tedavi etmiştir. Hayber savaşında Resûl-i Ekrem’den (s.a.s.) bizzat izin alarak Gıfâr kabilesinden bir grup kadınla yaralı askerlerin tedavilerini üstlenmişlerdir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.)’den hayır dua alarak büyük bir saadete düşar olmuştur. İsmi bazı yerlerde Ümeyye şeklinde yazılmıştır. Ebû Zer Gıfârî (r.a.) de Gıfâr kabilesindendir.

ب B Harfi

80. Bâdiye

Sakif kabilesinden Gaylan⁹⁵ b. Seleme b. Mu'teb'in kızı olup kendisi sahâbîdir. Semizliği ve süslülüğü ile meşhur olup hüsnü endam ve letafetine o zamanın bütün kadınları gıpta etmekteydiler. Sakifliler arasında bu zamanda Bâdiye ile (Fâria bt. Akil)den süslü ve zinetli başka bir kadın olmamıştır.

81. Bafu

III. Murad'ın hanımı ve Sultan III. Mehmed'in annesidir. Babası Korfu valisiyken 1575 yılında Osmanlı gemicileri tarafından alınarak Sultan Murad Hanın kadınları arasına katılmıştır. Hüsün ve güzellikte eşsiz olmasının yanında akıllı bir kadındı. Kocasını ile oğlu zamanında büyük bir nüfuza sahipti. Fakat torunu I. Ahmed zamanında eski sarayda hapis edilmiş burada da vefat etmişti.

⁹⁵ Bu Geylan, Taif'in fethinde müslüman olmuştu. Onun on tane hanımı bulunmaktaydı. Büluğu'l-Merâm, c. 2, s. 105. 23 yılında vefat etti. Târihü'l-Kâmil, c. 3, s. 31.

82. Büseyne

Araplar arasında aşk ve muhabbetle meşhur olan Azra⁹⁶ kabilesinde Yahya b. Sa'lebe'nin kızı Ümmü'l-Mâlik'tir. Hüsn-ü cemal, şiir ve edepte eşsizdi. Mekke ile Medine arasında makam tutmuş olan Rebia kavminden Cemil b. Abdullah b. Mamer ile iffet üzere aşk yaşamışlar ve birbirleri hakkında çok sayıda şiir söylemişlerdir. Güzel konuşan, şair, iffetli, soylu, temiz geçmişe sahip bir edipti. Halk arasında Cemil Büseyne diye meşhur olmuştur. Büseyne Nebiye b. el-Esved isminde biriyle evlendi ise de Cemil ile olan sevgileri hala kuvvetliydi. Karşılaştıklarında ayrılık acısından şikayet ederlerdi. Büseyne hakkında Cemil "Büseyne doğmuş ay, diğer kadınlar ise yıldızlardır. Doğan ay ile yıldızlar arasında kıyas mümkün değildir. Büseyne'nin adımlardan olan izleri, kadir gecesinin diğer gecelere olan farkı gibidir" mazmununda olan

هى البدر حسنا و النساء كواكب

و شتان ما بين الكواكب و البدر

لقد فضلت بثن على الناس مثلما

على الف فضلت ليلة القدر

Beyitlerini söylediği gibi Büseyne de Cemil hakkında: "Benim Cemil'den ömrümde bir saat ayrılmam nasip olmasın. Ey Cemil! Sen ölecek olursan terk edilmenin acısı bizim için beraberdur." manasına gelen:

و ان سلوى عن جميل لسلعة

من الدهر ما حانت و لا حائنيها

⁹⁶ Azraoğulları meşhur rivayete göre Adnanoğullarından olup onların evleri Necid vilayetinde idi.

سواء علينا يا جميل بن معمر

إذا مت بأساء الحياة ولينها

beyitlerini söylemiştir. Yaşlandığında halife Abdülmelik'in huzuruna girdiğinde Abdülmelik "Ey Büseyne! Cemil Sende ne buldu da sana bu derece aşık oldu?" demişti Büseyne de buna cevaben, "halk sen de ne gördü ki halife ettiler ise Cemil de ben de onu görüp sevdi" demiştir. Cemil can vermek üzere hasta yatarken halini sormaya gelenlere bakıp: "ömründe asla zina etmeyen ve içki içmeyen, kan dökmeyen elli seneden beri "La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah" diye şehadet getiren yorgun kimse hakkında ne düşünürsünüz?" demiştir. Yanında olanlar "Bu gibi kimse inşaallah necat bulur. Lakin bu gibi kimse kim olabilir?" dediklerinde "İnşaallah ben olabilirim" demiştir. Bu vakitte kendisine Büseyne ile olan maceralarını hatırlattıklarında "Gönlümde olan harareti bazı zamanlarda Büseyne'nin kolunu göğsüme koydurup söndürürdüm. Eğer ben edepsiz bir iş işlemiş isem Muhammed (s.a.s.) hazretlerinin şefaati bana haram olsun!" Bu sözü son anlarında söylemiştir.

Onların söyledikleri, edipler ve nazik insanlar için büyük bir sermaye olmuştur. Günlerin birinde Cemil Bağid adlı çukurda devesini yatırdı. O zaman Kureyşli kızla Büseyne geldiler ve Cemil ve devesini korkutup kaçırdılar. Bunu gördüğünde Cemil söz ile onunla atıştı. Büseyne de ona cevabını verdi. Cemil'in Büseyne ile olan tanışması ve muhabbeti bu şekilde olmuştu. Cemil ise buna dair "Ey Büseyne! Aramızda olan dostluk gayz ile başlamıştı. Büseyne ki fani söz ettin. Büseyne tarafından cevabını işittik. Ey Büseyne! Her sözün bir cevabı vardır" manasında olan şu beyitleri söyledi:

و اول ما قاد المودة بيننا

بوادى بغيض يا بئتين سباب

و قلنا لها قولا فجأت بمثله

لكل كلام يا بئس جواب

Bundan başka hem Büseyne hakkında hem de Cemil tarafından inşad edilmiş şiirler ve kasideler çoktur. Büseyne: “Cemil vefat ettiği günden itibaren sürme sürmedim, saçımı taramadım, başımı yağlamadım belki hemişe ağlamadım” diyordu.

83. Büseyne

Endülüs’ün meşhur edib ve şairlerindendi. İşbiliye emiri olan Mutemid b. İ’bad’ın kızıydı. Marekeş sahibi Yusuf b. Taşfin ile olan muhabbeti de Mutemid ve hanımı esir alınıp Büseyne de esir edilmişti ki o şekilde başladı. Mutemid ise kalan ömründe Ağmad şehrinin zindanında kalarak 488 yılında vefat etti.⁹⁷ Mutemid ile Rumeykiyye hapiste olduklarında kendi özlemleri bir tarafta kızlarının hasreti ile meşgul olmaktadır (çocuk değil mi!). Adı geçen bu kadın hakkında bir haber gelmesini dört gözle beklerken Büseyne tarafından bir mektup geldi: “Ey Muhterem babam! Zamanında bir padişah kızı olduğum halde esir düştüm. Dünyanın hali böyledir. Allah Teâlâ devletimize son verdiğinden halkımız arasına nifak girdi; hiç muradımız olmadığı halde başımıza ayrılık geldi. Kaçıp gittiğim halde bir bedbaht karşıma çıktı ve beni köle satan birine sattı. Fakat satın alan adam hayırlı biri olsa gerek ki her zaman bana güzel ve şefkatle davrandı. Bundan daha önemlisi üstün bir soya sahip, güzel ahlaklı oğlu ile beni evlendirmek için sizden rıza almak ile meşguldür. Şayet rızanız olursa ve şayet muhterem annem Rumeykiyye bizlere hayır ve saadet ile dualar kılar” bunlar. Bu mektuptan sıhhatli olduğunu anlayıp fevkalade memnun oldular. Evlilik hususunda razı olduklarını da söylediler. Bunun yanında nasihat içeren bir beyit yazıp yolladılar. Hıristiyan tarihçiler ise bu kızın olayını zıddına ve

⁹⁷ Ahbâru el-Mutemid b. ‘İbâd, Tezîbü’l-Ekbâd, c. 2, s. 490.

bambaşka bir şekilde nakl etmişlerdir. Annesi olan Rumeysi ve babası Mu'temid, büyük babası 'Ibâdü'l-Mu'tezid ve en büyük babası Ebû'l-Kâsım kadı Muhammed ve biraderleri Reşit ile memnun ve razı, hepsi edîb ve şair olup incelikler ve nadirâtlar ile ders ve edebiyat kitapları doludur.

84. Bahiyye

Medine'den ilmi ve aklı ile meşhur olan bir kadındır. Kendisine "Düzelmeyen yara nedir?" diye sorduklarında "kerimem Leime'nin ihtiyacıyla haybetidir." "Zül ve şeref nedir?, dediklerinde "zül ve şeref sahibi bir zat pespaye bir adamın kapısına varıp girmeye izin verilmemektir. Şeref görmüş iyilik ile ebed eleştirileceğini bilip minnettarlık utancından kurtulmak için kimseden bir şey istememektir. (ne güzel ve doğru söylemiş!).

85. Bedeviyye

Mısır'ı yöneten Fâtımî padişahlarından Emir Biahkamillah'ın sevgilisi ve hanımıdır. Saîd Araplarının birinin kızıdır. Mahire bir kız olduğundan onu ismi geçen padişah ile evlendirmişlerdi. Lakin çölde doğup büyüdüğünden erken dönemlerde şehir hayatına uyum sağlamakla birlikte büyük binalardan hoşlanmamıştı. Bu haline muttali olduktan sonra padişah sahra alemini gösteren nil tarafında Hevdec isminde güzel bir saray bina etmiş, sevdiği kadını oraya taşımıştı. Yalnız bu olay kendisine daha önceki hayatını hatırlattığından aralarında güçlü sevgi bulunan amcasının oğlu İbn-i Miyâh isimli şairin hasretiyle yandığından padişahın kendisine sağladığı nimetleri gözü görmez oldu. Gece gündüz İbn-i Miyâh'ı düşünüp fırsat buldukça ona şiirler yazıp göndermeye başladı. Şu beyitler Hevdec sarayında yazıp gönderdiği beyitlerdendir:

يا ابن مياح اليك المشتكى

ما لك من بعدكم قد ملكا

كنت في حي طليقا آمرا

نائلما شئت منكم مددكا

فانما الان بقصر موصد

لا ارى الا خبيثا ممسكا

“Ya İbn-i Miyâh! Sana şikayet ederim ki; ben sizden sonra bir kimsenin mülküne girdim. Kendi kabilemde iken azad idim. Sizden her ne ister isem bulurdum. Şimdi bir beylik sarayında kaldım. Habis (pis) bir kimseden başka (padişahı kastediyor) birini göremiyorum.” demektedir. Asıl ismi unutulmuş olup Bedeviye diye şöhret bulmuştur. İbn-i Miyâh ile olan maceraları da edipler ve faziletliiler için bin bir sermaye kabul edildi.⁹⁸

86. Bedîa

Sirâcüddin er-Rifâî'nin kızıdır. Zâhîde, ârife bir kadın olup babasından ilim öğrenmişti. Kendisinden de İmâm-ı Muhammed Vitri hadîs-i şerîf dinlemişti. Hayalî ve dindar olmasının yanında şer'î ilimlerde yed-i tûlâsı vardı. 890 tarihinde vefat etmiştir.

87. Bezl

Abbâsî halifelerine mensup meşhur şarkıcı/muğanniyelerden biridir. Medine şehrinde doğmuş Basra'da eğitim almış ve Halife Mûsa el-Hâdî tarafından satın alınmıştı. Sonra Muhammed el-Emin'e göçtü. Emin ile Memundan Ziyâdesiyle saygı görmüştür. Akılları hayran bırakacak düzeyde latifti. Yüzü ve güzelliği tamdı. Anlatmanın mümkün olamayacağı düzeyde çekici ve mülayimdi. Nazik kimselerden bir çoğu onun muhabbetine esir ve inceliğine köle olmuşlardı. Bazıları onun desti izdivacına talip olmuşlarsa da hiç kimseye varmadı ve ömrünü serbest ve azade geçirdi. İbrahim Mûsulî ve İbrahim Mehd gibi mûsikî aleminde şöhret sahibi kişiler ile macerası çok olup

⁹⁸ Şeyh İbn-i Arabî Mesamir'inde buna denk gelen bir hikayeyi Abbâsî halifelerinin biri hakkında rivayet etmiş ise de yapay olması akla gelir.

şarkı ile şiir rivayet etmede hepsine galip gelirmiş. Otuz bin hava gönlünde olduğu gibi mûsikîye dair on bin sesi beyan ederek bir kitap yazmış olduğu rivayet edilir. Sohbeti gönüllü, meclisi rahatmış ve binler katılmış. Veşike isminde bir cariyesi de olup emir ve başka büyüklere (ekâbire) onunla giderdi.

88. Bereke

Mısır padişahlarından Eşref Şaban b. Hasan'ın Ümmü Sultan diye şöret bulmuş olan annesi Sit⁹⁹ Celile'dir. Aslen Ümmü Veled bir cariyeye olduğu halde oğlu Şaban Mısır tahtına çıktığı günden itibaren nüfuzu ve şöhreti artmıştır. 771 yılında hac seferinde bulunan saltanatı tarihçiler tarafından abartılı bir şekilde yazılmıştır. Akıllı ve iffetli bir kadın olup ilim ve salah ehline çokça hürmet eder, sevgi duyar, onlara yardım ederdi. Mısır'da Medrese-i Ümmü Sultan isminde büyük bir medrese yaptırmıştır. 774 yılında vefat edip, ismi geçen medresesinin yanına defn edildi. Vefat ettiğinde oğlu Sultan Şaban çok üzüldü, diyorlar.

89. Berre bt. Abdülmuttalib

Abdülmuttalib b. Hâşim'in Ebû Talib ile aynı anneden (Fâtıma) olan kızı ve Resûl-i Ekrem'in halasıdır. Kocası Abdülesed b. Hilal b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Lüey el-Kureyşî el-Mahzûmî'den Ümmü'l-Mü'minîn (Ümmü Seleme)'nin ilk eşi olan Abdullah Ebû Seleme'yi dünyaya getirdi. Şaire ve edîbe bir kadın olmuştur. Babası Abdülmuttalib vefat ettiğinde manzum olarak söylenmiş mersiyesi vardır.

90. Berîre bt. Mürre

Arab'ın büyüklerinden Temem b. Mürre b. Edde'nin kardeşidir. Hz. Amine bt. Vehb'in biyografisinde zikr edildiğine göre Resûl-ü Ekrem (s.a.s.)'in uzak babalarından Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. İlyas b. Mudar'ın

⁹⁹ Sit Arapça'da Seyyide yani sayın veya hanımefendi manasında kullanılmaktadır. <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/ست/>

babası idi. Bazı kimselerin dediğine göre Huzeyme b. Müdrike vefat ettiğinde onu annesi olan Berre bt. Mernî'yi Kinâne nikahlamıştı. Önceki kocası Huzeyme'den Esed ile Esede'yi Vusuk ile kocası Kinâne'den Resûl-i Ekrem'in babalarından olan Nadr'i ve onun kardeşlerini dünyaya getirdi. Böyle nikah câhiliye zamanında normal görülmesine rağmen bu rivayet doğru değildir. Önceki annesini (üvey) nikahlamak câhiliye zamanında her ne kadar zina hükmünde sayılmaz ise de gayet çirkin görülür ve ayıp karşılanırdı. Bu gibi evliliklere Nikah-ı Makt ve Dizen diye isim verdikleri gibi ondan vücuda gelen çocuklara da Makît derler bir nevi bu olayı bedbahtlık olarak kabul ederlerdi.¹⁰⁰ Resûl-i Kibriyâ Efendimiz Hazretlerinin silsile-i nesebinin bu gibi çirkin nikahlar ile lekelenmek istenmesi hiç onaylanacak bir durum değildir. Mezkur haberin yayılmasının sebebi belki de Berre bt. Ed b. Tabha isminde ikinci bir hanımıdır. Bu ise Kinâne'nin nikahında hiçbir çocuk doğurmamıştır. Nadr'ın annesi olan Berre bu kadının kardeşinin kızıdır.¹⁰¹ Bazı kişilerin bu doğrultuda olan rivayetleri bu iki kadının bir isimde ve bir ailede ve bir hanede olduğundan birini ikincisi ile ayırt edememelerinden şuyu bulmuştur.

91. Berîre

Safvân isminde birinin kızı ve annemiz Âişe (r. anhâ)'nın azadlısı Kıptî bir kadındır. Cariye iken Muğîs isminde bir kişiye nikahlanmıştı. Sonra azad olunmuş ve mezkur kocasının nikahında kalıp kalmaması hakkında Resûl-i Ekrem (s.a.s.) tarafından kendisine ihtiyar/seçme hakkı verilmişti. Bu vaka azad olunduktan sonra evvelki nikahın bozulmasında kadının seçme hakkı olup olmadığı meselesinde ihtilafa sebep olmuştur. Berîre¹⁰² takva, zâhîde bir

¹⁰⁰ Dizen, lügat kitaplarında (ض-ز-ن) maddesindedir.

¹⁰¹ Bu Tahkik-i İslâm alimlerinin en büyüklerinden ve Arap nesillerini arap günlerini ve Arap vakalarını bilmekte eşsizlerden olan Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbub el-Kinânî el-Leysî el-İmâm el-Cahız hazretlerinden menkul olduğu için en güvenilir bir söz olabilir. İmam Cahız rahimehullah Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike'ye mensup halis bir Arap alimi olup 255 yılında vefat etti.

¹⁰² B harfi fetha, r harfi ise kesrelidir. Umdetü'l-Kâri şerhi Buhârî, c.2, s. 408.

kadın olup Hz. Peygamber'den seçme hakkını duyduğu anda kendisini kocasından ayırmıştı. Muğis de bunun zıddına olarak kendisini çok sevdiğinden sakallarını ıslatacak kadar ağlamış ardından da özür dilemişti. Günlerin birinde padişah olmazdan önce Abdülmelik b. Mervân'a hitap ederek "Ey Abdülmelik! Sende övülen özellikler görülmektedir." demişti. Zira Abdülmelik padişah olmazdan evvel müttaki, vera sahibi bir zattı. Daima Kur'an okur, mescide devam eder, salihlerle sohbet ederdi. Halife olduğunda bu hallerin tümüne veda etmiş, hatta maazallah Kur'an- Şerif'e "Bu seninle benim ayrıldığım noktadır" demişti.¹⁰³ Halife olmaya liyakati yok değildir. Eğer bu makam sana müyesser olur ise zinhar kan dökmekten sakın. Çünkü Hz. Resûlullah (s.a.s.) efendimizden "ademoğlu cennetin kapısına varıp girer ki hazır durduğu vakit de Mü'minin haksız kanını dökmüş ise, oradan kovulur diye işittim." diye nasihat etmiştir. Şayanı dikkattir ki Berire Hazretleri, Abdülmelik'e bu nasihatlerini Abdülmelik halife olmak ihtimali pek uzak iken söylemişlerdir. Abülmelik de bu nasihatın tam zıddına olarak İslâm milletinin üzerine bela olan Haccac gibi bir kan dökücü zalimi Musallat eylemiştir. Bu Haccac millet-i İslâmiyede büyük bir hoca olan Saîd b. Cübeyr rahimehullah Hazretlerini koyun boğazlar gibi boğazlatmıştı. (Cümlemize ibret!)

92. Berîke

Araplar arasında kerem ve zerafetle meşhur bir kadındır. Kureyş büyüklerinden kocası ve Medine-i Münevvere'de misafirhanesi vardı. Kays b. Zerih kendi aşık olduğu kadın Lübnâ'yı görmek niyetiyle yürüdüğünde bu misafirhaneye gider Berîke'nin ikramlarını görürdü.

¹⁰³ el-Fahri s. 110.

93. Bezmialem

Sultan II. Mahmut'un hanımı ve Sultan Abdülmecid'in annesidir. Birçok okul, tekke ve camiler yaptırmıştır. 1229 tarihinde vefat etmiştir. Dolmabahçe'de Valide Camii de onun hayratıdır.

94. Besûs

Araplar arasında şom bir hatun olup bunun şomluğu darb-ı mesel haline gelmiştir. Munkiz isimli birinin kızı ve Cessâs b. Mürre'nin halası idi. Bu kadından dolayı Adnan kabilesinden olan iki batın Bekr ile Tağlib arasında kırk sene devam eden bir savaş olmuş, mezkur savaşa Harb-i'l-Besûs ismi verilmiştir. Allah daha iyi bilir, kırk senelik savaştan niyetleri kırk senelik düşmanlık olsa gerek. Savaşlar ise vakitlere mahsustur. Zamanında Fransa devletiyle Almanya devletinin düşmanlığı Elzas Veloryon doğrusunda otuz seneden daha fazla devam etmişti.

95. Basbas

Abbâsî devleti zamanında olan meşhur şarkıcılardan biridir. Medine'de doğup Yahya b. Nefis'in cariyesi olduğu halde halife Mehdi tarafından zorla satın alındı. Fevkalade güzel, latif şiveliydi. Muhabbetli ve cazibeli olup zinetli vakti güneşe, zinetsiz vakti ise aya benzetilirdi. Zamanında olan fudala ile (faziletli kişiler) maceraları vardır. Edîblerden biri Basbas'ın meclisinde olmayı nice seneler arzu edip yürüdüğünde ansızın bir gün müyesser olmuştu. Hislerini ve edasını işittiğinde daha önce işitmiş derecede ona tutuldu, muhabbetine esir oldu. Mecliste olanlardan birisi tarafından: "Keseler dolusu altın ile satın almak nasip olmadığı halde eğer yirmi tenlik kıymetinde olan filan şeye hediye ider olsak, Basbas'dan bir tebessüm ile bir rahmet alacaksınız. Çünkü bu bir saattir ki mezkur şey Basbas için gayet lazım olmaktadır. Bunu ganimet biliniz!" denildiğinde hikaye ettiğimiz edîb "İnna lillahi ve inna ileyhi raciun, Basbas'ın bir gülmesi benim için ömre değer. Lakin yirmi ten akçe de az akçe değildir. Ben ise akçenin kadrini bilmeyen, miras yedilerden değilim." diye bir taraftan kaçıp gitmiştir. Parlak kadınlar

için değerli ömürlerini ve milletin altınlarını feda eden bey çocuklarına ibret!....

96. Bağdat Hatun

Cengiz neslinden olan Emir çobanın kızıdır. Hüsün ve cemal, akıl ve dirayetiyle meşhur bir kadındı. Bağdat hakimi olan Hasan İlkanî'nın (Emir Şeyh Hasan Kebir) hanımı olduğu halde Cengiz sülalesinden İran'da hüküm süren İlhanlıların Hülagüden sonra dokuzuncu Vusuk hükümdarı olan Sultan Ebû Saîd Han b. Muhammed Hüda Bende b. Argun kendisine aşık olmuştu. Hasan İlkanî'den boşatıp kızını nikahlatmak hakkında Ebû Saîd Han tarafından Emir Çoban'a teklif etti ise de Emir Çoban buna razı olmadı. Bu sebepten büyük savaş çıkmış; sonunda Emir Çoban ve oğlu Helu Han öldürülmüşlerdir. Ebû Saîd Han Hasan İlkanî'dan zorla boşattırıp Bağdat Hatun'u aldı. Bağdat Hatun babası ve erkek kardeşinin cenazelerini 728 yılında Mekke-i Mükerreme'ye gönderip hacılar ile cenazeleri aldıktan sonra Medine'ye yollayıp Bâkî'de defn edilmişlerdi. Sultan Ebû Saîd, Bağdat Hatun'u fevkalade sevmiş hatta bütün memleket işini onun tercihi bırakmıştı. 736 yılında Ebû Saîd Han vefat etti. Güya zehir verip öldürdü suçlamasıyla, saltanat tahtına çıkmış olan Arap Han tarafından Bağdat Hatun da idam edildi. Birkaç ay hüküm sürdüğünde Arap Han da başkaları tarafından katledildi. (Bunlara bakarak adam öldürmek ne kadar kolaylaşmış, ne kadar yazık!.)

97. Bülbül

İlim ve faziletiyle takva ve güzel konuşmasıyla meşhur olan Sittü'l-Alma'dır. Dımaşk (Şam) şehrinde durur, tesirli vaazlar verirdi. 712 yılında vefat etmiş, cenazesine kadınların da çıktığı rivayet edilir.

98. Belkıs

Kahtan Araplarından Sebe memleketinde hüküm sürmüş meşhur bir kadındır. el-Hüdhad isminde olan padişah sonunda tahta çıkmıştı ve kendisi güneşe ibadet ederdi. Hz. Süleymân peygamber kendisine mektup

göndermiş; o da davetine uyarak Filistin vilayetine gelmiş ve iman ederek saadete ermişti. Kadın olduğu halde memleketini gayet güzel idare ettiği rivayet edilir. Arap Tarihçilerinin Tebâbea diye yazmakta oldukları devletin Yemen padişahları olup Arap eserlerinin Hattu'l-Mesned dedikleri yazıları bunlara dayandırılır. Yemen'de dilleri başka başka ve yazı ve harfleri bir olan iki türlü kavim bulunup bunların biri Sebe kavmi, ikincisi ise Main oğullarıydı. Sebe devletinin başkenti Merib şehri ve Main oğulları başkenti Karnav beldesiydi. Miladdan 600 yıl önce bu iki devlet dünyanın kuvvetli hükümetlerinden sayılıyordu. Lakin Mainoğulları miladdan sonra ikinci ve Sebe de üçüncü yüzyılda son buldular. Tercümesini yazmakta olduğumuz Belkıs Sebe kavmine hükmediyordu. Merib beldesi San'a'dan yüz yirmi kilometre doğu tarafındadır.

Bu iki kavmin yok olmasına sebep olan seddin yıkılmasıdır. Özellikle Sebe devletinin son bulmasında ikinci sebep olarak meşhur İrem seli vakası sebep olmuştur. Bunlardan sonra Yemen'de San'a'nın tahmini yüz kilometre kuzey doğusunda olan Necrân'da Himyer devleti zuhur etti. Bu devletin hükümdarlarından Zü Nüvâs isimli padişah kendi halkını Yahudiliğe çağırdı. Kabul etmeyenleri de çukurlara attırarak yaktırdı. Kur'ân-ı Şerîf'te zikredilen Ashâb-ı Uhdûd'dan muradın bu zat ve ashâbı olduğu zannedilmektedir. Sonra bunların üstüne Habeşliler geldiler ve Yemen'i kontrol altına alıp Himyerîleri mağlup ettiler. Mekke-i Mükerreme'ye gelen Ebrehe el-Eşrem isimli başkomutan bu Habeşlilerden idi. Araplar arasında Fil Vakası diye meşhurdur. Himyer hükümdarları ailesine mensup olan Sey b. Zî Yezen isimli kimse Kısra Hüsrev Nüşirvan yardımıyla Farslı askerleri beraberinde götürmüş ve Habeş askerlerini de sonrasında Yemen'den kovmuştu. Azad'ın karısı olan Şehr b. Bazan bu fars askerlerindendi. Müsned yazısından Himyer yazısı ve ondan Kûfi yazı en sonunda da şimdiki Arap yazısı ortaya çıkmıştır. Müsned şimdiki Arap yazısının atası olsa da tamamen unutulmuştur. Ancak bugün ulemâ arasında bu yazıya muhabbet duyan bazı oryantalistler okumaya uğraşmaktadırlar.

99. Belkıs

Muhammed Bedruddin b. Sirâcüddin el-Belkini'nin kızıdır. İlim ve fazilette mertebesi yüksek olmasının yanında ahir ömründe on seneden fazla süluk da bulunarak Şeyha lakabıyla şöhret bulmuştur. Altmış yaşını geçip 841 yılında vefat etti. Dedesi Sirâcuddin b. Mecn el-Askalânî Hazretlerinin hocası idi.

100. Benan

Arap şairlerinden ve Abbâsî halifelerinden Mütevekkil'in cariyesidir. Fadl isimli cariyesinin arkadaşı idi. Halife Mütevekkil bir vakit bunların elinden tutup:

تعلمت اسباب الرضا خوف سخطه

و علمه حي له كيف يغضب

beytine mezkur vezin ve kafiyeyle münasip birer beyt söyler. Şu saat ile Fadl:

يصد و ادنو بالمودت جاهدا

و يبعد عني بالوصال و اقر

dedi ve Benan da:

و عندى له العتي على كل حالة

فما منه لى بد و لا عنه مذهب

Mütevekkil'in beytinin manası “onun öfkesinden korkmadığım için rıza ve medara sebeplerini öğrenmekteyim. Ana ise benim için öfke ve istiğna sebeplerini öğretmektedir.” Fadl'ın beytinin mazmunu, “o benden yüz çevirmekte ve ben ona yakın olmaktayım.” Benan'ın beytinin manası ise

“Benim fikrime göre her halde mazurdur, çünkü benim için ondan ayrılmak ve onu terk ederek başka tarafa gitmek mümkün değildir.” Doğrusu birbirine uygun beyitlerdir.

101. Bint

Şah Abbas zamanında yaşamış, İran’ın en meşhur kadın şairlerinden olup Hüsamüddin Salar’ın kızıdır. Hüsün ve cemali edebiyatta kemâli fevkalade olmakla maruf idi.

102. Bint el-Bağdâdiyye

Hicri yedinci asırda Bağdat’ta zuhur eden Zeyneb bt. Ebi’l-Berekat’tır. Kadınlara vaaz ve nasihat ederdi. Fıkıh ve edebiyat tahsil ederdi. Mısır padişahlarından Melik Zahir Baybars’ın kızı Tizkar Bay Hatun, bunun için Rebat el-Bağdâdiyye ismiyle hangah yaptırmıştı.

103. Bint el-Cudî

Rum kayserleri tarafından Şam’da hüküm süren Gassânîlerden Cudi b. Adiy b. Amr b. Ebî Ömer el-Gassânî’nin kız Leylâ’dır. Fevkalade güzel olmakla birlikte Şam’a sevda ile geldiğinde Abdurrahman b. Ebî Bekir Hazretleri kendisine aşık olmuştu. Hatta hakkında söylemiş olduğu beyitleri vardır.¹⁰⁴ Hz. Ömer zamanında Şam, İslâm askeri tarafından feth edildiğinde bu kadın Abdurrahman tarafından nikahlandı. Bu şekilde istediğine ulaşmış hatta bütün ömrünü onun sohbetinde geçirir olmuştu. Bu sebepten dolayı Abdurrahan’ın başka kadınları Ümmü’l-Mü’minin Hz. Âişe’ye gelip durumu ona şikayet etmişlerdi. Sonra nicedendir aralarına nefret düşüp Abdurrahman’ın cefasından bu defa da bt. el-Cudiyye Hz. Âişe’ye şikayet etmişti. Hz. Âişe biraderini “Bint’il Cudiyye’yi severken ifrat ettin. Boşadığın zamanda da ifrat ettin. Adam olan kimse böyle mi olur?!..” diye azarladığı ve kendisini tokatladığı rivayet edilir. Sonunda talak edilerek Dımaşk’ta olan

¹⁰⁴ Üsdü’l-Ğâbe, c. 3, s. 305.

ailesi tarafına gitmiştir. Gassânîler arasında Cudî b. Adiy isimli hükümdar görülmediğinden ekâbir veya emirlerinden olduğu zannedilmektedir.

104. Bint Hüdâverdi

Hicri altıncı yüzyılın sonunda yedinci asrın başında Mısır el-Kahire ve İskenderiye’de yaşamış ve Bî Dest demekle bilinmiş bir kızdır. Annesinden kolsuz olarak doğduğu halde ayağı ile kalem tutup yazı yazar ve yazısının düzgünlüğü hakkında en mahir hattatlar şahadet verirlerdi. (Kolları sağlıklı olan kızlara ibret!...) Bî Dest demekle meşhur olması İran tarafından olduğunu düşündürmektedir. 1871 tarihinde Amerika’da dünyaya gelen Miss Tonis isimli bir kız kol ve ayaktan da mahrum olduğu halde güzel yazı yazdığı, dikiş nakış öğrenerek senede 2000 ruble para kazandığı rivayet edilir.

105. Bint ed-Devami

Hasan b. Ali b. Hasan ed-Devami’nin kızı Cevhere’dir. Altıncı hicri asırda Bağdat’ta yaşamış, daima ibadet ve ilimle meşgul olmuştur. Kendisi kadınlara vaaz ve nasihat ederdi. Şeyh Ebû Necib ve Ebû el-Vakt’lerin derslerine devam edip hadîs-i şerîf tahsil etti. Ebû Necib’in oğlu Abdurrahim’e nikahlanıp Seyyid’e isminde kızı oldu. Abdest alıp yatsı namazını kılıp yattıktan sonra 204 yılında vefat etti.

106. Bint Dehin el-Luz

Hicri yedinci asırda Dımaşk Şam’da zuhur eden meşhur hakim Necmuddin Ebû’l-Abbas b. el-Minfah’ın annesidir. Hertürlü ilimde mahareti olduğundan oğlu Necmuddin (İbn el-Âlime) diyerek şöhret bulmuştur. Mezkur ise 593 yılında Dımaşk şehrinde vefat etti.

107. Bint Saîd

Tabiînin büyüklerinden olan Medine’de 91 tarihinde vefat eden Ebû Muhammed b. Saîd b. el-Müseyyeb el-Kureşî el-Karnî el-Medenî Hazretlerinin kızıdır. Zamanın padişahı olan Abdülmelik bu kızı veliaht olan

oğlu Velid için istese de babası vermemişti. Belki Ebû Vedaa¹⁰⁵ Abdullah isimli fakir talebesine kendisi teklif ederek dirhemlik bir mehir karşılığında onu evlendirdi. Fevkalade güzel ve edep sahibi olmasının yanında Kur'an-ı Şerif ve hadîs ilimlerinde yed-i tûlâsı vardı. Dügünlerinden sonra kocası Ebû Veda'a hocası olan Saîd hazretlerinin ilim meclisine gitmek istediğini söyleyince hanımı "Yanımda dur. Saîd'in ilmini sana kendim öğretebilirim." dediği rivayet edilir. Zevcine cariyeye gibi itaatli ve hayırhah olduğu gibi Ebû Vedaa'ya çok ilim ve nevadir öğretmiştir. Saîd b. el-Müseyyeb Hazretlerinin, Abdülmelik tarafından görmüş olduğu cefaların bu kız isteme olayından dolayı olduğu tarih kitaplarında yazmaktadır. Hz. Saîd sahabilerin zahitlerinden olan Ebû Hureyre'nin (r.a.) damadı idi.

108. Bint Âişe

Endülüste meşhur olan kadın ediblerden biridir. İlmi ve irfanıyla güzel ve belîğ konuşmasıyla şöhet bulmuş, telif ettiği eserleri en büyük alimler tarafından tam bir lezzet ve saygıyla okunur idi. İlmi ile beraber takvası ve zühdü de tam olmuştur. Vatani olan Kurtuba şehrinde çok sayıda kitap toplayarak kendi özel kütüphanesini oluşturmuştur. Bütün ömrünü bu kütüphanesinde kitap okuma ve telif çalışmaları ile geçirdi. 400 yılında vefat etti.

109. Boran

Abbâsî halifelerinden olan Memun'un hanımıdır. Meşhur vezir Hasan b. Sehl'in kızı olup 192 tarihinde dünyaya gelmişti. Bu kızı bir vakit¹⁰⁶ Halife Memun görünce gönlü ona düşmüş ve onu annesinden istemişti. 210 tarihinde evlendiler. Dügünü ve çeyizi hususunda tarihçiler tarafından yazılanlar ifrat derecesindedir. Bunun halk hatta Frenkler tarafından "Hadim-

¹⁰⁵ Ebû'l-Haccac el-Belevî'nin el-Fibasî'nde Kesir b. Muttalib b. Ebi Vedâ'a diye görüldü. c. 1, s. 119.

¹⁰⁶ Nerede ve nasıl görüşmüştü? Bununla ilgili rivayetler muhtelifdir. Her ne kadar İbn Haldûn himaye etmekte ise de sağlam bir delille himaye edilmiyor. c. 1, s. 10-11.

i ilm ve gelişmeyi seven” olduğuna şahadet getirilen bir İslâm halifesidir. Saray dolusu kara gözlü, uzun saçlı, baldır ve göğüsleri açık olan güzel kızlara kanaat etmedi. Çin devletini kontrol edecek düzeydeki altınları, saraydaki bir kızı zabt etmek yolunda kullanmaktan geri durmaz ise başkalarına ne kalır?... Memun ile Hatîce’nin nikahları Vasıt yakınında Femu’s-Salah denilen yerde el-Hasan b. Sehl’in evinde olmuştu. On sekiz yaşında evlenmiş ve sekiz sene onun nikahında durmuştur. 26 yaşında dul kalmış ve 80 yaşına ulaştığında 271 tarihinde vefat etmiştir. Az ve açık sözlü, mülayim, fazlasıyla akıllı, doğru cevaplı bir kadındı.

110. Boran Daht

Sasani padişahlarından Hüsrev Perviz’in kızıdır. Erkek kardeşi Şirve’ye Sasanilerin yirmi üçüncüsü olan lideri ile erkek kardeşinin oğlu Ardışir b. Şirve sonunda hicretin yedinci veya sekizinci yıllarında olsa gerek İran tahtına oturup bir sene dört ay padişahlık yaptı. Bunun vefatından bir ay sonra kız kardeşi olan Azermi Daht padişah olmuştur.

111. Bah Afrin

İran’ın eski krallarından ve Kiyaniyan neslinden beşinci hükümdar olan Kıştasib b. Leherb’in oğlu ve Halefinin kızıdır. Zerdüş isimli Hakim tarafından icad edilmiş mezhebe daha başlangıcında tabi olarak Mecusiliğin neşri ile meşguldü. Turan hükümdarı olan Ercasib Kıştasib’in böyle bir meşguliyetinden ve Horasan tarafının gözlerden uzak olmasından istifade ederek Belh şehrine gelerek burayı işgal etti. Kıştasib yaşlılık sebebiyle terki hükümet eden babası ve iki kızı Hüma Banu ile tercümenin sahibi Bah Afrin’i esir olarak kendi taht şehrine götürdü. Orada hepsini hapsetti. Kıştasib ise bunun ardından bahadırılık ile çok savaşlar sonunda Ercasi öldürdü ve memleketini tekrar kontrol altına aldığı gibi Loharsbi ve kız kardeşleri Bah Afrin ile Hüma Banu’yu esaretten kurtardı ve muzaffer olarak geri döndü.

112. Behruze Hatun

İran'da zuhur eden Safeviye krallarından Şah İsmail Erdebilî'nin hanımıdır. Savaş zamanında Osmanlılar tarafından alınıp İstanbul'a götürüldü. Ulemâdan Tacî Çelebi ile evlendirildi. (Evlendiği kadını almasa Çelebi'ye kadın mı bulunmazdı?!....)

113. Behiye

Bekir b. Vâil kabilesinde Abdullah (r.a.)'ın kızı olan sahâbî bir kadındır. Babası ile beraber gelerek Resûlullah'ın huzurunda iman etmişti. Erkekler ile görüşüp kadınlar ile beyat şeklinde görüştüğüne dair zikredilen hadîs-i şerif rivayet edilmektedir. Kırkı erkek ve yirmisi kız olarak altmış çocuğu dünyaya gelmişti. Bunlardan yirmisi savaşlarda şehit oldu. Arap kadınları arasında bundan daha fazla çocuk doğurana duyulmamıştır.

114. Bibi

Abdussamet b. Ali b. Muhammed b. Abdurrahim el-Hersemî'nin kızı Ümmü'l-Fadl'dır. Meşhur muhaddislerden olup, *Cüz-i Bibi* isimli bir telifi vardır. Ebû'l-Ala Saîd b. Ebî'l-Fadl ve diğerleri bu zattan hadîs-i şerif rivayet etmişlerdir.

115. Bilyon

Hicri sekizinci asırda İslâm müelliflerinin toplamı olan meşhur Saray şehrini yöneten Özbek Han b. Tuğrul Han'ın karısıdır. 505 senesinde seyahati esnasında İbn Batuta bu kadının huzuruna kabul edilip yemek yemiş ve çok sayıda hediyelerini almıştı. Aslen İstanbullu olan bir Rum kızı veya başka bir rivayete göre padişahın kızıdır. Baba ve annesi ve asıl vatanını ziyaret etmek için Konstantiniyye şehrine varıp orada vefat etmiştir. Hristiyan dininde sabit olduğu veya İslâmiyeti kabul ettiğine dair bir rivayet bilinmiyor. Özbek Han kendisi Müslüman olduğu halde Hristiyan hanımları olduğu zannedilir. Geçen yılların birinde Rus salnamelerde Özbek Han huzurunda Rus

papazları bir hanımına kendi dillerince dua ettiklerinin resmi bulunmaktaydı. Dürüst olduğu takdirde bunun gibi kadınlar olabilir.

پ P Harfi

116. Padişah Hatun

Hicri altıncı asırda Kirmân'da hüküm sürmüş olan Karahitayan ve tabiri diğerle Al-i Burak / Burak ailesi hükümdarlarının altıncısı ve ismi geçen hükümdarların üçüncüsü olan Kutbuddin Muhammed'in kızıdır. İlhanlılardan Baydu Han b. Targay b. Cengizhan'a varmıştır. 691 yılında Kara Hatayan'dan beşinci hükümdar olan kardeşi Celaleddin Sivrigamş'ı öldürüp Baydu Han'ın fermanıyla Kirmân tahtına oturdu. Fakat "الجزاء من جنس العمل"¹⁰⁷ sözüne uygun şekilde Baydu Han'ın fermanıyla kendisi hem ismi geçen erkek kardeşinin hanımı "Gerdüçin" bt. Menku b. Hülâgü ve kızı Şâh-ı Alem tarafından 695 yılında öldürüldü. Bundan sonra yedinci hükümdar olarak Kutbuddin Muhammed'in torunu Muhammed Şah b. Haccâc ve sekizinci hükümdar olarak Kutbuddin Şâh Cihân b. Celaleddin Sivrigamş Han olarak 703 yılında azledilmekle Kara Hıtayan devleti son bulmuş oldu. Padişah Hatun güzel şiir söyler, fevkalade dürüst ve görgülü olmakla birlikte güzel

¹⁰⁷ Ceza amelin cinsinden olur. (Sad.)

yazı yazarmış. Yazdığı Kur'an-ı Kerîm'lerin hattatlar tarafından övüldüğü söylenmektedir.

117. Pertev Piyal

Sultan Abdülaziz'in annesi ve Sultan Abdülmecid'in hanımıdır. Aksaray'da 1288 tarihinde bir kütüphane ve çok tekellüflü bir camii yaptırdı. Camiinin içinde mahallenin çocukları için bir de mektep açtırdı. İmâm ve müezzinler, öğretmen ve hizmetçiler, öğrenci ve annelerin ihtiyaçlarını da unutmadı ve onlar için de mükemmel ve yeterli derecede (malından) vakıfta bulundu.

ت T Harfi

118. Taclı Hatun

Şah İsmail Safevî'nin sevgilisidir. 925 yılında Sultan Selim ile Şah İsmail arasında Çaldıran'da gerçekleşen meşhur savaşta Osmanlıların eline esir düşen Mesih Paşazade'ye halkalarını verip kurtulmuştur. Pek güzel bir kadın olduğu söylenir. Şahın hanımı Behrûza Hatun da Osmanlıların eline esir düşmüştü.

119. Tâce

Yemen emirlerinden Zü Şüfra'nın kızıdır. Cevher ve incilere gark olsa da bir zaman sonra fakirleşmiş; bu derece asil taşlar ile süslenmesine rağmen açlıktan ölmesi bir levhaya yazılmıştır.

120. Tuhfe

Bağdat şehrinde bir Sevdagır'ın cariyesi olup aşk hastalığına mübtela olduğunda delirdi, zannedilerek hoca tarafından hastaneye kaldırılmıştır. Halinden haberdar olunca hocası olan kişiden iltimasla Serî es-Sakâtî hazretleri onu azat ettirmiştir. Şifahanede beğenilen şiirlerinden bazıları şunlardır:

معشر الناس ما جننت و لكن

انا سكرانة و قلبي صاح

اغللت يدي و لم آت ذنبا

غير جدى فى حبي واقضاحى

“Ey Adamlar! Ben delirmedim. Lakin esirdim, kalbim ise ayıktır. Siz beni onun muhabbetinden olan rezilliğimden başka bir kabahatim olmadığı halde bağladınız!...” demektir.

121. Tizkâr Pay Hatun

Mısır Padişahlarından Melik Zahir Bibres’in kızıdır. Babasının vefatından sekiz sene sonra 674 yılında Kahire’de kadınlara mahsus olarak okul yaptırmıştır. “Ribat-ı Bağdâdiye” diye isimlendirilip Bint el-Bağdâdiyye’nin idaresine verildi. Bu hangah ise yalnız zikir ve ibadete ayrıldı. Belki her türlü din ve ahiret ilminden ders verilmekte olan bir Daru’l-Fünûn idi. Erkekleri tarafından taşlanmış ve uzunca kalmış, yahut iddet içinde olunmuş hatunlar da kabul edilir ve terbiye edilirlermiş. Dünya ve ahiret hünerlerinden ve ilimlerinden çok şeyler öğrenirlermiş. Burasının idaresi son derece sistemli olup öğrenciler ve öğretmenler ve hizmetçiler için geçerli olan kurallar hayret vericiydi. Terbiye evindeki herkesin idaresi bir şeyhe verilmişti. Bu şeyhlerin ilimde mahir, güzel ahlaklı ve ders vermeye ve yönetmeye muktedir olması şart koşulurdu. Hususi derslerin yanında umumi dersler de verir, belirli vakitlerde vaaz kürsülerinde vaizeler tarafından nasihat edilirdi. Fakat böyle faydalı Eğitim (terbiye evi) evi bir sebeple 806 yılında kapatıldı ve bir daha da açılmadı. (Bizlere ibret! Kadınlar için bir vaizemiz olmadığı halde sefahatin olduğu yerler çoğaldı. Bir eğitim evimiz olmadığı halde bilinen şehirlerin tamamında sefahet haneler açmaya yetiştik. Vay bizim halimize vay?!...).

Tizkâr Pay Hatun ise babası tarafından himmetli, bilim adamlarını himaye eden bir kadındı.

122. Turhan

Sultan İbrahim'in hanımı ve Sultan 4. Mehmed'in annesi Hatice Sultandır. Sâliha ve hayırsever bir kadın olup okullar ve kütüphaneler kurmuştur. Mahpeyker Sultan tarafından temeli atılmış olan camii şerifi de tamamlamıştır. 1014 yılında vefat etmiştir.

123. Türkan Hatun

İran'da hüküm süren Selçukluların emirlerinden olan Melikşah Ebû'l-Feth Celalüddin (Târih-i Celali buna aittir) b. Alp b. Çağrı Bey'in hanımıdır. Akıllı ve becerikli bir kadın olup siyaset işlerinde fikirleri isabetli, sözünde doğru olan bunun yanında da nüfuzlu bir kadındı. Melikşah'ın devletinde bulunan düzen ve genişlik veziri olan Nizamülmülk ve hanımı Türkan Hatun'un siyasetleri ile meydana geldiği söylenmektedir. Onun bu güzel işlerinden dolayı hiçbir kadın almaz ve cariye tutmaz ve başka yerde gecelememek şartıyla kızını Abbâsî Halifesi Muktedîbillah ile evlendirmişti. Muktedî'nin Ebû'l-Fazl Cafer isimli oğlu bunun kızıdan dünyaya geldi. Zira halife Melikşah'tan bu kızını istediğinde bu kızının bütün işini Türkan Hatun'a havale etmişti. Diğer kızı Hatun el-Asme Halife Muktedî'nin büyük oğlu veliahtı Müstazhirbillah ile evlendirilmişti. Oğlu Mahmud'un vasisi olarak onu oğlu Berkyark ile muharebe ve sair akrabalarıyla çok maceraları vardır. Herkes tarafından sevilmesinin yanında hikmetli hareket etmesi sayesinde kendisine karşı gelenlere her hususta galip gelirdi. İzzet ve refet ile yaşamış ve 487 yılında Ramazan ayında vefat etmiştir. Mescit, medrese, şifahane gibi çok hayırları vardır.

124. Takiye (Erminaziye)

Ebû'l-Ferec b. Ali'nin kızı ve Tâcüddin Ebû'l-Hasen Ali b. Fadıl'ın annesi olan Ümmü Ali'dir. Dimeşk (Şam) şehrinde 505 yılında dünyaya gelmiş 579 yılında da vefat etmiştir. En meşhur kadın şair ve edebiyatçılarıdandır. İlmi yönü şiir ve güzel konuşmasına galip geldiğinden ilmi ile şöhret bulmuştur. Bir vakit kaside-i hamriyye (içki kasidesi) inşad ederek işret (içki alemi) ve

içki meclislerini mükemmel bir şekilde tarif etmişti. Ulemâdan bir kişi bunu öğrendiğinde “bu kadın bu gibi meclislere eskiden beri alışık olmalı” demişti. Bundan haberdar olduğu zaman bir kaside-i harbiyye inşad ederek askerlik alemini ve savaş ahvalini ananesiyle (kurallarına göre) anlatmıştı ve “Savaş ile ilgili bilgilerim nasıl oluştu ise hamr (şarap) hakkındaki bilgilerim de bu şekildedir.” dedi ve bu şekilde bir nevi beraat etti. Bir müddet İskenderiye’de Hadîs alimlerinden olan Ebû Tahir Selefi’nin dersine devam etmişti. İsmi geçen Selefi hazretleri bir gün bir kağıda: “sakin olduğum mecrada, ayağım bir çiviye rast gelerek yarıldığından, geçenki kız da başında olan yağlığı (örtüyü) yırtıp ayağıma bağladı.” anlamında bir ibare yazmıştı. Takiyye ise bu ibareyi gördüğünde belîğ bir şekilde şu kıtayı inşad etti:

لو وجدت السبيل جدت بخدى

عوضا عن خمار تلك الوليده

كيف لى ان اقبل اليوم رجلا

سلكت دهرها الطريق الحميده

“Eğer yolunu bulsaydım, o kızın yağlığına bedel olarak yanağımı kullanırdım. Ömrü boyunca yürümüş olduğu övülmüş yolları yürüyen ayakları öpmem nasıl müyesser olabilir?!...” demektir. Bu kabilden latifeleri ve yolları çoktur.

ث Se Harfi

125. Sübeyte¹⁰⁸

Kadın sahâbîlerden olup Dahhâk b. Halife el-Ensârî el-Eşhelî'nin kızıdır ve bir muhaddistir. Cemâl, kemâl, letâfet, edeb ile şöhret bulmuş, güzelliği Arap kadınları arasında örnek verilir olmuştur. Kendisini görmeye gözler doymazdı. Meclisinden gönüller yorulmazdı. Gayet takvalı ve iffetli bir şekilde yaşamış ve vefat etmişti. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) hazretlerinden birçok hadîs-i şerîf rivayet etmiştir.

126. Sübeyte bt. Yuar

Yuar b. Zeyd b. Ubeydullah el-Ensârî'nin kızı ve Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebi'a'nın hanımıdır. Kadın sahâbîler arasında fazilet ve dirayetiyle şöhret bulmuş olup kendisinden bazı hadîs-i şerîfler nakledilmiştir.

¹⁰⁸ Küçültme sıgasıyla Cüheyne veznindedir. Kamus-u A'lam'da Sübeyte suretinde yazılması sehven olsa gerektir. Sübeyte suretinde de rivayet vardır. Fütûhu'l-Büldân, s. 98.

127. Süreyya

Abdullah b. el-Hâris b. Ümeyye el-Asgar b. Abdişems b. Abdimenaf'ın kızıdır. Kureyş'in kadınları arasında güzellik ve edebinin kemaliyle şöhret bulmuştur. Arap ve Kureyş şairlerinin en şöhretlisi olan Ebû'l-Hattâb Ömer b. Abdullah b. Ebî Rebi'a el-Mahzûmî, kendisine aşık olmuş hakkında birçok şiir okumuştur. Ömer b. Ebî Rebia bir hacet hakkında Yemen memleketine yolculuk ettiğinde Süreyya Süheyl b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî veya Süheyl b. Abdülaziz b. Mervân ile nikahlanmış, Mısır vilayetine gitmişti. Ömer b. Rebi'a dönüp de haberi işitince kasideler inşad etmiş ve üzölmüştü. İlim ehli arasında meşhur olan:

بها المنكح الثريا سهيلا

عمر ك الله كيف يلتقيان

هي شامية اذا ما استقلت

و سهيل اذا ستفل يمانى

Bu kasidelerdendir ve manası şu şekildedir, “Ey Süreyya'yı Süheyl'e nikahlayan adam, Allah Teâlâ sana ömür versin! Onların biri Yemen diğeri ise Şam'da oldukları halde birbirleriyle nasıl görüşüyorlar!...” demektir. Süheyl, Yemen memleketinde görölmekte olan bir yıldız ismi olduğundan, Süreyya da yıldız ismi olduğundan gayet uygun olmuştur. Bunların nevadiri ve maceralarıyla ders ve edebiyat kitapları doludur. Süreyya'nın babası olan Abdullah'ın (Katile bt. en-Nadr b. el-Hâris'in) kızıdır.

128. Süveybe

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilk süt emziren kadındır. Hz. Hamza da onun sütünden emmiştir. Ebû Leheb b. Abdülmuttalib'in cariyesi olup Resûl-i Ekrem'in dünyaya geldiğini müjdelemesi üzerine Ebû Leheb tarafından azat edilmişti. Müslüman olup olmadığı hususunda ihtilaf bulunmaktadır.

Hicretin yedinci yılında vefat etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye hicret ettikten sonra kendisine hediyeler göndermiştir.

ج Cim Harfi

129. Canfeda Hatun

Sultan Üçüncü Murad'ın sarayında gayet nüfuzlu bir kadındır. Akıllı ve işbilen, hile ve tuzak kurmayı bildiğinden bütün saray ahalisini hatta sultanı kendi hükmünün etkisinde bırakan bir kadındır. Onun bu nüfuzundan istifade eden erkek kardeşi deli İbrahim Paşa, Diyarbakır valisi olmuş, etmediği zulüm de kalmamıştır. Erkek kardeşleri İbrahim ve Mahmud ile beraber müslüman olmuşlardır. Her geçen gün merteye atlayarak bu dereceye gelmiştir. Hayırlarının ve vakıflarının çok olduğunu söylüyorlar.

130. Cerba bt. Kasâme

Hız. İmâm Hasan b. Ali el-Mürtazâ (r.anhümâ)'nın kayınvalidesi ve harem-i âlileri olan Ümmü İshâk bt. Talha'nın valideleridir. Güzellik ve çekicilikleri ile meşhur olmuştur. Kendi zamanında benzeri olmadığını söylerler. Cerba, ismi zikredilen bu kadın dahi ifrat derecede güzel olduğundan herhangi güzel bir hatun yanına gelecek olursa çirkin görüldüğünden en güzel kadınlar onun yanına varmaktan sakınıyor olmuşlardır. Güya gerçekmiş de gerçeğini sirayetinden korkulur vehmiyle Cerba lakabıyla şöhret bulmuştur. Asıl ismi bilinmemektedir.

131. Ca'de

Eş'as Ebû Muhammed b. Kays b. Ma'dikerb el-Sekendî'nin kızı ve İmâm-ı Muhterem Ebû Muhammed el-Hasan (r.a.) Hazretlerinin hanımıdır. Muâviye tarafından oğlu Yezîd ile evlendirilmesi hakkında verilmiş söze aldanıp fahr-i kâinât efendimiz (s.a.s.)'in sevgili ve aziz çocuğuna zehir vererek onu şehit etti. Hz. Hasan'dan mahrum kaldığı gibi Yezîd'e de varamadı ve dünya ve ahiret bedbaht olacak bir amel işleyip İslâm ümmetini de büyük bir üzüntüye gark eylemiş oldu. Rivayetlere göre İmâm hazretlerine yedirilmiş zehir Muâviye'nin özel doktoru olan İbn Asal¹⁰⁹ tarafından hazırlanmıştı.

132. Celile-i Sultâniye

Eyyübî padişahlarından Melik Adil Ebû Bekir (615 tarihinde vefat eden padişaktır) b. Eyyüb'un kızı (Munsa) dır. İlim ve fazilette yed-i tûlâsı vardır ve özellikle hadîs ilminde mertebesi büyük olmakla meşhur kadın muhaddislerden sayılır.

133. Cema'a¹¹⁰

Avf b. Muhlem eş-Şeybânî'nin kızıdır. Ümmü Ünâs ile bir doğmuştur ve el-Menzuf Dartâ diye lakap takılmış olan Lübs b. Mâlik'in nikahlı hanımıdır. Vefasıyla bilinmekte olup Araplar arasında kullanılan "Vefa Cemaa'dandır" sözü bununla alakalı olarak darb-ı mesel olmuştur. Bazı yerlerde Humaa şeklinde görülür.

¹⁰⁹ Hz. Muaviye'nin gece ve gündüz yanından ayrılmamış olan Hristiyan doktoruydu. Tercümesi (biyografisi) Uyun-u el-Enbiya fi Tabakatü'l-Evliya'da ayrıntılıdır. (c. 1, s. 117/119)

¹¹⁰ Meşâhiru'n-Nisâ ve Kamusu'l-A'lâm'da ج harfinde irad edilerek (cemaa) yazıldığı halde Mecmau'l-Emsâl'de (c. 2, s. 222) ve Cemheretü'l-Emsâl'de (c. 2, s. 251) ح harfiyle (Humâ'a) yazılmıştır.

134. Cuma'

Habis yahut Has'ın kızıdır. Câhiliye döneminde Araplar arasında akıl ve hikmet ile şöhret bulmuş kadınlardandı. Amalika kavmine mensup olduğu söylenir.

135. Cemile

Emeviler döneminde en meşhur şarkıcılardandı. Medine'de yaşamış, kendisi fevkalade güzel olup müzikte hünerliydi. Müzikte hoca olan Ma'bed, İbn Âişe gibi erkekler ve Habbâbe ve Sellâme, Âkile, Hâlide, Rebiha gibi kadınların hepsi kendisinin öğrencileridir. Çok sayıda nadirattan olarak yaptığı şeyler vardır. Hac niyetiyle Mekke-i Mükerreme'ye vardığında Mekke halkı onu tebrik etmeye geldikleri gibi Medine'ye geldiğinde de onu karşılamaya gelmişlerdi (sufiler işitmesinler!.) Abdullah b. Cafer Hazretleri ile çok bilinmeyen rivayetleri olduğu söylenir.

136. Cemile bt. Vâil

Araplardan Vail yahut Vaile veya Emil b. Raşit'in kızıdır. Aşk ve vefa ile bilinen güzelliği meşhur bir kız olup kendisine amcasının oğlu olan Amir b. Saîd b. Râşid aşık olmuştur.¹¹¹

137. Cinân

Basra'da Muhaddis Abdülvehhab es-Sekaff'nin cariyesidir. Arapların haberleri ile öncekilerin olaylarını bilirdi. Şiirleri rivayet ederdi. Kendisine büyük Arap şairlerinden olan Ebû Nüvas, Ebû Ali Hasan b. Hani isimli şair aşık olmuş, hakkında çok şiirler okumuştur. Rivayetlere göre Ebû Nüvâs Cinân'dan başka bir kadını samimi olarak sevmemiştir. İlk başta Cinân, Ebû Nüvas'a hiç ilgi göstermemiş ise de Ebû Nüvâs'ın latif ve mülayim şiirlerine ve nezaketli özürlerine karşılık vermekten aciz kalıp mağlup olmuştur. Bir ara Cinân Hacc-ı Şerife gittiğinde gönlünde hiç hac niyeti yokken yolda görüp

¹¹¹ Onların maceraları sevilmiştir ve Tezyinü'l-Esvak'ta geçmektedir. (s.102)

bulamaz mıyım? diye ümitlendi ve onun ardından Hacca gitti. (kendisi için hac yapmaktansa belki de Cinân için hac yapmak daha faydalı olur...) ve bu doğrultuda:

الم تر انى افنيت عمرى

بمطلبها و مطلبها عسير

فلما لم اجد سببا اليها

يقربنى و اعيتنى الامور

حججت و قلت قد حججت جنان

فيجمعنى و اياها المسير

beyitlerini yazdı. İçeriği, “Cinân için cümle ömrümü feda ettim. Cinân’ın hasreti az bir şey değildir. Onu görmeye hiç sebep bulamadığım ve her tedbirden aciz kaldığım için hacca gittim. Cinân hac yapsın belki onunla beni yolculuk bir araya getirir dedim” demektir. Ebû Nüvâs 195 yılında Bağdat’ta vefat etti. güzel beyitleri çoktur.

138. Cenûb

Araplardan Kays b. Esbağ b. Muhsan b. Ahreş’in kızıdır. Kendisine Mâlik b. el-Hâris b. el-Samsâme b. Hareş el-Ca’di aşık olmakla birçok hikayeleriyle dünyada meşhur oldu. İsmi geçen Mâlik en yiğit Araplardan olduğu halde ismi geçen bu kadının esiri oldu. Bu aşk yolunda yirmi sekiz yaşında olduğu halde kıymetli canını feda etti. Dostunun ölüm haberini işitiğinde Cenûb da çok geçmedi ve o da yere düştü ve can verdi.

139. Cüveyriye

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kıymetli eşlerindendir. Beni Müstalik kabilesinin reisi el-Hâris b. Ebû Dırar el-Huzai’nın kızı olup hicretin 5. veya 6.

yılında gerçekleşen Müreysî vakasında esir omuş ve sahâbîlerden Sâbit b. Kays'ın hissesine düşmüştü. Allah Resûlü (s.a.s.) tarafından fidyesi verilip azat edildikten sonra bu gazvede esir düşen kadınları azat etmeye vesile olsun niyetiyle kendisiyle evlenerek Allah Resûlü'nün eşlerinin arasına katıldı. Bu evliliği görenler Allah Resûlü'nün akrabalarını esir tutmak doğru olmaz demiş ve bütün sahâbîler ellerindeki esirleri azat etmişlerdi. Yine bunun neticesi olarak bütün Ben-i Müstalik kabilesi İslâm'a girmişlerdir. Bu sebepten dolayı "kavmi için en faydalı olan kadın Cüveyriye'dir" diyorlardı. Bazı hadis-i şerifler rivayet etmiştir. 65 yaşında iken hicri 52 tarihinde vefat etmiştir.

140. Cüveyriye bt. Ebû Cehil

Kadın sahâbîlerden olup Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman olmuştur. İslâm'a girdikten sonra Hz. Ali onunla evlenmek istese de Resûlullah tarafından "bir kimse Allah'ın dostunun kızı ile düşmanın kızını biraraya getiremez" deyerek bu evliliğe mani olmuştur. Bundan sonra sahâbîlerden I'tab b. Esid'e varmış, Abdurrahman isminde oğlu dünyaya gelmiştir. Bazıları bunun isminin Cemile olduğunu söylemektedirler.

141. Cihan Ara Hanım

Hindistan'ın padişahlarından Ercüment Banu Bikem'in hanımı ve Timur devletinin krallarından olan Şahcihan'ın kızıdır. Güzelliği, akıl, dirayet, güzel işleri ve ibadetleriyle şöhret bulmuştur. 1092 yılında Delhi şehrinde vefat etti. Mükemmel bir türbesi bulunmaktadır.

142. Cehîze

Araplar arasında bu isimle iki kadın meşhurdur. Her ikisi de ahmaktı. Birisi Ebû'd Dahhâk Şebîb b. Yezîd el-Haricî'nin annesi ve son derece yiğit bir kadındı. Hamile olduğunda "karnımda bir şey hareketlene" diye her kime söyleyip yürüdüğünden "Cehîze'den olma ahmak" örneği zuhur etmiştir.¹¹²

¹¹² Cemheretü'l-Emsâl, İbni Hilâl b. Abdullah el-Askerî, c. 1, s. 263.

İkincisi ise “Cehîze tüm hatiplerin sözünü kesti” sözünün söylenmesine sebep olan kadındır. Bunun aslı bir adamın katlinden sonra iki kabile karşı karşıya gelmiş ve onları şeyhleri ve hatipleri diyete razı olmak için çaba sarfettikleri bir anda bu kadın meclise gelmiş ve “öldürülen kişinin velisi katili yakaladı ve onu öldürdü” demiş ve onun bu sözünden sonra o meclisteki herkes dağılmış bu söz söylenmişti.

ح Ha Harfi

143. Habbâbe

Arapların en meşhur şarkıcılarından olan Aliye'dir. Emevi halifelerinden olan Yezîd b. Abdülmelik'in cariyesi ve sevgilisidir. Sellâme ile ikisi Yezîd'in yanında fazlasıyla değerliydi. Yezîd bütün zamanını Habbâbe ile geçirmekte ve devlet işlerini ihmal etmekteydi. Belki de asıl halife Habbâbe'ydi. Zira Yezîd onun dediğini yapardı; bütün memleket Habbâbe'nin elinde ve idaresindeydi. İstedikini atar, istedikini de görevden alırdı. Yezîd'in ise hiçbir şeyden haberi bile olmazdı. Bir gün Yezîd'in kardeşi Mesleme "Ey Yezîd! Bu makama Ömer b. Abdülaziz'in geçtiğinden haberin yok mu? Bunca elçiler kapıda durmaktalar ve bunca mazlumların ahları göklere çıkmaktadır, sen ise cariyenden feragat edemiyorsun!...." dediğinde rikkate gelmiş ve Cuma namazına katılmıştı. Tam bu esnada Habbâbe karşısına çıktığında ise kendisine hakim olamamış ve kendisini Habbâbe'nin kucağına atmıştı. Hizmetçilerine seslenmiş ve "Mesleme'ye söyleyin Cuma namazını İmâm olsun ve kıldırınsın!" demişti. Kendisi ise şarap içerek Habbâbe'ye eşlik etmişti. Birgün Yezîd! Ben halkın "dünya kedersiz olamaz" dediklerini yalan çıkarırım!..." diye bir bahçede has içki arkadaşları ile bir eğlence meclisi kurmuştu. (keşke "raşit halifelerin ve Ömer b. Abdülaziz'den

başka halifelerin gayeleri kadın, kız, oyun ve eğlence olsa, bütün harac ve cizye mallarını ve müslümanların hazinelerini (beytûlmallarını) böyle feda etmek olmuştur!” denilen sözü yalan çıkarmak olsaydı?... Fakat böyle şey Yezîd b. Abdûlmelik ve Mervân filanlara değil, Abbâsî halifelerinin en güzîdelerinden olan hatta çok kimseler tarafından evliya ve asfiya zümresine dahil edilen Hârunlara da nasip olmamıştır. “Allah kötü bir şey yaratmak istediğinde ona engel olacak yoktur”. Habbâbe’nin şiirlerini dinleyip adamlarını çağırmakta “Uçayım! Uçayım!” diye adeti üzere kendinden geçip oturmaktaydı. Birdenbire Habbâbe önünde bulunan narlardan birini alıp yediğinde boğazına kaçmış, bir süre bu şekilde nefessiz kaldıktan sonra da vefat etmişti. Yezîd ise onun üzüntüsüne dayanamamış ve bir rivayete göre onun vefatından yedi gün sonra vefat etmişti.¹¹³ Kendisi yapması gereken meseleleri dert edinse ve bunları yapmaya uğraşsaydı Habbabe’yi hatırlamaya vakti olmazdı. Adalet-i ilahiye’ye hayran olunuz. Yerli kaygıları olmayan kişilere yersiz kaygılar vermektedir. Bundan dolayı köle olan kimse yerli kaygılara hem sabretmeli hem razı olmalı! Tâki Yezîde’e Habbâbe kaygısı verildiği gibi dermansız bir dert isabet etmesin!.. Böyle değil mi?....” rivayetlere göre Habbâbe’nin defnine Yezîd bir süre engel olup onu yanında tutmak istemişti. Fakat Ümeyyeoğullarının büyükleri gelip kendisine “bu şey bizim için ayıp ve utanç sebebidir” diyerek rica ettiklerinde, defnine ruhsat vermişti. Cenazeyi gömdükten sonra “Ey Habbâbe! Senin hakkında sana sözüm Küseyyir sözünden ibarettir, demişti ve:

فان تسل عنك النفس او تدع الهوى

فبالياس تسلوعنك لا بالتجلد

وكل خليل راءى فهو قائل

¹¹³ Eġânî, c.13, s. 166; el-Kâmil, Müberred, c. 1, s. 389.

من اجلك هذا هامة اليوم او غد¹¹⁴

Bu vâkıa hicri 105 tarihinde olmuştu. Yezîd vefat ettiği vakit 35 ya da 40 yaşındaydı denilmektedir. Bazı rivayetleri göre bu şiirler Habbâbe'ye aittir:

اذا انت لم تعشق و لم تدر ما الهوى

فكن حجرا من يابس الصخر جامدا

فما العيش الا ما تلذ و تشتهى

وان لام فيه ذوالشنان و فندا¹¹⁵

Habbâbe Medine'de dünyaya gelmişti. İbn Rümân'a yahut İbn Mina isminde birinin içtihadıyla İbn Seric, İbn Muhriz, Mâlik, Ma'bed, Cemile, İzzetü'l-Mıla gibi mûsikî öğretmenlerinden nota ve name öğrenmişti. Süleymân b. Abdülmelik halife iken, Yezîd elçisine gidip Rus hesabıyla tahminen 4000 Ruble'ye onu satın almıştı. Fakat bazı sebeplerden dolayı sahibine getirmeye mecbur kalmıştı. Sonra kendisi halife olduğunda Sade bt. Abdullah Amr b. Osman isimli kadının yardımıyla Habbâbe'yi geri almayı başardı. Sellâme ile ikisi Araplar arasında "Yezîd'i ele geçirdiler" diyerek meşhur olan cariyelerindendir. Şam halkının "Yezîd'e sahip olanlar besteledi" misallerinde geçen iki kişi bu iki cariyedir ki şarkı söylemede mahir oldukları söylenir.

¹¹⁴ Biri seninle teselli bulur ya da hevâ seni çağırırsa
Sabırla değil Yeis seninle teselli olur
Beni gören bütün dostlar şunu der
Senin için bugün ya da yarın önemlidir

¹¹⁵ Aşık olmadıysan hevâ ne demek bilemezsin
Sen kuru, cansız bir taş ol
Hayat ancak lezzet almak ve iştah duymaktır
Onda ayıplanma, buğz ve yalan vardır.

144. Habîbe

Medine şehrinde bir kadındır. Çok erkeğe vardığından ve Ziyâdesiyle şöhretli ve edepsiz olduğundan Araplar arasında darb-ı mesel olmuştur. Mervân b. el-Hakem vali olduğu bir dönemde ismi geçen bu kadın kırk yaşında olan oğlu gözü önünde bir genç yiğite (bu yiğitin ismi ve şöhreti İbn Ümmü Kilâb olsa gerek) varmıştı. Medine-i Münevvere kadınları arasında Havvâ diye meşhur olmuştur.¹¹⁶

145. Hübâ Hatun

Osmanlı şairlerinin en meşhurlarından olan Âişe'dir. Osmanlılar arasında muteber olan şairler Müheste ve Zeyneb gibi kadınlar olup hatta bazı yerlerden bunu tercih edenler bulunmaktadır. Aslen Amasya şehrinden olup kocası Şemsi Çelebi isimli kişi Sultan II. Selim'in şehzâdeliği esnasında hocası olmak münasebetiyle Hübâ Hatun sarayda ve özellikle Sultan Selim'in huzurunda tam bir nüfuz ve itibar kazanmış ve Sultanın nedimesi olmuştu. Asrın alimlerinden ve şairlerinden olan Mehmet Vusuli (Molla Çelebi) isimli kişi buna damat olduktan sonra rütbesi yükselerek ta İstanbul kazasına kadar yükseltilmiş idi. Şiirleri pek latif olup gazelleri, kasideleri ve mesnevileri vardır. "Hurşid ve Cemşid" başlıklı üç bin beyitten fazla şiirleri içeren bir manzume de yazmıştır. Bu beyetler onundur:

دعا تمثیلی یوسف کی ہر دم

کم آکا مشتریدر خلق عالم

ویرر هر کشی مقدورنچه کوهر

آنک تا مشتریسندن اوله لر

¹¹⁶ Bunun birçok macerası Mecmaü'l-Emsâl'de geçmektedir. (c. 1, s. 261).

سن اولدوك شمدى اول زن مثالى

قچن عرض ايلدى يوسف جمالي

كتوروب نيچه رشته آنده برزن

خرېدار اولدى آكا جان وودلن

دخى

راستدر رفتارمزاننده ميل توتيا

بر هزاران ديده مخموره كرمش چقمشز¹¹⁷

146. Habîb Cemal

Pinza vilayetinde Tinuş ailesinde Habîbullah isimli kimsenin kızıdır. Pinza şehrinde olan taş cami-i şerif bu kişinin hayratlarındandır. İsmi geçen mescit 4000 ruble kıymetindedir.

147. Habîbe

Zeynüddin Abdurrahman b. Cemalüddin Ebî Bekir Muhammed b. İbrahim'in kızıdır Ümmü Abdurrahmandır. Alime, müttaki, muhaddise bir kadın olup hadîs-i şerifleri tüm rivayetleri ile isnad ederdi. Takiyyüddin

¹¹⁷ Dua temsili Yûsuf gibi her dem
Kim âna müşterîdir halk-ı âlem
Verir her kişi makdûrunca güher
ânın tâ müşterîsinden olalar
Sen oldun şimdi ol zen misâli
Kaçan arz eyledi Yusuf cemâli
Getürüb nice rişte anda bir zen
Harîdâr oldu âna(ona) cân u dilden
Dahî
Rastdır reftârımız mânende meyl-i tütîyâ
Biz hezârân dîde-i mahmûre girmiş çıkmışız.

Abdurrahman b. Ebî'l-Fehm, Hatîb Merdan gibi muhaddisler dersinde hazır bulunmuş olup İbrahim b. Halîl'den hadis dinlemiştir. Bağdat muhaddislerinden olan İbrahim b. Ebî Bekir ez-Za'mî, Fadlullah b. Abdurrezzak ve diğerleri kendisine icazet vermişlerdir. 733 tarihinde vefat etmiştir.

148. Habîbe Hanım

İstanbul'un meşhur edîbelerinden olup Hersekli Ali Paşa'nın kızıdır. 1262 tarihinde dünyaya gelmiş Muhammed Efendi isimli kimse ile evlenmiştir. Bu gazeller onundur:

جگرده تیغ غمزہ ک زخمی وارکان آتمہ پیکانک

یتر ای قاشی یای آرتق یتر دبرتمہ میگانک

نکاه مستلکھ جاناکہ شایان کوردک اغیاری

ینہ نو یارہ لرآچدی درونہ تیغ ہجرانک

او غافل بی خبر نادان، عدویہ ہمدم اولمشسن

وصالکدن بزى دور ایلدک وار اولسون احسانک

امید مرحمت قیلحق عبثدر سندن ای کافر

سنی بی دین دیمشلدی ازلدن یوقدر ایمانک

حبیبہ بی دوا درددن خلاص اولمقدہ مشکلد

امید ایتماز اسیر درد اولانلر غیر درمانک¹¹⁸

¹¹⁸ Ciğerde tığ gamzen zahmi varken atma peykânın!

Kendisi Hersek'te (Bosna-Hersek) dünyaya gelmiş.

149. Habişe

Araplar arasında Kinâne oğullarından olan Cezîme b. Amir b. Abdümenat'ın çocuklarından Habiş'in kızıdır. Güzel, şair bir kız olup yine o kabileye mensup olan Abdullah b. Alkame'nin aşık olduğu kadındı. Her ikisi de doğuştan dili iyi kullanan insanlar olduklarından latif şiirleri bulunmaktadır. Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'den bu kabileyi İslâm'a davet etmek için gönderilmiş olan seriyyenin komutanı Hz. Halid b. Velid tarafından bazı kolaylıklara mebni Abdullah öldürüldü. Bunun hasretinden söylenmiş beyitler şunlardır:

و نحن بكينا و اخرى

و اسيناك في العسر و اليسر

و انت فلا تبعد فنعم فتى الهوى

جميل العفاف في المودة و الستر

“Biz senin ayrılığından dolayı bir kere ağladık; ve ikinci olarak da zorluk ve kolaylıkta sana ortak olmuştuk. Sen helak olmayaydın! Ne güzel aşk ehlisin, dostluğunda ve dostluğu başarmakta iffetin cemildir!...” demektir.

Yeter ey kaşı yay artık yeter debretme müjgânın!
igâh-ı mestine cânâ ki şâyân gördük ağıyarı!
Yine nev yâreler açtı derûna tiğ-i hicrânın!
O gâfil bihaber nâdân, Adeviye hemdem olmuşsun!
Visâline bizi dur eyledin var olsun ihsarın!
Ümîd-i merhamet kılmak abestir senden ey kâfir!
Seni bîdin demişlerdi ezelden yoktur îmânın!
“Habîbe” bîdevâ dertten halâs olmakta müşkildir!
Ümit etmez esîr-i derd dert olanlar gayrı dermânın!

150. Hacnâ

Abbâsî döneminin meşhur şairlerinden olan Nasîb Ebû'l-Hacnâ'nın kızıdır. Babası gibi güzel şiirler söylerdi. Babası ile birlikte halife Mehdi'nin hizmetinde bulunmuş ve onun hakkında birçok şiirler inşad etmişlerdir. Bu sebepten dolayı her ikisi de Halife Mehdi'nin büyük ihsanlarına mazhar olmuşlardır. Örneğin şu beyitler Mehdi'nin İsa Baz adındaki piknik yerinin anlatılmasında Hacnâ tarafından söylenmiş olan kasidedir:

رب عيش و لذة و نعيم

بهاء بمشرق الميدان

بسط الله فيه اجمي بساط

من بحار و زاهر الحوازن¹¹⁹

Havâzin saray çiçekleri saçaklı bir gül ismidir. Başka bir zaman Mehdi'nin kızı Abbâse'nin huzuruna girmiş ve ona bir kaside okuduktan sonra birçok mal ve hediyelerle huzurundan ayrılmıştır.

151. Hüzâm

Fikrinin doğruluğunun yanında Araplar arasında şöhret bulmuş bir kadındır. Benu Anze kabilesinden Atike b. Eslem b. Yezkur b. Anze'nin kızıdır. Kocasısı Vesim b. Tarik onun hakkında, "Hüzâm'ın söylediği şeyleri tasdik ediniz!.. Zira söz onun sözüdür" mazmununda;

اذا قالت حدام فصدقوها فان القول ما قالت حدام

¹¹⁹ Hayat, lezzet ve nimet rabbi
Meydanın doğusundaki güzellik
Allah onu güzel bir şekilde yaydı
Hevazin'in güzellik ve parlaklığından.

beytini söylemiştir.¹²⁰

Rivayetlere göre bunun bir de Safiyye isminde bir kuması vardı ve aralarında daima tartışma çıkmaktaydı. Kocaları olan kişi de böyle zamanlarda mezkur beyti irad ederek Safiye'yi korurmuştu. Bazılarının zannettiğine göre ileride zikredilecek olan “Zerkâ el-Yemâme” bu kadındır.¹²¹

152. Hasnâ

Ümmü'l-Mü'minîn Hatîcetü'l-Kübrâ'nın (r.ahnâ) dostu olan bir kadındır. Kadın sahâbîlerden olup Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından çok iltifat görmüştür. Hatta Hz. Hatice'nin (r.ahnâ) vefatından sonra Hane-i Saadetlerine gelir ve merhametlerine nail olurdu. Asıl ismi Cesâme olduğu halde Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Hasnâ diyerek isimlendirilmiştir.

153. Hasnâ

Endülüslü şair Ebû'l-Hüseyn et-Temîmî'nin kızıdır. Meşhur edebiyatçı ve şairlerden olup Emevilerin Halifelerinden dokuzuncusu olan Hakem b. Abdurrahman zamanında (dördüncü hicri asırda) yaşamıştır. Babasının vefatında bekar bir kız olduğundan çeyizsiz kalmış ve şikayet yollu bir şiir nazmetmiş ve padişaha takdim etmiştir. Hakem ise bunun üzerine yeterli miktarda maaş bağlanması ve çeyiz hazırlanması hususlarında onun memleketi olan (Lebre) valisine bir ferman göndermişti. Onun güzel kasideleri ve şiirleri bulunmaktadır.¹²²

120 اذا قالت حذام فكنبوها - اما هي انكرت رعى الزمام - و تكذيب الخرائد فيه لطف قصدنا منه اطناب الكلام - لقد قاسى الجوى (آزاد) شوقا - الى احبابه من (بلجرام) - ولدت بها و بها عشت دهر ا - سقاها الله مداد الغمام (Hizam dediğinde onu yalanladılar, ama o zimamı tutmayı inkar etti ve onun içindeki işe yaramayanları yalanladı, biz onunla sözü uzatmayı istedik. Kötü hava şevki artırdı, belgramdan arkadaşlarına, ona ve onunla yeni bir dönem ortaya çıktı, Allah bulutların suyunu artırdı.) Beyitleri güzel değil mi? Hasan el-Hind azadındır. Hadîkatü'l-Efrâh, s. 152

121 Eğâni sahibi Zerka el-Yemâme'yi zikrettikten sonra “ Hind bt. en-Nu'man'a haberi ulaştı ve korktu.

122 ارتع في نعماء عاكفة - فاليوم أوى الى نعماك يا حكم beyti bunundur. (Tahsis edilen serveti arttı, bugün senin servetine sığındı Ey Hakem!)

154. Hasnâ

Endülüslü olup gayet şöhretli ve saygın bir kadındır. Büyük alimler tabakasına mensup olup günümüzde onun eserlerinin Amerika ve Avrupa alimleri tarafından övüldüğü söylenmektedir.

155. Hafsa

Hız. Peygamber (s.a.s.) Efendimizin pak ve kıymetli eşlerinden olan Hız. Hafsa (r.anhümâ) dır. Aşere-i Mübeşşere'den olmasının yanında sahâbînin büyüklerinden olan ikinci halife Hız. Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abduluzza'nın (r.a.) kızıdır. Abdullah ile aynı anneden doğma olup anneleri de Osman b. Maz'un'un kardeşi olan Zeyneb'tir. Hafsa öncesinde Habeş'e ilk hicret edenlerden olan Huneys b. Huzâfe b. Kays el-Kureşî es-Sehmî ile evliydi. Habeş diyarından ikisi beraber Medine'ye geldiler. Ve Huneys de Bedir gazvesine katılanlardandı. Gazaların birinde¹²³ aldığı yaranının tesiriyle Huneys vefat etmiş ve Hafsa da bu şekilde dul kalmıştır. Peder-i alileri (değerli babaları) Hız. Osman b. Affân'a gelip "İsterseniz size Hafsa'yı nikahlayayım!" diyerek ona teklifte bulunsa da Hız. Osman böyle bir niyeti olmadığını beyan ederek özür diledi. Bu olaydan sonra ise Hız. Ebû Bekir es-Sıddîk'a böyle bir teklifte bulunsa da Hız. Ebû Bekir de bu teklife olumlu bir cevap vermedi. Hız. Ömer bu hadîseye çok üzölmüş ve teessüf ederek Hız. Peygamber'e (s.a.s.) bu olaydan şikayet etmişti. Cenâb-ı risâletpenâhi de "Hafsa'yı Osman'dan daha hayırlı biriyle evlendireceksin, Osman da Hafsa'dan daha hayırlı biriyle evlenecek" dedi. Bunun üzerine Hız. Hafsa Zevcât-ı Tâhire'nin arasına girdi. Hız. Osman da Hız. Ümmü Külsüm ile evlendi. Hız. Hafsa bir vakit Resûl-i Ekrem tarafından boşansa da Hız. Ömer bu durumdan çok fazla üzüldüğünden onunla yeniden evlendi. Hız. Ömer vefat ettiğinde Hız. Hafsa'ya onlar daha irtihal ettikleri vakit erkek kardeşleri

¹²³ İbnü'l-Esîr hazretleri Uhud gazvesinde aldığı yaradan dolayı vefat ettiğini söyler (c. 2, s. 124). Halbuki kendisi Ümmü Külsüm'ün Hız. Osman'a nikahını Rebiü'l-Evvel'de olduğunu söylemiştir. Uhud gazvesi Şevval ayında olduğundan Hafsa dul kaldığı zaman Hız. Osman çoktan evlenmiş olmaktadır. (c. 5, s. 612).

olan Abdullah’a vaziyet etmişlerdir. Hz. Hafsa Hz. Peygamber’e eş olmakla şereflendikten sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer’e “Ya Ömer! Hafsa’yı bana teklif ettiğinde cevap vermemiştim. Bunun sebebi ise Resûl-i Ekrem’in onunla evlenme düşüncesinde olmasıydı, ben bunu bilirdim. Hz. Peygamber’in sırrını ifşa etmek istemediğimden sizlere cevap vermemeye mecbur oldum. Eğer ki Hz. Peygamber’in böyle bir niyeti olmasaydı elbette teklifini kabul ederdim”¹²⁴ demiş ve kendisinden özür dilemişti. Hz. Hafsa çok ibadet eden, çok iffetli bir kadındı ve yazı yazmayı bilirdi.¹²⁵ Altmış yaşındayken hicretin 41. yahut 45. yılında vefat etti. kendisinden altmış hadîs-i şerîf rivayet edilmiştir.

156. Hafsa bt. el-Hac er-Rükeyne

Endülüs’te Endülüs’ün kadın şairi olarak meşhur olan edebiyatçıdır. Muvahhidler¹²⁶ devleti zamanında Gırnata şehrinde yaşamış, vezir Ebû Cafer Ahmed b. Abdulmelik b. Saîd el-Ansî ve başka çağdaşı olan kadın edebiyatçılar ile karşılıklı şiir okumuşlardır. Şiirleri gibi kendisi de çok güzel olup çok rağbet görmekteydi. Akılları hayran bırakacak düzeyde zeki olup hafızasında bulunan bilgiler sınırsızdı. Belağatın zirvesine ulaştığında anlatılması mümkün olmayacak şekilde güzel ve çekici olmaktaydı. O dönemin erkek edebiyatçıları ve centilmenlerinin kalpleri ona kaymaktaydı. Fakat vezir Ebû Cafer’den başka hiç birine iltifat etmemişti. Onunla olan şiir ve mektupları üst düzeyde bir edeple yazılmıştı.

ازورك ام تزور فان قلبی

الى ماتشتهى ابداءى

فتغرى مورد عذب زلال

¹²⁴ el-Mücteba, İmam-ı Nesâî, c. 2, s. 76.

¹²⁵ Fütûhu’l-Büldân, Belazûrî, s. 477.

¹²⁶ Endülüs’te h. 573-668 yıllarında hüküm sürmüş müslüman devletidir.

و فرع ذؤابتی ظل ظلیل

و قد امارت ان تظما تضحی

اذا وافی الیک بن المقلیل

فعجل بالجواب فما جمیل

اباؤک عن بثينة يا جمی¹²⁷

Beyitleri ismi geçen bu kadına aittir. Kendisinde Emirü'l-Mü'minin Abdülmümin b. Ali'nin oğlu ve Gırnata şehrinin hakimi olan Seyyid Ebû Saîd'in gönüllü olduğundan vezir Ebû Cafer'i hakikat olmayan bir şeyi bahane ederek öldürdüğü söylenmektedir.¹²⁸

Ebû Cafer öldürüldüğünden üzüntüye gark olmuş mersiyeler dizmiş ve kalan ömrünü de gam ve keder ile geçirmiştir. Rahat ve eğlence meclislerine hiç katılmamıştır. Kendisi gibi bir sevgiliye bu beyitleri yazıp göndermiştir.

يا ربة الحسن بل يا ربة الكرام

¹²⁷ Seni ziyaret ederim ya da ziyaret edersin, muhakkak kalbim

Senin ebediyyen istediğine meyleder

Ağzım tatlı su kaynağıdır

Perçemimin kenarı koyu gölgedir

Susadı, feda etti ve öldü

Bin Mukil sana sadık olursa

Cevap vermede acele et, güzel değildir

Besine'den olan babaların Ey Cemi'

¹²⁸ Öldürülmeden evvel, "تمتعت و لبست الدیاج و شربت فی الزجاج و استعملت من الشمع الوهاج و رکت کل هملاج وها انا فی ید الحجاج و منتظر محنة الحلاج قادم علي غافر لا بالسرارلی والازواج و استعملت من الشمع الوهاج و رکت کل هملاج وها انا فی ید الحجاج و منتظر محنة الحلاج قادم علي غافر لا یحتاج الی اعتذار و لا الی احتجاج (Dünyanın en güzel lezzetlerine eriştim; tavuk göğsü yedim, şişelerden içtim, ipek giydim, cariyem ve eşlerim oldu, parlak mum kullandım, bütün hızlı atlara bindim, işte ben şu an Haccac'ın elindeyim ve Affedici olan Allah'tan bana doğru gelmekte olan, özür veya protesto kabul etmeyen, hallaç pamuğu gibi savuran bir imtihan beklemekteyim.) diye söylemiştir. Nefhu't-Tayyib, c. 2, s. 447.

غضى جفونك عما خطه قلـمـي

تصفـحـه بلـحـظ الـود مـنـعـمـة

لا تخـفـلـي بـردئ الـخـط و الـكـلم

“Ey güzellik sahibi! Ya da Ey şeref sahibi! Gölge­min izi olan yazıyı meveddet ile yakıp, ayıplarımı gizle! Kelime ve tabirlerin fenalığına dikkat etme!” demektedir. Bundan daha güzel beyitleri çoktur. 550 tarihinden sonra vefat etmiştir.¹²⁹

157. Hafsa bt. Hamdûn

Bu da Endülüslü şairelerden biridir. Vadi'l-Hicâre şehrinden Hamdûn isminde birinin kızıdır. Dördüncü hicri asırda yaşamıştır. Şiirinin lafızları lezzetli, manalı ve sihirlidir. Kendisinin bakışı keskin fikri isabetliymiş. Bu beyitler onundur:

لى حبيب لا يثنى لعتاب

و اذا ما تركته زاد تيبها

قال لى هل رأيت من ثبيه

قلت ايضا وهل ترى لى من ثبيه

“Benim bir dostum var. Ne kadar itab (azar) etsem de oralı olmuyor. Eğer ki kendi haline bırakırsam, o zaman da hiç iltifat etmiyor. Bana benim gibi bir kimse var mı? Diye sual ettiğinde cevap olarak ben de “benim gibi de bir kimse var mı?” dedim” demektir.

¹²⁹ el-İhâta fi Ahbâri Gırnata, s. 98.

158. Halîme bt. Ebî Züeyb

Beni Sa'd kabilesinden Abdullah Ebû Züeyb b. Hârise'nin kızı ve Hâris b. Abdüluzza'nın hanımıdır. Peygamberlerin Sultanı (s.a.s.) hazretlerinin süt annesi olup sahâbîlerden olan mübarek bir kadındır. Resûlü Ekrem hazretlerine şefkat ve merhamet eder ve onu fevkalade severdi. Peygamberlik geldiğinde hayattaydı ve İslâm'ı kabul ederek bahtiyar oldu. Peygamberimizin (s.a.s.) huzuruna geldiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine güzel iltifatlar ederdi. Hatta mübarek ridalarını üzerine oturması için yere sererlerdi. Resûlü Ekrem'i emzirmeyi kabul ettiği günden itibaren hanesine bereket inmişti. Hatta bütün kavmi ve kabilesi akıllara gelmeyecek mutluluklara düçar olmuşlardı.¹³⁰

159. Halîme bt. el-Hâris¹³¹

Miladi yaklaşık 200 tarihinden 636 tarihine kadar Şam vilayetinde hüküm süren Gassânîlerden Hâris b. Ebî Şemr el-A'rac isimli padişahın kızıdır. İslâm gelmezden önce dünyanın iki güçlü devleti Fars ile beraber Roma idi. Aralarında sürekli çekişme olurdu. Savaş zamanında Farslar "Hîre" padişahlarından yardım istedikleri gibi Romalılar da "Gassânîler"den yardım alırlardı. Bu sebepten dolayı Hire hükümdarı olan Münzirîler ile Gassânîler arasında sürekli bir düşmanlık vardı. Çoğu zaman tamamı Hristiyan oldukları halde birbirlerini öldürürlerdi. Birgün ismi geçen Halîme'nin babası olan Hâris, Hire Hükümdarı olan Münzir b. Mâu's-Semâ ile savaştı. Bu savaşta Halîme de savaşta hazır bulundu. Babasının askerlerini teşvik ve cesaretlendiriyor, onları gayrete getiriyordu. Münzir askeri üstüne galebe çaldı. Hatta Münzir b. Mâu's-Semâ bugün öldürüldü. Bu savaş Araplar arasında şöhretli bir olay olup Yevm-i Halîme (Halîme'nin günü)

¹³⁰ Târih-i Ceberti'de yanlışlıkla bu kadın Habeşli olarak gösterilmiştir. c. 1, s. 387.

¹³¹ el-Hâris kelimesi Kayser ve Kısra kabilinden Gassânîlerin hükümdarlarına has bir lakap olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.

denilmektedir.¹³² Bazı rivayete göre Münzir b. Mâu's-Semâ bu günden önce öldürüldüğünden intikam almak için Münzir'in oğlu Esved tarafından açılan savaş "Yevm-i Halîme" olup bunda öldürülen hükümdar da Esved imiş.

160. Halîme b. Muhammed Sadık

İstanbul müderrislerinden Muhammed Sadık isimli kişinin kızıdır. Babasının içtihad ve gayreti sayesinde Muhammed Hilmi isimli hattattan yazı sanatını öğrenmiştir. En meşhur üstadların arasına dahil olmuş ve bülûğa ermeden evvel ismi geçen üstadından 1127 tarihinde icâzet almıştır. (Bahtlı milletlerin kızları böyle olur. Ama bahtsız milletin kızları böyle olmaz. Erkeklerinin ve marifetsiz alimlerinin hayallerinin altında ezilir kalırlar. Öyle değil mi?..) On iki yaşına geldiğinde üstâd-ı kâmil Hoca Râsim de ona icâzet yazmıştır.¹³³

161. Hammâme

Mekke müşriklerinden birinin cariyesi olduğu halde iman etmiş bir kadındır. Sahibi tarafından pek ağır işkenceler ile cezalandırıldığını gören Hz. Ebû Bekir es-Siddîk onu sahibinden satın almış ve azat etmiştir. Hamne-i muazzebe (azab edilen Hamne) diye bilinen kadının bu kadın olması gerekir.

162. Hamdûne

Yani Hamde, Endülüs'te Gırnata vilayetinde "Vadi Aş" şehri ahalisindendir. Ziyâd b. Taki el-Avkî isimli kişinin kızıdır. Şarîtü'l-Endülüs ve Hansâü'l-Mağrib diye tanınmış bir kadın edebiyatçıdır. Şiirlerinin fesâhati ve güzelliğinin yanında letafetiyle şöhret bulmuştur. Alimlerin ona birinden rivayet ettiği gibi kendisinden de Ebû'l-Kâsım b. el-Berrak gibi nadir faziletli kişiler rivayet etmişlerdir. Bu şiirler onun şiirlerindendir:

¹³² (Halîme'nin gününü seçtiler, bütün tecrübelerin denendiği günü) تخيرن من ازمان يوم حليلة، الى اليوم den bu kastedilmektedir. Zikredilen beyit Ebû't-Tabîb'indir ve divanında geçmektedir. s. 212.

¹³³ Bunun icazeti gayet veciz bir şekilde yazılmıştır. Hat ve hattatlar isimli risaleye müracaat ediniz. s. 110.

و اما ابى الواشون الا فراقنا
و ما لهم عندى و عندك من نار
وشنوا على اسماعنا كل غارة
و قلت حمايتي عند ذاك و انصارى
غزوتهم من مقتليك وأدميعى
و من نفسى بالسيف و النار

“Kıskananlarımız benimle sana (dostu) hiç düşmanlıkları olmadığı halde aramıza ayrılık düşürmeye çalıştılar. Tahammül edilmez derecede olan sözleri ile sabrımızı denediler. Yardımcı ve koruyucularım az olsa da, bu vakitte senin kirpiklerin ve benim gözyaşlarım ile onlara savaş açıp savaştım.” Senin güzel görüntünü anlatmakta olan:

و قانا لفحة الرمضاء واد
سقاه مضاعف الغيث العميم
حللنا دوحه فحنا علينا
حنوّ المرضعات على الفطيم
و ارشفنا علي ظماء زلالا
الذى من المدامة للنديم
يصد الشمس انى واجهتنا
يروع حصاه حالية العذراء

134 فتلمس جانب العقد النظيم

Şiirleri bunundur. Gerçi bu beyitler Ebû Nasr Münâzî Ahmed b. Yusuf Seliki'ye nispet edilmekte ise de¹³⁵ Münâzî dünyaya gelmeden evvel bunların halk arasında dolaştığı bilinmektedir. Bunun Zeyneb isminde bir kız kardeşi olup o dahi ilim ve fazilet sahibi bir kadındı. Gırnata kadınlarının ilim ve edep ile mümtaz olanlarına saygı makamında “Arabiyyat” diye tavsif edilmiştir. Belki Arabiyyatan da sayılabilecek bir eser olabilir miş. Endülüs'te meşhur şarkıcılardan olan Hamdûne bt. Ebi'l-Hüseyin Zeryab ki vezir Hişâm b. Abdülaziz'in hanımıdır, bu başkadır.

163. Hamde el-Heyteniyye

Vâsık isminde bir zatın kızıdır. Dördüncü hicri asrın sonlarında hayattaydı. Bağdat şehrinde Bâbü'l-Merâtib'de ikamet ederdi. Özel meclisi olup tesirli nasihatler ederdi. Ebû Bekir el-Hulvânî'ye öğrenci olup ve İbn Semânî'ye üstad idi.

164. Hamne

Cahş b. Rebab b. Yamer'in (Ümeyme bt. Abdülmuttalib)'den dünyaya gelen kızıdır. Kadın sahâbilerden olup Medine'ye hicret etmiştir. Uhud gazvesinde susayan askerlere su içiren ve yaralarını sararak tedavi eden kadındı. Kız kardeşlerinden Hz. Zeyneb, Allah Resûlü'nün pak eşlerindendi.

¹³⁴ Şiddetli sıcak vadiyi kapladı
Şiddetli yağmur her yeri kapladı
Büyük bir ağacın altına girdik bize şefkat etti
Emziren kadınların bebeklerine şefkat ettiği gibi
Bizim susuzluğumuza yavaş yavaş tatlı su içirdi
Sarhoşun içmeye devam etmesinden daha tatlıydı
Üzerimizdeki güneşi engelliyordu
Onun çakıl taşı, bekar kızın süsünü korkutuyor
Dizilmiş kolyesinin kenarını tutuyor (küçük görüyor)

¹³⁵ Vefeyâtü'l-A'yan, c. 1, s. 45. Bu mevzuda bazı ekâbir “Hamdûne'nin mükemmelliğine şaşıran Münâzî gibi bir şair, çalarak Ebû'l-A'la el-Ma'ri meclisinde görüp kendi şiiri olmak üzere inşad etmişti” demiştir.

Diğer kız kardeşi olan Ümmü Habîbe¹³⁶ Abdurrahman b. Avf'ın hanımıydı. Uhud savaşında kocası şehit oldu. Bundan sonra Talha b. Ubeydullah'a vardı, Muhammed ile İmran İsimli oğullarını dünyaya getirdi. Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Âişe hakkında ifk kıssasının uyduran kimselerden biriydi. Diğerleri ise Abdullah b. Ubey, Zeyd b. Rufa'a, Hassan b. Sabit ve Mistah b. Üsase¹³⁷ idi. Sahîhayn'de bazı hadîsleri vardır.

165. Hamide Banu Hanım

Hindistan'da Timurşah neslinden olan padişahlardan 923 tarihinde vefat eden Hümâyûn Şâh Mirza Nasirüddin Muhammed'in hanımı ve Ekber Şâh'ın annesidir. Abdar Bekim'in kayınvalidesi olup Delhi ve Ekre şehirlerinde pek çok hayratı bulunmaktadır. Hacdan geldiğinde Haremeyn ahalisinden 300 kişiyi getirerek Delhi'de kendilerine Arapsaray isminde bir imaret bina ettirmiş, yetiştirmiş ve onları vazifelere tayin etmiştir. (Keşke üçyüz Arap'a yer tahsis edip yatırıp onlara vazife vereceğine Delhi'de yüz öğrenci yetiştirmek için okul açsaydı! Mükemmel bir vakıf yapmış olurdu!.. Lakin iktidarlı (güçlü) kimsede tedbir, tedbirli kimsede de iktidar olmadığı malumdur). İsmi geçen kadın 1012 yılında vefat etti. Hümâyûn Şah'ın türbesinin içine defnedildi.

166. Hamide bt. Nu'mân

Ashâb-ı Kirâm'dan Ebû Abdullah Nu'mân b. Beşir b. Sa'lebe el-Ensârî el-Hazrecî'nin kızıdır. Hind ile Amre'nin kız kardeşleridir. En meşhur kadın şairlerden olup edebiyatı çok kuvvetli idi. Bu sebepten kendini üstün görür; hiç kimseyi kendisine denk görmezdi. Kendisine bu niyetle gelen erkekleri hicv eder oradan ayrılırdı. Hüner ve kemalin kıymetini takdir eden kişiler her ne kadar bununla izdivacı büyük gurur ve şeref saysalar da dilinden korkup cesaret edemezlerdi. Hicivleri pek belağatlı olduğundan bütün Araplar

¹³⁶ İsminin Habîbe, künyesinin ise Ümmü Habîbe olduğunu söylerler. Fethu'l-Allem Şerhu Bülüğu'l-Merâm, c. 1, s. 73.

¹³⁷ Tefsîrû'l-Keşşâf, c. 2, s. 85.

arasında korku oluşturmuştur. Babası ve büyük babası Beşir ve babasının annesi (Amre bt. Revâha) hepsi Hz. Peygamber'in sohbeti ile şereflenmişlerdi. Abdülmelik b. Mervân zamanında Şam'da vefat etmiştir. Evvelki kocası Hâris b. Halid el-Mahzûmî ve yahut Muhâcir b. Abdullah b. Halid olup bu beyitler ile hicvetmiştir:

فقدت الشيوخ واشياءهم

و ذلك من بعض اقوالي

ترى زوجة الشيخ مغمومة

و تمسي لصحبته قاليه

لعمري دمشق و فتياها

احب الي من الجاليه

نكحت المديني اذ جاءني

فيالك من نكحة غاليه¹³⁸

Bundan dolayı kocası ile aralarında düşmanlık oluşmuş ve kocası onu boşamıştır. Ondan sonra Abdülmelik'in yakın arkadaşı (nedîmi) Ruh b. Zenba'ya varmış; onu da hicvetmiştir. Bundan sonra Feyz b. Muhammed b. el-Hakem b. Ebî Akil'e varmıştı. Onu da:

¹³⁸ Şeyhleri ve eşyalarını kaybettim
Bu bazı sözlerimdendir
Görüyorsun şeyhin eşi kederlidir
Sohbetine katıldın ve onu sevmedin
Yemin olsun Dimeşk ve yiğitleri
Bana diğerinin cılalısından daha iyidir
Sana ne onun zenginiyle evlenmekten

سميت فيضا وما شيء تفيض به

الا بسلحك بين الباب و الدار

diyerek hicv etti. Bunun anlamı “Feyz bereket demekle isimlendin, lakin işin ile dar arasına hades ve tizin eylemekten başka feyzin yok!..” demek olur. Onun Feyz’den bir kızı olup bu kızını o zaman Haccac: “Ey Hamide! İlk zamanlarda mizahına ve maskarana tahammül ettim. Ama ben şu an Irak’ta emirim. Onların huzurunda beni gülünç duruma düşürmekten sakın!” demiştir. Buna karşı olarak, “Buna ne kadar sabrederim bilemiyorum.” demiştir.

167. Hanne

Hz. Meryem (r. anhâ)’nın annesidir. Hz. Zekeriya’nın hanımı Elisa’nın kız kardeşi olup Kur’an-ı Kerîm’de “İmran’ın kadını” diye anılmaktadır. İsrailoğulları’nın kadınlarının azizelerindendir.

168. Hanîfe

Abdurrahman b. Ahmed el-Kamnî’nin kızıdır. İlmi ve faziletiyle şöret bulmuştur. Özellikle hadîs ilminde yed-i tûlâsı vardır. Muhaddis Kemal b. Hayr ve diğerlerinden icâzet almıştır. İmâm-ı Suyûtî hazretlerinin şeyhası (kadın hocası) idi.

169. Hanîfe Hanım

Sibirya’da müderris olan İsmetullah et-Tumanî’nin kızıdır. Sarf, Nahiv, Mantık, Kelam ilimlerini babasından tahsil etmiş daha sonrasında ise kendi kabiliyet ve gayretiyle kendisini yetiştirmiş kemal bulmuştur. Memleketimizde¹³⁹ eserleri basılı olan kadınların ilki bu kişidir. Seyyid Muhammed Ali ez-Zahir el-Vitrî, Şeyh Zeynullah el-Halîdî, Fadıl Alimcan el-Barûdî gibi büyük alimler kendisine icâzet vermişlerdir. Bir kimseye nikahlanıp az

¹³⁹ Günümüzde Rusya’ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Başkurdistan Cumhuriyeti.

müddet sonunda kocası öldü ve kendisi dul kaldı. Bütün ömrünü ilim öğrenme yoluna sarf etmiştir.

170. Havvâ

Atamız Hz. Adem (a.s.)'ın muhterem eşleri ve hepimizin annesidir. Hak Teâlâ Hazretleri Adem (a.s.) ile ikisini birlikte cennete koyup sonra çıkarmış idi. Hz. Havvâ (r. anhâ) biri er diğeri kız olmak üzere kırk ikiz çocuk doğurmuştu. Bunların en meşhurları Şit (a.s.) ile Kâbil ve Hâbil idi. Cennetten çıkmalarının târihi farklıdır. Tarihçilerin çoğunuluğunun dediğine göre Hz. İsa'nın doğumundun 5584 ve hicretten 6216 sene evvel vuku bulmuştur. Fakat tabiîn ulemâsı insanoğlunun ortaya çıkmasının başlangıcının bundan çok daha önce olması gerektiği görüşündedirler. Bu zamanla ilgili verilen tarihlerin çoğu varsayım olduğundan ve bu konuda ortaya konulacak somut bir delil olmadığından pek de bu tarihlere itibar edilmez. Havva (r. anhâ) muhterem eşleri Hz. Adem'den (a.s.) bir sene sonra vefat etmiştir. İsrailoğullarının kitaplarında açıklandığına göre Havva (r. anhâ) güya Hz. Adem'in sol kaburgasından yaratıldığı ve buna göre insanların sol kaburgalarının hesabı kem ettiğini yani dengeyi bozduğunu söylerler. Kur'an-ı Kerîm'de bu hususa dair bir açıklama yoktur. Gerçi bazı hadislerde İsrailoğullarından nakledilen sözleri teyit edecek işaretler var ise de hakikat böyle değildir. Belki kinaye ve mecaz olarak söylenmiş olabilir ve fazlasıyla muteber ve akla uygundur. Halbuki cerrahi alimlerine göre insanlaın iki tarafında bulunan kaburga kemikleri sayı olarak birbirine eşit olup fazlalık veya eksiklik bulunmamaktadır.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Üzücüdür ki Havva (r.a.)'nın Hz. Adem'in (a.s.) sol kaburgasından yaratıldığı ve sol kaburgalarından birinin eksik olduğu rivayeti İsrailoğullarının kitaplarından nakl edilerek bizim kitaplarınıza kadar girmiş ve inayetli bir mesele suretinde yazılmıştır. (Hansa bahsine müracaat edilebilir) Sadık b. el-Hasan Pahubalı el-Kanucî el-Buhârî, bazıların Tefsîrinden razı olmayı, halis senet üzerinde Tefsîr etmek zamanı üzere telif eden Fethu'l-Beyân isimli eserinde kimin sözüne "erkeklerin kaburgaları on sekiz olduğu halde sol kaburgaları on yedidir" demek gibi şayan ı hayret bir söz yazmıştır. (c. 1, s.75). Bu meseleyi öğrenmek isteyen kişi ünlü filozof Ahmed Mithat Efendi Hazretlerinin ve New York Dârü'l-Maârifi öğretmenlerinden Derparick

Hız. Adem (a.s.) ile Havvâ (r. anhô) annemizin kovulmuş oldukları cennetin ahirette vaad edilen cennet mi olduğu yoksa ağaçlık bir bahçe mi olduğu tartışmalıdır. Bu husus Kur'an-ı Kerîm'de açık beyan edilmemiş, kati bir şekilde açıklanmamıştır. Açık bir delil ile itikadını teklif etmiş şeyler hakkında selefi salihler bahsetmekle meşgul olma hakikatini Cenâb-ı Allah'a havale ederek iman ettikleri için bu doğrultuda sükut etmek de bizim zannımıza göre en sağlıklı¹⁴¹ bir yol olsa gerekir. Adem ve Havvâ kelimelerini Arapça lûgat kitapları her ne kadar Arap sözleri olmak üzere asıl ve türevlerini teftiş etmekle meşgul olmuşlarsa da Türkçe olan Ata yani Atam ve Ana kelimelerinden alınmış olmaları akla yakındır.

171. Hayyât

Şah İsmail Safevî'nin hanımıdır. Beyi, güneşi olan Cihan ile her ikisi şairdiler. Günlerden bir gün eşi ile konuşurken Cihan:

توپادشاه جهانى زدست منه

که پادشاه جهان را بکار آبد

Beytini söylediğinde Hayyât da buna karşı/cevap olarak

ترك غم جهان بكن تا ازحيات برخوردارى

هر که غم جهان کندي کي زحيات بر خورد¹⁴²

Minza'nın "İlim ve Din" isimli kitaplarına, "İslâm ve Ulûm" başlığıyla yazılmış olan şerhlerine müracaat edebilirler. (c. 3, s. 483, s. 484)

¹⁴¹ Ehl-i sünnet alimleri cennetin mahiyeti hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu bir bostan mıydı yada ağaçlarla çevrili bir bahçe miydi? Ya da cennette vaad edilen cennet miydi? Ehl-i sünnetten bazı muhakkikler ilki olduğunu söylerler. İmam-ı Ebû Mansûr el-Matûrûdî Tefsîrinde "zannediyoruz ki bu cennet bostanlardan bir bostandır. Adem (a.s.) ile eşi buradalardı. Bunu belirlemek veya bu hususta araştırma yapmak bizim üzerimize bir vazife değildir. Menar Dergisi, c. 5, s. 203.

¹⁴² Tu pâdişâhı cihânî, Cihân zedest minhu
Ki pâdişâh cihânâ cihân bikâr ayd.

demıştır. Birincisinin manası, sen cihan padişahı sen, cihanı elden bırakmamalısın, cihan padişahı için cihan gerektir! Taki Hayat'tan faydalana, müstefid olasın. İkincisinin içeriği de, "cihan hasretini terk eyle! Ta ki Hayattan müstefid olasın. Cihan gamında olan kimse, hayattan ne vecihle istifade edebilir!..." demektir.

Terk-i gam-ı cihân beğen ta ez hayat bir hûrî
Her ki gam-ı cihân kendini zîhayât berhord

ح Ha Harfi

172. Hatun

Eyyûbîler milletinden Melik Eşref Muzafferuddin Musab, el-Melik el-Adil Seyfuddin Ebî Bekir b. Eyyûb'un kızıdır. Dımaşk Şam'da Hatûniye Medresesi bunun yaptığı hayırlardandır. 694 yılında vefat etmiştir. Adil Kral Seyfuddin b. Ebî Bekir'in annesi olup 593 tarihinde vefat etmiş olan Hatun bunun uzak nenesidir.

173. Hatun

Mısır Emirlerinden Ali Bey'in Bulut'un hanımıdır. Mısır'da itibarlı ve sözü etkili olup Fransızlar Mısır'ı zapt ettiklerinde onlar dahi bu kadına fazlasıyla hürmet etmişler ve isteklerini asla reddetmemişlerdir. Bundan başka her ay için vazife verip durmuşlardır. Çok hayırlı, özellikle fakir ve miskinlere merhametli olup 1231 yılında vefat etmiştir.¹⁴³

¹⁴³ Târîhu Acayibi'l-Esâr, Cibuti, c. 3, s. 264.

174. Hatice

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) muhterem eşleri olan Hatîcetü'l-Kübrâ'dır. Babası Kureyş kabilesinin itibarlılarından Huveylid b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay b. Kilâb'tır. Annesi de Amir b. Lüey'in çocuklarından olan Zaide el-Esam'ın kızı Fâtıma'dır. Câhiliye döneminde Kureyş kadıları arasında Tâhire lakabı ile tanınmıştı. Son zamanlarda Hız. Peygamber'in (s.a.s.) hanımlarının en büyüğü olduğundan Kübrâ diye şöhret bulmuştur. Bütün Araplar arasında nesep, akıl, iffet, edep olarak kamil düzeyde olup serveti de çoktu. Büyük boyutlarda ticaret yapmaktaydı; Arabistan'ın mahsulatını Yemen ve Suriye'ye gönderir, o tarafın mallarını da Mekke'ye getirirdi. Müdârebe (kar paylaşımı) yoluyla ortak olup her sene birçok kar elde ederdi. Resûl-ü Ekrem Muhammed (s.a.s.)'in güzel sıfatlarını doğru sözlü oluşunu, emin olduğunu işittiğinde haber etmiş ve Şam tarafına göndereceği bir kervan için teklif yapmıştı. Olur aldıktan sonra Meysere ismindeki kölesi ile beraber Mekke Kervanı beraberinde Efendimiz (s.a.s.) Suriye yönüne sefere çıktılar. Seferlerini tamamlayıp döndükten çok az bir vakit sonra Resûl-i Ekrem Hazretlerine ismi geçen Hız. Hatice (r. anhâ) kendisi evlilik teklif etti ve evlendiler. Daha önceki eşleri olan Ebû Hale Hind b. en-Nebaş b. Zürâre et-Temîmî idi. İsmi geçen bu kişiden Hind ve Hâle isminde oğullarını dünyaya getirmiş ve bu münasebetle Ümmü Hind diye künyelenmişti. Ebû Hâle vefat ettikten sonra Atik b. Aiz b. Abdullah b. Ömer el-Mahzûmî ile evlendi. Hind isminde bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Bu nikahların sırası doğrultusunda başka rivayetlerde bulunmaktadır. Her ne sebeple dul kalıp bir müddet durduktan sonra Resûl-i Kibriyâ'ya eş olmak mutluluğuna nail oldu. O zaman Efendimiz (s.a.s.) hazretleri yirmi beş, annemiz Hız. Hatice ise kırk yaşlarındaydılar. Kureyş'in eşrafından olan amcaları onu istemek için meclisinde hazır bulunmuşlardı. Hız. Hatice'yi babaları Huveylid yahut babası ile bir anneden kardeş olan Ömer b. Esed Hız. Peygamber'e vermiş nikahlamıştı. Mehri yirmi genç deve yahut on iki ukiyye (yedi miskal yahut

kırk dirhem) altın idi.¹⁴⁴ (Bugünün hesaplarına göre bu mehir pek de az değildir). Arapların itibarlılarından çok kimseler onunla nikahlanmayı arzu etmişlerdi. Bazıları bu niyetlerini kendilerine de söylemişlerdi. Nübüvvet gelmezden evvel Kasım, Abdullah isminde oğulları dünyaya gelmiş her ikisi de çocukken vefat etmişlerdi. Büyük oğlu Kasım olduğundan Resûlullah (s.a.s.) Ebû'l-Kasım diye künyelenmişti. Tayyib ve Tahir isminde iki oğlu daha olduğu söylense de bunların her ikisi ismi geçen Abdullah'ın lakapları olup üçünün bir kimse olduğu muhtemeldir. Kasım'dan sonra Abdullah'tan evvel Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsüm ve Fâtıma isminde dört kızı dünyaya teşrif etmişlerdir. Resûllerin Efendisi (s.a.s.) Cebrail (a.s.) görünmeye başladığında bu işten ilk olarak Hz. Hatice'ye bahsetmişti. Hz. Hatice (r. anhâ) bu hali kendi amcası Varaka¹⁴⁵ b. Nevfel b. Esed'e anlattıklarında hakikate vakıf olup ilk olarak kendisi imana gelmiştir. Kureyş kafirleri Hz. Peygamber'i yalanlayıp rencide ettiklerinde Hz. Hatice daima ona teselli vermiş ve onu cesaretlendirmiş, bununla da kalmamış bütün malını, mülkünü bu yolda harcamıştır. Hz. Hatice (r. anhâ) Hz. Peygamber ile yaşadıklarından sonra hicretten üç yıl önce ve Ebû Talib b. Abdülmuttalib'in vefatından üç gün sonra altmış beş yaşında Mekke-i Mükerrreme'de vefat etmiştir. Hacun'da defnedilimiş olup kabr-i şeriflerine Resûl-i Ekrem Hazretleri kendisi inmişlerdi. O dönemde cenazelere namaz kılınmıyordu. Bu seneye Peygamberlerin Sultanı, Resûl-i Ekrem Hazretleri "Hüzün Yılı" yani üzüntü yılı demişlerdir. Çünkü Ebû Tâlib Hâşimoğulları arasında sevilen ve itaat edilen bir kimse olup Resûlullah'ı fazlasıyla sever ve onu eziyetlerden korumak için hiçbir fedakarlıktan geri durmazdı. Hz. Hatice de birinci derecede hayırhah ve itaatli ve Resûl-i Ekrem Hazretlerini fevkalade muhabbet ile himaye eder, hatır-ı şeriflerini arar, en üzüntülü vakitlerinde onu teselli ederdi. Resûlullah (s.a.s.) ondan razıydı. Çok kadınla evliliğin hiç

¹⁴⁴ Bu mehri Ebû Tâlib b. Abdülmüttalib vermiş olduğu İmâm-ı Müberred'in Kâmil'inde zekredilmekte olan hutbesinden anlaşılmaktadır. c. 2, s. 252.

¹⁴⁵ Peygamberlik geldikten sonra az bir müddet yaşayıp vefat ettiği, en birinci olarak İslâm'a girdiğini doğrulayan kimseler bulunmaktadır.

ayıp olmadığı bir memlekette Allah'ın Resûlü ikinci bir kadınla evlenmemiş, Hz. Hatice'nin gönlünü kırmak istememişti. Belki her vakit Hz. Hatice'yi medhü sena ederdi. Koyun kestikleri zaman bazı azalarını kesip onun dostlarına gönderirdi. Eğer dostlarından birisi huzuruna gelirse büyük iltifatlar ederdi. Zât-ı âlileri Hz. Peygamber tarafından yine yad edildiği bir zamanda Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Âişe (r. anhâ), "Hatice kadınlardan bir kadındı. Allah Teâlâ Hazretleri size ondan hayırlısını verdi." demişti. Buna cevap olarak Hz. Peygamber, "Hayır ondan daha hayırlısını vermedi. Zira bütün halk beni yalanladıkları bir zamanda o bana yar oldu." buyurmuşlardır. Buhârî-i Şerîf'te zikredilen¹⁴⁶ "Bedü'l-Vahy" hadîs-i şerîfi Mübarek zatlarından rivayet edilmiştir. Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Âişe (r. anhâ) ikinci kere "Hatice'yi kıskandığım kadar Resûlullah'ın hiçbir eşini kıskanmadım. Halbuki ben kendisini görmedim. Hz. Peygamber her zaman kendisini överdi ve her zaman ondan evladı olduğunu söylerdi." demiştir. Peygamberlerin Fahri'nin (s.a.s.) İbrahim dışındaki çocuklarının tamamı Ümmü'l-Mü'minîn Hatîcetü'l-Kübrâ'dan dünyaya gelmiştir.

175. Hatice

Muhaddis Şihabüddin Ahmed b. Halef b. Abdülaziz b. Bedran el-Hüseyn'in kızı Ümmü Seleme'dir. Hadîs ilminde şöhreti büyük olup İmâm-ı Suyûtî Hazretlerinin hocalarındandır. 798 yılında dünyaya gelmiştir.

176. Hatice

Cafer b. Nasır'ın kızıdır. Endülüs edebiyatçı ve şairlerinden olup güzel şiirleri ve güzel besteleri ve mûsikîde olan maharetleri ile büyük bir şöhret kazanmıştır.

¹⁴⁶ Sahîhü'l-Buhârî, c.1, s.3. Mezkur hadis gerçi Hazreti Aişe'den rivayet edilmiş ise de daha önce kendisi henüz dünyaya gelmiş olmadığından Hz. Hatice'den işitip söyleyen bir kimseden rivayet ettiği zannedilmektedir.

177. Hatîce

Hasan b. Ali b. Abdülaziz'in kızıdır. Sâliha, çok ibadet eden, alim bir kadındır. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde yetkinliği bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'i de ezberlemiştir. Ahmed b. el-Mevazin isimli kimseden tahsil görmüş olup kendisinden çok meşhurlar istifade etmişlerdir. 641 senesinde vefat etmiştir.

178. Hatîce

Zeynüddin Abdurrahman b. Cemalüddin Ebî Bekir Muhammed'in kızıdır. Kudüs-i şerîf'te ifade ve ders vermekle meşgul olurdu. Kız kardeşi Habîbe gibi hadîs ilminde ve başka ilimlerde yed-i tûlâsı bulunmaktadır. İbn Ebî el-Fehm el-Büldânî, Muhammed b. Abdülhadi, İbrahim b. Halil, İbn Abdüddaim gibilerinden hadîs-i şerîf dinlemişti. Salahüddin es-Safedî'nin üstadı ve Şerefüddin b. Şemsüddin el-Hanbelî'nin hanımı olup 702 tarihinde vefat etmiştir.

179. Hatîce

Fahrü'n-Nisâ ve Bintü'l-Abiri lakaplarıyla bilinen bir muhaddisedir. Alim ve salih bir kadın olup doksan yaşına kadar fıkıh ve hadîs okutmak ile meşgul olmuştur. Vefatı 570 yılındadır.

180. Hatîce

Nisâbur kadısı Muhammed b. Amed Fâkih Ebû Reca el-Cürcânî'nin kızıdır. Babasından okumuş olup fâkih, alim, faziletli bir kadın olmuştur. Yüz yaşını geçip 372 yılında vefat etti.

181. Hatîce

Şafiî mezhebinde fâkih İbn el-Mülkan Ali el-Ensârî'nin torunu olan Şeyh Nuruddin'in kızıdır. Bu kadın da Fıkıh ve Hadîs ilimlerinde büyük kemâlât sahibi olmuştur. Muhaddis Ebû'l-Yemen'in derslerine katılmış kendisinden de İmâm-ı Suyûtî istifade etmiştir. 788 yılında dünyaya gelmişti. Sâliha

isminde bir kız kardeşi de büyük bir muhaddisti. 82 yaşındayken 872 tarihinde vefat etti.

182. Hatîce

Mısır'daki Türk padişahlarından Eşref Şa'ban b. Hüseyin'in kızı ve Kasım Beşteki'nin hanımıdır. Akıl, dirayet, güzel idare ve siyaseti ile şöhret bulmuş bir kadındır. 826 yılında vefat etmiştir.

183. Hatîce bt. en-Nuveyrî

Abdurrahman b. Ali b. Ahmed'in kızıdır. İsmine Saîde de denilmekteydi. Suyûtî'nin şeyhlerinden olup muhaddis bir kadındı. Hadîs ilminde çok kimseden icâzet almıştır. 797 tarihinde Mekke-i Mükerreme'de doğmuş ve 870'te vefat etmiştir.

184. Hatîce es-Site

Bağdat'taki Abbâsî halifelerinin otuz yedincisi ve en sonuncusu olan Müsta'sım billah Ebû Ahmed Abdullah b. el-Müstansır billah Mansûr'un kızıdır. Bedri (hicri) 640 tarihinde hilafete geçmiş on beş yıl sekiz ay hüküm sürdükten sonra Hülâgü vakasında kırk yedi yaşında olduğu halde iki oğluyla beraber şehid olmuştur (656 tarihinde). Sit Hatîce Ehl-i İslâm'ın başına gelen bu büyük musibetten sonra yirmi sene daha yaşamış ve vefat etmiştir. Cenazesine devlet ve memleketin önde gelen ekâbir kişileri ve ümmetin ulemâsı hepsi hazır bulunmuş büyük bir törenle defnedilmiştir. Babasının talihsizliği akıllara gelmiş ve törene katılan insanlar Abbâsî Devleti'nin çöküşünden dolayı göz yaşı dökmek yerine adeta kan ağlamışlardır. Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.

185. Hatîce eş-Şahcâniyye

Bağdatlı vaiz bir kadındır. 387 tarihinde vefat eden İbn Semûn Ebû'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed'den okumuş ve bu üstadından güzel yazıyı öğrenmiş, hızlı yazı yazmada da ustalaşmıştır.

186. Harkâ

Sahâbîlerden olup siyahi bir kadındır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) zamanında Mescid-i Şerîf'te temizlik/süpürme hizmeti görürdü.

187. Harkâ

Mukâtil b. Talebe yani Âsım b. Talebe b. Kays b. Âsım yahut Tullabe b. Kays b. Âsım kızı Meye ve küçültme şekliyle Mey'dir. Arap şairlerinden olan Zevî'r-Râm'a diye meşhur olan Gaylân Ebû'l-Hars b. Akabe b. Nüheys b. Mesûd'un sevgilisi olup şair zikredilen, buna izafetle de "Gaylân Mey" diye meşhur olmuştu. Zevî'r-Râm'a pek güzel değilse de görünüşü latif, ak yüzlü, uzun boylu geniş kürekli (iki kürek kemiğinin arası geniş manasında) şiirleri çok akıcıydı.¹⁴⁷ İmâmiye boylu gayet lezzetli sözlü, hareketleri beğenilen, susması sevilen, terbiyeli ve edepli bir kadındır. Günlerin birinde Zevî'r-Râm'a Arap kabileleri arasından göçüp vardığında çok susadığından bir haneye yakın vardı. Evde bir kadın başı açıktı ve saçını taramaktaydı. Zevî'r-Râm'a bu kadından su istedi. Kadın ise sütle beraber verdi ve biraz istirahat etseniz dedi. Zevî'r-Râm'a ilacından düşüp oturduğundan kadını hastaneye götürdü. Bunlar sohbet etmekteydiler ve birbirinin durumlarına şaşırırmaktaydılar. Sonuç olarak bu saatte Zevî'r-Râm'a kadının üzerine vefat edene kadar mubabbetle yaklaşmıştı. Bununla yanıp durmuştu, Bu kadın Meye idi. Her ne kadar kendi memleketine uzak olsa da ziyaretine gelirdi. Bu doğrultuda:

و كنت اذا ما جئت ميأ ازورها

ارى الارض تطوى لي و يدنو بعيدها

¹⁴⁷ Zevî'r-Râm'a kırk yaşında 117 tarihinde vefat etmişti. Ferezdâk ve Cerir de çok belağatli bir aşır olmasına rağmen ömrünü aşk aleminde çok meşhur olmamıştır. Zira aşk dünyasında nizam ve intizam olmaz.

beytini inşad etmişti. İçeriği, “Meye’nin ziyaretine gittiğim vakit yer dürülür, uzak olan her şey yakın olur” demektir. Bu beyitler Mey hakkında söylenmiş türlü kasidelerdendir:

تمام الحج ان تقف المنايا

على خرقاء واضعة اللثام

۱ منزلتی می سلام علیکما¹⁴⁸

على النائى و النائى يود و ينصح

اذا خطرت من ذكر مية خطرة

على القلب كادت في فؤادى تجرح¹⁴⁹

فبعض الهوى بالهجرى يحى فينمحي

و حبك عندى يستجد و يرجح

و لما شكوت الحب كيما تشينى

بوجدى قالت انما انت تمزح

لئن كانت الدنيا علي كما ارى

¹⁴⁸ Hacc minada durmakla biter
Harka’ya düşen artık Peçesini indirmektir
Mey’in konumu ikinize de esenliktir

¹⁴⁹ Uzak durmalı, uzaklık sever ve nasihat eder
Mey’in zikrinin kalbe gelmesi tehlikelidir
Neredeyse gönlümü parçalıyordu

150 تباريح من ذكراك فالموت اروح

و لما تلاقينا جرت من عيوبنا

151 دموع كففنا غريما بالاصابع

اذاهبت الارياح من نحو جانب

به آل مى زاد قلبي هبوبها

هوى تذيبف العينان منه و انما

152 هوى كل نفس اين حل حببيها

Bazı kimseler Meye ile Harka'nın başka olacağını düşünürler. Bunların dediklerine göre Meye Gassânîli olup Harka ise Büka b. Âmir b. Sa'sa'a' oğullarındanmış. Ve bazı kimseler Meye nispetinde zikredilen Kays b. Asım'ı Gassânî hükümdarlarından saymışlarsa da elimizde olan Târîh kitaplarından Gassânîler arasında bu isimde bir hükümdar olduğuna işaret bulamadık. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

150 Bazı hevesler hicretle siler veya silinir
Senin sevgin bende sürekli yenileniyor ve ağır basıyor
Muhabbetten şikayet ettiğinde beni ödüllendiriyor
Bana sen benimle alay ediyorsun dedi
Eğer dünya benim gördüğüm gibi olsaydı
Senin hatıralarının artmasındansa ölüm daha kolaydı

151 Bizimle görüştüğünde ayıplarımız aktı
Akan göz yaşlarını parmaklarla silmek bir borçtur

152 Onun tarafından rüzgar estiğinde
Onun esişiyle mey'in ailesi kalbimde Ziyâdeleşir
Gözler onun hevâsıyla kanar
Hevâ herkes için sevdiğinin oturduğu yerededir

188. Harkâ

Sa'd kızı Rita'dır. Cî'rana lakabıyla da meşhur idi. Araplar arasında ahmaklık ve aptallık ile darb-ı mesel olmuş bir kadındır. Erkekler yün yolar sonra da o satardı. Ehil olmayan bir kimsenin eline iş düştüğünde "Harka eğirecek çok yün yoldu" anlamında olan "Harka yün buldu" diyorlardı.

189. Hürrem

Sultan Süleyman'ın hanımı ve Sultan II. Selim'in annesidir. Aslen Rustu ve güzellik ve cemaliyle akıl ve dirayetiyle meşhur olup büyük nüfuz ve itibar sahibi olmuştu. Avrupalılarda Rokslana (Roxolena) diye şöhet bulmuş kadın budur. 965 yılında vefat etmiştir

190. Hansâ

Amr b. el-Hâris b. el-Şerid es-Sülemî'nın kızı Tümadır'dır. Künyesi Ümmü Amr olup kadın Arap şairlerinin en büyük ve en meşhurlarındandı. Câhiliye ve İslâm dönenlerine yetiştı. Zamanında onun benzeri de görölmedi. Namı Arap şairlerinin büyükleri arasında zikredilir. İsmi geçen Hansâ, Cerir ve Hasan gibi mükemmel denilebilecek şairlerden artık görücüler vardır. Başlangıçları şiir olarak iki, üç beyit söyleyebilirdi. Câhiliye döneminde en sevdiği biraderleri Sahr ile Muâviye¹⁵³ öldüröldüklerinde bunlar hakkında çok ve uzun mersiyeler söylemeye başladı. Bunlar ise Araplar arasında yaygındır ve kendisinin de şöhetine vesile olmuştur. Sonra kabilesinden olan itibarlı kişiler ile beraber İslâmla müşerref olup sahâbîlerin arasına dahil olmuştur. Hz. Peygamber Efendimiz Hansa'ya kendi şiirlerini okutarak " Ey Hansa! Dahi götür!" buyururmuş. Hz. Ömer (r.a.) zamanında Kadisiye¹⁵⁴

¹⁵³ Muâviye aynı anne ve babadan doğma kardeşidir. Sahr ise baba bir kardeşiydi. İkisi de ona sevgili idi, ikisini de severdi. Sahr bunu hak ediyordu, Zira o (Sahr) hilm sahibi ve cömert biriydi. Bunun yanında cesur ve şanslı biriydi. el-Kâmil, Müberred, c. 2, s. 282.

¹⁵⁴ Hicretin 16. Yılında Sa'd b. Ebû Vakkas (r.a.) idaresinde olan İslâm askerleri İran askeri arasında olan Muharebeden dört gün şiddetli savaş sonunda İran askerinin komutanı olan Rüstem öldüröldü. Askeri perişan olarak İran devleti tarihe karıştı. Kadisiye Irak-ı Arap'ta Kufe'nin onbeş fersah batısında bir yer olup bugün harap haldedir.

savaşında İslâm askerleriyle beraberdi. Dört oğluyla hazır bulunuyordu. Savaştan önce oğullarına söylemiş olduğu nasihati şu şekildedir:

Oğullarım! Siz kendi seçiminizle müslüman oldunuz. Yine kendi seçiminizle vatanınızı terk edip buraya geldiniz. Eşi olmayan Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki sizin hepiniz bir annenin oğlu olduğunuz gibi aynı zamanda bir babanın oğlusunuz. Ben sizin babanıza ihanet etmedim, halkınızı da rüsvay etmedim. Saygınlığınıza bir zarar getirmedi. Din için savaşmak Allah Teâlâ'nın rızası için kılıç kullanmağa çok sevap vadedilmiştir. Ahiret yurdu fani olan dünya yurdundan hayırlıdır. Geceyi selamete geçirsek gözünüzü açıp Allah Teâlâ'dan yardım dileyip düşmanla savaşa giriniz! Eğer şiddetlenirse ta düşmanın içine varıp başlarına hamle etmeye gayret ediniz. Zafer bulur da ganimet elde ederseniz cennet-i alâ'da da ikram ve hürmet görürsünüz."

Oğulları annelerinin bu nasihati ile tam bir gayret ile savaştilar ve dördü de şehit oldular. "Allah hepsini cennetinde bir araya getirsin" diye dua ve münacaat etmiştir. Erkek kardeşleri öldürüldüğünde gözlerinde yaş kalmayana kadar ağlamış ve nice seneler beyitler ve mersiyele inşad etmiş gam ve keder çektiği halde, biraderlerinden de değerli olan oğulları, hem de kendi sülbünden gelen öz oğullarının hepsi bir saat içinde öldürülüp yalnız kaldığında böyle dua ile dergâh-ı ilâhîye kulluk ederek sabretmesi, ilahi hükme boyun eğmesi, razı olması, itikat ve müslümanlığının güzelliği ve dünyadan başka diğer alem üzerine dönüleceği ve gökleri yaratan cenâb-ı kibriyâya kavuşacağına olan imanının tam olmasının semeresi olsa gerek, öyle değil mi?...

Mezkur vakadan sonra Hz. Ömer (r.a.) tarafından kendisine iki yüz dirhem maaş bağlandı. Vefat edeceği güne kadar bu maaşı almıştır. Muâviye zamanında çölde vefat etmiştir. Kendisine Rabbi Müstean Mazhar olsun, onu af ve mağfiret etsin!, Sahr hakkında olan mersiyelelerden ve kasidelerden bazıları şunlardır:

يذكرني طلوع الشمس صخرة

و اذكره لكل غروب شمس

و لا كثرة الباكين حولي

علي موتاهم لقتلت نفسي

و ما يكون مثل اخي و لكن

اعز نفسي عنه بالتأسي¹⁵⁵

قذي بعينيك ام بالعين اعوار

ام افقرت ادخلت من اهلها الدار

تبكي لصخر هي العبري و قد ذرفت

و دونه من جديد الترب استار

لا بد من موة في صرفها غير

و الدهر في صرفه حول و اطوار الخ¹⁵⁶

¹⁵⁵ Güneşin doğuşu bana taşı hatırlatır

Ona güneşin her batışını hatırlat

Çevremde ağlayanların çokluğu değil

Onların ölümlerine kendimi öldürdüm

Kardeşim gibi ağlamıyorlar, fakat

Eziyet etmede nefsim daha kuvvetlidir

¹⁵⁶ İki gözünle ya da tek gözünle taş at

Ya da çöle gittin ailesinin evine girdin

الا لا اري في الناس مثل معاويه

ذا طرقت احدي الليالي بداهيه

بداهية يصغي الكلاب حسيستها

و تخرج من سر النجي علانيه الخ¹⁵⁷

Araplar çoğunlukla sabah saatlerinde saldırırlardı. Sahr'ın güneşin doğuş vaktinde saldırmasını, cesaretini ve güneşin batış vaktinde de misafirlerine ziyafet verdiğini ifade etmişti. Rivayetlere göre günlerin birinde Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Âişe (r. anhâ) Hansa'ya: "kardeşin Sahr için niçin bu kadar ağlarsın?" demişti. Hansa da, "Bunun için ağlarım diyerek onu susturacak bir cevap vermişti. Hansa boş gençliğinde Düreyd¹⁵⁸ b. es-Sam'a isimli şair kendisiyle evlenmek istemişti. Hansa'nın babası Amr b. es-Sam'a "Merhaba! Siz hesap ve nesep yönüyle saygın kimsesiniz. Sizin isteğinizi kabul etmemek olmaz. Fakat kendisinin düşüncesini de sormak gerekir" diye kızı Hansa'nın yanına vardı ve durumdan kendisini haberdar etti. Buna cevap olarak Hansa, "Kendi neslimde güzel ahlaklı yiğitler varken Ceşm neslinde bir kart adama varmam!" demiştir. Böyle bir cevap İbn es-Samt'a çok ağır gelmiş (ağır gelmez de değil, ben onun gibi kart kimseye varmam demek herkesin zoruna gider!....) Hansa'yı şiir ile onu hicvetti (hünerli kimse böyle

Sahr'a ağlıyorsun o yolcudur, aktı (göz yaşı)
Onu (Sahr'ın) dışındakiler yeniden toprakla örttüler
Ölüme icraatta başkası gerekir
Zamanın icraatı hal ve tavırlardır ilaahir

¹⁵⁷ Dikkat edin insanlar arasında Muâviye gibisini görmüyorum

Bir gece açıkça saldırdın
Köpeklerin hırıltısına kulak veren
Kurtulanın sırrından açıkça ortaya çıkar ilaahir.

¹⁵⁸ Hicretin sekizinci senesi Huneyn savaşında müşriklerin tarafında öldürülmüştü. Cahiliye döneminde en meşhur şairlerden biriydi.

olur”) her ne kadar hicvine karşı hicvedip cevap vermesi için Hansa’yı da teşvik edenler olsa da “Matlubuna cevap vermemem yeter” diye dalga geçmiş ve tenezzül etmemiştir. (Akıllı kimse böyle olur; hünerini kullanacağı yeri de bilir). Bundan sonra Revâha b. Abdülaziz es-Selmî’ye ve ondan sonra Mirdas b. Ebî Amir’e varmıştır. İlkinden Abdullah isminde oğlu, diğerinden de Yezîd ve Muâviye isimlerinde oğulları ve Amre isminde kızı dünyaya geldi. Kadisiye savaşında şehit olan oğullarının isimleri ve kimden dünyaya geldikleri hakkında açık bir rivayet bulunmadı.

191. Hurşid Banu

Kafkasya’da Karabağ’da¹⁵⁹ son Hükümdar Mehdi Kulu Han b. İbrahim Han’ın kızıdır. Altmış yaşını geçmişken 1315 yılında vefat etmiştir. Olgun, akıllı bir kadın olup Türkçe, Farsça ve Arapça bilirdi. Ömrünün çoğunu kitap okuyarak geçirirdi. Tabiatla ilgili şiiri de olup ağızlarda bir hayli eser kalmıştır. Fakirlere merhametli olup umumun faydası için mal sarfetmekten lezzet alırdı. Yüz bin Rus akçesi feda ederek Karabağ Şuşa Şehrine çeşme yaptırmış, oraya tatlı su götürmüştür. (Günümüz müslümanlarına ibret!)

192. Havle bt. Sa’lebe

Sahâbilerden olup Evs b. es-Samt hazretlerinin muhterem eşleriydi. Evs b. es-Samt bir aralık canı sıkılmış eşine “sen bana anam gibisin” demişti. Araplar bu sözü söyledikten sonra bu lafız bain talak yerine geçer ve eşlerine geri dönemezlerdi. Havle fakir ve kimsesi olmadığından bunun yanında çocukları da çok olduğundan bu olay Havle’ye dermanı olmayan bir dert gibi gelmişti. Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber’in yanına gelmiş ve halinden çok şikayet etmişti. Bu olayın akabinde de Mücâdele Suresinin baş kısmı nazil olmuştu. Bu mesele hakkında şeriatın hükmü ilan edilmiş oldu. Buna göre bu olay (sen bana anamın sırtı gibisin demek) bain talak olmuyordu. Belki zihâr

¹⁵⁹ Karabağ İran’ın mukaddemine bağlı olup İbrahim Han (m.1813) Tarihinde kendi isteğiyle Rusya’ya tabi oldu. Buna mükafaat olarak çocukları ve akrabaları Zadekan sınıfına kabul edildi.

olacağı ve zıhârın keffaretinin ise bir köle azat etmek ve bu mümkün olmadığı iki ay oruç tutmak, bu da mümkün değilse altmış fakiri doyurmak olduğu beyan buyuruldu. Ashâb-ı Kirâm (r.anhüm) Hazretleri kendi aralarında yardım toplayıp Evs b. es-Samt'a keffaretini ödemiş ve Havle Hazretleri de eşine geri dönebilmıştır. Hz. Ömer (r.a) halifelik günlerinde ona denk geldiğinde durmuş ve onunla sohbet etmişti. Bunu gören bir adam “Ya Emire'l-Mü'minin! Bir kadın için bu kadar adamı durdurdunuz!” deyince Hz. Ömer, “Bu saygın bir kadındır. Şikayeti üzerine gökten Kur'an-ı Kerîm nazil olmuş ve haklarında - قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي -

160-رُؤُوسِهَا diye buyurulmuştur. Vallahilazim eğer akşama kadar durup benimle söyleşseydi, namazdan başka bir şeyi için onu bırakıp gitmezdim” diye cevap vermiş ve Havle'nin kıymeti yüksek bir kadın olduğunu beyan etmiştir. Muallaka-ı Seb'a ashâbından olan Tarfe b. el-Abd b. Süfyân b. Sa'd'ın dostu olan Havle el-Kelbiyye başka bir kadındır.¹⁶¹

193. Havle bt. Abdullah

Handanoğulları hanedanından olan Abdullah b. Hamdân b. Hamdûn b. el-Hâris'in kızıdır. Halep ve Musul vilayetlerinde hüküm süren Ehl-i İslâm'ın meşhur filozoflarından el-Fârâbî'nin öğrencisi olan Ebû'l-Hasan Seyfu'd Devle Ali b. Abdullah'ın kız kardeşiydi. Âlicenap olmaları ile bilinir. Meya Farikayn beldesinde 352 yılında vefat etmiştir. Eşsiz bir şair Ebû't-Tayyib Ahmed el-Mütenebbî, onun vefatını işittiğinde mersiye inşad etti. Bu beyitler mezkur mersiyedendir:

يا اخت خير اخ يا بنت خير اب

¹⁶⁰ “Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a yakınan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı işitiyordu. Çünkü Allah her şeyi işitmekte ve görmektedir.” Mücadele 58/1.

¹⁶¹ Tarfe kasidesine bu kadının ismiyle başlayarak: اخولة اطلال ببرقة شهيد # تلوح كباقي الوشم في ظاهر اليد demiştir.

كنانية بهما عن اشرف النسب
اجل قدرك ان تسمى مؤبنة
و من يصفك فقد سماك للعرب
غدرت يا موت كم اقنيت من عدد
بمن اصبحت و كم اسكت من لجب
و من تفكر في الدنيا و مهجته
اقامه الفكر بين العجز و التعب¹⁶²

Marifetli, halk arasında şöhret kazanmak için yalnız mütenebbî divanında ismi zikr edilmek yeterli olduğu halde Mütenebbî tarafından medih yollu zikr edilmenin derecesine kadir olunacağı delile ihtiyaç duymaz.

194. Hizran

Abbâsî halifelerinden Mehdi'nin en kıymetli cariyesi ve Mûsa el-Hadîle Hârûn er-Reşît'in anneleridir. Mekke-i Mükerrreme'den Yemen tarafında olan Cereş Kavminden olup Bağdat şehrine götürölüp Seleme b. Saîd isminde bir zat tarafından satın alınmıştı. Sonra Mehdi'nin mülküne geçti. Ve 159 yılında azat olunarak Mehdi tarafından nikahlandı. Zikredilen iki oğlunun halifeliklerinde bu kadın büyük bir nüfuz kazanmıştı. 173 yılında vefat etti ve

¹⁶² Ey hayırlı kardeşin kız kardeşi, ey hayırlı babanın kızı
İkisi de neseplerin şereflişi Kinane'den
Senin için kız diye isimlendirildi
Seni vasıflandıran Arab'ı da isimlendirmişti
Gadrettin ey ölüm! Kaç kişiyi cezalandırdın
İsabet ettiğin ve ızdırap çeken kaç kişiyi susturdun
Dünyada kimi düşündün ve ruhuna
Acizlikle yorgunluk arasında fikir ikame ettin.

cenazesinin önünde Hârûn er-Reşît kendisi yürüdü. Hizran'ın şahsi malı tahminen Rus hesabıyla 640 bin rubleye ulaşıyordu. Birçok hayır eseri olup Mekke-i Mükerreme'de "Dâru'l-Hizran" isminde bir bina tesis etmişti. Güzel olmasının yanında edepli ilme ve eğitime hevesli meclisi hoş ve latif sözlüydü. Güzel şiirleri ve birçok güzellemeleri (mütayebe) edebiyat kitaplarında nakledilmektedir. Bir gün dışarı çıkmış ve kızıl yanaklarında ter damlaları görmüş ve "Ben ovmaktan üzerinde ter damlası olan bir kızıl elma gibiyim"¹⁶³ diye söylemişti.

Meşhur vezir Fadıl b. Yahya el-Bermekî'nin de süt annesiydi. Bunun bir de Anbe isminde bir cariyesi vardı. Ebû'l-Atahiye isminde meşhur şair, kendisinin şiirlerinde ismini zikr etmeye başladığında halife Mehdi, kamçı cezası ile onu cezalandırmıştı. Ebû'l-Atahiye ise bundan hiç utanmadı ve çehresini hiç bozmadı. İsmi geçen Atebe'ye muhabbet davasını eder hatta bir aralık:

نفسى بشئ من الدنيا معلقة

الله و القائم المهدي يكفيها

اني لأياس منها ثم يطعمني

فيها احتقارك الحدنيا و ما فيها

Şiirlerini söyleyip halifeden Atabe'yi sormuştu. Halife ise, "senin için Atebe'ye yol yoktur. Fakat ümidin boşa gitmesin diye sana kap dolusu mal vermeyi buyurdum" diyerek cevap vermişti. Ebû'l-Atahiye de hazinesi ile huzuruna varıp malını sayıp durduğunda hazinesi gümüş doldurmaya başlamış Ebû'l-Atahiye ise Halife altın doldurmayı buyurdu diye mesele çıkarıp aralarında bir gürültü koparmıştı. Şu esnada Atabe bunların huzuruna gelip tartışmalarının neden ibaret olduğunu öğrendiğinde "Ey yalancı! Bana

انا التفاحة الحمراء عليها الطل مرشوش مصر اعني ¹⁶³

muhabbet etmiş olup durmaktasın. Bundan maksadın ben değil, fakat bir şey kapmaktır. Eğer davanda dürüst olsaydın gümüş ile altını ayırmazdın!” diye kendisini ilzam etmiştir.

ﺩ Dal harfi

191. Dahtanus

Temim kabilesinin reisi olan Lakit b. Zerra'nın kızıdır. Dahtanus Nüşirvan'ın kızının ismi olan Dahtanuş'tan türetilmiş olan bir kelimedir. Araplar arasında akıl ve zekasıyla, şiire olan yatkınlığı ve güzel konuşma yeteneğiyle meşhurdur. Onun aklından ve zekasından istifade etmek isteyen babası onunla istişare etmek ve görüşlerinden faydalanmak için savaş meydanlarına dahi götürürdü. İslâm'ın zuhur etmesinden kırk sene önce Amiroğulları ile Temimoğulları arasında Mekke-i Mükерeme'nin yakınında vaki olan savaşta kaçıp gitmek için izin istemişti.

Mezkur savaş Araplar arasında Yevmi Şab/Halk günü ve Yevm Cebele/dağ günü diye bilinir. Bu savaşta babası Lakit'in öldürülmesi hakkında manzum olarak mersiye söylemiştir. Bir vakit Amr b. Amr b. Ades ismindeki kimsenin nikahında bulunmuştur. Maceralarının bir kısmı rivayet edilmiştir.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Mecmaü'l-Emsâl, c. 1, s. 121.

195. Duğa

Temim kabilesinden Muğnic diye lakaplanmış Rebia b. Sa'd b. Acel b. Lecim isminde birinin kızıdır. Araplar arasında aptallık ile şöhret bulmuş olup Ahmak Duğa diye darb-ı mesel olunur. Hakkında nakledilmiş çok hikaye ve nevadir bulunmaktadır. Asıl ismi Mariye'dir.

196. Defak

Abbâsî halifeleri zamanında yetişen sarkıcıların en meşhurlarından edîb bir cariyedir. Güzelliğiyle mûsikî ilminde maharetli; güzelliği ve letafetiyle şöhret bulmuş konuşması gayet güzel, verdiği cevaplar zarıfmış. Aslında Yahya b. Rebia'nın Ümmü Veled cariyesi olup, oğlu Ahmet bu kadından dünyaya gelmişti. Bu sebepten Ahmet b. Yahya'nın berberi büyük adamları varıp cümlesinin mirasını yemiştir. Hârûn er-Reşît'in kızı Hamduna'nın huzurunda gün geçirip vefat etti. Bazı sözlerinden çok rahat biri olduğu anlaşılır. Vardığı bir kocası vefat ettiğinde halk arasında kocaları hakkında olan uğursuzluğu söylenirmiş. Hatta bazı zarıf kişiler bu doğrultuda hicv ederek birkaç beyit söylemişlerdir.

197. Dilaram Çenki

Fars padişahlarından Sasanilerin 14.sü ve Yezdikerd'in oğlu olan Behramkur'un¹⁶⁵ cariyesidir. Akıllı ve güzelliğiyle meşhur olmasının yanında başlangıçta farsça dilinde şiir söyleyen budur. Kendisini Behramkur çok severmiş hatta av avlanırken dahi yanından ayırmazmış.

198. Dilşad Hatun

Emir çobanoğlu, Dımaşk Emiri'nin kızıdır. Sultan Ebû Saîd (Bağdat Hatun)'u Bağdat hakimi olan Şeyh Hasan Kebirden ayırıp kendisi nikahladıktan sonra Hasan-ı Kebir (Bağdat Hatun)un kız kardeşi bulunan

¹⁶⁵ Çocukluğunda Arabistan'da terbiye edilmiştir. 18 yıl saltanat sürmüş miladi 338 yılında vefat etmiştir.

Dımaşk Emiri'nin kızı olan Dilşad Hatun'u nikahladı. Dilşad Hatun'un güzelliği ve zekası cemal ve letafeti fevkalade olduğundan Şeyh Hasan onun muhabbetine esir olup her bir tedbir ve tasarruflarını hatta hükümetin işlerini buna danıştırdı. Sultan Üveys Bahadır b. Şeyh Hasan bu kadından doğmuştur. 752 yılında kocasından önce vefat etmiş Meşhed-i Murteza'da defnedilmiştir. Fakirleri seven bir kadın olmuştur. İran şairlerinden Feth Ali Şah'ın hanımı Dilşad, bundan başkadır.

199. Delîle

Filistin'de bir kadın olup bahadırılık ve güçlülüğü ile meşhur olan Şemşun'un dostuydu. Mezkur bahadırın düşmanlarından akçe alıp düşmanlarına vermiştir.

200. Danânir

Abbâsî halifeleri zamanında şiir ve edeble şöhret kazanmıştı. İki şarkıcı ismidir. Birincisi “vezir-i meşhur Yahya b. Halid Bermekî'nin cariyesi ve Bezel'in öğrencisiydi. Danânir'in mûsikîde olan hünerlerine Hârûn er-Reşît meftûn olmakla her vakit Yahya'nın hanesine gider ve Denânir'in şarkılarından dinler ve lezzet almış. Zekası ve şiirinin tabiatı, şarkıları ile uygun olurmuş. Efendisi olan Yahya b. Halid Bermekî bu kadına bir ses öğrenmesi karşılığında Hükm Elvadi isimli kimseye bin dinar vermiştir. Mûsikîcilerin ustalarının birincilerinden ve şairlerinden olan Salih b. Hârûn'un azatlısı Akil isimli kimse Danânir'e aşk ve alakasıyla şöhret buldu. İkincisi şairlerin salihlerinden olan İbn Kinase'nin cariyesidir. Zamanın edîb ve şairleri ile sohbet eder ve onlarla karşılıklı şiir okurdu. Edeb, terbiye, güzel karakter sahibi, şair bir kız olmuştur. Asrının edîblerinden Ebû'l-Hasan Ali b. Osman el-Kilâbî isimli zatın yakınlarından birisi vefat ettiğini işittiğinde bu mersiyeleri söylemiştir:

بكيت على اخ لك من قریش

فابكينا بكاءك يا على

فمات و ما خبرناه و لكن

طهارة صحبه الخير الجلى

“Ey Hüseyin’in babası! Kureyştin olan kardeşine ağladın, senin ağlaman bizi de ağlattı. Mevta şayet bizim tanıdığımız değilse de sizin gibi tahir/temiz kimseler ile sohbeti kendisinin hüsnü haline delildir” demektir.

201. Dünya

Arap şairlerinden meşhur iki cariye ismi olup birincisi Dikü’l-Cin diye bilinen Şair Abdüsselam’ın cariyesi idi. Efendisi olan Dikü’l-Cin bu kadını bir şüpheden dolayı öldürmüştü. Sonra yaptığı bu işten dolayı çok pişman olmuş ve arkasından birçok mersiye söylemişti.

İkincisi Abbâsî devleti şairlerinden Basralı Ebû Uyeyne’nin sevgilisi Fâtıma bt. Amr’ın cariyesidir. Ebû Uyeyne Fâtıma’ya aşık olduğu halde şerefine ve kocası olan İsa b. Süleymân’ın şöhret ve cesaretinden korkarak ismini zikrine almadı, belki şiirlerini Dünya ismine söyledi. Şiirlerinden bazı beyitler şunlardır:

مالقلبي ارق من كل قلب

و لي اشد من كل حب

و لدينا على جنوني بدنيا

اشبه و قريها و تكره قري

نزلت بي بلية من هواها

و البلايا تكون من كل ضرب

“Bana ne olmuştur ki kalbim her kalpten rikkatli ve benim muhabbetim her muhabbetten şiddetlidir. Ben Dünya’nın delisi olduğum ve daima onun yakınlığını arzu ettiğim halde o benim yakınım olmayı mekruh görür, çeşitli belalar olmakla ben de onun nevayı sevdasıyla bir nevi dertteyim” demektir.

202. Devlet Hatun

Lerkuçk’te Hüküm süren atabeyler sülalesinden İzzüddin Muhammed b. İzzüddin Hüseyin’in hanımıdır. 711 yılında eşi vefat ettiğinde saltanat tahtına cülûs etmemişti. Fakat her taraftan hücum eden Moğollar direnenleri imha etmekteydiler, hüküm sürememiştir.

ﺵ Zel Harfi

203. Zatü'l-Hal

Hârun er-Reşît'in cariyesi ve sevgilisi Hanes'tir. Güzelliği, hüner ve marifetiyle meşhurdu. Zamanındaki şairler bunun hakkında güzel şiirler söylemişlerdir. Rivayetlere göre bunun dahi "sihir" ve "Ziya" isminde iki yoldaşı olup Padişâh-ı Cihân ve Halife-i İslâm olan Hârun, bunların sevgi ve hevâlarına mağlup olmuştu.

204. Zülfa

Bu isimde şiir ve edep, güzellik ve letafetiyle meşhur iki cariye vardır. Birisi Medineli olup Emevîler zamanında yaşamış ve Saîd b. Abdülmelik (Süleymân b. Abdülmelik'in kardeşidir) bir milyon kuruşa (Rus hesabıyla tahminen 83333 rubleye) satın almıştır. Sonra Süleymân b. Abdülmelik'in mülküne geçmiştir. Şaşılacak olan ise Zülfa'nın gönlü daha önceki sahibinde olup (gönül satılmaz imiş!....) padişahın sarayları halifenin çeyizleri, saf bağlayıp duran köle ve hizmetkarların hürmet etmeleri kendisini razı etmemiştir. Hangi sebepledir ahir ömründe halifelerin mülkünden çıkıp bir kimse ile evlendirildi. Kocası ise bir aralık onu üç talak ile boşadı. Ve o an aklı başına geldi Ziyâdesiyle pişman oldu. Fakat ne yapsın? İş işten geçti. Ömrü

ilk sahibinin hasretini çekti durdu. Hatta üç kelimesini uğursuz gördü. Hesap vakitlerinde ağzına götürmez belki üç kelimesinin uğursuz olduğunu söylemeye dikkat etmek gerektiğini herkese söyler ve tenbih eder olmuştur. (Talakı oyuncak zanneden erkeklere ibret!...)

İkincisi Abbâsî Halifelerinin zamanında yaşamış İbn Turhan'ın cariyesidir. Güzel şiirleri ve çok latifeleri ve Ebû Nüvâs ile maceraları vardı.

205. Züebâ

Rebah el-Kassî'nin hanımıdır. Çok ibadet eden, sâliha bir kadın olup gündüzleri oruç tutar, geceleri de namaz kılardı. Yatsı namazı okunduktan sonra yıkanır, güzel mücevherleri ile süslenir kocası için hazırlanırdı. Eğer kocasının hizmeti olmaz ise ibadete başlardı. (En güzel kıyafetleri ile dışarılara çıkıp başka erkeklerin dikkatine çeken kadınlara ibret!...)

RE Harfi

202. Râbia eş-Şamiye

Zühhd ve takvasıyla meşhur bir kadındı. Kah korku kah da emniyet ve insüyet hallerinde bırakırlarmış. Bazı şiirleri nakledilmiştir. Zamanında ilim ve salih amel ile bilinen Ahmed b. Ebî el-Hivâri hazretlerine varmıştı. Zahid, alim, müttaki, iffetli olup Hakime-i Dimaşkiyye'den okumuştur. Kabri Kudüs-i Şerîf'tedir. Babası İsmail isimli kimse olup daha sonra gelecek olan Rabia el-Adeviyye ile isimleri ve babalarının isimleri birbiri ile aynıdır.

203. Râbia el-Adeviyye

Basra şehrinde İsmail el-Basrî isimli kimsenin (Ümmü'l-Hayr) künyesi ve Tâcü'r-Ricâl lakabı ile şöhret bulan kızıdır. Bu zühhd ve iffetle meşhur bir kadın olup hikmetli sözleri eserleri ve vaazları rivayet edilmiştir. Hanımı vefat ettikten sonra Hasan Basrî hazretleri tarafından kendisine evlenme teklif edilse de kabul etmemiştir. Müctehitler Süfyân Ebû Abdullah b. Saîd b. Mesruk b. Habib b. Rafî' es-Sevri hazretleriyle sohbet etmiştir. Bazı şiirleri

nakledilmiştir. 135 ve bir rivayete göre de 185¹⁶⁶ yılında vefat etti. Mezarı Basra'dadır.¹⁶⁷ Bunun bir de Meryem el-Basriyye diye şöhret bulmuş zâhîde bir hizmetçisi vardı.

204. Râbia el-Askalânî

İbn Hacer el-Askalânî Hazretlerinin kızı ve Şeyh Muhibbiddin b. el-Eşkar'ın hanımıdır. 815 tarihinde babasıyla beraber Mekke-i Mükەرreme'de muhaddis Şeyh Zeynüddin el-Balîsî'nin hadîs meclislerinde hazır bulundu. Bunun dışında Şam ve Mısır muhaddislerinden de icâzet aldı. İlk eşi Şihâbuddin b. Meknûna idi. Yirmi bir yaşında 832 tarihinde vefat etti.

205. Râhîl

Hz. Yakub'un (a.s.) hanımıdır. Hz. Yusuf (a.s.) ile Bünyamin, bu kadından dünyaya gelmişlerdir. Bazı yerlerde Râhîl şeklinde yazılmıştır. Bununla ise Hz. Yakub'un (a.s.) Liya isimli hanımı vefat ettikten sonra evlendiği rivayet edilir. İkisi kardeş olup Yakub Peygamberin halasının kızlarıydı. Râhîl vefat ettiğinde Yusuf Peygamber ile Bünyamin çocuktular ve yetim kaldıklarından babaları Hz. Yakub'un şefkat ve muhabbetine mazhar olmuşlardı.

206. Rebâb

Arap Edebiyatı'nda meşhur olan iki kadının ismidir. Birincisi şair Akîşir el-Esedî'nin hanımı ve azatlısıdır. Adı geçen şair onunla evlenmek istediğinde ondan 4000 dirhem mehir istediklerinde kavm ve kabilesinden yardım istedi ise de hiç kimse bir şey vermedi. Daha sonra bir Mecusiye varıp halini ona anlatınca Mecusi, bunun istediği miktarın tamamını verdi.

İkincisi Hudaş b. Habis Temîmî'nin sevdiği kadındır. Adı geçen Hudaş Rebâb'ı Ziyâdesiyle sevdiği için onunla evlenmek için kendisini razı etmiş; Babası ile annesinden onu istemişti. Fakat fakirliğini bahane edip Rebâb'ı

¹⁶⁶ Hasan Basri kendisini istediğine göre 135'te vefat etmesi ve Süfyan Sevri ile sohbet ettiğine göre 185'te vefat etmesi akla yakın olandır.

¹⁶⁷ Mu'cemü'l-Büldân, c. 3, s. 602. Esâmî isimli kitabında Muallim Naci bu yerde hata etmiştir.

vermeye baba ve annesi razı olmadılar. Günlerin birinde Rebâb, annesine, “Anam! Ben muhabbet ettiğim kimseden başkasına mı su vereceğim?” demişti. “Yok! Cevabını verdiğinde “Öyleyse beni Hudaş’a veriniz!” demişti. Annesi Hudaş’ın fakirliğini bahane etmeye gayret etse de, “Ahlakı güzel olan kimse malı çok olan kimseden hayırlıdır. Ahlakı bozuk olan ve tevfihsiz kimsenin malından ne gibi fayda gelir.” diyerek babası ve annesini razı edip Hudaş ile evlenmişti. Anne ve babasını razı ettiği zamanda Hudaş da tekrar Rebâb’ı istemeye gelmekteydi. Rebab da ¹⁶⁸ “و الورد يحمد العود احمد والمرأة ترشد” dedi.¹⁶⁹ Ve bu vakitten sonra Ahmed el-Avdi sözü Araplar arasında misal oldu, kaldı.

207. Rebâb

İmriü’l-Kays b. Adiy el-Kelbî’nin kızı ve İmâm Hüseyin’in hanımıdır. İmâm hazretlerinin Sit Sukeyne isimli muhterem kızları bu kadındandı. Din ve diyanet, fazl ve dirayet, zühd ve celalet ile meşhur bir kadın olup Hz. Hüseyin kendisini ve kızı Sükeyne’yi Ziyâdesiyle severmiş. Onlar hakkında “doğrusu ben, Sükeyne ile Rebâb’ı ve onların bulundukları yerleri severim ve haklarında da mal ve parayı sarf ederim. Bu hususta bani ayıplayacaklara da bir şey dedim” manasında olan:

لعمرك انني لا حب دارا تكون بها سكينه و الرباب احبهما و ابذل جل مالى و ليس لعاتب عندى

عتاب

beyitleri söyler olmuştur. Rebâb da Hz. Hüseyin’in mertebesini iyi bilir, onu hoşnut etmek için tüm gücünü sarf eder. İzzet ve ihtiram etmekte hiç kusur göstermezdi. İmâm (r.a.) Kerbela çölünde şehit olduğunda etkili mersiyeyle söylemiştir. Kendisini isteyenler çok olsa da “bir kere peygambere (s.a.s.) gelin olmakla meşerref oldum” bundan sonra başkalarına gelin

¹⁶⁸ Gül udu över ben de överim, kadın yol gösterir.

¹⁶⁹ Mecmaü’l-Emsâl’de mezkur örnek sözü olarak hikaye eylemiştir. c.1, s.324.

olmayacağım” diye teklifleri reddetmiştir. Bunun Muhiyyat isminde olan kız kardeşi Hz. İmâm Ali (Kerremallahu vechehu) ve Selmâ isminde olan diğer kızkardeşi İmâm Hüseyin (r.a.)’de idi. Babası İmriü’l-Kays Hz. Ömer (r.a.) zamanında İslâm’a giren itibarlı zatlar arasındadır.

208. Rübeyyî’

Sahâbilerden olup Muavviz’in kızıdır. Sâliha bir kadın olup savaşlarda Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte bulunur, yaraları sarar, hastalarla ilgilendirdi. Kendisinden bazı hadîs-i şerifler de rivayet edilmiştir. Nadr’ın kızı ve Bedir savaşında şehit olan Hârise b. Süraka’nın annesi olan Rübeyyî’ bundan başkadır. Muavviz’in babası el-Hâris b. Rüfa’a’ya ve annesi Azra bt. Ubeyd b. Sa’lebe olup Bedir savaşında Ebû Cehil’i öldürdükten sonra şehit olmuştur.

209. Recep

Şihâb Ahmed b. Muhammed el-Kalıcı’nın kızıdır. Muhaddis, alim bir kadın olup büyükannesi Sare bt. eş-Şeyh Takiyyuddin es-Subkî’nin hadîs okuttuğu meclisinde de hazır bulunmuştur. İmâm Suyûtî’nin şeyhlerinden (hocalarından) olup 69 yaşında 869 yılında vefat etmiştir.

210. Rahmet

Hız. Eyyûb (a.s.)’ın hanımıdır. Muhterem eşlerine sadakatli ve itaatli olarak hizmet ederdi. Rahmet hazretleri Yakub b. İshâk (a.s.)’ın kızıymış. Bir rivayette Hız. Eyyûb’un bu hanımı Leya isminde olarak Efrayim b. Yusuf b. Yakub b. İshâk’ın kızıymış.

211. Radiyye

Guri padişahlarından Şemsuddin İltutmuş’un kızıdır. Bunu ise babası diğer erkek çocuklarından daha fazla sever, saltanata onlardan daha layık olduğunu ve daha fazla hak ettiğini söyler ve bazı seferlerinde Delhi’ye kaymakam olarak bırakmış. 633 tarihinde İltutmuş vefat etmiş ve tahta varis olan oğlu Rukniddin Feyruz Şah da akılsız olduğundan annesi Türkan

Hatun devlet işlerine hakim olmuştur. Yedi ay sonunda Feyruz Şah azl edilmiş ve Radiyye tahta çıkarılmıştır. 637 tarihinde Serhend Hakimi olan Altunya, Radiyye'ye isyan etmiş, Radiyye de askerini toplamış ve onu terbiye etmek için yola çıkmıştır. Fakat asker Altunay tarafına dönüp Radiyye'yi yalnız bıraktı. Esir edilip hapsedildi. Üç ay sonra hapisten çıktı ve Altunay ile evlendiler ise de Delhi halkı tarafından tahta çıkarılmış olan Behram Şah askeri ile Altunay'ın üstüne geldi. Ve Radiyye ile Altunay'ın her ikisini öldürdü.

212. Radiyye

Endülüs'te III. Abdurrahman'ın cariyesidir. Olgundu ve hoş sohbetle ustaydı. Abdurrahman vefat ettikten sonra doğu memleketlerinde uzun bir dönem seyahat etti.

213. Radiyye Hanım

Rusya'da Han Kirmân Müslümanlarından Kutlu Yar ailesinden Tacüddin isimli kimsenin kızıdır. Petersburg'da Tıbbiye Mektebinde okuyup diploma almıştır. Rusya Müslümanlarından doktorluk ünvanına nail olan müslümanların -bizim görüşümüze göre- ilki budur.

214. Ra'le

Cürhüm kabilesinde Mudad b. Amr'ın kızıdır. Hz. İsmail (a.s.) Hicaz'da bu kadınla evlenmiş 12 erkek çocuğu olduğu rivayet edilmiştir. Bunların en büyükleri Fizar ve Nabit isimli kişiler olup Kabe-i Muazzama'nın hizmeti Hz. İsmail'den sonra Nabite ve ondan sonra babaları tarafından olan dedeleri Mudamın'a intikal etti. Hz. İsmail adı geçen kadın ile evlendikten sonra Arapça'yı öğrendi. Ata ve babası İbrani olduğu halde nesebiyle araplaştı. Hicaz Araplarının (Arap Müsta'rebeler) babası oldu. Arap kavmine yabancı olan İbranilerin kanı karıştı.

215. Rukaş

Hire’de hüküm süren Arap padişahlarından Cezîme el-Ebraş b. Melik b. Fehm’in kız kardeşidir. Adı geçen padişah şarap meclisinde sarhoş olduğundan kardeşi Rukaş’ı Adiy b. Nasr isminde birine vermiş; bu adamla kız da o an görüşmüşlerdi. Akli başına geldiğinde Cezîme yaptığı işe çok pişman olmuş (şarap müptelalarına ibret!) utancından Adiy’i öldürmeye kast etmiş ise de Adiy bu halden dahi haberdar olmuş başını bir tarafa alıp kaçmıştı. Rukaş’ı çağırdı ve ona kızdı. Rukaş, “Kendi yaptığım bir şey için beni tekdir etmeye hakkın yoktur. Bu bela senin sapıklık ve delilikte devam etmen sebebiyle başımıza gelmiştir” diye cevaplamıştı. Rukaş adı geçen Adiy’den hamile kalarak müddeti dolduğunda Amr isminde bir oğlan doğurdu. Cezîme Amr’ı fazlasıyla sevip yanından ayırmaz oldu. Bir aralık Amr kayboldu. İsim ve nişanı bilinmediğinden Cezîme gayet endişeli olduğundan Mâlik ile Akil isimli iki kimse bunu buldu ve götürdüler. Bu amellerine mükafaat için her ikisini bir birinden ayrılmak şartıyla kendisine has nedim eyledi. Arap şairlerinin Nüdema’yı Cezîme dediklerinden maksat bunlar olacaktır.¹⁷⁰

216. Rukayka

Ebû Sayfi¹⁷¹ b. Hâşim b. Abdümenaf’ın kızıdır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) dedesi Abdülmuttalib b. Hâşim’in erkek kardeşi’nin kızıdır. İslâm’ın zuhurundan önce vefat etmiş, Araplar arasında Sahibetü’r-Re’y/Görüş sahibi (Kadın) diye meşhurdu. Bunun sebebi Resûl-i Ekrem (s.a.s.) hazretleri altı, yedi yaşlarında iken Mekke-i Mükerreme’de büyük bir kıtlık ve açlıkla bütün Mekke halkı sıkıntı çekmekteydi. Durum böyleyken adı geçen Rukayka garip bir rüya gördü. Güya birisi, “Ey Kureys! Ahir zaman peygamberinin zuhur edeceği vakit geldi. Onun bereketi ve şerefi sayesinde bu beladan

¹⁷⁰ Mütemmim b. Nüveyre’nin öldürülen erkek kardeşi Malik hakkında: *و كنا كند مانى جذيمة حقة - من الدهر حتى قيل لن يتصدعا* dediği beyiti de bulunmaktadır.

¹⁷¹ Müretteb sehvinde nümeysdir nedense Üsdü’l-Ğâbe’de Ebû lafzından başka (Rukayka bt. Sayfi) suretinde yazılmıştır.

kurtulacaksınız. İçinizden soylu ve asil, cüsseli ve heybetli, ak tenli ve geniş kürekli olan kimse, zürriyetini alıp ve her kabileden birer kimseyi de alıp hepsi gusledip temizlendikten sonra Ebû Kubeys'e çıksınlar. Söylediğim kişi dua etsin başkaları da amin desinler!" diye söylemektedir. Rukayka bu rüyasını Kureys'in büyüklerinin huzurunda anlattığında bu sıfatlar Abdülmuttalib b. Hâşim'in sıfatlarıdır" diye hepsi onayladı. Bunun üzerine Abdülmuttalib torunu Hz. Peygamber'i (s.a.s.) alarak Ebû Kubeys dağına çıkıp dua etti. Çok geçmedi ki yağmurlar geldi ve Mekke halkına firavunluk hasıl oldu. Bu hususta Rukayka tarafından söylenilmiş şiirler de vardır.¹⁷² Ümeyme isimli kızı sahâbilerdendir.

217. Rukeyye

Peygamberlerin Efendisi (s.a.s.) hazretlerinin Ümmü'l-Mü'minîn Hatîcetü'l-Kübra (r. anhâ)'dan olan ikinci kızları ve Osman b. Affân (r.a.) Hazretelerinin ilk hanımıdır. Hz. Rukeyye ile Hz. Ümmü Külsüm başlangıçta Ebû Leheb b. Abdülmuttalib'in oğulları Utbe ile Uteybe'ye nişanlanmışlardı. "Ebû Leheb'in elleri Kurusun"¹⁷³ suresi nazil olunca Ebû Leheb'in hanımı oğullarının Hz. Peygamber'in kızlarını almalarını men etmişti. Bunun üzerine Rukayye (r.anhâ) Hz. Osman ile evlendirildi. Birlikte Habeş memleketine hicret ettiler. Bu evlilikten Abdullah isminde bir oğulları dünyaya geldi. Oğulları Abdullah daha çocukken vefat etti. Habeşten gelip Medine'ye hicret ettiklerinde Bedir savaşından zafer haberi geldiği gün yani hicretin ikinci senesi vefat etmiş ve Medine'de defnedilmiştir. Hz. Rukayye ile Osman (r.a.) her ikisi birinci derece güzel olmakla birlikte birbirine denklerdi. Bir şairin

اعجب زوجين يرى انسان رقية و بعلمها عثمان^{١٧٤}

¹⁷² Abdülmüttalib'in yağmur duasına Zemahşerî ile Beyzavî "Leyse Kemislihi Şey" ayet-i celilesinin tefsîrinde işaret etmişlerdir. Zemahşerî, c. 2, s. 237; Beyzavî, c. 2, s. 501.

¹⁷³ Tebbet 111/1.

¹⁷⁴ "Bir insanın gördüğü en güzel çifttir, Rukiyye ve kocası Osman."

demesinden murat, Hz. Rukayye ile Hz. Osman (r.anhümâ) dır. Rukiyye vefat ettikten sonra Hz. Osman, Ümmü Külsüm (r. anhâ) ile evlenmiştir. Ebû Leheb'in oğulları Utbe ile Uteybe bu iki mübarekleri terk etmeleri kendileri için bahtsızlık ve hasaret olmuştur. Bu isimde Hz. Ali'in (r.a.) Hz. Fâtıma'dan (r. anhâ) da bir kızı olup büluğ çağına erişmeden önce vefat etmiştir. Mezarları Mısır'da ziyaretkahtır.

218. Rukayye

Bu isimde iki muhaddis meşhurdur. Birincisi Rukayye bt. Muhammed b. Ali el-Kuşeyri'dir. Ömrü boyunca Mısır'da hadîs okutmuştur. 741 tarihinde vefat etmiştir. İkincisi Rukayye bt. Afif b. Abdüsselam'dır. İbnü'l-Mısırî, İbn Seyyidü'n-Nâs gibi muhaddislerden hadîs dinlemişti. 89 yaşında iken 815 yılında vefat etmiştir.

219. Remle

Aşere-i Mübeşşereden olan Hz. Zübeyr b. Avvâm'ın kızıdır. Osman b. Abdullah isimli kişi ile evlenmiş, Abdullah isminde oğlu dünyaya gelmiştir. Hz. Hüseyin b. Ali (r.anhümâ)'nin kızı, ismi geçen bu Abdullah ile evlendiğinden Remle (Sît Sükeyne) Hazretlerine kayınvalide olmuştur. Osman'dan sonra Muâviye b. Ebû Süfyân'ın torunu Halid b. Yezîd ile evlenmiştir ki onun sevgisi ile esir olmuştur. İsmi geçen Remle hakkında Halid b. Yezîd b. Muâviye'nin söylemiş olduğu güzel beyitler vardır. Onların cümlesinden biri şudur:

احب بنى العوام طرا لحبها

و من حبها احببت اخوالها كلبا

“Remle'yi sevdiğim için babası tarafından olan nesepleri (insanları) Avvâmoğullarını sevdim, Remle'yi sevdiğim için annesi tarafından olan nesepleri (insanları) Kelbileri de sevdim” demektir. Adı geçen Halid merhametli kadınların kocası olmakla Araplar arasında meşhurdu. Abdullah

b. Cafer b. Ebî Talib'in kızı Ümmü Külsüm ve Saîd b. el-As b. Ümeyye'nin kızı Amine, biyografisi yazılmış olan Remle, bunlar onun hanımlarıydı.¹⁷⁵

220. Rümeykiyye

Endülüs'te İşbiliyye Hakimi olan Mutemid b. İbad'ın hanımı İtimad'dır. Güzelliği, şiiri ve güzel konuşmasıyla şöhret bulmuştu. Mutemid'in tüm evlatları bu kadındandır. Birgün saraylarının önünden birileri balçığa bastıkları yalın ayakları ile geçmişler bunu gören Rümeykiyye de Mutemid'den aynı şeyi isteyince, Mutemid de sarayın çevresinden getirdiği toprak ile balçık oluşturmuş ve İtimad da bütün cariyeleri ile yalın ayak çamurda güle oynaya oynamıştı. Sonra Mutemid görevinden alınıp eşiyle beraber hapse atılınca hanımların huyları olduğu üzere eşine "Ben senden ömrüm boyunca bir hayır görmedim" demişti. (Başka kadınlara ne kaldı?...)

Rümeyk b. Haccac isimli bir kimseden satın alındığı için Rümeykiyye diye tanındı. Kocası Mutemid'den önce vefat etti. Mutemid 488 tarihinde vefat etti. Rümeykiyye ile her ikisinin mezarları Marekeş'te bir yerdedir.

221. Reyân

Gitrif es-Sülemî'nin kızıdır. Utbe b. el-Habbe b. el-Münzir b. el-Cümah el-Ensârî'nin aşık olduğu kadın olup hanımıdır. Edebiyatçı, şair bir kadındı. Utbe vefat ettiğinde yüreği yanmış bunun üzerine de şu şiirleri söylemiştir:

تصبرت لا انى صبرت و انما

اعلل نفسي انهابك لا حقه

و لو انصفت روجي لكانت الى الردى

¹⁷⁵ Bazı şairlerin dediğine göre Abdülmelik şöyle diyerek onu tahrik ediyordu: "Sana düşen Emirü'l-Mü'minindir. Halid'in evliliklerine baktığımızda onun niyetinin ne olduğunu ve nereye yöneldiğini anlıyoruz. el-Kâmil, Ebi'l-Abbâs el-Müberred, c. 1, s. 303.

امامك من دون البرية سابقه

فما احد بعدى و بعدك منصف

خليلًا و لا نفس لنفس موافقه

“Ben senin vefatın için sabr edemem, lakin tez günden sana kavuşacağım zannıyla sabır ve tahammüle davet edebilirim. Eğer benim canım etseydi, senden evvel ölmeye cümle halkı sabık olurdu. Şimdi bizden sonra insaflı kişilerden hiçbirisi, kimseye yar olmasın! Ve hiçbir zat ikinciye beraber muvafık kalmasın!...” demektir. (Dünyada böyle kadınlar da olur!).

222. Reyyân

Mesûd b. Rukaş el-Kuşeyri’nin kızıdır. Zarif, âlim, edîb, güzel sohbetli, oturması güzel, rahat sözlü, şair kadındı. Kendisine Ebû Mâlik Summe b. Abdullah isimli bir edîb aşık olup onunla evlenmeyi istese de muvaffak olamamıştır. Ebû Mâlik Irak seferinde iken Gavi b. Reşî b. Tullâbe el-Mizhacî isimli kimse gelip çok mehir vererek onu kızdırıp Reyyân’ı almıştır. Ebû Mâlik de hasretiyle yanıp sonrasında da ölmüştür. Bu hususta yazmış olduğu şiirler çoktur. Bu beyit de bunlardandır:

ارى الدهر بالتفريق والبين مولعا

و للجمع ما بين المحبين آبيا

فاف عليه من زمان كانى

خلقت و اياه نطيل التعاديا

Rivayetlere göre vefat haberi Reyryan’a ulaştığında yemeden içmeden kesilmiş, dünyadan bezmiş, yorulmuş ve birinci günden sonraki gün vefat etmiştir. (iki dost birbirinden uzak yaşayamaz diyorlar).

223. Reyhâne

Kureyza oğullarından Sem'un b. Zeyd b. Kusame'nin kızıdır. Fahr-i Kainat Efendimiz (s.a.s.) Hazretlerinin cariyesidir. Resûl-i Ekrem kendisini azat etmek istemişse de azat olunmayı kendisi kabul etmemiş, ilk haliyle cariyeye olarak kalmayı tercih etmişti.

224. Reyhâne

Sahâbilerin fasih konuşanlarından olan Amr b. Madikerb'in kız kardeşidir. Şair, güzel konuşan, bir kadındı. Meşhur şair Düreyd'in atası Samme'den beş tane oğlu dünyaya gelmiştir. Fakat bunların hiç birine İslâm'ı kabul etmek nasip olmamıştır. Düreyd, İslâm'a yetiştiği halde Huneyn savaşında müşrikler tarafındaydı. Reyhâne vefat ettiğinde Amr b. Ma'dikerb kendisine manzum olarak bir mersiye söylemişti. Bu beyitler o mersiye dendir:

امن ربحانة الداعي السميع

يؤرقني و اصحابي هجوع

اذا لم تستطيع شيئا فدعه

و جاوزه الي ما تستطيع¹⁷⁶

Amr b. Ma'dikerb Resûl-i Ekrem'in vefatından bir süre önce İslâm'a girmiş ama sonrasında irtidad edip dinden çıkmıştı. Ebû Bekir (r.a.)'ın nasihati tesir edip geri müslüman olmuş ve İslâm'da sebat ederek Kadisiye savaşında şehit olmuştur.

¹⁷⁶ Reyhaneyi çağıran ve dinleyen emin oldu
Beni sardı, arkadaşlarım uykulu
Bir şey yapamazsan bırak
Yapabildiği kadar onu geçti.

225. Reyta bt. Cezel

Cezel b. et-Ta'n'ın kızı ve Rebia b. Mükdim'in hanımıdır. Güzel şiirleri vardır. Reyhâne bt. Madikerb'in oğlu Düreyd b. es-Sama, Rebia kavmine esir düştüğünde bu kadın onu kurtarmış ve bu ameliyle övünerek bir miktar şiir söylemiştir. Reyta bt. Asım bundan başka olup o da Arap şairlerinden idi. Manzum mersiyeleri vardır.

226. Reyta bt. Aclân

Aclân b. Amir isimli kimsenin kızıdır. Şair bir kadındı. Erkek kardeşi Amr b. Aclân Fehmoğulları kabilesinden Ümmü Celiha isimli kadınla bir dostluk kurmuş gelip gidip yürümeye başlamıştı. Kadının kabilesi bu sebepten dolayı gayrete gelmiş ve intikam almak istemişlerdi. Bir gelişinde ardından çıkıp onu öldürmüşlerdi. O zaman ismi geçen Reyta uzun bir mersiye inşad etmişti. İçeriğinde şöyle denilmektedir:

“Bu dünyada herkes muhal şeylere aldanıp gitmektedir. Zamanın günlerine karşı galip gelenler daima mağlup olmaktadır. Her ne kadar “İzzet ve sağlıkta olsa olsun, her bir can ise ahirinde bir helak olacak ve bu faniye de veda edecektir.” Erkek kardeşi Amr'dan sonra çok yaşamamış; onun hasretiyle dünyadan göçmüştür.

ج Zel Harfi

227. Zâhide

Türkiye'nin meşhur sadrazamlarından Ali Paşa'nın kızıdır. Kalemi Ziyâdesiyle güzel olup her türlü hatırlı, Ziyâdesiyle mahir, talik yazısı için Mustafa İzzet isimli bir üstadından izin almıştır. Mescid-i şerîfler tekke ve hangahlarda kalemiyle yazılan levhalar vardır. Kendisi iffet ve salah hali ile meşhurdur. Babası 1278'de vefat etti.

228. Zebbâ

Amalikalılardan olup Şam vilayetlerinde hüküm sürmüş Reyyân yani Amr b. el-Darb b. Hassân'ın kızı Fari'a ya da Bâri'a ya da Nâile yahut Meysun'dur. Rukaş'ın biraderi olan Cezîme el-Ebraş (Ebraş, Abras demek olup ala tenli manasına gelir) ile olan savaşların birinde atası öldürülmekle Zebbâ, atasının tahtına çıkıp padişah oldu. Fırat deryasının iki tarafına şehir bina ederek derya üstünden birbirine geçip yürümek için zor bir yol açtı. Cezîme'den atası öcünü almak için asker toplamakla savaş etmeyi istediği sevgilisi olan Zebibe'nin danışıp uygun olmasıyla hile yoluna girdi ve Cezîme'ye mektup yazdı. Eğer kabul görür ise evlenmek fikrinde olduğunu söyledi. Cezîme ise bu gibi gönüllü haberden memnun olup elbette kabul

edeceğini söyleyerek cevap verdi. Bu münasebetle arada bir miktar yürüdü ve elçiler tekrar gelip giderlerdi. Cezîme Baka isimli yerde ve akıllı kişilere danışarak cümlesi Zebbâ tarafına varıp memleketini zapt etmek ve kendisini hanım olarak almak fikrine karar vermişlerdi. Fakat Kasir b. Sa'd isimli kimse bu görüşü uygun görmedi. Zebbâ'nın "zıfâf için ben hazırım, cariyenize merhamet edip teşrif buyurunuz!" demesine karşı "Bu tarafa kendiniz geliniz!" diye cevap yazdı. Cezîme bu meşverete razı olmadı. Zebbâ'nın şehrine gittiklerinde Zebbâ tarafından hazırlanmış asker ile Cezîme esir alındı ki o zaman işin aslını şüphesiz anladı. Fakat iş işten geçmişti. Huzuruna götürdüklerinde Zebbâ, Cezîme'ye bazı sözler söyledikten sonra iki kolunda olan damarlarını kesti. Cezîme kan kaybından vefat etti. İşin burasını anlayıp Asa isminde olan ata bindi, kaçıp kurtuldu. Cezîme'nin tahtına kaymakam olup kalan kız kardeşinin oğlu Amr b. Adiy'in huzuruna varıp Zebbâ'dan intikam almayı planladı. Bu plana binaen kendi burnunu kendisi kesip ve tenini yaralayıp beni böyle hale Cezîme'nin kızkardeşinin oğlu Amr b. Adiy koydu" diye Zebbâ'nın huzuruna varıp ona şikayet ve kendisine iltica etti. Zebbâ'nın huzurunda itibarı arttı ve dereceden dereceye ulaştı. Kasir de türlü hileler ile memleket içinde olan sırları ve askerlere dair bazı bilgileri öğrenmişti. Günlerin birinde Zeba'ya "Efendim! Benim, padişahlara layık baya malım vardır. Eğer münasib görürseniz beni ticaret için gönderiniz de ben size atlarını getiririm." diye arz etti. Zebbâ razı olduğunu söyleyip bir miktar ticaret malını da yüklenen Kasir şehirden ayrıldı. Amr b. Adiy tarafından hazırlanmış kıymetli ve nadir şeyleri yükleyip güya kendisi çeyizi almış gibi Zebbâ'ya hediye etti. Bu şekilde muamele 3-4 defa tekrarlandı ve her defasında Zebbâ'nın ağzından sular akacak derecede nefis eşyalar getirirdi. Kasir emniyeti tamam olduktan sonra çevre devletler ile savaşa girmek için hazırlandılar. Hazinele tahsil edip götürmek üzere Kasir'i sefere yolladı. Kasir de bunu fırsat bilerek Amr'ın huzuruna varıp ikisi birlikte oldukları halde sandıklara askerler yerleştirip büyük bir kervan oldukları halde gitti. Kafilenin şehrin içine girdikleri zaman sandıklarda olan asker çıktılar, şehirde olan halkın üstüne hücum fermanı verdiler. Ve Zebbâ'yı

tutmak niyetiyle yolunu kestiler. Her ne kadar Kasir el-Amr Zebbâ'ya varıp yetiştiler ise de önceden hazırlamış olduğu zehiri yutmuş halde “Amr’dan değil, öz kölemden” diye hayata gözlerini yumdu. Günümüzden tahminen 1874 sene önce olan bu vakıa Arap Edebiyatı’nda şöhreti olan çok misallere¹⁷⁷ kaynak olmuştur. Bu macera hakkında çok şiirler söylenmiş ve beyitler nazm edilmiştir. Meşveret ile amel etmemenin, kendi mesleğine kanaat etmeyip çevresine tamah etmenin, gereken tedbiri almayıp başkalarına güvenmenin sonu böyleymiş!.... çayı fasih Arapgayet güzel, Zebbâ ¹⁷⁸فاعتبروا يا أولى الابصار konuşan, yürüdüğünde saçı yerde sürülen bir kadındı. Zebbâ gür saçlı kadın demektir.

229. Zeba

Alkame b. Haf et-Tai’nin kızıdır. Zamanın en güzel kadınlarından. Bu kadını Hâris b. Selil el-Esedî, baba ve annesinden istemişti. Yaşlılığını sebep gösterip buna varmaya her ne kadar Zeba razı olmadı ise de annesi tarafından getirilmiş deliller ve gösterilmiş sebeplere mukavemet edilince işin sonunda o da razı oldu. Yüz elli deve, bir hizmetçi ve bin dirmen gümüş mehir belirlendi ve Hâris ile evlendi. İsmi geçen bu kadını Hars b. Selil beraberinde olarak kendi vatanı ve kendi kavmine götürdü. Orada yakışıklı genç yiğitler görüp kendisinin tuzağa düştüğünü anladı. Bir süre sonra da ağlamaya başladı. Hâris bunun sebebini anladı. Ona merhamet ederek ve izzetle baba ve annesine götürüp bıraktı. O zaman ismi geçen Hâris, “hür olan kadın aç kalır da yine süt anneliği yapmaz” manasında “تجوع الحرة ولا تأكل بئديها” sözünü söylemiştir. Bu söz Araplar arasında asaletli kimse hissiz kimselere dikkat eder manasında darb-ı mesel olunur. Mürüvvet ve fedakar kimseler böyle

¹⁷⁷Faydasız görüş ve engelleyen düşman, sakın zamandaki fikrin, gürültü halindeki değil, Kasir’in görüşüne uyulmaz. Görüşünü terk ettim, Asa’nın üzerinde sağlam gördüm, Asa’nın götürdüğünü, Asa’nın getirdiği haber. Gördüğün gelinin hali, menziline ulaştı, nemli toprak kurudu. Gördüğüm aldatan iş, ailesinin kaybettiğini çağırdılar. Ayıpsızsan benden uzak dur. Bir iş için Kasir burnunu kesmiş ama benim elimde olan Amr’ın elinde yok.

¹⁷⁸ Ey Basiret sahipleri! İbret alınız!.. (Haşr 59/2.)

muamele olunurlar. Biz bazı kimseler biliriz ki kadına eziyet ederler. Böyle eziyet etmekten tercihi kendisine bırakıp azat etmek maslahat gereği söylenir ise -benim ona muhabbetim var “kendisine değil belki sevgisi belki onun malınadır!- bir saçı bin altın der durur!...)

230. Zübeyde

Kazan şehrinde Apanay Hanedanından Mûsa b. İsmail’in kızı ve Zimur Polat b. Mûsa’nın hanımıdır. Kazan’da olan sekizinci mescit bunun hayratındandır. 1223 yılından önce vefat etmiş olup Kazan mezarlığına defnedilmiştir.

231. Zübeyde

Abbâsî halifelerinden olan Hârûn er-Reşît’in amcasının kızı ve kendi hanımı olan Ümmü Cafer’dir. Asıl ismi Emetü’l-Aziz olduğu halde dedesi Ebû’l-Mansûr tarafından kendisine Zübeyde lakabı verilmişti. Babası Mansûr Abdullah oğlu Cafer olup Cafer’in annesi Yezîd b. Mansûr el-Himyerî kız kardeşi olan Ümmü Mûsa Erva bt. Mansûr idi. Adı geçen Zübeyde fazlasıyla güzel, akıllı ve zeki, edepli ve terbiyeli, güzel konuşma ve belâgat, şiir tabiatlı ve lisanı çok güzel bir kadındı. Kendisini Hârûn er-Reşît ifrat derecesinde severdi. Muhammedü’l-Emin isminde olan oğlu bundan doğmuştu. Halife Memun bunun öbür oğluydu. Halife ile nikahı 165 tarihinde kıyılmıştı. Kocası Hârûn ve oğlu Emin’in hilafetlerinde büyük hürmet görerek yaşamış, onun oğlu Memun zamanında 216 tarihinde Cemaziyelevvel’de vefat etmişti.¹⁷⁹ Mezarı Bağdat’tadır. Hayrat ve hasenata çok meyilli olup hac yolculuğu sırasında sınırsız sadaka ve ihsan dağıtmıştır. “Ayn-ı Zübeyd” isimli su kanalını Mekke-i Mükerrreme’ye kazandırmış, büyük İslâm şehirlerinden biri olan Tebriz şehrini bina ettirmiştir. Zühed ve dindarlığı da yerinde olup Kur’an-ı Kerim’i ezbere bilen yüz cariyesi vardı. Her gece bir mertebe Kur’an-hatmi okutmaktaydı. Oğlu Muhammedü’l-Emin’in başına hadise vaktinde

¹⁷⁹ Matbaa hatası olsa gerek. Târihü’l-Kâmil 226’da vefat ettiğini söylemektedir. c. 7, s. 71.

Memun'un serdarı olan, gözü görmeyen azadlı cariyesi ile Memun'a "bana zulmediyorsun" içerikli dilekçesini göndermişti. Memun ise bunu okuduğunda "Hz. Osman'ın şehadet haberi ulaştığında Hz. Ali'nin "Vallahi'l-Azim bu işi ben ne emrettim, ne de bundan hoşnut oldum" dediği gibi derim" diye Zübeyde'ye teselli içerikli bir mektup yazmış; görmüş olduğu zararı tazmin ettirmişti. Birgün bir bedevi merhamet ümit etmek kastiyla bu beyti inşad eylemişti:

ازبيدة ابنة جعفر

طوبى لسائلك المئاب

تعطين من رجلك ما

تعطى الاكف من الرقاب

"Ey Cafer'in kızı Zübeyde! Sana arz-ı hacet eden kimseye beşarettir. Halkların elleri ile vermekte olan büyük hediyeleri sizler, iki ayağınızdan vermekdesiniz" demektir. Bunu işittiğinde Zübeyde'nin huzurunda olanlar bedeviye hücum etmeğe kalktıklarında -çünkü bu gibi kelimeler ile hitap etmek nezaket ve kibarlık aleminde edebe aykırıdır- Zübeyde onları men ederek, "bırakınız muradı hayırdı, fakat dili hataen söyledi" diyerek onlara mani oldu. Hem de "senin sol elin başkalarının on elinden daha fazla vermektedir" sözünü işitmekle sol elin diyecek yerinde ayağın diyor isem daha manalı olur zannıyla böyle demiş olsa gerek" demiştir. Musul yakınlarında Kasr-ı Harb isimli yerde dünyaya gelmiştir.¹⁸⁰

232. Zerka

Eski Araplarda Cedis kabilesinde pek uzaktan görmeyle Araplar arasında şöhret bulmuş bir kadındır. Gafire vakasından sonra Tasm kabilesinden

¹⁸⁰ Târihü'l-Kâmil, c. 5, s. 212.

Rebah b. Mürre isimli kimse Yemen padişahı Hasan b. Tübbâ'nın huzuruna vararak Cedis kabilesinden intikam almak için yardım istedi. Hasan da Erbah'ın isteğini uygun buldu ve askerini yanına alıp Cedis'in üzerine sefer düzenledi. Fakat Zerka'nın uzaktan görüp haber vermemesi için hepsi kollarına birer ağaç budağı tuttu. Onun gölgesine dayanıp yolculuk yaparlardı. Üç merhale bitmezden önce bunları Zerka görmekle kavmine, "Ey Kavmim! Sizlerin üstünüze ağaçlar geliyor!" diye haber verdi ise de kavmi bu haberi yanılgı olarak kabul ederek tasdik etmediler ve "gözlerin yanlış görmeye başlamış" diye onunla alay ettiler. Akıbet Yemen askeri gelip bunları bastı ve hepsini öldürdü. Zerka'nın da gözlerini çıkardılar Zerka'nın zihni ve anlayışı da gözüyle uygunluk arz etmekteydi. Ferâset ve olgunluğu "Yemameli Zerka'dan daha bilgili"¹⁸¹ diye darb-ı mesel olunur idi. İsmi geçen Zerka günlerin birinde gökte uçup durmakta olan güvercini görmekle bu beyti söylemiştir:

ليت الحمام ليه الى حماميه

و نصفه قديه تم الحمام مئه

"Keşke bu uçmakta olan güvercinler, hem onların yavrusu, evde olan bu güvercinimle uça da benim olsaydı. Tamam bir yüz olurdu" demektir. Mezkur güvercin sürüsünde bir sürü güvercin var. Biliniz!.. Zerka miladın üçüncü asrının ortasında Yemame'de yaşamış, bazıları bunun ismi de Yemame idi demişlerdi. Bazılarının zannına göre bu kadın zikr edilmiş Huzam olmalıdır.¹⁸²

233. Zerka

Adiy b. Kays el-Hemdânî'nin kızıdır. Kûfeli bir kadın olup meşhur Sıffin savaşında İmâm Hz. Ali (r.a.) tarafındaydı ve askeri şevklendirme ve savaşa

¹⁸¹ احكم من زرقاء اليمامة

¹⁸² el-Cahız'ın zikrettiğine göre o Akman b. Advan'ın kızlarındandı. Onun ismi Anze'ydi. Mecmaü'l-Emsâl, Meydani, c.1, s.76; İbn Haldûn, c. 2, s. 25.

teşvik etmek için tesirli hutbeler söylerdi. İki taraf arasında olduğu halde devenin üzerine binip söylediği bir hutbenin içeriği şöyledir:

“Ey adamlar! Güneş yanında ışık olmaz, ay kalktıktan sonra yıldızda nur kalmaz. Kaçan attan kişiye fayda gelmez; demiri demirden başkası kesmez, biz yolculara hak yolu gösterdik; soranlara da doğru haber verdin, doğruluk malum oldu.

Ey Muhacirler ve Ensar! Siz sabır ve sebata devam ediniz. Aranızdan düşmanlık gidip hak söz ortaya çıkınca, adalet de batıla galip gelir. Batıl ile hak hiçbir zaman beraber olmaz. Mümin olan kişi, fasık ile bir olur mu? Elbette olmaz. Öyle ise savaşa hazır olunuz! Sabır ve sebata hazır olunuz! Biliniz ki kadınların süsü/zineti ev, erkeklerin süsü/zineti ise kandır, sabır işlerin hayırlısıdır. Savaştan korkmayınız, gülünüz!!.... Bu bir gündür ki sonundaki faydası kişinin kendisi içindir.”

Hilafet kendisine kaldıktan sonra Muâviye b. Ebî Süfyân ismi geçen kadını Dimaşk şehrine aldırması ve bu işi hakkında kendisini azarlamıştı. Sonra “hacetini iste!” demesine karşı “hilafete söz söylediğim kimseden hiçbir şey kabul etmeyeceğim” diye Muâviye’nin hediyesini reddetmişti. Sıffin savaşı 37 tarihinde olup 110 gün devam etmiş, savaşta iki taraftan 70 bin müslüman öldürülmüştü.

234. Zerkâ

İbn Ramiyyin’in cariyesidir. Çok güzel bir kadın olması ile büyük şöhrat yakalamıştı. Çağdaşlarından çok edîbler ve faziletliiler kendisine meftun olmuşlardı. Onu görmek için çok uzak yerlerden gelirlerdi. Özellikle Yezîd b. Avn es-Sirfî isimli kişi ismi geçen bu kadını ifrat derecede sevmişti. Bazı maceraları da vardır.

235. Züleyhâ

Godivar isimli Mısır azizinin hanımı ve itaat edilen meşhur krallar diye bilinen (15. 16. 17. aileler olsa gerek) hükümdarlardan Abil isminde birinin

kızıydı. Godivar Mısır'ın eski diline göre "koyaş hediyesi" demek olan Pedfir kelimesinden alınmıştır. Züleyha yöneticilerin yanında sözü makbul ve kendisi saygın biriydi. O dönemde Hz. Yusuf'u (a.s.) Godivar satın alıp Züleyha'ya teslim etti ve münasip bir şekilde ona ikramda bulunmasını da tenbihledi. Yusuf peygamberin akıl ve zekası, yakışıklılığı ile orantılı olduğu cihetle Züleyha da ona aşık olarak ona kavuşmayı arzuladı. Lakin Yusuf (a.s.) öyle günah ve edepsiz bir iş yapmamıştır. Bu sebepten Hz. Yusuf'a iftira edip güya ahlaksız işine (maazallah) ceza olması için onu zindana attırmıştı. Hz. Yusuf da yedi veya daha fazla sene zindanda kalmıştı.¹⁸³ Sonra Hz. Yusuf'un suçsuz olduğu sabit oldu. Mısır padişahının bir rüyasını tabir etmesiyle zindandan kurtulup sonrasında vezirliğe tayin edildi. Züleyha ise Godivar'dan dul kalmış, fakir ve muhtaç bir hale gelmişti. Birgün Hz. Yusuf'un yolunu bekleyip kendisini ona tanıtmaya muvaffak olmuştu. Yusuf (a.s.) kendisi ile evlendi ve rivayetlere göre iki oğlu ve bir kızı dünyaya geldi. Kur'an-ı Kerîm'de "kıssaların en güzeli" diye zikredilen bu kıssa müslüman şairler tarafından nazımla da yazılmıştır. Cami farsça, Fuzuli, Hamdi, Zihni, Şikari, Kami ve diğerleri Türkçe söylemişlerdir. "*Yusuf (a.s.)'ın kıssası*" ismiyle manzum yazılmış Kazan şehrinde tekrar basılmış olan kitap zannımıza göre Bulgaristan'da uzak atalarımızın eserlerindendir. İçinde olan bazı kelime ve diller böyle bir zannı teyit etmektedir. Nazmı gayet düzgün, dili açık ve fasih olup üslubu da tesirlidir. Edebiyatımızın tesis edildiği günden başlayarak bu kitabın beyitlerinden örnekler getireceğimiz şüphesizdir. Fakat bazı kelimeleri yazarlar ve matbaalar tarafından değiştirilmekle kurallara uymayan hususlar görülmekte ve bazı yerlerde asıl müellif tarafından edeb dairesinden bir tarafa çıkmakta olduğu inkar olunmaz. Güzellik ile çokluk yönünde yazılan şeylerin tamamı da peygamberler hakkında yazılmaya layık olmaz. Bu kadının ismi bazı yerlerde Raile¹⁸⁴ suretinde yazılmıştır.

¹⁸³ Hz. Yusuf'un kalmış olduğu zindan Mısır'da Busirman isimli Cize ovasındaydı. Mucemü'l-Büldân, c. 3, s. 37.

¹⁸⁴ Beyzavî Tefsîri ve Târihü'l-Kâmil, c. 1, s. 49.

236. Zümrüt

Büyük alimlerden olan Esirü'ddin'in (yedinci asır adamlarından sayılmaktadır) kadını Zümrüd bt. Irak'tır. Meşhur Nudar'ın annesiydi. Onun asrında olan Dimyat'ı İbn Savaf, İbn es-Sakti, Acvı, Abdulkadir b. ed-Dabî', (Zeyneb bt. Süleymân el-Esar diye) Eber Kuhi gibi muhaddislerden hadis rivayet edip sonra öğretimi ile meşgul olmuştur. Kocasıyla kırk sene yaşamış 730 yılında Mısır'da vefat etmiş ve kızı Nudar'ın yanına defnedilmiştir.

237. Zinnebra

Sahâbilerden olan mübarek bir kadındır. Rum neslinden bir cariyeye olduğu halde Mahzûmoğularından yahut Abdüddâroğullarından bir müşrikin mülkündeydi. Allah Teâlâ hazretlerinden hidayet vaktine erişip İslâm'a girmiş ve bundan dolayı efendisi tarafından pek çok zorlama ve azap görür olmuştur. İslâm'a girdikten sonra gözleri kör olduğundan müşrikler, "Lat ve Uzza'yı terk ettiği için böyle belaya tutuldu" demişlerdi. Sonrasında ise gözleri açıldığında "Muhammed (s.a.s.) sihirledi" demişlerdi. Halinden haberdar olduğunda Ebû Bekir es-Sıddîk Hazretleri onu satın almış ve azat etmiştir.

238. Zehra Hanım

Senber vilayetinde "Akçurin" ailesine mensup olan İsfandiyar isimli bir tacirin kızı ve Tercüman gazetesi sahibi ve yazarı İsmail bey'in hanımıdır. Kız iken vaktinde güzel Türkçesinin yanında bir miktar Rusça tahsil etmişti. h.1298-m.1881 tarihinde tercüman gazetesinin önsözleri olarak "Bahçesaray" şehrinde neşr edilmiş, nice sayfaları görüp Zehra Hanım bunların yazarı olan İsmail Bey'in el-Fosfori Hazretlerini tanımadığı halde ona sevgi ve saygı göstermiştir. Mezkur tarihteyse erkek kardeşi ile hava değişikliği niyetiyle Kırım'a gelmiş ve bir miktar teferrüc ettikten sonra doğrudan doğruya İsmail Bey ile görüşmüştür. Bundan sonra daima haberdar olunmuş. İsmail beyin millet ve eğitim yolunda fikir ve hizmetlerine vukufuyet kazandığında bunun kaleminden dökülmüş yazıların gelecekte bir gün çeşmeler olup dört bir

tarafa yayılıp gideceğine inanmış ve İsmail bey ile evlenmiştir. Rivayetlere göre ismi geçen kadın Tercüman gazetesi neşr olunduğunda birinci hadime olmuştur. h.1300-m.1883 yılında Tercüman Gazetesi tesis edilmiş olup bütün vilayetler ile haberleşme başladığı halde Volga ve Ural taraflarında olan Türk şivesini İsmail beyden daha güzel bildiğinden Zehra Hanım yazı ile mühim hizmetler görmüştür. Vakıa kolaylık ve rahatlığı terk ederek kaleminden başka malı olmayan bir kişiyi hayat arkadaşı olarak seçmesi eğitim yolunda fedakar olduğuna delildir. Rivayetlere göre bu arzusu şu derecede olmuş, “baba ve başka akrabalarının karşı çıkmalarına aldırmayarak kendi asıl vatanı olan Sinber vilayetini terk ederek Kırım’a ve Bahçesaray’a hicret etmişlerdir. Sahip olduğu az miktar ve kıymetteki eşyasını (altın ve elmas) sarf ederek matbaanın tamamlanmasını ve müşterisiz olan bir gazetenin devam emesine gayret etmiştir. Beş altı sene Tercüman’ın gönderme işlerini ve defterdarlığını yalnız kendisi yürütmüştür. Eğer bu işler akçe vererek başkalarından işletmek gerekseydi, gazete sandığı müsaade etmez ve bundan da tabii olarak gazete devam edemezdi. Rusya müslümanları gibi dünya halinden az haberli, yayın dünyasına az aşına olan Tercüman’ın sürçmeyerek devam etmesi ismi geçen kadının himmeti sayesinde olduğu bilinmektedir. Gazetenin işi bir miktar terk ettiği zaman Zehra Hanım çocuk sahibi olmuştu. Fakat bunların terbiyeleri ile meşgul olduğu halde gazete idaresine bakmaya da yetişmekteydi. Kocasını İsmail bey ile yirmi sene yaşadığı halde kendisine kıymetli kuyum (mücevher) yani altın ve kıymetli çeyiz alınmasına razı olmamış, evinde çocuğuna da bizzat kendisi nezaret etmiştir. Her ne kadar ismi gazetede görülmemiş ise de güzel hizmeti ve eğitim yolunda olan gayreti çok kişiler tarafından bilindiği halde vefat ettiği vakit bütün vilayetlerden kocasına taziye de bulunularak üçyüz kadar taziye mektubu yollanmıştır. Kendisi cismen nadir bir kadın olduğu gibi manen de sabırlı ve dindar bir müslümanmış. Gazete işlerinin en ağır ve en meşakkatli günlerinde her türlü meseleleri söyleyip Cenâb-ı Allah’a itimat ederek gayret ve sabretmek gerektiğini ve böyle yapanların hiçbir zaman yolda kalmayacağını söyleyerek kocasına teselli verirmiş. Bir büyük kimsenin elinizdeki biyografisini

okuyunuz. Her zaman büyüklüğe yol hazırlayıp gönlünü şadlık ve gayrete sevk edip durmakta olan bir kadını bunun yanında görürsünüz! İsmi geçen kadın 1319-1903'te 13 Nisan Perşembe günü akşam vakti vefat ederek Bahçesaray'da Zincirli Medrese mezarlığında Meykeli Keri Han türbesinin kapısının karşısına defn edilmiştir. Vefat ettiğinde 41 yaşındaydı.

239. Zib es-Sena Hanım

Hindistan'da Timur devletinin krallarından 1118 tarihinde vefat eden Ebû'z-Zafer Muhyiddin Muhammed Zib Alemgir'in kızıdır. 1048 yılında doğmuş evlenmemiş altmış beş yaşındayken 1113 tarihinde vefat etmiştir. Yazısı fevkalade güzeldi ve hayattayken çok sayıda Kur'an-ı Kerîm yazmış ve Kur'an-ı Kerîm üzerine "Zibü't-Tefâsir" isminde bir tefsir telif etmiştir. Bir aralık Hindistan müslümanları arasında düstur haline gelen "Alemgiri Fetvaları" isimli kitabı Farsça'ya tercüme ettirmişti. Arap ve Fars Edebiyatı'nda ve genel olarak İslâm ilimlerinde yed-i tûlâsı vardı. Şiire meyli olmakla Farsça bir araya getirilmiş bir divanı da vardır. Şiirlerinde Mahfi mahlasını kullanırdı. Mezarı Delhi şehrinde dir.

240. Zeynü'l-Arap

Tacüddin Abdurrahman b. Ömer b. Hasan b. Abdulah es-Sülemî ed-Dımaşkî'nin bt. el-Cüveyranî diye bilinen kızıdır. Abdülmünim el-Fezarî'nin hadîs ilminde kırk hadîs, yetmiş hadîs isimli kitabını Şeyhi Tacüddin el-Kurtubî'den okuyup sonra kendisi çok defa okutmuştur. Hadîs alimlerinden olan İzzüddin b. Abdülaziz el-Erdebilî, Hafız Sehavî, meşhur kadın muhaddis Kerîme gibi büyük zatlardan icâzet almıştır. Ezberi çok fazla olup ömrünü öğretim/tedris ile geçirmiştir. Doğumu yaklaşık 628 yılında olup zamanının ulemâsından olan Kemal b. el-Amade vardı. İbn el-Amade ise 659 yılında vefat ettiğinde dul kalmış başka kimseyle de evlenmemiştir. Hacca gitmiş Mekke-i Mükerreme'de ikamet ederek Ribatü'l-Haremeyn Şeyhi oldu. Seksen yaşına yaklaşmışken 704 yılında vefat etmiştir.

241. Zeyneb

Efendimiz Hazretlerinin (s.a.s.) kızıdır. Hz. Peygamber otuz yaşlarında Hz. Zeyneb dünyaya gelmiştir. Muhterem anneleri Ümmü'l-Mü'minîn Hatîcetü'l-Kübrâ'nın (r. anhâ) kız kardeşi olan Hale bt. Huveylid'in oğlu Ebû'l-As Lakit b. Rebia ile evlenmiştir. İsmi geçen kocasından Ali isminde oğlu ve Ümâme isminde de bir kızı olmuştur. Ümâme de bir dönem sağlıklı yaşadı. Oğlu Ali hicretin sekizinci senesinde Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber'in yanına deveye binmişti. İslâm'ın zuhurunda Hz. Zeyneb İslâm ile müşerref olmuş, kocası ise şirk üzerinde kalmıştı. Aralarına tabii tefrika düştü. İki sene veya daha fazla ayrı kaldıktan sonra Ebû'l-As'ın da İslâm'a girmesiyle nikahları yenilendi¹⁸⁵ ve Hz. Zeyneb tekrar Ebû'l-As ile evlendi. Hicretin sekizinci senesinde vefat etti ve cenazesini Ümmü Atiyye bt. el-Hâris el-Ensârî yıkadı. Mezarı şeriflerine Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisi inmiştir. Kabri Medine-i Münevvere'de Baki mezarlığındadır. Kocasını Ebû'l-As da ondan sonra vefat etmiştir. Hicretin ikinci senesinde vuku bulan Bedir savaşında Ebû'l-As başka müşrikler ile müslümanlar tarafından esir alınmıştı. Esirleri serbest bırakmak için Mekke'den fidye gönderilmekteydi. Hz. Zeyneb de Mekke'den bir miktar mal göndermiş ve kocasının fidyesi olarak annesi Hz. Hatîce'nin kendisine vermiş olduğu kolyeyi (bizim eski zamanlarda yaka çemberi dedikleri nesne gibi bir şey olsa gerek) göndermişti. Hz. Peygamber bu kolyeyi gördüğünde rikkate gelmiş ve çok üzülmüştü. Ona malını iade ederek Ebû'l-As'ı serbest bıraktı. Fakat Hz. Zeyneb'i Medine'ye göndermesini kendisine şart koştu. Mekke'ye gittiğinde sözüne vefa göstererek Hz. Zeyneb'i (r. anhâ) Medine'ye gönderdi. Bundan önce Hz. Zeyneb'i boşaması noktasında Mekke müşrikleri onu zorlasalar da o bunu kabul etmedi. Ebû'l-As Mekke'de iken her zaman Resûl-ü Ekrem ile sohbet eder ve ona yoldaş olur, hizmetlerini görürdü. Müşriklerin sözüyle kızlarını boşamadığından Hz. Peygamber de bundan memnun olmuştu. Hatta "Ebû'l-As dürüst sözlü, vadine vefalı" diye onu övdüğü rivayet edilir. Mekke'nin fethinden önce

¹⁸⁵ Bulûğu'l-Meram, c. 2, s. 106-107.

kervanbaşı olarak Şam'a yolculuk ettiğinden bir seriyyede ashâb-ı kirâm tarafından bütün kervana ganimet olarak el konulmuş ve kendisi de esir alınmıştı. Fakat seriyyeden önce Medine'ye gelip Hz. Zeyneb'den eman dilemiş, himaye talep etmişti. Hz. Zeyneb de onun bu isteğini yerine getirmiş ve ona eman vermişti. O zaman Hz. Peygamber, kızı Hz. Zeyneb'e (r. anhâ) "Ebû'l-As'a hürmet eyle, lakin onunla halvet olma, zira o sana helal değildir" diye tembihte bulunmuştu. Ebû'l-As'ın kervanında olan mallarını verip Mekke'ye yollandı. Sonra Ebû'l-As geri Medine'ye gelip müslüman oldu.

242. Zeyneb

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) pak eşlerinden olan Zeyneb bt. Cahş b. Rebâb b. Yamer b. Sabre el-Esediyye'dir. Künyesi Ümmü'l-Hakem olup Abdullah b. Cahş'ın kız kardeşi ve Hz. Peygamber'in halası olan Ümeyme bt. Abdülmuttalib'in kızıydı. İslâm'ın daha başlangıcında İslâm'a giren sahâbî kadınlardandır. İlk olarak Hz. Peygamber, azat ettiği kölesi ve evlatlığı olan Zeyd b. Hârise ile onları evlendirdi. Daha sonrasında kocası onu boşamış ve hicretin üçüncü yılında Allah Resûlü'nün pak eşlerinin arasına katılmakla bahtiyar olmuştur. Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Hatîce'den sonra Hz. Âişe müstesna olmak üzere Hz. Peygamber'in muhabbet ve sevgisine en fazla nail olmuş hanımıydı. Hz. Ömer (r.a.) Allah Resûlü'nün başka eşlerine verdiği gibi bu hanımına da on iki bin dirhem vermiş ise de kendisi bu meblağı derhal tasadduk ettikten sonra bir daha bu akçeyi almaya yetişememeyi Cenâb-ı Allah'tan temenni etmişti. Vakıa gelecek sene hicretin 20. yılında 53 yaşında vefat etti. Hayır ve tasadduku severdi. El işlerinde mahir olup daima bir şeyler yapar ve buradan kazandığı şeyleri de tasadduk ederdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) muhterem eşlerine hitaben "bana en evvel kavuşacak olanınız kolu uzun olanınızdır" buyurmuştu. Vakıa en evvel vefat ederek Hz. Peygamber'e en önce kavuşanları sadaka ve hayır işlerinde amelleriyle uzun kollu olan Hz. Zeyneb (r. anhâ) olmuştu.

243. Zeyneb

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinden Zeyneb bt. Huzeyme b. el-Hâris el-Hilâliyye'dir. Fakir ve miskinlere fazlasıyla şefkatli ve daima hayır ve sadaka yaptığından Ümmü'l-Miskînîn diye künyelenmişti. Başlangıçta Abdullah b. Cahş ile evliydi. Uhud savaşında onun şehadeti üzerine Hız. Peygamber -Hız. Hafsa'dan sonra- onunla evlenmişti. Hız. Peygamber ile evlendikten iki veya üç ay sonra vefat etmiştir. Allah Resûlü (s.a.s.) hayattayken vefat eden hanımları ismi geçen Zeyneb bt. Huzeyme ile Hız. Hatice'dir.

244. Zeyneb

Hız. Ali (r.a.) ile Hız. Fâtımatü'z-Zehra'nın (r. anhâ) son çocuklarıdır. Dedesi Hız. Peygamber'e (s.a.s.) yetişmişti. Akıllı, sâliha bir kız olup hürmetli babası tarafından amcasının oğlu Abdullah b. Cafer ile evlendirilmiştir. Ondan Ali, Avn-ı Ekber, Abbas, Muhammed, Ümmü Külsüm isimlerinde beş çocuğu olmuştur. Kerbela vakasında Hız. Hüseyin ile birlikteydi ve Yezîd'in askerleri tarafından esir alınmış ve Şam'a götürülmüştü. Yezîd ve Emeviler'in reislerine söylediği sözler en akıllı erkeklerin bile nadiren söyleyebileceği cinstendi. Türbesi Mısır'dadır.

245. Zeyneb

Ebû Seleme Abdullah b. Abdülesed b. Hilal el-Kureşî'nin kızıdır. Annesi Allah Resûlü'nün değerli eşlerinden Ümmü Seleme olduğundan Hız. Peygamber'in üvey kızı olmaktadır. Abdullah'ın annesi¹⁸⁶ Berre bt. Abdülmuttalib'in kızı olduğundan Hız. Peygamber'in halasının oğlunun kızı olmaktadır. Bunun yanında Abdullah b. Abdülesed, Süveybe isimli Ebû Leheb'in cariyesi tarafından emzirildiğinden Hız. Peygamber ve Hız. Hamza ile süt kardeşlerinin kızı olmaktadır. Zeyneb baba ve annesi Habeşistan'da iken dünyaya gelmiş, anneden bir kardeşi Karîbe bt. Ebî Umeyye b. el-Muğîre'nin oğlu ve Kureyş'in eşrafından Abdullah b. Zem'a b. el-Esved ile

¹⁸⁶ Metinde yanlışlıkla babası yazılmış.

evlendirilmişti. İsmi geçen Abdullah'tan Yezîd'e ve onun erkek kardeşi iki oğlu dünyaya gelip tarihlerde "Harre Günü" ve "Harre Vakası" diye bilinen hadisede Yezîd tarafından zulme uğrayarak şehit edilmiştir. Oğullarını öldürülmüş gördüğü halde Hz. Zeyneb "İnnâ lillâhi ve inna ileyhi raciûn" sizin hakkınızda olan acıların en küçükleri benim için büyük iken bu gibi büyük acıya nasıl sabrederim, dediği rivayet edilir. Asıl ismi Berre olduğu halde cenâb-ı risâletpenâhî tarafından Zeyneb şeklinde isimlendirilmiştir. Zeyneb bt. Ebû Seleme demekle şöhret bulmuştur. Kadınlar ve sahâbîler arasında İslâm Hukukunda iyi olup kendisinden Buhârî-i Şerîf'te bir hadîs rivayet edilmiştir. Uzun ömür sürüp 73 yılında vefat etmiştir. Kocasî Abdullah, Hz. Osman b. Affân ile Yevmü'd Dâr'da öldürülmüştür.

246. Zeyneb

Bu isimde birçok muhaddis kadın bulunmaktadır. Meşhurları ise şunlardır:

1-Zeyneb Ümmü'l-Mesâkin bt. Ebû Muhammed Afîfüddin Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Süleymân b. Felah el-Yafîi' el-Yemânî el-Mekkî. Medine-i Münevver'e'de 768 yılında Cemaziyelevvel'de dünyaya gelmiş, 846 yılında Perşembe günü yine Cemaziyelevvel ayının yedisinde Mekke-i Mükerreme'de vefat etmiş ve babasının yanına defn edilmiştir. İbn Emile, İbnü'l-Hübel, İbn es-Sûkî, İbn en-Necm, İbn el-Kâdî ez-Zeydânî, Salah b. Ebî Ömer, Şihâbüddîn el-Ezraî, Esnavi gibi kişilerden icâzet almış ve kendisinden Necm b. Fahd, Kadî Kutbuttîn el-Hadarî ed-Dımaşkî gibi alimler hadîs rivayet etmişlerdir.

2-Zeyneb Ümmü Muhammed bt. Ahmed, mühendis şeyh Muhammed el-Kassas'ın annesi olup, Kudüs'lüydü. Hadîs ilminde asrının eşsiz muhaddisi (Feridesi) olup Kudüs, Şam, Mısır ve Mekke'de ders vermiş, ikamet ve yolculuğunda oğlu ona eşlik etmiştir. Üstadı Cafer Hemdânî idi. 77 yaşında 722 yılında vefat etmiştir.

3-Zeyneb bt. Ahmed Kemaleddîn, bu da Kudüslü olup Muhammed b. Abdulhadi, İbrahim b. Halil, İbn Abdüddaim gibi hadîs ilminin o dönemki büyüklerinden hadîs dinlemiştir. Kendisinden de Salahuddin es-Safdi, İbrahim b. Muhammed el-Mâlikî gibi kişiler icâzet almışlardır. 94 yaşında 740 tarihinde vefat etmiştir. Hadîs ilminde şeyhlerinin sebatlarında İmâm Ebû Hanîfe (r.a.) müsnedi rivayet etmek silsilesinde olan Ümmü Abdullah Zeyneb bt. el-Kemal el-Mukaddesiyye isimli kişinin biyografisinin sahibinin bu kadın olması gerekir.

4-Zeyneb bt. İsmail, meşhur muhaddis İbn Abdüddâim ve diğerlerinin öğrencisi olup, Mesnedetü's-Şam Emetü'l-Aziz'in hocasıdır. 90 yaşını geçmişken 750 tarihinde vefat etmiştir.

5-Zeyneb bt. es-Sa'di, Ebû Nafi Muhyiddin es-Sadi el-Ezherî'nin kızı ve İmâm-ı Suyûtî'nin üstadıdır. Rukiyye bt. el-Kârî'den icâzet almıştı. 817 tarihinde dünyaya gelmişti.

6-Zeyneb bt. Süleymân b. Ahmed, aslen Şamlı olup Mısır'da ikamet etmiştir. Hadîs isnadı hakkında fevkalade maharetli olmakla Mesnedetü's-Şam diye bilinmiş, şöhrat bulmuştu. Sahih-i Buhârî'yi ihtisar eden muhaddis Şihâbuddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ahmed eş-Şerci ez-Zübeydi el-Hanefî'den Şemsuddin Ahmed b. Abdülvahid el-Buhârî'den Buhârî-i Şerîf'i dinlemiş, meşhur muhaddis Kerime'ye öğrenci olmuştur. Değerli çok kişiden icâzet almıştır. 90 yaşında iken 705 yılında vefat etmiştir.

7-Zeyneb Ümmü'l-Müeyyed bt. eş-Şa'ravî, lakabı da Hürre olup hadîs ilminde mahir ve başka ilimlerde de kemal sahibiydi. Üstadları, Ebû Muhammed İsmail b. Ebî'l-Kâsım en-Nîsâbü'rî el-Kârî, Ebû'l-Kasım Zâhir ve bunun erkek kardeşi Vecih b. Tahir, Ebû'l-Muzaffer Abdülmünîm b. Abdülkerim el-Kuşeyrî, Carullah el-Allâme ez-Zemahşerî ve diğerleridir. Nîsâbü'r'da tedris ile meşgul olup 91 yaşında 615 tarihinde vefat etmiştir. Başkadı Şemsuddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İbrahim b. Ebî Bekir b. Hallikan el-Erbilî eş-Şafîî: "Bizlere Zeyneb Ümmü'l-Müeyyed'den icâzetname var, 610

tarihinde yazmıştı.” dese de o dönemde kendisinin iki yaşında olduğu bilinmektedir.¹⁸⁷

8-Zeyneb Ümmü'l-Hayr bt. eş-Şenûhî, İbrahim b. Abdullah eş-Şenûhî'nin kızı ve Suyûtî'nin üstadıdır. Buhari-i Şerîf'i Ebû'l-Hasen b. Ebî'l-Müceddid'den bir cüz okumuş, İmâm-ı Tenûhî ve Heysemî de Irakî'den hatim etmiş, 879 yılında vefat etmiştir.

9-Zeyneb Ümmü Habîbe bt. eş-Şevbekî, Ahmed b. Mûsa eş-Şevbekî el-Mekkî'nin kızı ve İmâm-ı Suyûtî'nin hocası, şeyhidir. 799 tarihinde Mekke-i Mükerreme'de dünyaya gelip beş yaşında, Burhan b. Sıddîk'ın dersinde hazır olarak Sünen-i Mâce'yi dinlemiştir.

10-Zeyneb bt. Abdurrahman, babası Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed'den meşhur muhaddis İbn Abduddâim'den okumuştur. Salahuddin Safedî, Muhaddis Abdullah b. el-Muhîb ve diğerlerine icâzet vermiştir. 719 yılında vefat etmiştir.

11-Zeyneb bt. Amr, Baalbek şehrinin muhafızı olan Nasruddin Kırkî'nin hanımı olup ilim ile ameli biraraya getirmiştir. Müeyyed et-Tûsî, Ebû'r-Rûh el-Hervî, Zeyneb eş-Şiriyye, Ebû'l-Beka el-Akberî, büyük üstadlardan icâzet alıp Şam ve Baalbek şehirlerinde ders okuttu. Muhaddislerden Ebû'l-Hüseyn el-Yuneynî, İbn Ebî'l-Feth, Berzalî, Ebû Bekir er-Recebî gibi kişiler bundan hadîs okumuşlardır. Safedî'nin üstadı olan Zehebî, Buhârî-i Şerîf'in evvelinden nikah kitabına kadar bunun huzurunda kıraat etmişti. 699 yılında Baalbek'de vefat etmiştir.

12-Zeyneb bt. el-Kâdî, Kadı Zeynüddin el-Bistâmî'nin kızı ve kadı Sadruddin el-Münâvî'nin annesidir. Hürmetli bir muhaddis olup 796 tarihinde vefat etmiştir.

¹⁸⁷ Vefeyâtü'l-A'yan, c. 1, s.198.

13-Zeyneb bt. Yahya, Yahya b. Şeyh İzzüddin b. Abdusselam'ın kızıdır. İbn Hatîb el-Karafe, Ömer b. Ebî Nasr, İbrahim b. Halil gibi muhaddislerin derslerinde bulunmuş meşhur alimlerden çoklarına üstad olmuştu.

14-Zeyneb ed-Dimeşkîyye, İbn al-Useydî diye bilinen Muhammed Yumeşk gönüllü bir kadın olup hadîsten başka fıkıh ilminde de yed-i tûlâsı vardı. Ders halkasına katılan kişilerin sayısı hiçbir zaman elli adedden az olmazdı. Hafız İbn Macar Hazretlerinin üstadıdır. 110 yaşını geçmiş bir halde 799 tarihinde vefat etmişti.

247. Zeyneb

Safvân b. Gâzî el-Kenânî'nin kızı Ümmü Bekir'dir. Zenci şair'in beyitleri demekle bilinen nasib İbn Mihcen isimli şairin sevgilisi olmakla mezkur şair bunun aşkına esir olmuştu. Hakkında söylemiş olduğu beyitleri cümlesinden olarak,

جلست لها كيما تمر لعلي

اخالسها التسليم ان اسم تسلم

فلما رأني و الوشاة تحدرت

مدامعها خوفاو لو تتكلم

مساكن اهل العشق ما كنت أشتري

حياة جميع العاشقين بدرهم

“Oturup vardığında her ne kadar selam vermezse de selam vermiş farz etmek kastiyla, sevgilimin yoluna oturdum. Beni gördüğünde hemen başka adamlar görmesi sebebiyle gözünden yaşlar aktı. Korkusundan hiç söz söylemedi. Miskinler aşk ehilleridir!.... bütün aşıkların hayatları satılır ise bir

dirheme almaz idim” demektir. Adı geçen kadının aşığı olan Nasib 113 tarihinde vefat etti. Zeyneb ise bundan önce vefat etmişti.

248. Zeyneb

Tıp ilminde şöhret kazanmış bir kadındır. Özellikle yaralara deva vermekte ve göz hastalıklarının her çeşitini bilmeke ve onları tedavi etmekte gayet maharetliydi.

249. Zeyneb bt. at-Tasriyye

Emeviler döneminde Tasriyye isimli kadının kızı ve Ebû'l-Mekşuf Yezîd b. Selem b. Semere isimli meşhur şairin kız kardeşidir. Güzel, şair bir kadın olup şiirleri pek etkileyiciydi. Bu şiirler adı geçen kadına aittir:

ارى الاثل من بطن العقيق مجاوى

مقيما و قد غالت يزيد غوائله

فتى قد قد السيف لا متضائل

و لا رهل لباته و بادله

“Yakınımda olan akik isimli çukrak ağaçlarını hayatta gördüm. Halbuki biraderim Yezîd’i, ona kudreti ermiş kimseler helak eyledi. Mezkur biraderim bir yiğittir ki, boyu kılıç gibi ölçülü, cüssesi de mutedildir.” Yezîd b. et-Tasriyye Velid b. Yezîd b Abdülmelik vakasında 126 tarihinde öldürülmüştür.

250. Zeyneb bt. el-Avvâm

Hiz. Zübeyir b. el-Avvâm’ın (r.a.) kızkardeşi olup sahâbilerdendir. Cemel vakasında oğlu Abdullah b. Hakim ile erkek kardeşi Zübeyir (r.a.) Hazretleri şehit düştüklerinde, manzum olarak mersiye söylemiştir. Bu beyitler mezkur mersiyedendir:

اعینى جودا بالدموع فاسرعا

على رجل طلق الیدین کریم

زیر و عبدالله یدعو الحادث

و ذی خلّة منا و جمل یتیم

“Ey benim gözlerim! Yaş döktüğünüz ve yaş akıp ağzınız, cömert ve şeref sahibi olan Zübeyir ile Abdullah için, ağlar, hadîse olduğunda ve hacetimiz düştüğü günde merhametlerine sığınacak kimselerimiz idi”.

Hz. Zübeyir 67 yaşında iken 26 tarihinde 20 Cemaziyelevvel ayı Perşembe günü Vadi es-Sıba’ isimli yerde namaz kılarken İbn Cürmüz isimli kimse tarafından öldürülmüştür (Allah ondan razı olsun).

251. Zeyneb Hatun

Osmanlının meşhur şairlerinden bir kadındır. Sultan Ebû'l-Feth Mehmet Han zamanında yaşamıştı. Başka bir kadın şair olun Mihri ile çağdaş olup aralarında bazı şakalaşmalar olmuştur. Şiirleri latif olup edebiyat alanında revaç bulması da şiirlerinin olgunluğunu gösterir. Şu beyitler onun şiirlerindendir:

کشف ایت نقابکی یری کوکی منور ایت

بو عالم عناصری فردوس انور ایت

دپرت لبوکی جوشه کتور حوض کوثری

عنبر ساچاڭی چوز بو جهانى معطر ایت

خطک برات یازدی صباه دیدیکه تیز

وار ملكت خطايه چيني مسخر ايت

آب حيات اوليحق قسمت ای کوکل

بيٺ ييلکرکسه حضر ايله سير سکندر ايت

(زينب) قوميلي زينت دنيايه زن کي

مردانه وار ساده اولوب، ترک زيور ايت¹⁸⁸

Bu beyitler de adı geçen kadına aittir:

سنک حسنک بنم عشقم سنک جورک بنم صبرم

افندم دمبدم آرتار دوکنماز بی نهایتدر¹⁸⁹

Aslen Kastamonu diyarından olan bir sanatkar kızı, yahut Amasya’da bir kadı kerimesi/kızıdır.¹⁹⁰

252. Zeyneb Hanım

Mısırlı Mehmet Ali Paşa’nın küçük kızıdır. Annesi Şem-i Nur bir çerkez kızıydı. Abbas Paşa zamanında adı geçen Zeyneb Hanım, kocası Yusuf Kamil Paşa ve kız kardeşi olan Nazlı Hanım ile beraber İstanbul’a hicret ettiler. Nice

¹⁸⁸ Keşf et nikâbını (Aç peçeni) yeri göğü münevver et!

Bu âlem-i anâsırı firdevs enver et!

Titrek lubûku coşsun havzı kevseri!

Anber saçını çöz bu cihânı muattar et (kokulandır)!

Hattın berat yazdı, sabâya dedi ki tiz!

Var meleket hatâyla çini Mûsahhar et!

Âb-ı hayât kısmet olmayacak ey gönül!

Bin yıl gerekse Hızır ile seyr sekender et!

(Zeyneb) kavmiyle zînet-i dünyâya zen gibi

Merdân var sâde olup, terk ziyûr ît (et)!

¹⁸⁹ Senin hüsnün (güzelliğin) benim aşkım, senin cevrin benim sabrım

Efendim dembedem (her an) artar dokunmaz bînihayettir

¹⁹⁰ Keşfu’z-Zünûn, c. 1, s. 511.

seneler orada kalıp 58 yaşında 1302 yılında Zeyneb Hanım İstanbul'da vefat etti. Kabri Üsküdar'dadır. Üç milyon tereke, camii, mektep medreseler için hesapsız vakıflar bırakmıştır. Şefkatli ve merhametli olup fakirlere yardım eden, miskinleri gözeten biriydi demektedirler. Rivayetlere göre dört yüzden fazla aile onun terbiyesinde yaşar olmuşlardır. Kendisi devlet adamlarının yanında pek muteber olup hatta siyaset işlerine müdahale ederdi. Bazı fikirleri en müşkil zamanlarda düstûrî'l-amel tutulur ve bu sebepten dolayı Sultan Abdülhamid Hazretleri zamanında sadrazam olarak atanmış olup beş ay müddetince bu hizmeti ifa etmiştir. Sonra görevinden azledilerek 1292 tarihinde vefat etmiştir.

253. Zeyneb Şerih'in Hanımı

Tabiînin büyüklerinden olan Kadı Ebû Ümeyye Şerih b. el-Hâris b. Kays el-Kindî'nin hanımı olup yüz yaşında seksen yedi senesinde vefat etmiştir. Kadı Şerih bu kadını Temimoğulları kabilesinden almıştır. Güzel olmasının yanında güzel ahlaklı biriydi. Şerih'in şu beyitleri adı geçen Zeyneb'i övmek için yazdığı söylenir:

رأيت رجالا يضربون نسائهم

فشلت يميني يوم أضرب زينبا

أضربها من غير ذنب انت به

فما العدل مني ضرب من ليس مذنبا

فزنب شمس والنساء كواكب

إذا طلعت لم تبق منهن كوكبا

فتاة تزين الحللى ان هى حليت

كان بفيها المسك خالطاً محلها

“Hanımlarını dövenleri gördüm, eğer Zeyneb’i döversem elim kurusun! Günahı olmadığı halde onu nasıl darb ederim? Günahsız kimseyi darb etmek adalet değildir. Kadınlar yıldızlar olduğu halde Zeyneb güneştir, güneş doğduğunda yıldızlar göze görünmezler, Zeyneb bir gözdür ki zinetli vakitlerinde zinetlerini takmakta ağzıda kimsenin misk katılmış sütü gibidir.” demektir. (Güzel ahlakın değerini bilen Şerih de medh edilmeye layık olsa gerek).

Kadı Şerih damat olarak Zeyneb’in yanına girdiği gece Zeyneb Şerih’e hitaben şöyle hitap etmiştir:

“Efendim! Ben senin ahlakını ve tabiatını bilmeyen bir kızım. Hoşnut olduğun ve olmadığı şeyleri bana bildir ki hoşnut olduğun şeyleri yerine getireyim ve hoşnut olmadığı şeylerden uzak durayım. Senin kavmin arasında senin için bir kız ve benim kavmim arasında benim için bir damat almak mümkündü. Fakat Allah’ın hükmü üzerine birbirimizin ahlaklarını bilmediğimiz halde birbirimize yar olduk. Şimdi lütfederek Allah Teâlâ’nın öğrettiği şekilde bana muamele eyle!.. İşte her şeyden evvel sizlerden böyle bir muradımı rica ederim. Hak Teâlâ hazretlerinden senin ve benim için af ve gufran talep ederim.” (Elhak akıllı ve basiretli bir kadınmuş!..)

254. Zeyneb Fevâz

Ali b. el-Hüseyin b. Ubeydullah b. el-Hase b. İbrahim b. Muhammed b. Yusuf Fevvâz el-Amilî’nin kızıdır. Aslen Suriyeli olup şöhreti Mısır’dadır. “*ed-Dürrü’l-Mensûr fî Tabâkâtî Ribâtî’l-Hudûr*” isimli kitabı Şikago (Chicago) halkı tarafından güzel görülmüş Arapça gazeteler tarafından takdir ve sena edilmişti. 550 sayfanın üzerinde 1312 yılında Mısır’da basılmış olunan bir nüshası, taraflarından bu fakire yadigar olunarak yazılarak gönderilip 1315 tarihinde Recep ayının başlarında Ufa Beldesinde teslim edilmiş ve bir sevinç ve şükran sebebi kabul edilmişti. Cenâb-ı Allah örneklerini Ziyâdeleştirsın!..

255. Zeyneb el-Meriyye

Endülüslü meşhur bir ediptir. Hüsün ve güzellik sahibi zarif bir kadın olup dönemindeki şairler ile karşılıklı şiir okurdu. Şiirleri latiftir ve edipler yanında makbul biriymiş. Bu beyitler kendisine aittir:

يا ايها الراكب الغادى مطيته

عرج انبتك عن بعض الذى اجد

ما عالج الناس من وجد تضمنهم

الاول وجدى بهم فوق الذى وجدوا

“Ey eğreti olarak hayvana binip giden adam! Biraz sabreyle! Dur! Kaygı ve üzüntülerimin bir miktarını sana söyleyeyim! Benim üzüntüm şu mertebededir ki halka isabet eden üzüntülerin cümlesinden benim üzüntüm fazladır” demektir. Vefat ettiğinde ilim ve edeb ehli çok üzölmüşlerdir.

256. Zeyn Hatun

İbn Hacer Hazretlerinin kızı ve ilk çocuğudur. Babası Şeyh Zeynüddin el-İrakî ve Şeyh Nuriddin el-Heysemî gibi muhaddislerden hadîs okutmuştur. Şam-ı Şerîf’in büyük alimleri kendisine icâzet vermişlerdi. Hamile olduğı halde 21 yaşında 833 tarihinde vefat etmiştir.

257. Zînetü’n-Nisâ Hanım

Delhi (Hindistan) padişahlarından Zib Alemgir’in kızı ve Zibü’n-Nisâ Hanım’ın kız kardeşidir. Hindistan’daki birinci sınıf şairlerden olup Kur’an-ı Kerîm’i ezberlemesinin yanında önemli bir alim kadındı. Şahcihanâbâd şehrinde pek musanna ve müzeyyen olarak Zinetü’l-Mesâcid isminde bir camii yaptırmıştı. 1122 yılında vefat etmiş olup mezkur mescidin yanına defnedilmiştir.

س Sin Harfi

258. Sâre

Hz. İbrahim'in (a.s.) hanımıdır. Muhterem eşleri ile birlikte Mısır memleketine vardığında Firavun (rivayetlere göre on altıncı aileye mensup olan "Abvefis" bunlar ise devleti riat demekle meşhurdur) Hz. Sâre'yi görünce aşık olmuş ve kendisi için istemişti. İbrahim (a.s.) Mısır'dan çıkıp Firavun'un suikastından kurtuldu. Doksan yaşlarında o zaman hamile olup Hz. İshâk'ı (a.s.) doğurdu. 127 yaşına geldiğinde vefat etmiş Cirun köyünde defnedilmiştir.

259. Sâre

Ali b. Abdülkâfi el-Bekkî'nin kızı ve muhaddis Ebû'l-Buka'nın hanımıdır. Ahmed b. Ali el-Cezerî, Zeyneb bt. el-Kemal'den hadîs dinlemiş, Mısır, Kudüs şehirlerine tekrar seyahat etmiş bir kadın idi. Hafız İbn Hacer'in üstadı olup 70 yaşını geçmişken 805 tarihinde vefat etmiştir

260. Sâre

Bu isimde iki muhaddis meşhurdur. Biri muhammed b. Mahmud b. Muhammed er-Rabi'nin kızı olup hadîs ilminde dedesi olan Şeyhulislâm

Siracuddîn b. el-Milkan'dan almış ve Suyûtî'ye üstad olmuştur. 869 tarihinde vefat etmiştir.

İkincisi Abdurrahman b. Abdülmelik b. Osman'ın kızı ve Muhammed Şemsuddîn Ebû'l-Ferah'ın annesidir. Kudüslü bir muhaddise olup İbrahim b. Halil'in öğrencisi ve Berzu'n-Nin'in üstadıydı. 716 tarihinde vefat etmiştir.

261. Sittü'l-Ümena

Şeyh Sadruddîn Esa'd b Osman'ın kızı (Ümmü İzzüddîn) dır. Şöhretli bir muhaddis olarak dedesinden hadîs dinlemiş ve daha sonra kendisi üstad olmuştur. 700 yılında Rebiülevvel ayında vefat etmiştir.

262. Sittü'l-Ehl

Ulvan b. Saîd b. Ulvan'ın kızıdır. Şeyh Behaüddin Abdurrahman el-Makdisî'ye öğrenci ve Birzalı'ye üstad olmuştur. Baalbekkeli, Hanbelî, muhaddise, âbide, iffetli bir kadın olup 703 yılında vefat etmiştir. Yemek içmek, kuyum (mücevher) için hiç gayreti olmamıştır. Her ne bulsa razı olurdu.

263. Sittü'l-Hutabe

Şeyh Takiyyuddin Ali b. Abdülkafi es-Sebkî'nin kızıdır. İbn es-Savaf gibi muteber alimlerden okumuş olup gözleri kör olduğu halde ilim ve fazilet kesbetmişti. (Güzel gözlere ibret!...) Adı geçen Zeyneb bt. el-Amad'ın halası da üstadı. Muhaddis Bedruddin b. Ebû'l-Feth ile Sırruddin el-Mislali'nin anneleri olan muhaddis Süteyte de bunun kız kardeşidir. Zeyneb bt. el-Amad 800 senesinde ve Süteyte bt. Takiyyuddin 776 tarihinde Zülkade ayında vefat etmiştir.

264. Sittü's-Şam

Bu lakapta iki kadın meşhur olup biri İmâm Mecidüddin Ahmed b. Abdullah'ın kızı Safiyye'dir. İbn Asâkir'in öğrencilerinden hadîs rivayet etmiş, ömrünü hadîs derslerinde zühd ve takva ile geçirmiştir. 56 yaşında 704 tarihinde vefat etmiştir.

İkincisi Sultan Salahuddin Yusuf Eyyûbî'nin kız kardeşi Zümrüd Hatun'dur. Biraderi olan Melek Muazzam Turanşah Sultan Salahuddin tarafından İskenderiye valisi iken 576 tarihinde vefat etmiş, cenazesi adı geçen hanım tarafından Şam'a naklettirilmişti. 589 tarihinde de Sultan Salahuddin vefat etmiş kendisinin şahsi mülkünden hesap dışında sadaka dağıttırdı. 616 yılında vefat etti.

265. Sittü'l-Arap

Seyfüddin Ali b. Şeyh Radiyyüddin b. Abdurrahaman'ın kızıdır. Kudüslü bir muhaddis olup, ilim, fazilet, zühd, salih amel ile şöhret bulmuştur. Muhaddis Ali b. Abdüddâim'in dersinde bulunmuş, sonra da kendisi ders vermiştir. İlmüddin el-Berzalî'ye üstad olmuş, 729 tarihinde Salahuddin Safadî'ye icâzet vermiştir. 734 tarihinde vefat etmiştir.

266. Sittü'l-Fukahâ

İbrahim b. Ahmed b. Ali b. Fadl'ın kızıdır. Sâliha, çok ibadet eden, muhaddis bir kadın olup Cafer el-Hemzânî, Abdurrahman b. Süleymân gibi kişilerden icâzet-i aliye¹⁹¹ tahsil ederek Mesnede ve Ma'mere¹⁹² olmuştur. Hadîsi-i şerîfleri rivayetleriyle sanatleriyle beraber rivayet ederek çok maharetliydi. Kendisinden Sünen-i İbn-i Mace ve diğer hadîs kitapları dinlemişlerdir. 92 yaşında 726 yılında vefat etmiştir.

267. Sittü'l-Kudât

Bu lakapta iki muhaddis kadın bilinmektedir. Biri kadı Muhyiddin b. Tacuddin Ahmed eş-Şirazî'nin kızı Ümmü Muhammed olup başlangıçta Şeyh Mecdüddin er-Rav Zerâvizi'ye ondan sonra Bedr b. el-Harkî'ye ondan sonra bir başka zata varmış doksan yaşında 712 tarihinde vefat etti. Meşhur muhaddis Kerîme bt. Abdülvehhab'dan rivayetle İbn Ezher el-Belhin'in

¹⁹¹ İcazet-i Aliye, diye vasıtları az olan icazete denilir. Bu ise pek uzun ömürlü olan muhaddisler ile görüşmek ile müyesser olur.

¹⁹² Büyük mevki, makam, rütbe, pâye, mansıp. (Sad.)

Kitâbü'z-Zühd ve'l-İbad' ı ders vermiştir. İkincisi Abdülvehhab b. Ömer b. Kesîr'in kızıdır. Kasım b. el-Asesir ve Ali el-Vabi gibi Şam ve Mısır şeyhlerinden icâzet almakla hadîs-i şerîf okutmuştur. 80 yaşında 801 yılında vefat etmiştir.

268. Sittü'l-Kül

Ahmed b. ez-Zeynü'l-Kastallânî'nin kızıdır. Yahya b. Fadlullah İbn er-Râzî gibi muhaddislerden icâzet almış, baki ömrünü de hadîs ilmi derslerinde geçirmiştir. Mekke-i Mükerreme'de İbn Hacer Hazretleri bu kadından Hadîs-i Şerîf dinlemiştir. Vefatı 803 tarihindedir.

269. Sittü'l-Melik

Fâtımîlerin padişahlarından Hâkim Biemrillâh Mansûr b. Aziz b. Muiz'in kız kardeşidir. Akıllı ve tutumlu bir kadın olup 411 tarihinde Hâkim Biemrillâh kaybolduğunda onun oğlu olan Zahir liazez Dînilâh'ı bu kadın tahtına çıkarmakla zihinlerin geneli teskin edilmiştir. Ömrünün sonunda devleti kendi eline alarak dört sene güzel bir şekilde idare etmeye muvaffak olmuştur. Vefatı 415 yılındadır.

270. Sittü'l-Vüzerâ

Kadı Şemsuddin Ömer b. Es'ad b. el-Münca'nın kızı Ümmü Abdullah'tır. Sittü'l-Ümena'nın babası olan Esad bunun amcasının çocuğuydu. Muhaddislerin itibarlılarından ve Sittü'l-Fukahâ gibi uzun yaşayanlarından olup hadîs ilminde zamanın kutbu hükmünde idi. Alim, arif bir kadın olup asıl vatanı olan Şam'da ve bir dönemde Mısır'da ders okutmuştur. Buhârî-i Şerîf'i tekrar okutup hatmetmiş ve iki defa hac yapmış dört defa evlenmiş, bu evliliklerinden üç kızı dünyaya gelmiştir. Dördüncü kocası Necmüddîn Abdurrahman b. eş-Şirazîydi. Safdî'nin üstadı olan Zehebî, İmâm-ı Şafîî Hazretlerinin Müsnedini bundan okumuş Mısır'da bulunmakla öğrenci olmuşlardır. Muhaddis İbn el-Muhib, Kadı Fahrüddîn el-Mısırî, Şeyh Salahüddîn el-Adî gibi ulemânın büyüklerinden bunun öğrencilerindendir.

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel mezhebindendi. 93 yaşındayken 717 yılında vefat etmiştir.

271. Sittü'l-Vüzerâ

Şeyh Reisü Tâcüddin Ebû'l-Fad Yahya b. Mecidüddîn Ebî el-Meâlî'nin Ümmü Muhammed'dir. Bu da muhaddislerdendir ve muhaddisler arasında da üstaddir. Hayrat ve hasenat sahibi bir kadındı. Hadis alimlerinin sika¹⁹³ (güvenilir)larından Şeyh İlmüddîn es-Sehâvî, Hafız Diyaüddîn el-Makdîrî, İzzüddîn b. Asâkir en-Nesâbe, Tâcüddîn el-Kurtubî, Salim b. Abdurrezzak, Reşîd b. Mesleme gibi kişilerden icâzet almakla uzun bir dönem hadis okutmuştur. Beytullahı hac ile de müşerref olmuştur. 76 yaşında 715 tarihinde vefat etmiştir.

272. Sittü'l-Vüzerâ

Müslümanların müftisi Muhammed b. Abdülkerim İmadüddîn'in kızıdır. Aslen Dımaşklî (Şam) olup Hanefî alimlerinden olan babasından okumuştur. Alim, fâkih olmasının yanında güzel yazısıyla da şöhret kazanmıştı. 77 yaşında 737 tarihinde dâr-ı bekâyâ hicret etmiştir.

273. Sittü Kureyş

Hâfız Takiyyüdin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Fahd'ın kızı Ümmü Fâtıma bt. Fahd'dır. İmâm-ı Suyûtî'nin şeyhi ve üstadının kızı olup Ümmü Hani bt. Fahd ile Takiyye bt. Fahd'ın kız kardeşiydi. Alim, faziletli ve mübarek bir muhaddisti. 814 yılında dünyaya gelmiş ve yine bu senede tüberrüken muhaddis Merai, Cemal b. Zahir'in huzurlarında Sünen-i Dârakutnî'nin hatminde hazır bulunmuştur. Dört yaşında Mu'cem İbn Câmî'nin ders verdiği meclise götürülmüş, beş yaşında Şerîf Ahmed b. Ali el-Fâsî ve Nuriddîn b. Selam'ı derslerinde Sünen-i Kebîr-i Beyhakî

¹⁹³ Adâlet ve zabt vasıflarına sahip râviler hakkında kullanılan ta'dil lafızlarından biridir. (Ahmet Yücel, DİA, XXXVII, s.175-176. (Sad.)

okutulmasında da bulunmuştu. Cemal el-Kinânî ve Celal el-Belkinî ve Kemal b. Hayr ve Bedr ed-Dümeymînî ve diğerlerinden icâzet almıştır.

274. Secâh

Hâris b. Süveyd et-Temîmî'nin¹⁹⁴ kızı Ümmü Sadır'dır. Temimoğulları kabilesine mensup bir kadın olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ömürlerinin sonlarında tevafuk eden bir zamanda peygamberlik iddiasında bulunmuştu. Gayet fesâhat ve belağat sahibi olup lezzetli sözleriyle Arapları büyülemiş Temimoğulları ve Tağliboğulları arasında bir din çıkarmak niyetiyle kavminin ulularını kendisine tabi eylemişti. Bu zamanda Yemame'de mürted olarak peygamberlik iddiasında bulunan "Müseylemetü'l-Kezzâb" ile aralarında rekabet başlamıştı. Secâh Müseyleme'nin üzerine asker göndermişti. Yine bu zaman diliminde Ebû Bekir Sıddîk tarafından Müseyleme'yi terbiye etmek için üzerine Müslüman askerler gönderilmişti. Demek ki Müseyleme iki ok ve kılıç ortasında kalmış ve bu haliyle fazlasıyla korkmuş ve dünyası daralmıştır. Şu sebepten Müseyleme hile yoluna girip Secâh'ın askerine hediyeler ile karşı çıktı. Secâh ile nübüvvet meselesi hakkında halvette söyleşmiş olup Secâh'tan razı olduğuna dair cevabı almakla münazara etmek için halvet halinde yalnız kalıp görüştüler. Kadınlara uygun inceliği ve nezaketi göstermekte Müseyleme kusur etmediğinden Secâh'ı kendine meyl ettirdi. Birbirinin batıllığını iddia etmekte ve birbirinin kanlarını içmeye hazırlanmakta olan iki peygamber (?) evlenip bayram ettiler. Mezkur mecliste konuştukları sözler taraflarından dile getirilmiş şiirler akıllara değil aptallara ve sarhoşlara göredir.¹⁹⁵ Secâh'ı hicvetmek için söylenmiş kasidelerden biri şudur:

أضحت نبينا انثى نساء بها

¹⁹⁴ Bunun nesebi hakkında başka rivayetler de var. Fütûhu'l-Büldân, Belazûrî, s. 106.

¹⁹⁵ Eğâni, c. 13'e bakılabilir.

و اصبحت انبياء الناس ذكرنا

فلعنة الله و الافوام كلهم

علي (سجاح) و من بالافك اغرانا

اعنى (مسيلمه الكذاب) لاسقيت

اصداؤه ماء مزن حيثما كان¹⁹⁶

Müseyleme bu hilesiyle her ne kadar Secâh tarafından emin oldu ise de ikinci taraftan İslâm askeri, Halid b. Velid komutasında yetişip başına kıyameti kopardılar. Kısa bir zamanda Müseyleme'nin askeri tefrik ederek kendisini öldürmekle o tarafı pislikten temizlemiş oldu. Bunlar (Secâh) değil arslanlar idi. Bu vakıa (ibâd) isimli köyde olup Araplar arasında "Yevm-i Ibâd" demekle meşhur oldu. Secâh da Muâviye zamanında tövbe edip müslüman oldu ve İslâm'da da sebat ederek müslüman olarak vefat etti. Basra'da vefat etmiş ve cenazesini valisi bulunan Semûre b. Cündeb (r.a.) kıldırmıştır.

275. Saray Hanım

Osmanlı şairlerinin en meşhurlarından bir kadındır. 1230 tarihinde Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. İlim ve edep tahsilinde gayret gösterip fen nazmında yed-i tûlâ sahibi olmuştur. Bağdat taraflarında uzun bir seyahat yapmış ve sonrasında İstanbul'a gelmiştir. Bu mersiye onundur:

¹⁹⁶ "Peygamberimiz kadın oldu bize kötülük edildi
İnsanların peygamberleri erkek oluyor
Allah'ın, kabilelerin ve hepsinin laneti
İftiralarıyla bizi kandırdığı için Secah'ın üzerine olsun
Müseylimetü'l-Kezzâb'ı kastediyorum, sulamasın
Cesedini nerede olursa olsun bir bulut suyu"

فراغت کلمشم فانی جهانندن خصم جاناندر
نه بیلسون مهربانلق رستم اولکم اصلی ناداندر
فلک دلخواهم اوزره دوشمندی بر کشته دوراندر
نھال نازنینمدن جدا حالم پریشاندر
بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
آچلمق اختیار ایتماز اکریوز بیک بهار اولسه
بھارک روز نور وزن طویوب شاد اولسه هب کللر
دیروب کیسولرن تبریکه کلسه باغه سنبللر
بو اثنا هر طرفدن نغمه ساز اولسه شرین دللر
دل پر دردمی کوش ایتسه بلبل نی کیی ایکلر
بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
آچلمق اختیار ایتماز اکریوز بیک بهار اولسه
بو باغک سرو قدبر لاله زارمدن آیرلدم
درخت عمرمک شیرین سخن یارمدن آیرلدم
ملات ایلمک الله ایچون یارمدن آیرلدم

حقیقت راهنك منصوری یم دارمدن آیرلد
بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
آچلمق اختیار ایتماز آکریوز بیك بهار اولسه

فراق دود حسرتدر چیقان قندیل جانمدن
سماده قات بقات ابر بهار اولمش دهانمدن
کوریدی حزنی یعقوب فرار ایدردی یانمدن
دمادم پر رموز ایلر صدا هب استخوانمدن
بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
آچلمق اختیار ایتماز آکریوز بیك بهار اولسه

فضا بیکانه ناکاه چکر یاره م س پر اولدی
نشانه اوغرا دی تقدیر ربانی یرین بولدی
آچوب یرمرغ روحی باغ فردوسه روان اولدی
ترحم ایتمادی بو نا توانی یاقدی یاندردی
بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
آچلمق اختیار ایتماز آکریوز بیك بهار اولسه

نھانی شمع عشقه یانمغه پروانه یم شمدی
ایچی دلداریله مملو طیشی بیکانه یم شمدی
براق بو آه وزار حسرت خمخانه یم شمدی
فلک جامیله سم نوش ایتمشم مستانه یم شمدی
بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
آچلمق اختیار ایتماز اکریوز بیک بهار اولسه

صلادر اهل عشقه جمع اولوب عرفانی کورسونلر
سرای خلوته حکم ایلیان سلطان کورسونلر
ملامت خرقة سنده کزلنان عریانی کورسونلر
هله وقتم یوق ایمدی سرئ سوزانی کورسونلر
بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
آچلمق اختیار ایتماز اکریوز بیک بهار اولسه¹⁹⁷

¹⁹⁷ Ferâgat gelmişim fânî cihândan hasm cânândır
Ne bilsün mehrbânlık resmin ol kim aslı nâdândır
Felek dilhâhem üzere düşümdi bir keşte durândır
Nihâl nazeninimden cidâ halim perîşandır
Benim gönlüm kızıl gül goncası üştüb dolu kandır
Açılmak ihtiyar etmez eğer yüzbin bahar olsa

Baharın rüznûr vezn duyub şad olsa hep güller
Dîrûb kisvelerin tebrike gelse bağa sünbüller
Bu esna her taraftan nağme saz olsa şereyn diller
Dil pîr derdimi kuş istese bülbül ney gibi inler
Benim gönlüm kızıl gül goncası üstûb dolu kandır
Açılmak ihtiyar etmez eğer yüzbin bahar olsa

Bu bağın servi kadber lâle zarımdan ayrıldım
Dıraht-ı ömrümün şirin sahn yârimden ayrıldım
Melamet eylemek Allah için yârimden ayrıldım
Hakikat râhının (gösteren) mensûru yum yârimddn ayrıldım
Benim gönlüm kızıl gül goncası üstûb dolu kandır
Açılmak ihtiyar etmez eğer yüzbin bahar olsa

Firâk dûd hasrettir çıkan kandil canımdan
Semâda kat be kat abarbahâr olmuş dihânımdan
Gördü hüznümü Ya'kûb firar ederdi yanımdan
Demâdem pîr rumûz eyler sadâ hep üstühvanımdan
Benim gönlüm kızıl gül goncası üstûb dolu kandır
Açılmak ihtiyar etmez eğer yüzbin bahar olsa

Kazâ bikânene nâgah çeker yârem siper oldu
Nişâne uğradı takdir ribânı yerin buldu
Açup pîr merağ ruhu bağ firdevse revan oldu
Terahhüm etmedi buna tevân yaktı yandırdı
Benim gönlüm güzel kızıl goncası üstûb dolu kandır
Açılmak ihtiyar etmez eğer yüzbin bahar olsa

Nihânı şem-i aşka yanmağ(y)a pervâneyim şimdi
İçi dildar ile memlû bikâneyim şimdi
Bırak bu ahûzar-ı hasret hamhâneyim şimdi
Felek camıyla semnûş itmişim mestâneyim şimdi
Benim gönlüm kızıl gül goncası üstûb dolu kandır
Açılmak ihtiyar etmez eğer yüzbin bahar olsa

Salâdır ehli aşka cem olup irfânı görsünler
Saray-ı halvete hükm eyleyen sultânı görsünler
Melâmet hırkasında güzelnân üryânı görsünler
Hele vaktim yok imdi sır-ı sûzânı görsünler
Benim gönlüm kızıl gül goncası üstûb dolu kandır
Açılmak ihtiyar etmez eğer yüzbin bahar olsa

276. Suâd

Ka'b b. Züheyr b. Ebî Selmâ'nın hanımıdır. Mezkur Ka'b hicretin dokuzuncu senesinde İslâm'a girmiş ve Hz. Peygamber'i (s.a.s.) methetmek için de bir kaside söylemiştir. Kasidesini bu kadının ismiyle başlattığından şöhretine sebep olmuştur. Kasidenin başlangıcı şöyledir:

بانت سعاد فقلبي اليوم متبول

متيم اثرها لم يفد مكبول

و ما سعاد غداة البين اذ رحلوا

الا اغن غضيض الطرف مكحول¹⁹⁸

277. Sadûne

İ'sâmü'l-Hamiri'nin kızı Ümmü Sa'd'dır. Endülüs ediplerinden olup Kurtuba şehrinde büyük alimlerden olan 'İsam'ın kızı/kerimesiydi. Hafızası çok güçlü olup babasından ve büyükbabasından çok şeyler rivayet eder olmuştur. Güzel şiirleri bulunmaktadır.

278. Sa'de

Araplardan beni Esed kabilesinden şair ve iffetli bir kızdır. Kendi kabilesinden birisi ve bir rivayette de amcasının oğlu buna aşık olup onunla evlenmek istediye de babası razı olmadı. Sa'de'den başka bir kız alıp vereceğini beyan etti. Yiğit ile babası arasında bu şekilde bir muhalefet olduğundan Sade'yi babası başka birine verdi. Lakin Yiğit ile Sade arasında muhabbet devam ettiğinden birbirini samimiyetle sevdiklerini, fakat baba ve anne'nin isteklerine muhalafet etmenin adamcılık anlamına gelmediğini

¹⁹⁸ Yurdundan koparılmış gözleri sürmeli yaralı bir ceylân gibi
Suat'ı alıp götürdüler. Gönlüm öyle kırık ki!
Gönlüm, azat nedir bilmeyen bir köle örneği ezgin.
Tan vakti Suat göçtü buralardan. O ne mağrur bakışlardı

dünyadan ise iffet üzerinde gitmek ve haram yollara düşmemek lazım geldiğini beyan eden şiirler söylemişti. Sonunda mezkur muhabbetin etkisiyle yanıp hayatı terk etmişlerdir.

279. Sefâne

Cömertlik ve keremle meşhur Hatim et-Tai'nin kızıdır. Müslüman askerler tarafından kabilesiyle beraber esir alınarak Medine-i Münevvere'ye getirilmişti. Bu kız Allah Resûlü'nün (s.a.s.) huzuruna çıkıp “Ya Resûlallah! Babam öldü ve erkek kardeşim kayboldu. Eğer beni esirlerinden azat eder isen Arap kabileleri arasında bana bir büyük ikram da bulunmuş olursun. Zira ben kavmimin efendisinin kızıyım, babam esiri azad eder, açları doyurur, kuyum verir ihtiyacından dolayı birşeyler isteyenleri de boş çevirmezdi.¹⁹⁹ Efendimiz Resûl-i Ekrem (s.a.s.) hazretleri “bunlar mümin sıfatıdır” deyip Sefâne'yi azad etti. İzzet ve münasip ikramla Şam'da olan erkek kardeşi Adiy b. Hatim'in yanına gönderdi. Sefâne İslâm ile müşerref olduğundan Şam'a vardığında erkek kardeşini dahi teşvik ederek İslâm'a girmesine vesile oldu. Babası olan Ebû Adiy Hatim b. Abdullah b. Sa'd Arap şairlerinin büyüklerinden olup söylemiş olduğu şiirler toplanarak Londra'da yayınlanmıştır.

280. Süfra

Kâdî'l-Yemen demekle bilinen meşhur alim Yakub b. İsmail b. Ömer'in kızıdır. Muhaddis, Sâliha bir kadın olup kendisinden meşhur muhaddis Abdullah b. el-Muhib icâzet almıştı. 90 yaşını geçmiş halde 745 tarihinde vefat etmiştir,

¹⁹⁹ Esirler arasında bulunan bu kadına Hz. Peygamber şöyle demişti, “sen kimsin?” o, “Ben Cömert Hatim'in kızıyım.” Bunun üzerine Hz. Peygamber “azizken zelil duruma düşene, zenginken fakirleşene ve cahillerin arasında kalan alim kişiye merhamet ediniz.” Kitâbü'l-Beyân, c. 1, s. 162.

281. Sükken

Abbâsî devletinin önemli adamlarından Mahmud el-Verrâk'ın cariyesi Neşva'dır. Şiiri, edebi ve zerafetiyle meşhur bir kadındı. Halife Mu'tasım kendisini satın almak istediğinde evvelki hocasından ayrılmak istemediğinden satmamıştı. Sonra efendisi satmaya mecbur olduğunda Sükken tarafından yazı yazılmış, halifeye kendini almak doğrusunda rica etmiştir. Halife ise evvelki defada ret ettiğine acıyıp Sükken'nin yazısını yırtıp attı. Bundan haber aldığı anda pek mahzun olup tesirli bir kaside nazm etti. Halifeye gönderdi ki bazı beyitleri şunlardır:

ما للرسول اتاني منك بالياس

احدثت بعد وداد جوفة القاسى

فهبك الزمتنى ذنبا بظلمك لى

ماذا دعاك الى تخريق قرطاسى

يا متبع الظلم ظاما كيف شئت

عندى رضاك على العنين و الرأس

انى احبك حبا لا لفاحشة

و الحب ليس به فى الله من يأس

“Sebeb nedir ki haber veren sizden bana kötü cevap getirdi. Halis sevgi üzerine katı gönüllü kimseler gibi cefa yoluna girmişsiniz. Farz eyle ki bana zulüm ile günah isnad eyledin; lakin rica yüzünden yazılmış kağıdımı parçalamaya sebep oldu. Ey benim günahlarıma af ile karşılık etmeyi bilmeyip zulüm ile muamele eyleyen zat! Ne istersen sana fasit fikre mebni

olmayarak muhabbet etmişimdir. Allah Teâlâ için olan muhabbet ayıp değildir.” demektir.

282. Sükeyne

İmâm-ı Hüseyin b. Ali (r.anhümâ) hazretlerinin kızı Sit Sükeyne’dir. Asıl ismi Amine yani Emine yahut Ümeyme idi. İmâm-ı Muhterem Hazretlerinin Rebâb bt. İmriü’l-Kays isimli hanımından dünyaya gelmiştir. Güzellik ve zerafette, fesâhat ve güzel konuşmada, emsalsiz olduğu gibi akıl ve zeka, ilim ve edepte dahi zamanında dengi bulunmamaktaydı. Hatta Ferezdak ve İbn Üzeyne gibi meşhur şairlerin şiirlerini eleştirip kendilerini de ilzam etmiştir. Edebiyatta yed-i tûlâ sahibi olduğu gibi zühd ve takvada da örneği bulunmamaktaydı. Başlangıçta Musab b. Zübeyr’e²⁰⁰ nikahlanmış 71 tarihinde Haccâc b. Yusuf tarafından Şehit edildikten sonra Abdullah b. Osman b. Abdullah b. Hakem’e varmış, Karib isminde oğlunu dünyaya getirmiştir. Bundan sonra Esbağ b. Abdulaziz b. Mervân ile nikahları kıyılsa da daha görüşmeden evvel kocası onu boşamış, o da Zeyd b. Amr b. Osman’a varmıştı. Fakat Süleymân b. Abdulmelik b. Mervân tarafından zorlanmış ve çaresiz bir şekilde bu kimse de onu boşamıştır. Nevadir²⁰¹ ve zarif hikayeleri çoktur. 117 tarihinde Medine-i Münevvere’de vefat etmiştir.

283. Selâme ez-Zerka

Abbâsî halifeleri zamanında meşhur olan bir şarkıcı olup İbn Rameyn’in cariyesidir. Rebiha ile Sa’de’nin yoldaşı olup güzel besteleriyle mûsikîde, şiir ve edebiyatta emsalsizdi. Halife Mansûr zamanında Basra valisinin oğlu bulunan Cafer b. Süleymân kendisini seksen bin dirhem mukabilinde satın

²⁰⁰ Musab b. Zübeyir onunla evlenirken kendisine 2 milyon dirhem harcamıştı. (Târîhü’t-Temeddüni’l-İslamî, s.66.

²⁰¹ Nevâdir kelimesi, “bir şey benzerlerinden ayrılıp görünür olmak, az bulunup kendine has bir özellik taşımak” anlamındaki nüdü (nedr) veya “söz açık seçik ve düzenli olmamak” mânasındaki nedâret kökünden türeyen nâdir yahut nâdire kelimesinin çoğuludur.(İsmail Durmuş, “Nevâdir”, DİA, XXXIII, s. 29-30)(Sad.)

almıştı. Gök güzeli olması münasebetiyle “Zerka” demekle meşhur olmuştur. Bazı nevadiri bulunmaktadır.²⁰²

284. Selâme (Sahâbîyye)

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) oğlu İbrahim’i terbiye eden kadındır. Kadın sahâbîlerin öğrettiklerine binaen günlerin birinde Resûl-i Ekrem’in (s.a.s.) huzuruna çıkmış ve “Ya Resûlallah! Erkekler hakkında her türlü müjdeleri verdiğiniz halde kadınlara mahsus müjdeler vermezsiniz” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) de “bu sözü sana yoldaş kadınların öğretmiş olmalı” diye sorunca Selâme de dürüstçe “onlar öğrettiler” dedi. Buna karşı Hz. Peygamber (s.a.s.) “sizden biriniz razı olmaz ve kanaat getirmez mi ki kendisinden kocası hoşnut olarak hamile kaldığında ona Allah Teâlâ yolunda saim ve kaim (oruçlu ve namaz kılan) olunarak ecir verile ve çocuğunu doğurduğunda Allah Teâlâ ihsan edilen sevapları gök ve yer ehli takdir ede, almaya!” diye doğurmak ve emzirmek, çocukları terbiye etmek, yemeklerini yedirmek, uyku vakitlerinde uykularına hazırlamak gibi zorluklar beraberinde olacak faziletleri beyan buyurmuşlardır. (kadınlar için büyük bir sonuç!...)

285. Selâme el-Kussi

Meşhur şarkıcılardan olan bir cariyedir. Medine-i Münevvere’de dünyaya gelmiş mûsikî hünerini (Moskova’da, Kazan’da, ya da Berlin veya Viyana’da değil) Medine şehride öğrenmişti. Emevilerden Halife Yezîd b. Abdülmelik efendisi olan Sehl yani Süheyl b. Abdurrahman b. Avf ez-Zühri’den üç bin altın karşılığında satın almıştı. Habbâbe’nin arkadaşı olup Yezîd nazarında fazlasıyla hürmetli ve itibarlı olup has meclislerinde beraber olunur idi. Yezîd vefat edince söylemiş olduğu mersiyesinin içeriği budur: “Gecemi acı, kaygılı olarak, çeşitli acalar ile geçirdim. Zamanın cefası üstünde hıvar ve zelil kaldığımızdan dolayı bizleri ayıp etmeniz! Zira bizler halimizi

²⁰² Müberred, el-Kâmil, c. 1, s. 380.

ututmayı daim hatırında tutmakta olan bir efendimizi kaybettik!..” Mekke-i Mükerreminin meşhur alim ve zahitlerinden olan Abdurrahman b. Abdullah b. Ebî Ammar el-Mekkî zühd ve ibadetinin çokluğundan rahip manasında olan “kıs” demekle şöhret bulmuştu. Bir aralık Selame’nin şarkısını işitip muhabbetiyle müptela ve aşkıyla meftun oldu.²⁰³ Kendisi tabîin arasında büyük bir kimse olup genç, yiğit, güzel yüzlü, fasih sözlü bir kişiydi. Bu sebepten dolayı Selame buna tamlama olarak Selame el-Kıs diye bilindi. Adı geçen Abdurrahman’ın Selâme hakkında söylemiş olduğu birçok şiiri bulunmaktadır. Bu cümleden olarak şu beyitler zikredilebilir:

الم ترها لا يبعد الله دارها

إذا طربت في صوتها كيف تصنع

تمد نظام القول ثم تردها

إلى صلصل من صوتها يترجع²⁰⁴

286.Sultan Baht

Timurlenk’in kızı Cihan Baht’tır. Başlangıçta hiçbir erkekle evlenmeyi kabul etmeyip beklese de sonra Bağdat kadınları ile sohbet edip mülayemet kazandı.²⁰⁵ Ve Süleymân Şah ile evlendi.

²⁰³ Sonrasında ise tövbe etti. Tâcu’l-Arûs, c. 3, s. 217.

²⁰⁴ Görmedin mi Allah onun evini uzaklaştırmadı

Şarkı söylediğinde nasıl yaparsın
Sözün nizamını yayıyor sonra kısaltıyor
Sesinin tizinden geri dönüyor.

²⁰⁵ İbn Arapşah Semerkant şehrine gelen Bağdat kadınları, halkını bozdukları sebebiyle erkek sevmez oldu demiştir. Acâibü’l-Miktâr, s. 228.

287. Sülekâ

Câhiliye zamanındaki Arap şairlerindendir. Meşhur şair Selik b. es-Silke'nin annesi idi. Adı geçen oğlunun vefatında güzel mersiye nazmetmiştir. Bazı beyitlerinin içeriği:

“Oğlum! Yiğitler de ölecek güzel sıfatlardan sende hangisi yoktu?!.. Çoğu isteklerine zahmetsiz nail olmuştun! Keşke senin yerine ben vefat etseydim!...”

Selik Arapların şairlerinden olduğu gibi en korkunç ve en evsal uğurlarındandı. Hakkında çok darb-ı mesel söylenmiştir.

288. Selmâ

Hafsa isimli kişinin kızı ve Sa'd b. Ebî Vakkas Hazretlerinin hanımıdır. Kadisiye savaşı gününde Ebû Mecnûn isimli sahâbî bir sebep ile Sa'd'ın hapishanesinde bulunuyordu. Savaşın gayet şiddetli olduğu gören Ebû Mecnûn ismi geçen kadından “Ey Hafsa kızı! Merhamet edip ayaklarımın iplerimi çöz; sonra Sad'ın atını ver! İslâm askeriyle beraber savaşalım! Eğer sağ kalırsam hiç şüphe etme, yerime girer ve gülerim. Eğer şehit olursam hiç kimse zarar görmeyecektir!...” diye rica etti. Selmâ ise bu sözlere gönlü yumuşamış Ebû Mecnûn'u hapisten çıkarmış, atını da vermişti, Bunun üzerine Ebû Mecnûn da savaşa girip arslanlar gibi gayret edip savaşmıştı. Hatta Amr b. Ma'dikerb, Tuleyha, Huveydi gibi Arap bahadırları ona hayran olmuşlardı. Savaş bittiğinde hapishaneye gelip girmiş ve bağırılarını kendi eliyle ayaklarına koymuştur. Selmâ ise bu haberi Sad b. Ebî Vakkas'a söylediğinde Sad da onu hapishaneden çıkarıp azat etmiştir. (Himmet, vefa adamlarına hayran olunuz!...)

289. Selmâ

Bu isimde kadın sahâbîlerden meşhurları şunlardır:

Selmâ bt. Ebî Züeyb, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) süt anneleri olan Halîme bt. Ebû Züeyb'in kız kardeşidir. Efendimize (s.a.s.) gelirmiş. Resûl-i Ekrem Mübarek ridalarını yere serip "Hoş geldin ey anne!" dedikleri rivayet edilir.

Selmâ bt. Umeys el-Hasamiyye, ashâb arasında mü'min kızkardeşler olarak meşhur olan kadınlardan birisidir. Esmâ bt. Umeys'in de kız kardeşiydi. Hz. Hamza'dan dünyaya gelen kızı Ümâme, Resûl-i Ekrem'in üvey oğlu olan Seleme b. (Ümmü Seleme) ile evlenmişti. Muhterem kocası Hz. Hamza (r.a.) Uhud savaşında şehit olduğunda Şeddâd b. Üsâme el-Leysî ile evlendi ve Abdullah ile Abdurrahman isminde iki oğlu dünyaya geldi.

290. Selmâ el-Bağdâdiye

Bağdat ahalisinden Selmâ bt. el-Karâtîs diye meşhur olan övülen şair kadındır. nadir ediplerdendir. Şiir ile fesâhati, güzellik ile iffeti cem etmiştir. Bu derece güzelliği ile beraber fevkalade namuslu olmasıyla ve iffetine düşkünlüğünden haberdar olan Muktefî²⁰⁶ billâh birçok hediye göndererek kendisini taltif emiş ve iffetini korumak hakkında kendisine bazı nasihatlerde bulunmuştur. Kendisinin güzelliği hakkında söylenmiş olan bir fahriyesi bulunmaktadır.

291. Selmâ el-Mütedelliye

Amr b. Zeyd b. Lebîd'in kızıdır. Adiy b. Bihar kabilesinden olup başlangıçta Medine civarında bulunan Evs Kabilesi büyüklerinden Üsâbe b. Cellâh'a ve ondan sonra Kureyş büyüklerinden Hâşim b. Abdimenaf'a varıp Nebiyyi Muhterem (s.a.s.) hazretlerinin dedesi Abdülmuttalib'i doğurmuştu. Akıllı ve tedbirli kadınlar her kime nikahlanırlarsa Arap adeti üzere tercih onlara bırakılırdı. Adı geçen kadın bu gibi kadınların biriydi.

²⁰⁶ Muktefî billâh Abbâsîlerin 31. Halifesi olarak 66 yaşında ve 555 senesinde vefat etmiştir.

292. Selmâ el-Yemeniyye

Müslüman şairlerin bihteri Ebû Ubâde el-Bihterî'nin cariyesidir. Aslı Yemen memleketindendi. Satın aldığı vakitte hünerini imtihan eylemek niyetiyle:

“Kim yardımcı olsun, o aşık ki geçtiği halde muhabbet ile mübtela olup büyüdüğünde mezkur muhabbeti aleme destan olmuştur. Muhabbetin başı bir görmek olup o görmek onu uykusuz bırakmış yüreğini eritmiştir” manasında olan:

من لمحب احب في صغره

فصار احدثه على كبره

من نظر شفه فارقه

وكان مبداء هواء من نظره

beytine koşup şiir söyler ki buyurduklarında hiç fikredip durmaz,

لولا التمنى لمات من كمد

مر الليالى يزيد في فكره

“Eğer muhal farzları da olmaz ise hasretinde can verir idi” demektir.

293. Sümeyye

Asr-ı Saâdette yaşadığı ve sohbeti hususunda ihtilaf bulunmuş tıp ve hikmeti İran'da tahsil etmiş olan Hâris b. Kilde es-Sekafî isimli meşhur Arap doktorunun cariyesiydi.²⁰⁷ Rivayetlere göre Yemen hükümdarlarından Ebû

²⁰⁷ Sahih rivayete göre Hâris b. Kilde İslâm'a girmemiştir. Sad b. Malik Ebî Vakkas bir vakit hasta olduğunda, Hz. Peygamber (s.a.s.) efendimiz mezkur Hârise'den deva ettirdiği Üsdü'l-

el-Ceber Yezîd b. Şerahil el-Kindî isimli zat kendisini tedavi ettiğinde hizmetine mükafat olmak üzere Ubeyd isimli kölesi ile bu Sümeyye isimli cariyesini ona hediye etmiştir. Sümeyye, hicretin birinci senesinde mezkur kocası Ubeyd'in yatağında Ziyâd isimli oğlunu dünyaya getirmişti. Hz. Ömer halife iken Ziyâd b. Ubeyd Yemen fitnesini bastırıp geldiğinde Ebû Süfyân b. Harb bu zatın Ubeyd'in çocuğu değil belki gayri meşru bir şekilde vücuda gelmiş kendi çocuğu olduğunu büyük kimselerden bir ikisinin huzurunda söylemişti.²⁰⁸ Ziyâd çok akıllı olduğu gibi hitabeti de gayet kuvvetliydi. Bu sebepten herkes ona itibar etmeye başladı. İmâm-ı muhterem Hz. Ali (r.a.) halife olduğunda Ziyâd'ı komutan tayin ederek Fars (İran) tarafına gönderdi. Ziyâd da çok yararlılık gösterdi. Ve kendisinin büyük işlere kudretinin yettiğini aleme isbat etti. Her ne kadar Hz. Muâviye bu zatı kendi tarafına meyl ettirmek için mektuplar yazmayı ve vaatler vermeyi bırakmadıysa da²⁰⁹ Ziyâd iltifat etmedi; Hz. Ali'ye olan sadakatinden ve güzel hizmetinden ayrılmadı. Hz. Ali (r.a.) şehit olduktan sonra Ziyâd'ın kuvvet ve iktidarından korkarak İbn Ebîhi, İbn Ubeyd, İbn Ümmihî, İbn Sümeyye diye bilenen Ziyâd'ı Ebû Süfyân'ın Sümeyye ile itham edilmesini ve bazı zamanlarda Ziyâd'ın gayri meşru surette kendi çocuğu olduğunu söylemesini delil göstererek, Hz. Muâviye 44 yılında²¹⁰ Ebû Süfyân'ın nesebine katarak kendisine neseben kardeş eyledi. Bu sayede Ziyâd'ı kendi tarafına çekmeyi başardı. Bundan sonra Ziyâd da imzalarını "Ziyâd b. Ebî Süfyân" diye yazar olmuştı. Bu sebepten dolayı Ziyâd'ın çocukları ve halefleri bir karından Ziyâde Kureyş neslinden gelmiştir. Ancak 160 tarihinde Abbâsilerden Halife

Gâbe'de zikredilmektedir. c. 1, s. 345. Bundan ise hastalık vaktinde g. müslim doktorlara da başvurulmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır.

²⁰⁸ Bu doğrultuda Ebû Süfyân'ın söylemiş olduğu şiirleri de bulunmaktadır. Vefeyâtü'l-A'yan'a müracaat ediniz. (c. 2, s. 295) İbn Teymiye Hazretleri ne içindir, Ziyâd için "Hâris'in yatağında vücuda gelmişti" demiştir. Refu's-Selâm an el-Eimmeti'l-A'lam. s. 35.

²⁰⁹ Nehcü'l-Belâğa'da buna da işaret vardır. c. 2, s.38.

²¹⁰ Mürucu'z-Zeheb nüshalarının her iki baskısına sehven bu vakayı 30 Tarihinde göstermiştir.

Mehdi tarafından resmi olarak Kureyş'in bu nesline ilhak edilmesi men edildi.²¹¹

Hz. Muâviye'nin Ziyâd'a olan muaamelesi Ehl-i İslâm'ın tamamı için büyük bir musibettir. Kendi döneminde yaşayan ve kendi taraftarı olan alimler de buna şer'î olarak bir vech bulamamışlardır. Ebû Osman, Yezîd b. Ziyâd İbn Mefrağ isimli şairin Ziyâd'ın oğullarına bu husus ile saldıracak söylemiş olduğu hicviyeleri meşhur olduğu gibi başka bir Arap şairi de şöyle söylemiştir:

الا ابلغ معاوية بن حرب

لقد ضاقت بما تاتي اليدان

اتغضب ما يقال ابوك عف

و ترضى ان يقال ابوك زان

و اشهد ان رحلك من زياد

كرحم الفيل من ولد الاتان²¹²

Bu beyitlerin Muâviye'nin kulağına ulaştığı da söylenir. Ziyâd yiğit olduğu vakit Sümeyye vefat etmiş ise de Şer'i atası olan Ubeyd sağdı. Onu bin dirhem ile satın alarak azat eylemişti. Ziyâd, vefat gününe kadar Basra ile Kûfe vilayetinde vali olup 53 senesinde vefat etti, ashaptan değildi.²¹³ Hz.

²¹¹ Târihü'l-Kâmil, c. 5, s. 16.

²¹² Dikkat edin Muaviye b. Harb'e haber veriyorum
Ellerin yaptığından dolayı daraldı
Baban hakkında iffetli ol denmesine kızdın mı?
Ya da baban hakkında zani denmesine razı mı oldun?
Ziyâd ile olan akrabalığına şahit ol
Dişi eşeğin çocuğundan filin akrabalığı gibi

²¹³ Üsdü'l-Ğâbe, c. 2, s. 225.

Hüseyin’i (r.a.) Kerbela çölünde şehit eden Yezîd’in askerinin komutanı olan bedbaht Ubeydullah bu Ziyâd’ın oğludur. (Üf bu dünyaya!..... kimin çocukları kimin çocuklarına musallat oldular!....)

Sümeyye’nin Ziyâd’dan başka Ebû Bekre, Nafi’, Şibl isminde oğulları vardı ki Hz. Muğire b. Şu’be’nin bir hadîsesi hakkında hepsinin ismi mezkurdur. Ebû Bekre sahâbilerin zahitlerinden olup, (asıl ismi Nafi’dir.) Hz. Muâviye’nin mezkur hadîsesini işittiğinde Ziyâd ile söyleşmemek hakkında yemin etmiştir. Hem “Ey Ziyâd! Annesini zinacı etti kendinin şer’i babasından kendisini nefyetti. Şimdi Resûl-i Ekrem’in haremi olan Ümmü’l-Mü’minîn (Ümmü Habîbe) bt. Ebî Süfyân ile görüşmek diler mi? Eğer böyle olursa ne büyük musibet!.....” diye teessüf ettiği rivayet edilir. Fakat Ziyâd Medine’ye vardığında Ümmü Habîbe (r. anhâ) Ziyâd’ı kabul etmedi diyorlar.

293. Sudebe

İran şahlarından Keykavus’un hanımıdır. Dilberliğiyle meşhur bir kadın olup onun oğlu Siyavuş b. Keykavus’a aşık olmuştu. Aşıkı ise böyle habisliğe razı olmadığından Züleyha’nın Yusuf Peygamber hakkında yaptığı iftirası kabilinden bir iftira atıp Keykavus’a erıştirdi. Bunun neticesi olarak Siyavuş İran’ı terk ederek, Turan memleketine gitti ve oranın hükümdarı olan Efrasyab tarafından hürmetle kabul edildi. Frenkis isimli kızını nikah etmekle damat olarak durdu ise de daha sonra başından geçen bir hadîseden dolayı belaya düşer oldu ve Efrasyab’ın emriyle öldürüldü. Bundan sonra İran ile Turan arasında büyük savaşlar zuhur etti.

294. Sevde

Ezvâc-ı Tâhirât’tan olan Ümmü’l-Mü’minîn Ümmü’l-Esved’dir. Zem’a bt. Kays b. Abdışems el-Kureşî’nin kızı olup annesi de Şumus bt. Kays idi. İlk eşi kendisinin amcasının oğlu ve ashâb-ı kirâmdan Sekran b. Amr olup kendisiyle birlikte Habeş’e hicret etmişlerdi. Habeş’ten Mekke’ye döndüklerinde kocası Sekran vefat etmiş Sevde de dul kalmıştı. Bu vakıa

Ümmü'l-Mü'minîn Hatîce (r. anhâ)'nın vefat zamanına tesadüf etmişti. Hz. Peygamber (s.a.s.) onunla evlendi.²¹⁴

Sevde'nin tüm akrabaları ve kardeşleri Hz. Peygamber'e birinci derece düşman olduklarından hiçbirinin yanına gidip de sığınma ihtimali bulunmuyordu. Dünyadan umudunu kesip aciz kaldığı bir zamanda Allah Resûlü'nün eşi olarak Ezvâc-ı Tâhirât'ın arasına girmesi onun için büyük bir teselli kaynağı oldu. Hz. Peygamber ile evlendiğinde çok genç olmadığından Resûl-i Ekrem hayattayken ona nöbetinde yer vermemekteydi. Hz. Ömer'in hilafeti zamanında vefat etti. Beş hadîs rivayet ettiği mervidir. Az kanlı ve zayıf bedenli bir kadındı, demektedirler.

295. Susan

Sadât-ı Kirâmdan Ebû'l-Kasım Muhammed el-Mehdi b. el-Hasen el-Askerî hazretlerinin annesidir. Ebû'l-Kâsım Abbâsîlerden 255 yılında Mu'temed'in hilafetinden kırk bir gün geçtikten sonra dünyaya gelmiştir. Şiilerden İmâmiyye fırkasının itikatlarına göre mezkur Ebû'l-Kâsım on yaşında iken yani 265 yılında "Sürremen Rey" şehrinde annesi Susan'ı görüp durduğu halde evlerindeki bir serdabr²¹⁵ görüp kaybolmuştur. Bunlar Sâhibü's-Serdâb diye lakaplandırılmış, "hayatta olduğu halde babası Macidi ibadet ederken serdâbta görüp kayboldu.

Bunlar Ebu'l-Kâsım'ı Hüccet, Kaim, Muntazır, Sâhibü'z-Zaman, Mehdi, Sâhibü's-Serdâb diye lakaplandırmış, hayatta olduğu halde babası Macid'i ibadet etmekte olan Serdâbta görüp kaybolması doğru mu yanlış mı, yalnız bu kadının haberine bina edilmek her ne kadar şaşırtıcı ise de başka şaşırtıcı haberlerin biri kabilinden yalnız bir tebessüm ile iktifa edilir. Yalnız asırlar boyunca terk edileceği ne gibi delillere binaen edilmiştir acaba!... Şiilerin kendilerine mahsus itikatları ve kelam kitapları vardır. Hem hadis nakletmekte ayırım yapmak meslekleri olduğundan mezkur itikatları

²¹⁴ Hz. Sevde ile evlenmesi Üsdü'l-Gâbe'de (Aişe)'nin biyografisindedir. c. 5, s. 502.

²¹⁵ Serdâb, Zerdâb vezninde yer üstünde olan evta yani bölmedir.

hakkında belki vecihleri olabilir. Her neyse mezkur itikada göre Mehdi çok gecikmiş olduğundan Akrun ve Yalkav kimseler hakkında “ibtai min mehdi eş-Şiiyye” diye darb-ı mesel olunur.²¹⁶ Susan Türkçe bir isim olduğundan şu zamanda Bağdat şehrinde bizim Türk kavmine mensup bazı kimselerin kızı olacağı zannedilir. Bir rivayete göre Susan Muhammed el-Mehdî’nin öz annesi olmayıp belki babası Hasan el-Askerî’nin annesidir. Öz annesi ise Sikal yani Hamd yahut Nercus isminde olmuş. Şiilerden başka fırkalar da ahir zamanda bir Mehdi zuhur edeceğini söylerler ise de²¹⁷ büyük alimler ve hususan selefi salihlerin sabır ve ihtiyat üzerinde oldukları rivayet edilir.

²¹⁶ Şeyh Bahaüddin b. el-Kâdı Muhsin el-Âmilî hazretleri kendi mezhebi gereğince bu beklenen Mehdi’ye hitap ederek söylenmiş olan “Vesiletü’l-Fevzi ve’l-Emân fi Mehdi Sâhibi’z-Zamân” kasidesinde:

و انعش قلوبا في انتظارك فرحت
و أضجرها الإعداء إية اضجار
و خلص عباد الله من كل غاشم
و طهر بلاد الله من كل كفار
و عجل فذاك العالمون بأسرهم
و بادر على اسم الله من غير انتظارك

(Seni beklerken hasta olan kalpleri canlandır
Düşmanların canlarını sık (onları rahatsız et)
Allah’ın kullarını bütün zalimlerden kurtar
Allah’ın beldelerini bütün kafirlerden temizle
Acele et bütün alimler sana feda olsun
Seni beklemeye değil Allah’ın ismine çağır!)

diye ihlas ile yalvarsa da yok hemişe çıkmıyor!.... Mehdi’ye böyle münacaat edecek yerde Allah’a yalvarmış olsa ne olur idi!.... Fakat (her cömert için tökezleme ve her katı kişi için de peygamberlik vardır) Mehdi, hakkında İbn Haldûn Tafsil ve tahkik üzerinde bahs etmiştir ki bu doğrultuda olan sözlerin en güzeli ve itimatlısı olsa gerektir. c. 1, s. 151-160.

²¹⁷ Mehdi’den bahseden kişiler son alimler hususan tasavvuf tarikatlarına mensup olanlardır. Ne hikmete binaendir ki bunların bazıları hatta yıl ve günlerini tayin ederek 1255 tarihinde Şaban’ın 15. gecesinde (acaba hangi saat ve hangi dakikada imiş!....) dünyaya geleceğini haber verebilmişlerdir. Lakin bulunduğumuz 1321 yılı Safer ayının 18. Günü Cuma’dan sonra ikinci saate kadar bu kimse Mehdi’den de hiç emare falan bilinmiyor. Gözümüzün önünde olan telgramlarda buna dair bir işaret yoktur. Şeriat teklif etmediği ve önemli dinlerden olmadığı bir mesele hakkında bahs iştirmek ve görüş ile söz söylemek her vakit bir zarara sebep olduğu gibi son alimlerin Mehdi bahisleri de Babi fırkasının zuhuruna ve İslam ülkelerinin cerad kaza kabilinden intişarına sebep olmuştur. Zira bunlar mezkur alimlerin Mehdi hakkında beyan ettikleri tariflerini Baba diye lakap takmaları Seyyid Ali el-Fatimi’ye tatbik etmişler ve şu zatın Mehdi olacağına kanaat etmişlerdir. Bu kabilden başka yerlerde başka adamlar da

296. Seyyide

Bu isimde şu kadınlar meşhurdur: **Seyyide bt. el-Kaim biemrillâh** Abbâsî halifelerinin 26.sı olan Kâim biemrillâh'ın kızıydı. 454 yılında Selçuklulardan Tuğrul Bey Ebû Şüca' Muhammed'e varmış sekiz ay kadar durduktan sonra 455'te Ramazan ayında dul kalmıştı.

Seyyide Mecdü'd Devle'nin annesi: Büveyhî ailesinden Rey hakimi Mecdü'd Devle'nin annesi olmakla çocukluğunda vâsîsi olup yiğitliğinde de sefahate mübtela olduğunda devlet işlerini idare etmiştir. Birçok vakıası vardır.²¹⁸ Şeyh İbni Sina Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdullah bir müddet bu kadının hizmetinde olup *el-Meâd* isimli kitabını da bunun huzurunda telif ettiği rivayet edilir.²¹⁹

Seyyide bt. Abdurrahim, meşhur muhaddislerden olarak annesi Cevhere bt. ed-Devâmî ile her ikisi ilim ve salah ehlerinden idiler.

297. Sirin

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) cariyesidir. Mariye el-Kıbtıyye'nin de kız kardeşi olan sahâbî bir kadındır. Mariye ile birlikte İskenderiye hakimi olan Mukavkıs²²⁰ tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hediye edilmiştir. Resûl-i Ekrem de onu meşhur şair Hassan b. Sabit el-Ensârî'ye hibe etmiştir. Hassan'ın Abdurrahman isminde şair oğlu²²¹ bundandır. Asıl ismi Rumca "İreni" olduğu halde Medine'ye götürüldüğünde Arapçalaştırılarak

zuhur etmiş ve edecektir. Bunun için kıyamet halleri ve gelecekte haber verme hakkında Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîslerden Allah ve Resûlullah'ın muradı ne ise şöyle hak ve vakı olacak diye iman edip tafsili ile iştiğal etmek münasip olmayan evham ve hayallerden ibarettir. Ed-Dürerü'l-Behiyye (s. 119-120). Bu doğrultuda Veliyyullah ed-Dihlevî'den güzel bir söz menkuldür. Celaü'l-Ayneyn, s. 64.

²¹⁸ Târihü'l-Kâmil, c. 9, s.70.

²¹⁹ Uyûnu'l-Enbâi fi Tabakâti el-Etîbbâ, c. 2, s. 5.

²²⁰ Kâmus'un "el-Mukavkız Cerîh b. Meysi el-Kıbtıyye Mısır'ın ve İskenderiye'nin hakimi" içeriğinde olan sözünden muradı bu kişidir. c. 3, s. 220.

²²¹ Muâviye ve oğlu Yezîd ile bir miktar macerası vardır.

kendisine Sirin denilmiştir. Kendisinden iki adet hadîs-i şerîf rivayet edilmiştir.

298. Siyûn Hanım

Kazan şehrinde olan hanlar sarayında yer alan en meşhur kadınlardan bir tanesidir. Saraycık şehrinde olan Yusuf Mirza ve bir rivayete göre Yusuf Han b. Mûsa'nın kızıdır. h. 927- m.1520 tarihlerinde dünyaya gelmiştir. Gayet güzel ve akıllı bir kız olup on dört yaşında iken Can Ali Han b. Allahyar b. Bahtiyar b. Yakûb b. Muhammed Han isminde Kazan hanı ile evlendirildi. Mezkur han Rusya'da Künaz Vasili Bin İvan yardımıyla Kazan tahtına çıkmıştı. m.1535-h. 942 tarihinde 25 Eylül günü Can Ali Han Kazanlılar tarafından öldürülmesiyle Siyûn Hanım da on altı yaşında dul kaldı. O zaman Kazanlıların eski hanları olan Saragiray Han b. Mahmud Giray Han Kırım'dan Kazan'a gelip hükümdar oldu. Siyûn Hanım da bununla evlendirildi. Safa Giray Han ile birbirlerini sevdiler ve günlerini böyle geçirdiler. Siyûn Hanım'dan h.954-m.1547 tarihinde Ödemiş Giray b. Safa Giray Han'ı dünyaya getirdi. Safa Giray Han h.956-m.1549 tarihinde vefat etmekle veliaht oğlu Ödemiş Giray iki yaşında çocuk iken Kazan Hanlığına atandı. O zaman memleket işlerini annesi Siyûn Hanım yürüttü. İkinci kez dul kalması otuz yaşlarında olmuştu. O zaman İvan Grozni savaş niyetiyle Kazan'a geldi. Siyûn Hanım her ne kadar babası Yusuf'tan yardım istediye de Yusuf Mirza Moskova devleti ile dost olduğunu bahane ederek yardım göndermedi. Kazan askeri savaşta mağlup olup Siyûn Hanım ve oğlu Ödemiş Giray Han Rus askeri tarafından esir alınarak Moskova şehrine götürüldü. Bu vaka h.958-m.1551 tarihinde olmuştu. Bu yıl Ağustos'un 16. günüydü. Han Girman'da olan Şah Ali b. Allahyar b. Bahtiyar b. Muhammed Han'ı Kazan'a han olarak atadılar. Ödemiş Giray b. Safa Giray Moskova şehrinde Hıristiyan mezhebine dahil oldular. Atalığı da İvan Grozni kendisi aldı, diyorlar. O zaman Ödemiş Giray Han'ı Alexander diye isimlendirdiler. Padişah sarayında hizmete tayin edildi. Siyûn Hanım'ı Ruslar kendilerinin atadıkları Şah Ali Han'a verdiler ve bu sebeple Kazan'a getirdilerse de aralarında hüsn-

ü muâşeret olmamış ve Siyûn Hanım da Şah Ali Han'ı sevmemişti. Sonrasında Siyûn Hanım, Şah Ali Han tarafından esir edilerek Moskova'ya gönderildi. Rusya devletine teslim edildi. O zaman ikinci kocası olan Safa Giray Han Mezarına binaen yaptırdığı camii'ye varıp veda ettiği ve gayet tesirli sözler söyleyip göz yaşlarını tutamadığı söylenir. Burada birçok beyitler söylemiştir. Moskova'ya vardığında uzun zaman durmadı ve çok geçmeden vefat etti. Yüksek ihtimalle vefatı 1557, hicri senesiyle de 924-925 yılındaydı. O zaman yaşı 57 sınırındaydı. Kazan şehrinde kale içinde olan "Han mescidi minaresi" diye şöhreti olan minare işaret edilen kişi tarafından bina edilen mescidin minaresi olur. Bunun mescidi harap olduğu halde minaresi sağlam kalmıştı. Bugün var olan kale ise Kazan'ı kontrol altına aldıktan sonra Ruslar tarafından bina edildi. Müslüman hanları zamanında olan kale, bundan nice derece büyük olup vîrân edilmişti. Siyûn Hanım kendi ömründe çok ve büyük vakılar görmüş bir hatundur. Asıl ismi Siyunc Hanım olup sonra Siyûn Hanım ve Siyûm Hanım diye şöhret buldu, diyorlar. Kazan şehri Ruslar tarafından 1552 tarihinde 2 Ekim günü h. 959 yılı Şevval'in 23'ü günü kontrol altına alındı. O zaman Kazan Hanı Yadigar b. Kasım b. Seyyid Ahmed Han idi. Bu hem on dokuz yaşında olarak Ruslar tarafından esir alınıp Moskova'ya götürüldü. Orada Hıristiyan dinine girmekle Andrey Kotuzf'un Mariye isimli kızıyla evlendi.

ش Sın Harfi

299. Şahcihân Hanım

Hindistan'da Behpal padişahıdır. 1254 tarihinde dünyaya gelmiş olup annesi Nevab Sekender Hanım'ın terbiyesinde olarak dokuz yaşında 1263'te babasının tahtına oturmuştu. 1288 yılında Ebû't-Tayyib Sadık b. Hasan el-Konucî el-Buhârî'ye vardı. Arapça ilimlerde ve Farsça dilinde ustalığı ve siyasi işlerde iktidarı olup ilim ehlini himaye ettiği ve bir derece kitapları olduğu rivayet edilir.

300. Şecere ed-Dar

Mısır padişahı Melik Salih Necmuddin Eyyûb'un cariyesidir. Melik Salih'in oğlu Melik Muzan Turanşah öldürüldüğünde 648 tarihinde adı geçen kadın Mısır tahtına oturmakla Meliketü'l-Müslimîn Valide Halil-Müslümanların Kraliçesi Halil'in annesi, ünvanıyla kendi ismiyle hutbe okuttu. Her ne kadar nüfuzlu kişiler münasip hediyeler, Mülayim sözler ile döndüler ve meyletseler de raiyetin-halkın gönülleri kani olmadığından sonunda azlettiler. Yahut kendi isteğiyle azledilip yerine sultan olan İbik el-Çaşinkir'e vardı. O zaman 653 yılıydı. Bundan iki sene sonra İbki Musul Emiri olan Bedrüddin Lü'lü Kazan (Kazan incisi) almak niyetinde olduğunda

Şeceretü'd Dâr kendisinin özel hizmetçileri tarafından İbki hamamda öldürüldü. İbki'nin yerine tahtına çıkan oğlu el-Melik el-Mansûr Nuruddin Ali tarafından Şeceretü'd Dâr da katl edildi.

فَعَشَ مَا شَعْتُ فِي الدُّنْيَا وَادْرَكَ

بِهَا مَا رَمَتْ مِنْ صَيْتٍ وَ صَوْتٍ

فَخِيطَ الْعَيْشِ مَوْصُولٌ بِقَطْعِ

و حَبْلِ الْعَمْرِ مَعْقُودٌ بِمَوْتٍ²²²

Şeceretü'd Dar Mısır'da hüküm süren Eyyûbîlerin sonuncularından olup İslâm devletinde bundan önce hiç kimse Mısır'da hükümdar olmamıştır. Bunun tahtına çıktığında İzzüddîn Abdüsselâm “Müslümanların kadın padişah ile mübtela olmalarına ne sebep oldu?..” diye tasniflerinde saldırmıştır. Bu vakitte halifesi olan el-Mu'tasım Bağdat'tan yazı yazmış “Mısır'a hükmedecek başka kimse kalmadı mı?” demiştir. Hacc-ı şerîfe Mühmel²²³ göndermek adeti bunun sünneti diyorlar. Aslen kendisi Türktür.²²⁴

301. Şeref Hanım

Osmanlı ediplerinden olup Nebil Bek isimli kimse'nin kızıdır. Güzel mersiyeleri olup 174 sayfalık bir divanı İstanbul'da basılmıştır.

يَا اَلٰهِي ذَكَلَمْ مَسْتَحِقُّ اِحْسَانِ اَيْلَه

²²² Dünyada istediğin gibi yaşa, bil ki
Orada bıraktığın ancak nam ve sedadır.
Hayatın ipi bir parçaya bağlıdır
Ve ömrün ipi ölümle düğümlenmiştir.

²²³ Şam memleketlerinden (Suriye, Filistin, Ürdün) çıkıp Mekke'ye hac vazifesini ifa etmek için giden kervan. Bu kervan Şevval ayının ortasında Şam-Dımaşk şehrinde toplanır ve Mekke'ye doğru yola çıkar, Zilhicce ayının başlarında da Mekke'ye ulaşırdı.

²²⁴Tuhfetü'l-Ahbâb, Sehâvî, s. 96.

کرم و لطفکی حقمده فوران ایله

نعت، مرثیه، مناجات ستایشلری

سبب مغفرت ایت زبور دیوان ایله

اڭلايم نيك وېدى خیر و شری بالچمله

بیلدروب، علم لدن سرینی عرفان ایله

جمله ارباب کمالڭ نظرندن دیلرم

نه قدر وار ایسه نقصانعی پنهان ایله

وزن و معنادن اکر اولسه ده عاری شرفک

شعرینی منتخب حضرت حسان ایله²²⁵

Münacaatları bunundur. Şeyhülislâm Aşir Efendi neslinden olarak 1224 tarihinde dünyaya gelmişti.

302. Şerîfe Hanım

Mısır'da Saîd isimli kişinin kızı olup 1260 yılında dünyaya gelmiştir. 8 yaşında iken babasından yetim kalmış, annesi Mahdume'nin ictihadı sayesinde okumayı, yazmayı, öğrenmiş; dikiş nakış gibi el becerilerinde

²²⁵ Yâ ilâhî değilim müstehâk ihsân ile!
Kerem ve lütfunu hakkımda feverân ile!
Na't, mersiye, münâcât senâyişleri!
Sebeb-i mağfiret et ziyûr divân ile!
Anlayam nîk ve bedî hay ve şerri bilcümle
Bildirip ilm-i ledün sırrını irfân ile!
Cümle erbâb-ı kemâlin nazarından dilerim!
Vezn-ü mânâdan eğer olsa da âri şerefin
Şiirini müntahap Hazreti Hasan ile!

ustalaşmıştır. Muhammed Kemal isminde birini sevmiş; iki tarafın rızasını alarak evlenmeye karar vermişlerdi. Tam evlilik hazırlıkları yapılırken Muhammed Kemal vefat etmişti. O zaman Şerîfe Hanım dünyadan uzaklaşmış sevdiği için otuz yıl boyunca acı çekip göz yaşı dökmüştü.

303. Şerîfe Hanım

Osmanlı kadınları arasında gayret ve cesaretiyle meşhur bir kadındır. Karadağ savaşında bahadırlar arasına girmekle erkeklerden Ziyâde hüner göstermiştir. Lubin kazasından olup “Boşnak Şerîfe” diye meşhurdur.

304. Şeânîn

Abbâsî halifelerinden Mütevekkil’in hanımıdır. Aslen Şam vilayetinde bir keşişin kızı olup manastırdan çıkıp halifeye nikahlanmıştır. Halife nazarında da saygın bir kadındı. Şair, şarkıcı ve fevkalade güzeldi.

305. Şa’vâne

İlim ve faziletiyle, zühd ve takvasıyla meşhur bir kadındır. Kadınlara vaaz eder, hoş bir şekilde hitap eder, meclisine zahitler ve abid kişiler geldiğinde onlardan hayır dua isterd Fâdıl b. İyâz da onun ziyaretine giderdi. 187 tarihinde harem-i şerîf’te vefat etti.

306. Şifâ bt. Abdullah

Abdullah b. Abdişems el-Kureşî el-Adevî’nin kızı Leylâ’dır. Künyesi Ümmü Süleymân b. Ebî Hasme idi. En evvel İslâm’a girenlerden olup Medine’ye hicret etmiş; sahâbîlerin akıllı ve faziletiyle bilinenlerindendi. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bazı vakitlerde bunun hanesine teşrif buyurup oturlardı. Halifelîği zamanında Hz. Ömer (r.a.) bu kadına çok iltifat eder ve bazı şeyler hakkında onunla istişare eder ve fikrini alırdı. Ezvâc-ı tâhirâtın olan Hz. Hafsa’ya (r.anhümâ) yazı yazmayı öğretmişti.²²⁶ Hz. Şifa bir zaman

²²⁶ Bu haber kadınları yazı yazmayı öğretmenin caiz olduğunu gösteren bir delildir. Zâdü’l-Meâd, c. 2, s. 63.

yavaş yürüyen ve sessiz konuşan ve bunu da zahitlik olarak yapan bir grupta karşılaşmış ve bunların kim olduklarını ve bunu niçin yaptıklarını sorunca aldığı cevap karşısında “Vallahi Hz. Ömer söylediği zaman herkese işittirir, aşkın (hızlı) yürür vaat ettiği zamanda yerine getirirdi. Bununla beraber kendisi zahid birisiydi.” demiştir. Oğlu Süleymân kendisinden hadis rivayet etmiştir.

307. Şelbiyye

Endülüs’te Şeleb kasabasına mensup olan bir edîbe ve şairdir. Divan süretinde şiirleri cem olunmuş ise de edipler ve zarif kişiler arasında güzel şiirleri dolaşmaktaydı. Şeleb emirlerinden şikayet ederek Sultan Yakub el-Mansûr’a beyitler göndermiştir. Şeleb Endülüs’te payitaht olan Kurtuba yakınında bir beldeydi.

308. Şehrâm

Asûriyye memleketinde cihangir bir padişah olan Şehram ya da Şemrem, ya da Simrim yahut Semir Emis’dir.²²⁷ Bir cariye olduğu halde efendisi olan Menunsis isimli serdarı ile evlenmişti. Sonra Asurluların hükümdarı olan Ninonis kendisini görüp aşık olmakla nikahlandı ve Ninonus vefat ettiğinde Asurluların tahtına çıkıp padişah oldu. Şemram Babil şehrini sur ile çevirdi. Bahçeler teşkil edip Fırat kenarına köprü inşa ettirdi. Fıratın üstünden yürümek için yol açtı. Mısır, Arap yarımadası, Habeş, Sind²²⁸ memleketlerini zaptederek büyük bir devlet kurdu. Her türlü hüner ve sanatlara değer verip erbabına hürmet gösterir ve layık rüştü himaye de ederdi. Sazlıkları kurutmuş her tarafta da yollar açmıştı. Şehir ve köyler kurmuştu ve onun en sevgili

²²⁷ Asur isimli şahsın soyundan olan Nino yahut Ninos Asuriyye devleti’ni kurmuştu. Nino şehrini bina etmişti. İki milyon askerden oluşan bir devlet tertip edip feth etti. Sonra kocası olan Şemram Babil şehrini genişletti. Bundan sonra birbiri ardına otuz padişah gelip zevk ve sefahatle günlerini geçirip ahirinde Medlerin serdarı Arbasis ve babil serdarı Yalzis tarafından bu devlete son verildi. Devletlerinin ömrü 1300 senedir. Yunus Peygamberin bunlara gönderildiği söylenmektedir. (Sad.)

²²⁸ Pakistan. (Sad.)

eşiydi. Milattan 1874 yıl önce vefat eden kadın padişahın ziyâde olan kadın padişah haline dikkat etmeliler!... üçüncü Selmâ Nasr diye bilinen Asur padişahı ile bu kadının aynı olduğu rivayet edilir.

309. Şemûs el-Cedisiyye

Câhiliye zamanında Cedis kavminin reislerinden olan Gıfar b. Cedis'in kızı olan Afire'dir. Tasm Kabilesi Cedis kabilesine hüküm sürmüş Cedis kabilesinden kocaya varacak kızlar ilk gecelerinde Tasm kabilesi reisinin huzurunda olduktan sonra kocalarına gitmeleri! sistem haline geldiğinden²²⁹ bir vakit bu gibi bir sistem medeniyet davasında olan Avrupa'da da üçüncü asrın sonuna kadar cari olmuştu. Adı geçen kadın Şemus hakkında da bu gibi bir muamele icra olunmuştu. Şemûsu zillet ve bedbahtlığa getiremedi. Başlangıcını vereceğimiz şu kasidesini inşad etti:

ايجمل ما تؤتى الى فتياتكم

و انتم رجال فيكم عدد النمل

فان انتم لاتغضبوا بعد هذه

فكونوا نساء لا تفر من الفحل

ولو اننا كنا رجالا و كنتم

نساء لكننا لا نقيم علي الذل

“Siz karıncalar kadar çok adam olduğunuz halde genç kızlarınızın böyle hallerini hoşgöre biliyor musunuz?... Siz bu vakiya kızmaz, karşı durmaz iseniz erlerden kaçmakta olan kadınlar gibi olunuz!.. Eğer sizler kadın olup da bizler er olaydık bu gibi maskaralığa razı olmazdık!...” demektir.

²²⁹ Târîh-ü Düveli'l-Arab, c. 1, s. 113.

Bunu işittiklerinde Şemûs'un erkek kardeşleri ve bütün kabilesi güya ziyafet için Tasm kabilesini davet ettiler. Onlar geldiklerinde de büyüğünden küçüğüne kabilenin bütün fertlerini kılıçtan geçirdiler.

310. Şehde

Ebû Nasr Ahmed el-Ferec el-İberî'nin kızıdır. Çeşitli ilimlerdeki bilgisiyle hadîs ilminde olan bilgi birikimi ve hüsnü isnadıyla güzel yazıdaki maharetiyle meşhurdu. Hatta Şehdetü'l-Kitâbe demekle maruf idi. Ebû'l-Hattâb Nasr Ahmed el-Bitrûvânî, Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Ahmed b. Talha en-Nialî, Talha b. Muhammed ez-Zübeyrî gibi Hamis'in faziletliyelerinden okumuş ve icâzet almıştı. Abdullatif b. Yusuf el-Bağdâdî'ye üstad oldu. Asrında zikri artmış, şöhreti yayılmıştı. Fıkıhta (İslâm Hukuku), Tevhit ilminde (kelam) tasnifatı bulunmaktadır. Halife Muktefâliemrillâh'a mensup olan Ali b. Muhammed Yahya Ebû'l-Hasen ed-Derînî "Sikâtü'd Devle" demekle tanınırdı. Bu Şehde'yi evlenmişti. Şehde 90 yaşını geçip 574 tarihinde Bağdat şehrinde vefat etti. Babası Ebû Nasr da büyük alimlerden birisi olup 506 senesinde vefat etmişti. Kocasını da ilim ve edep ile mevsuf olarak Bağdat'ta mektep ve medrese gibi hayratlar yaptırmış 74 yaşında 549 senesi Şaban ayında vefat etmişti.

311. Şehde

Ömer b. Ahmed el-Akilî el-Halebî'nin kızıdır. Bu da meşhur muhaddislerden olup Şehde el-Halebiyye diye tanınmaktaydı. Halep'te Fadıl Kaşgarî'nin dersinde hazır bulunmuş Sabit b. Şeref ve başkalarından icâzet almıştı. Sonra ders verme ile meşgul oldu. Kendisine Salahuddin Safedî üstad olan Bezzâlî ve diğer meşhur muhaddisler öğrenci olmuşlardır. 709 tarihinde Halep şehrinde vefat etmiştir.

312. Şehr Bânu

Sasani Padişahlarının sonuncusu olan Yezdücerd'in üç kızından biridir. Hz. Ömer el-Faruk (r.a.) zamanında İranlılar ile yapılan savaşlarda esir alınarak Hz. Hüseyin (r.a.)'in cariyesi olmuş, İslâm'a girdiğinde Gazâle yani

Selâme yahut Selâfe diye isimlendirilmişti. Hz. İmâm Ali Zeynûlabidin b. el-Hüseyn'in annesiydi. Kız kardeşlerinden biri Abdullah b. Ömer'den Salim b. Abdullah'ı ve diğeri de Muhammed b. Ebî Bekir'den Kasım b. Muhammed'i doğurmuştu. Bu üç zat İslâm ulemâsının en muhteremlerindendir.

313. Şirin

Sasani padişahlarından Hüsrev Perviz'in sevgilisidir. Hüsrev vefat ettiğinde oğlu Şirviye padişah olup Şirin'i istedi ise de Şirin razı olmamış ve zorlanacağını bildiğinden kendisini zehirleyip intihar etmişti. Şirin Hüsrev Perviz'in “bu mülk ve saltanat bizlerde daimi olsaydı ne ala olurdu” dediğine karşı “eğer daim olaydı bizlere intikal etmezdi” demişti.

314. Şeymâ

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) süt kızkardeşi olan Huzafe, Şeyma'dır. Hâris Sa'di ile Halîme'nin kızı olup çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber'den (s.a.s.) büyük olduğundan onu kucağına alır yürür ve terbiye de ederdi. Nuzûl-ü vahiyden sonra efendimize gelerek kendisini tanıtmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisine iltifatlar etmiş ve Müslüman olmakla kadın sahâbîlerin arasına katılmıştı.

ص Sad Harfi

315. Sabîha

Endülüs Emevi halifelerinden Müstansır billâh Hakem b. Abdurrahman'ın hanımıdır. İlim ve edebiyatta, siyasi işlerde maharetli olduğu için kocası zamanında büyük bir nüfuz kazanmıştı. Kocası vefat ettiğinde veliaht olan oğlu Müeyyedbillâh Hişâm çocuk olduğundan Sabîha vasisi olarak devlet işlerini idare etmişti. Muktedir memurlar atayarak memleketi genişletme ve orada olan müslüman hükümetlerin şevketini artırmaya muvaffak oldu. 398 yılında vefat etti.

316. Sıddîka

Bu "Kelime" nahiyesinde "Kıçuçat" köyünde İmâm Seyfuddin b. Sihankal'ın kızıdır. Alamut İmâmı olan kocası Habîburrahmân vefat ettiğinde genç haliyle dul kalmıştı. Üç tane yetim çocuklarını terbiye edip gözetti. 1240 tarihinde kocasıyla beraber Bulgar savaşında ve sonra Öronburg ve Saîd kasabalarına seyahat etmiştir. Annesinin kız kardeşleri²³⁰ olan Abdülvâhid b. Abdülmenân Vasfu'l-Gafûr b. Abdülmenan (Çistayli) ve diğer muteber

²³⁰ Sehven kız kardeşleri yazılmış.

alimler ile sohbeti ve çok şeyhlerden evrat ve ahzab-ı şerîfe okuması için icâzeti vardı. Ömrünün başında pek fakirlik, ortasında büyük zenginlik, ahirinde yaşılık ve fakirlik, cümle çocukları ve terbiyecileri vefat ettiğinden yalnızlık ve izole bir hayat yaşadı. Zenginliğinde kibri olmadığı gibi fakirliğinde de şekvası işitilmemiştir. Sabırlı, tevazu sahibi, iffetli, hayır dua eder ve ilim ve ehline destek olur kine ve hasete düşmezdi. Asla gıybet etmezdi. Zamanında olan vakıaların kahramanlarını nesep ve tabakalarını ananesiyle bilirdi. Muhterem babası (rahimehullâh) her bir ulu eşlerinden buna meşveret ederdi deyip sena ederdi. 99 yaşında olarak 1315 tarihinde Şaban ayının 17. Gününde vefat etti. Kabri Alamuttur.

317. Safvet Hanım

Osmanlı şairlerinden olan Nesîbe'dir. Muhib efendinin kızı ve Refet efendinin hanımı olup güzel manzumeleri vardır. Bu beyitler onundur:

دوشمه دیردم دخی بر درده کوکل آه سڤا

ینه دشدک یڤڤی بر درده کیم ایواه سڤا

باغلایوب زلفی ایله بو کیجه محکم طویدم

اسکی دیوانه دیدی ای کوکل اول ماه سکا

نیجه بر راه مجازی کیده جکسین یا هو

بیلدره دغری یولی حضرت الله سکا

دون کورب حال دکر کونمی ایتدک انصاف

غالبا ایتمش اثر آه سحر کاه سکا

صفوتا راز دلك کیمسه یه اظهار ایتمه

کون اولور یاردم ایدر ب ر دل آکاه سکا²³¹

253 tarihinde vefat etmiştir.

318. Safverâ

Hız. Şuayb (a.s.)'ın kızı ve Hız. Mûsa'nın (a.s.) hanımıdır. Hız. Mûsa, Hız. Şuayb'a (a.s.) sekiz ya da on sene hizmet edip hanımıyla evlenmiştir. Kabri Akka ile Taberiyye arasında Kefer Mende isimli yerdedir.

319. Safiyye

Ezvâc-ı Tâhirâtın ve Ümmü'l-Mü'minin'den olan Hız. Safiyye'dir. Naziroğulları kabilesinden ve Hayber emirlerinden olan Huyey b. Ahtâb b. Sa'ye'nin kızı olup ilk kocası Sellâm b. Mişkem, ikinci kocası Kinâne b. Ebi'l-Hukayk idi. İsrailoğulları kavminden ve Yahudi dinine mensup olup annesi câhiliye zamanında vefat etmişti. Vefada darb-ı mesel hükmüne geçmiş olan Semuel b. Adiy'e'nin kızıdır. Hız. Safiyye Hayber savaşında esir alınarak Hız. Peygamber (s.a.s.) tarafından azat edildi. Daha sonra Ezvâc-ı tahirât arasına girmekle bahtiyar oldu. Bu evlilik sebebiyle Yahudilerin de Müslümanlara muhabbet duydukları ve İslâm'a yakınlaştıkları mervidir. Çok akıllı, şefkatli ve merhametli bir kadın olmuştur. Bir zaman ağladığını gördüğünde Hız. Peygamber (s.a.s.) mübarek sözleriyle göz yaşını silmiş ve onu teselli etmişti. 36 ve bir rivayette 50 tarihinde vefat etmiştir. Sahâbilerden olup azatlısı Rezine (r. anhumâ) kendisinden bazı hadîs-i şerîfler rivayet etmiştir.

²³¹ Düşme derdim dahî bir derde gönül ah sana
Yine düştün yeni bir derde kim eyvah sana
Bağlayıp zülfi ile bu gece muhkem duydum
Eski divâna dedi ey gönül evvel mâh sana
Nice bir rah mecazı gideceksin ya hû!
Bildire doğru yolu Hazreti Allah sana
Dün görüp hal değer günümü ettin insaf!
Galiba etmiş esir ah sihir kah sana
Safvete raz delik kimseye izhâr etme!
Gün olur yardım eder bir dil-i âgâh sana

320. Safiyye

Abdûlmuttalib b. Hâşim'in kızı ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) halasıdır. Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber'in halalarından olan Ervâ, Ümmü Hakîm el-Beyzâ, Ümeyme, Berre, Safiyye arasında yalnız terceme sahibi (Safiyye) İslâmla müşerref olmuştur. Câhiliye döneminde Ebû Süfyân'ın erkek kardeşi olan Hâris b. Harbe ve onun vefatında Hatîce el-Kübrâ (r. anhâ) annemizin erkek kardeşi olan Avvâm b. Hüveylid varmış ve bundan ise Aşere-i Mübeşşere'den olan Zübeyir b. el-Avvâm Hazretleriyle Abdülkâbe isimli çocukları olmuştur. Hz. Hamza (Seyyidüş-Şüheda) ile anne bir kız kardeş olup akıllı fesâhat ve belağat sahibi bir kadındı. Babası Abdûlmuttalib'in vefatında tesirli bir mersiye nazm ettiği gibi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatında da bu mersiyei söylemiştir:

الا يا رسول الله كنت رجائنا

و كنت بنا برا و لم تك جافيا

و كنت رحيمًا هاديًا و معلما

لبيك عليك اليوم من كان باكيا

فدي لرسول الله امي و خالتي

و عمي خالي ثم نفسي و مالي

فلو ان رب الناس ابقى نبينا

سعدنا و لكن امره كان ماضيا.

عليك من الله السلام تحية

و ادخلت جناب من العدن راضيا

“Ya Resûlallah! Sen bizim fahrimiz ve bizim hayırhahımız idin, bize asla cevretmedin, bize hakkı talim ve terbiye için rehberlik ederdin. Bugün senin için ağlayan ağlasın! Annem ve teyzem, amcam ve halam sonra kendim ve herşeyim Resûlullah’a feda olsun! Eğer Hak teâlâ Resûlullah’ı bizlere bırakmış olsaydı, ne bahtiyar olurduk ve lakin hak Teâlânın hükmü caridir/geçerlidir. Sana hak Teâlâ hazretlerinden selam olsun! Ve razı olduğun halde makam- ı şerîfin cennet olsun!” demektir.

Uhud vakasında erkek kardeşi Hz. Hamza şehit olduğunda fevkalade acı çekmesine rağmen kendisini zorlamış ve sabretmişti. Hz. Safiyye, fazlasıyla gayretli ve cesaretli olup Hendek savaşında kadınlar ve çocuklar hisar içinde dönüp durmakta idi. O sırada bir casusun gelip oraları gözetlediğini ve araştırma yaptığını gördüğünde Hz. Safiyye çocuklar ile birlikte olan şair Hassan b. Sabit’e (r.a.) “Ey Hassan çık ve şu herifi yakala! Korkarım ki kavmine yol gösterip müslüman askerler kendi işleri ile uğraşırlarken bize hücum edecekler” demişti. Hassan ise buna karşı “Ey Abdülmutilib’in kızı, sen biliyorsun ki ben bu işin üstesinden gelecek kişi değilim” dedi. Çünkü Hassan (r.a.) korkaklığı ile bilinirdi. Hatta bütün Medine muhasara edildiği zaman da çocuklar arasında tutulmakta idi. O an Hz. Safiyye casusun yanına vardı ve vuruşup onu öldürdü. 73 yaşında Hz. Ömer halife iken 20 tarihinde vefat etmiş ve Medine’de Cennetü’l-Bâkî’ye defnedilmişti.²³²

321. Safiyye bt. Şerefüddin

Ahmed Şerefüddin b. Ahmed el-Makdisî’nin kızı ve Şeyh Bahüddin b. el-İzzin hanımıdır. Muhaddis İbni Abdüddâim’den hadîs rivayet etmiş ve ders vermiştir. Çoğu dersi Sahîh-i Müslim’den olurmuş. Uzun bir ömür sürmüş ve 740 tarihinde vefat etmiştir.

²³² Fethü’l-Kâdir, c. 2, s. 338; Târihü’l-Kâmil, c. 2, s. 220.

322. Safiyye bt. Yâkut

Ebû Abdullah Yakut el-Habeşi'nin kızıdır. Meşhur muhaddislerden olup İmâm-ı Suyûtî'nin üstadıydı. Nuruddin b. Sellâm'a ve başkalarında hadîs dinlemiş olup Asya bt. Cârullah'ın öğrencilerinden icâzet almıştı. Doğumu 704 yılı Ramazan Bayramı günündeydi.

323. Safiyye-i Zâhide

İran'da sultan Ebû Saîd Han zamanında zühd ve salih ameliyle şöhret bulmuş bir kadındır. Erkek ve kadınlardan binden fazla müridi olurdu. Mezkur padişahın kız kardeşi Konkrat Hatun buna müntesip olduğundan her zaman ziyaretine gider olmuştur. Aslen bizim Türk neslindendir.

324. Sûfiyye

Kazan hanlarından İlham Han b. İbrahim Han b. Mahmud Han b. Büyük Muhammed Han'ın annesidir. Büyük Muhammed Hansaray Hanlığından 839 tarihinde çıkarıldığında Kazan şehrinde birinci han olmuştu. Sufiyye'nin oğlu İlham Han, Kazan şehrinde İbrahim Handan sonra beşinci Han olarak tahta çıkmıştı. 837 tarihinde olsa gerek İlham Han Rus askeriyle savaşmış ve bu savaşta kendisiyle beraber biyografinin sahibi olan annesi Sûfiyye Ruslar tarafından esir alınarak Vologda şehrine ya da Biliüzr'e götürüldü ve bu şehirde vefat etti.²³³

²³³ Kazan ve Kazan Hanları hususunda kapsayıcı eserler (bizim elimizde olanlar) Ziyâde karışık bir haldedir. Müslüman isimlerin Rusça'ya ve sonra tekrar müslüman Türkçe'ye nakl olduğunda evvelki hallerinin başkalaştığı; Hanların tekrak görevden alma ve atanmalarının bu şekilde karıştırılmasının birinci sebebi budur. Bu yerde zikr edilmiş İlham Han zamanında Ali Han isminde diğer bir kimse görülüp Muhammed Emin Han ile Mamutak Han (belki bunlar ikisi bir kimse olurlar) dahi bir Târîhte görülür. İnşallah bu doğrultuda çaba sarfetmek Yargamkisar Han Ata Efendi def-i iştibah eder. Allah Muvaffak etsin.

ض Dad Harfi

325. Dubâ'a

Kadın sahâbîler arasında bu isimde şu kadınlar meşhurdur: **Duba'a bt. el-Hâris el-Ensârîye**. Büyük kadın sahâbîlerden olan Ümmü Atiyye el-Ensârîyye'nin kız kardeşi olan takva, çok ibadet eden, güzel konuşan ve iffetli bir kadındı. Konuştuğunda kalpler rahatlar, kulaklar da lezzet almış. Kendisini Züfer b. el-Hâris el-Kilabî sevmişti. Bu sevgiye kendisi asla iltifat etmemiş ve karşılık da vermemişti.

Dubâ'a bt. Âmir b. Kart, fevkalade güzel olup saçları bütün bedenini kaplardı. Hevze b. Ali el-Hanefî'ye ve onun vefatından sonra Abdullah b. Cüd'ân'a varmıştı. Fakat ona kanaat etmedi ve onunla boşandılar. Ondan sonra da Hişâm b. el-Muğire el-Mahzûmî ile evlendi ve ağır vaatleri yerine getirmek şartıyla Abdullah onu boşadı. Ondan boşandıktan sonra Hişâm'a vardı. Ve vaat ettiklerini de yerine getirdi. Mekke-i Mükерreme'de Müslüman olup Resûl-i Ekrem (s.a.s.) hakkında büyük fedakarlıklar yaptı. Oğlu Seleme de sahâbîlerin önde gelenlerindendir.

326. Da'f

Muhammedü'l-Emin Halife b. Hârun er-Reşîf'in şarkıcı bir cariyesidir. Adı geçen halife Bağdat şehrinde Memun tarafından mahasara edildiğinde halifeye teselli vermek için birinin ardından ikincisi olarak bir miktar beyitler okumuşsa da hepsi de ümitsiz beyitler olmuş. Emin de bunları uğursuz kabul etmiştir.

327. Dayfe

Sultan Salahuddîn Eyyûbî'nin erkek kardeşi olan Halep hakimi Melik Adil'in kızıdır. Babasından sonra Halep hakimi olan Melik Zâhir'e varıp Muhammed isminde oğlu dünyaya geldi. Halep hükümeti mezkur Muhammed'e intikal ettiğinde çocuk olmakla, bu tercümenin sahibi vasiy olup altı sene hükümeti idare etti. 60 yaşında olarak 640 yılında vefat etti.

ط T1 Harfi

328. Tabaka

Araplar arasında akıllı bir kız olup kendisi gibi akıllı, alim ve bilgili biri olan Şan isminde birisi ile evlendirildi. Bunlar birbirine muvafak olduklarında Araplar, “وافق شن طبقه” demişler. İkişi birbirine muvafık düştü demektir.²³⁴

329. Tarfetü'l-Kayyine

Abbâsîlerin önde gelenlerinden olan Abdullah b. Nasr'ın cariyesi ve sevdiğiydi. Şair, şarkıcı, edîb bir kız olup güzel şiirler söylemiş.

“Güneş battığında benim kavmim güneşin arkasında olduğu halde, sizler doğunun uzak tarafında olur iseniz, çulları yıkadığım halde yanınıza varırdım. Böyle mesafe uzak olan yerde bende olan meyli yakın addederdi” manasında olan:

²³⁴ Tafsilatı Mecmaü'l-Emsâl'de. c. 2, s. 211.

فلو ان شرق الارض بينى و بينكم

و قومى وراء الشمس حين تغيب

لو افيتكم اطوى السباب بينكم

و قال الهوى لى انه لقريب

dediği beyitleri İmâm Müberred Ebû'l-Abbâs Rahimehullah'ın huzurunda inşad ettiğinde Hz. İmâm, kamil derecede şanslıydı.

330. Tutran

İzzüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman el-Mence et-Tenûhî'nin kızıdır. Zeyneb bt. el-Kemal'den icâzet alıp hadîs okutmuştur. 803 yılında vefat etmiştir. İbn Hacer'in şeyhi olan Fâtıma bt. el-Mence bunun kız kardeşiydi.

331. Tuta

Osmanlı şairlerdinden bir kadındır. Kendisi ile şair-i şehir, tam bir edip Bâki Efendi²³⁵ evlenmişti. Bâki'nin ahbablarından birisi, "Tuta'ya mukarin oldunuz diyerek onu tebrik ettiğinde "Beni uçurma! Tuta değil kargadır." demiş. Tuta ise bundan haberdar olduğunda:

غفلة اولمشيكن طوطى غرابه همنشين

²³⁶ ينه شكوايى غراب ايدر، غرابت بونده در

Gaflet olmuşken Tuta gurab Hemînşin

²³⁵ Türkiye'de meşhur bir şairdir. Asıl ismi Mahmûd olup 1008 tarihinde vefat etmiştir.

²³⁶ Gaflet olmuşken tût-i gurebâ Hemînşin

Yine şekvâyı gurab eder, garabet bundadır

Yine şekvayı gurap eder, garabet bundadır

demiştir. Beyit güzel değil mi?... böyle söylemeyi bilen kişiye karga demek açık bir zulüm olmaz mı?

332. Toy Hanım

Halkımız arasında rivayet edildiğine göre kendi babalarımızın hükümdarı olan Abdar Han b. Tuka Han'ın kızıdır. İsmi geçen kadının babası olan Abdar Han Bulgar şehrinde hicretin 9. yılı Hut yıldızında Han idi. Günlerin birinde Tuy Hanım felç hastalığına yakalandığında doktorlarda onu tedavi edemeyip aciz kaldılar. Bu esnada Resûl-i Ekrem tarafından “Bulgar” peygamberliğin tebliği için getirilmiş olan Abdurrahman b. Zübeyr, Zübeyr b. Ca'de, Talha b. Osman yahut Osman b. Rebi' isimli sahâbîler Arap doktorları sıfatıyla sarayına kabul edilmekle Han'ın kızını tedavi etmeye başladılar. Harikulade olarak kış gününde kayın ağacı yapraklarını kullanarak yaptığı ilaç sayesinde Tuy Hanım şifa buldu. Bunu gören Han ve bütün şehir halkı müslüman oldu. Bu hadîse 12 tarihinde Ramazan ayının on ikinci gününe denk gelen hut yirmi dördüncü gününde idi. Tuy Hanım da Zübeyr b. Ca'de'ye yahut Hanzale b. Rebi'ye nikahlandı. Bu ise yukarıda da dediğimiz gibi avam arasında meşhur bir haberdir. Bunlara göre hut ayında kayın ağacı yaprağı toplayıp basmak değil yüz ağaç içinde eymen ağacının yemişini, Harma yemişi yetiştirme ihtimali de hiç zor değildir.

Bize göre asıl dikkat edilecek şey Hafız İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri b. el-Esir, *Huffaz-ı İslâm* eserinde isimleri mezkur olan sahâbîler ve kadın sahâbîlerin tercümelerini zikr etmeyi istediği halde “*Üsdü'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*” isimli mübarek kitabında Talha b. Osman, Zübeyr b. Ca'de, Hanzale b. Rebi' isminde sahâbîleri zikr etmemesidir. Abdurrahman b. Zübeyr'in tercümesinde de bu gibi bir vakıadan asla haber vermiyor. Târîh-i İbn-i Haldun ve Târîhü'l-Kâmil ve diğer eserlerde Resûl-i Ekrem hazretlerini yazan hatları ve elçilik ile göndermiş olduğu elçilerini söyledikleri yerlerde mezkur hadîseye asla işaret görülmüyor. Eğer mezkur

haber doğru olsaydı İslâm Tarihçileri, haberlerin en küçüklerine kadar rivayet etmekte olan büyük Hafızlar, böyle bir haberi ne sebebe mebni olarak zikr etmeyi ihmal ederler?... Halbuki o zaman Suriye, Irak, Horasan memleketleri müslümanlar tarafından fethedilmemiş ve Medine ile “Bulgar” arasında hiçbir taraftan yol açılmış değildi. Bunun da üstünde Ramazan ayında hut yıldızına denk gelen yılları 12 yılı değil belki 36 ve 69 ya da 103 hudutlarıydı. 12 senesinin Ramazanı ise Akrep’e denk gelmiştir.

Bununla beraber bu haberin ne kadar olsa da biraz aslı olabilir. İhtimal ki Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde veya onlardan sonra Ermeniye, Derbent, Şirvan, Tiflis vilayetlerinde olan ve Hazarlar ile savaşıyan Süleymân b. Rebia el-Bâhilî, Sürâka b. Amr, Abdurrahman b. Rebi’a el-Bâhilî gibi serdarlar tarafından özellikle Hazarlar ile savaştıklarında onların aleyhlerine kışkırtma ve teşvik etmek için bu gibi isimler de bazı kişileri göndermişler. Bu takdirde bunlar sahâbîlerin memurları ve sahâbîlerin oğulları olabilir. İlk durumda sahâbîler tarafından gönderilmiş kişiler ya da sahâbîlerin oğulları diye söylenmekte olup zamanla beraber sahâbîler diye şöhret bulmaları multemeldir.

Siyasi hedefler için yahut doğrudan doğruya İslâm’ın faziletlerine uygun olarak Han ve saray halkı büyüğünden küçüğüne İslâm’a girmişti. O zaman da değil hatta ki elektrik, buhar makinesi, telgraf ve telefon da binler ile kitaplar insanoğlu için haber verip durduğu bu günde halk arasında olan sözlere geçici olarak beş on dakika kulak verilse dünyaya sığmaz derecede keramet ve harikulade adi işler seviyesine düşer. Hz. Peygamber (s.a.s.) efendimiz bütün ömrünü sıradan insanlar gibi sebeplere yapışarak geçirirdi. Ve bazı vakitler müşriklerin eza ve cefalarına aciz olarak Taif’e kadar gitmiştir. Hatta orada atılan taşlardan dolayı ayaklarından kanlar akmıştır. Günümüzde müslümanlara baktığınızda ise kendileri ihlaslı adamlarından cennet nameleri işitip dururlar. Bunun yanında arş, kürsî, levhi mahfuz söylemleriyle insanları uçurmaya çalışan kişilerin hesabı yoktur. Binaenaleyh

Tuy Hanım vakiasında da böyle harikulade bir haberin halk arasında kulaktan kulağa yayılması zor değildir. İlim Allah katındadır!...

333. Taytuğlu

Meşhur Özbek Han'ın sevgilisi ve hanımıdır. İbn Batuta, Saray şehrine geldiğinde bunun huzuruna kabul edilmiş ve elinden tutarak kımız içmek gibi büyük ve nadir olan iltifatlarına mazhar olmuştur. Akıllı, edepli, tedbirli, güzel ahlaklı, sâliha, iffetli, çok hayır yapan bir kadındı diyorlar. Aklı ile Hanı kendisine esir etmişti. Han onunla istişare etmeden iş yapmazmış. Vefat ettiğinde Özbek Han fevkalâde mahzun olmuştur.

ظ Z1 Harfi

334. Zafer Hanım

Osmanlı ediplerinden olan bir kadındır. Aşk-ı vatan isminde olan kitabı neşredildiğinde Türkiye'nin büyük yazarları tarafından güzel karşılanmış, beğenilmiştir.

ع Ayn Harfi

335. Âbidetü'l-Medine

Habîb b. el-Velîd el-Mervânî'nin Ümmü veledi olan bir cariyedir. Her ne kadar güzel değil idiyse de fazilet ve kemalâtı hayret verici düzeydeydi. Medine-i Münevvere'de dünyaya gelip orada eğitim aldıktan sonra Endülüs'e gitmiştir. Hicret diyarının İmâmı olan Mâlik (r.a.) hazretlerinden isnadıyla on bin hadîs-i şerîf rivayet etmiştir. (İsnadıyla on bin hadîs-i şerîf bilmedikleri halde ambarlar dolusu ilim dava eden mollalarımıza ibret!) Bazı nüshalara göre Bişr b. Habîb b. el-Velîd el-Mervânî'nin cariyesidir.

336. Atîke

Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in Kızı ve Sa'd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdüluzza'nın kız kardeşi ve Hz. Ömer b. el-Hattâb'ın amcasının kızıdır. Başlangıçta Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın oğlu Abdullah'a ve onun vefatından sonra 12 tarihinde Hz. Ömer'e ve onun şehadetinden sonra Hz. Zübeyr ile evlenmiştir. O şehit olduktan sonra ise İmâm Murtaza Hz. Ali kendisiyle evlenmeyi istemişse de "benim kocalarım daima şehit oluyorlar. Halbuki siz İslâm'a lazımsınız" diyerek kendisine özür beyan ettiği rivayet edilir. Mescide gidip namazı cemaatle kılma adeti olduğundan vardığı kişilerle buna mani

olmamak şartıyla evlenirdi. Rivayetlere göre bir vakit namazı kılıp da dönerken Hz. Zübeyir kendisini tanıtmadan Atîke'nin kolundan tutmuş ve o günden itibaren mescide yürüyerek gitmekten men etmişti. Hz. Zübeyir de hiçbir şey bilmiyor gibi “Ya Atîke! Siz adetinizi terk ederek namaza çıkmaz oldunuz!” diye sorduğunda Atîke “Halkın iffetli ve namuslu vakitte çıkmış idim. Fakat şimdi halk azmış bizim mescide yürümemiz münasip değilmiş” diye cevap vermiş. Kadın sahâbîlerden olup fasih konuşan, edîb, fevkalade güzel ve şair bir kadındı. Birinci kocası olan Abdullah b. Ebû Bekir kendisine o kadar meftûn olmuştu ki onunla meşgul olup bütün kazancını ve karını terk etmişti. Bunu gören Hz. Ebû Bekir, “Bu kadın sana dinini ve dünyanı unutturdu. Sen bunu boşa!...” diye buyurdıklarında mecburi ric’i talak ile onu boşasa da iki tarafın birbirlerine olan hasretlerini ve sevgilerini gören Hz. Ebû Bekir onlara acımış ve tekrar evlenmelerine izin vermişti. Abdullah, Taif savaşında şehit olduğunda manzum olarak ona mersiye söylemişti. Bu beyitler mezkur mersiye dendir:

رزئت بخير الناس بعد نبيهم

. و بعد ابى بكر و ما كان قصرا

فاليث لاتنفك عيني سخينة

. عليك و لاينفك جلدي اغبرا

مدى الدهر ما غنت حماته ايكمة

و ما طرد الليل الصباح المنورا

“Hiç kusuru olmayan bir zatın vefatı sebebiyle hasret çektim. Mezkur zat Nebiyyi muhterem ve Hz. Ebû Bekir’den başka cümle halkın hayırlısıydı. (Ey Muhterem kocam!) bundan böyle dünya durdukça senin için ağlamak ve vücudumda senin acın ile düzen üstünde kalmak (senden sonra evlenmemek)

hakkında yemin ettim". Hz. Ömer şehit olduğunda söylemiş olduğu mersiye den beyitlerdir:

عين جودى بعبرة و نحيب

. لا تملى على الامام النجيب

فجعتنى المنون بالفارس المعلم

يوم الهياج و التسليب

“Ey Gözüm! Feryat ve zarilik ile ağla! Asil ve şerefli olan İmâm için ağlamaktan geri durma! Savaş vakitlerinde Faris mümtazı olan kişinin iftirakı beni hastalığa düşür eyledi!”

Hz. Zübeyr şehit olduğunda da mersiye ler söylemiştir. Bir rivayete göre Hz. Zübeyr’den sonra Hz. Hüseyin (r.a.)’e varmış ve yürekleri acısının ateş ile yandırmış olan “Kerbela” vakasında birlikte olarak İmâm-ı Muhterem Hüseyin Hazretlerinin yüzlerini yerden kaldırıp bu beyitleri söylemiştir:

و حسينا فلا نسيت حسينا

اقصدته اسنة الاعداء

. غادروه بكر بلاء صريعا .

جادت المزن فى ذرى كربلا²³⁷

²³⁷ Vah Hüseyin! Hüseyin’i unutma
Onu öldüren düşmanların dişleriydi
Onu belanın içinde saralı gibi terk ettiler
Kerbela’nın tepesinde bulutlar çoğaldı

Adı geçen kadının kocalarının hepsi şehit olduklarından Abdullah b. Abbas hazretlerinin “her kim şehitlik isterse Atike bt. Zeyd’i nikahlasın” dediği rivayet edilir. Allah ondan ve onun eşlerinden razı olsun.

337. Atîke

Abdülmuttalib b. Hâşim el-Kureşî’nin kızı ve Hz. Peygamber’in halasıdır. Ebû Meyye b. el-Muğire el-Mahzûmî’nin nikahında olarak Abdullah, Züheyr, Karîbe isminde çocuklarını dünyaya getirdi. Güzel yüzlü, fasih ve etkili konuşan, akıllı bir kadın olup müslümanlığında ihtilaf vardır. Babasının mersiyesinde söylediği beyitleri meşhurdur.

338. Atîke

Muâviye b. Ebî Süfyân’ın kızıdır. Kendisini Vehb b. Zem’a (Ebû Dühbel Cümahî) şiirlerinde yad etmeye başladığından Muâviye de şaire çok mal verip böyle zikrini terk ettirdi.²³⁸ Atike edepte akranları arasında eşsiz güzellikte zamanının acayibiydi.

339. Âlîmetü’l-Benât

Han Kirmân Nahiyesinde İmâm Muhammed Arif b. Beytemur’un halilesidir. Alim ve faziletli bir kadın olup yazısı, güzel şiirleri bulunmaktadır. *Adâb-ı Muâşeret* isimli kitabı faydalı ve güzel bir eserdir. Ömrünü Müslüman çocuklarının eğitimi ve öğretimi için geçirmiştir diyebiliriz.

340. Âliye

Kazan şehrinde muhterem alimlerden Şibâbüddin el-Mercânî’nin kızıdır. Değerli babalarından tahsil etmekle güzel terbiye almış, ehli tahkik eserlerinden büyük istifade etmiştir. Rivayetlere göre değerli babaları ender alimlerin ifade edeceği sırları adı geçen kızına söylemişti. Kur’an-ı Kerîm’i ezberlemiş hafız olmuştur. Vaktinin çoğunu Arapça ve Farsça divanlar

Son mısra Mu’cemü’l-Büldân’da لاسقى الغيث بعد كربلاء (Kerbeladan sonra yağmur damlası yok) şeklindedir. c. 3, s. 250.

²³⁸ Mecelletü’l-Menâr, c. 4, s. 147-153.

mütalaasıyla geçirirmiş. Cenâb-ı Allah, kendi cinslerine talim eylemek ve ilmine de halefler kaldırmayı müyesser eylesin!. Ulemâdan olan Abdullah'ın nikahındaydı.

341. Âliye

Zıbyan el-Kilâbî'nın kızı ve Hz. Peygamber'in pak zevcelerinin arasına girmiş olmasına rağmen bir rivayete göre birlikte bir müddet yaşadıkdan sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) onu boşamıştır. O zaman Resûlullah'ın (s.a.s.) hanımları başkaları tarafından nikahlanması memnu olmadığı sebebiyle kendisinin amcasının oğlu ile evlenmiştir. Çocukları da olmuştur.

342. Âliye

Abbâsî Halifelerinden olan Hârûn er-Reşîf'in kızı ve veziri olan Cafer el-Bermekî'nin münasip görmesiyle Hâşimilerden Salih b. Abdülmelik b. Salih ile evlendirilmiş ve nikahlarını İmâm Ebû Yusuf (rahimehullah) kıymıştır.

343. Âişe

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) eşi ve Hiz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın da muhterem kızıdır. Lakabı Sıddîka ve Humeyrâ künyesi de Ümmü Abdullah idi. Ezvâc-ı Mutahhara ve Ümmü'l-Mü'minîn arasında annemiz Hiz. Hatice el-Kübrâ'dan sonra meşhurdur. Annesi Amir el-Kinânî'nin kızı Da'd yahut Zeyneb isminde olup Ümmü Ruman ve Ümmü Abdurrahman künyeleriyle bilinirdi. Hicretin 6 yahut 7. Yılında vefat etmiş ve cenazesini Hiz. Peygamber (s.a.s.) kıldırmişti.

Hiz. Âişe (r. anha) Ümmü'l-Mü'minîn Hatice el-Kübrâ'nın vefatından üç sene sonra ve Hiz. Peygamber'in hicretinden iki sene evvel altı yaşındayken Seyyidül Enbiyâ (s.a.s.) Efendimiz Hazretleri ile evlenmişti. Bundan üç sene sonra Medine'de düğünleri olmuştu. Nikahlarından önce Hiz. Cebrail (a.s.) Hiz. Peygamber'e (s.a.s.) Hiz. Âişe'nin (r. anha) suretini göstererek, evlenmeleri yönünde işaret buyurmuşlardı. Zifaf (düğün) ile müşerref

oldukları vakit yaşı küçük olduğundan oyuncakları da yanındaydı.²³⁹ Peygamberlerin Fahri Hz. Peygamber ile dokuz sene birlikte yaşamış, Resûlullah (s.a.s.) vefat ettiğinde de 18 yaşlarındaydı. Hicri 58 yılında Ramazan ayının 17'sinde 66 yaşında iken vefat etmiş, Cenazesi Medine-i Münevvere'de vali vekili olan Ebû Hureyre (r.a.) tarafından kılınmıştır. Vasiyeti üzere geceleyin Cennetü'l-Baki'de defnedilmiştir. Hz. Zübeyr'in oğulları, kendi kız kardeşinin oğullarıydı ve anne bir kız kardeşi olup²⁴⁰ Yalnız kız kardeşinin oğlu Abdullah b. Zübeyr ismiyle künyelenmişlerdi. Hz. Âişe'nin çocuğu olmadı. Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Âişe'nin hanesinde vefat etmişlerdi.

Kadınlar arasında Hz. Fâtıma mı efdaldi yoksa Hz. Âişe mi efdaldi? tartışmaları olmaktadır. Bunun gibi meselelerde en doğru davranış sükût etmek olacaktır. Ümmü'l-Mü'minîn Âişe (r. anhâ) hazretleri akıl ve zekasıyla iffet ve takvasıyla eşsiz olup, hakkında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) muhabbet ve riâyetleri pek fazlaydı. Haklarında birçok hadîs-i şerîf sudur etmiştir. Haklarında (maazallah) bir iftira vâkî olduğunda²⁴¹ suçsuzluğu, beraatiyle ilgili ayet-i kerîme nazil olmuştur. Mezhepler, Fıkıh, Arap Târîhi ve Arap şiiri ile ilgili mevzularda vukûfiyeti eşsizdi. Bu sebepten Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra ashâb-ı kirâm kendisine müracaat etmişler ve kendisi de bu müşkülleri çözmüştür. Konuşmasındaki fesâhati akılları hayran edecek düzeyde olup en büyük adamlar tarafından dahi sena edilirdi. Hz. Muâviye, "Fesâhat ve fetânet babında Âişe düzeyinde bir kimseyi ömrümde görmedim" diye yemin etmiştir. Ahnef b. Kays da, "Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve başka halifelerin hutbelerini işittim. Fakat Âişe'den işittiğim gibi tesirli ve fesâhatli söz işittiğimi hatırlamıyorum" diyordu. Cemel vakasında

²³⁹ Hicretin 8 yada 9. Senesinde yani onbeş veya onaltı yaşlarında iken dahi kanatlı at suretleriyle (oyuncak) oynamakta olduğu malumdur. Müşkilat ve Merkat, c. 3, s. 469.

²⁴⁰ Umdetü'l-Kâri, c. 1, s. 45.

²⁴¹ Ebû Eyyûb el-Ensârî Ümmü Eyyûb'a şöyle dedi, "Ben Safvan'ın yerinde olsaydım Allah Resûlü'nün haremi hakkında kötü mü düşünürdün? "Hayır " dedi. Bunun üzerine hanımı "Ben Âişe'nin yerinde olsaydım Resûlullah'a ihanet etmezdim. Âişe benden Safvan da senden hayırlıdır" dedi. Tefsîrü'l-Allame ez-Zemahşeri, c. 2, s. 85.

söylemiş olduğu hutbeleri tesir ve fesâhatiyle bütün Arap halkını büyülediği herkesin malumudur. Edebiyat babında böyle yüksek mertebede oldukları halde şiir inşad etmemiş ya da az etmiştir. Bazı kimseler

ذهب الذين يعاش في اكناهم

بقيت في خلف كجلد الاجرب²⁴²

beytini ona nispet etmişlerse de mezkur beyit meşhur şair Lebid b. Rebia'nın²⁴³ olup Hz. Âişe ancak temessül eylemiştir. Asıl kendi inşad etmiş olduğu:

ارفع ضعيفك لا يحربك ضعفه

يوما فتدركه العواقب قد نمتي

يجزبك اويثني عليك و ان من

اني عليك بما فعلت فقد جزى²⁴⁴

²⁴² Himayesinde yaşanan kişiler gitti

Geride uyuzun derisi kaldı.

²⁴³ Saygın sahâbilerden olup 41 Tarihinde 130 yaşında vefat etti diyorlar. Bu yaşında ise و لقد سئمت "Hayattan ve hayatın uzunluğundan ve insanların Lebid nasıl? Sorularından bıktım" beytini söylediği rivayet edilir. Zehebüddin bu beytini okuduğunda Hz. Aişe (r.anha) "Allah Lebid'e merhamet etsin zamanımıza ulaşmasaydı" diyordu. Muhaddisler arasında bu hadis müselseldir. Lebid'in emsâl hükmüne geçen beyitlerinden biri:

الا كل شيء خلا الله باطل

و كل نعيم لا محالة زائل

"Dikkat edin Allah dışında herşey batıldır

Ve şüphesiz tüm nimetler zail olacaktır."

beytidir. Şayan-ı dikkattir ki Kamûsu'l-A'lam'da mezkur beyit muallakasının başlangıcı olmak üzere gösterilmiştir. (s. 3986). Halbuki Lebid muallakasının başlangıcı böyle olmak değil bu vezin ve kafiye de değildir.

²⁴⁴ Zayıfını yükselt ki zayıflığı seninle savaşmasın

Bir gün artan sonuçlarını idrak edersin

Ya sana yetişir ya da seni över

beyitleri bilinmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in istemelerine binaen mezkur beyitleri her vakit okur olmuştur.²⁴⁵ Târîh felsefesiyle meşgul olan alimlerden bazıları “Eğer Hz. Ebû Bekir es-Siddîk (r.a.)'ın oğulları kızları derecesinde gayret ve iktidar erbabı olsaydılar Hz. Ömer el-Faruk hilafete zor gelirdi. Zira Hz. Âişe'nin (r. anhâ) Cemel Vakası'nda olan nüfuz ve tasarrufu ve kız kardeşi Esmâ'nın Haccâc-ı Zâlim ile olan hali, en dâhi ve en mahir adamlara ancak müyesser olacak durumlardır” diyorlar. Hz. Ebû Bekir'in oğulları da kıskanç ve cesaretli idiler. Fakat kızları daha başkaydılar.

Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Âişe bunca faziletleri olduğu halde dünyaya rağbet etmeyen (faziletli olmanın bir işareti de dünyaya rağbetsiz olmak değil midir?..) ve fakirlere miskinlere merhametliydi. Günlerin birinde bir taraftan hediye olarak gelen yüz bin dirhemini tamamını fakirlere tevzi etmişti. Hatta bu dağıtımdan sonra kendilerine iftar edecek bir dirhem olsun kalmadığı rivayet edilir. Zat-ı âlilerinden iki binden Ziyâde hadîs-i şerîf nakledilmiş olup yalnız Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî *Cami'i*'nde elli dört ve Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc *Sahih*'inde elli sekiz adet hadîs nakletmektedir. Kendisinden Hz. Ömer b. el-Hattâb ile başka büyük sahâbîler ve tabîinin büyükleri rivayet etmişlerdir.

344. Âişe el-Ba'unîyye

Yusuf b. Ahmed b. Nasr el-Ba'unîyye'nin kızı Ümmü Abdülvehhap'tır. Fadiletü'z-Zaman lakabıyla meşhur olup el-Hak Fadiletü'z-Zamân'ın zamanının faziletlisi olduğu doğrudur. Müslüman şairlerin en meşhurlarından olduğu halde başka alimlerden de yed-i tûlâsı vardı. Hz. Peygamber'i (s.a.s.) medh ederek “*el-Fethü'l-Mübîn fi Medhi'l-Emîn*”²⁴⁶ isminde meşhur bir kasidesi²⁴⁷ vardır ki kendisi buna da şerh yazıp ilim ve edep

Yaptığın şeyin karşılığını görürsün.

²⁴⁵ Bu da Züheyr b. Habbâb'ın şiiriydi diyorlar.

²⁴⁶ Emin'in (sas) medhinde apaçık fetih.

²⁴⁷ Başlı şöyledir:

فی حسن مطلع اقمار بذی سلم
اصبحت فی زمرۃ العشاق کالعلم

babında olan kemalâtını ortaya koymuştur. Mezkur belîğ kasidesi şerhiyle beraber 1304 tarihinde Kahire’de ve *Mevlidi’n-Nebî* isimli risalesi 1302’de Dimaşk’da (Şam) basılmıştı. Fıkıh ilminde olan iktidarı kamil olduğu bazı eserlerinden anlaşılır. Üstadları, “Cemâlü’l-Hak ve’d Din İsmail el-Hurânî, Allame Muhyiddin el-Ermevi ve diğerleri kendisinden de bir miktar ilim almışlardır. Asrının allamesi olan Şeyh Abdülgani en-Nablûsî Hazretleri bu kadını medh ve sena eder olmuştur. 922 tarihinde vefat etmiştir.²⁴⁸

345. Âişe bt. Talha²⁴⁹

Aşere-i mübeşşere’den olan Talha b. Ubeydullah b. Osman b. Amir b. Amr b. Ka’b b. Ma’d b. Teym ile Ümmü Külsüm bt. Ebû Bekir es-Sıddîk b. Ebû Kuhafe’nin kızlarıdır. Ümmü’l-Mü’minîn Hz. Âişe (r. anhâ) bunun teyzesiydi. Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Sıddîk’ın oğlu Abdullah Hazretlerine varıp ‘Imran, Abdullah, Abdurrahman, Ebû Bekir, Talha, Nefise isimli çocukları oldu. Onun vefatından sonra Mus’ab b. Zubeyr’e varmış ve Sit Sükeyne hazretlerine kuma olmuştur. Hadîs ilminde ve şiirlerde, Araplar hakkındaki haberlerdeki malumatı hayret vericiydi. Fakat bu kemalatlarına güzelliği galip gelmekle ediplerle, faziletliiler bu sıfatını medh etmekle meşgul olmuşlardır. Hatta Cenâb-ı Hakkın bir nimet ve ihsanı olan güzelliğini gizlemeğe razı olmayıp yüzünü örtmediği ve aleme gösterdiği rivayet edilir. Bununla beraber Araplar yanında sevmeyen kulak ve ayak zorluğu ile ismi Zatü’l-üzüneyn (iki kulak sahibi) diye kendisi şöhet bulmuştu. Kocası Mus’ab Hazretleri bunun sevgisine esir ve aşkına da bende (köle) olmuştu. Âişe de Musab’ı tam manasıyla sevdiği halde olmayacak şeyler için ona

(Esenlikli ayların başında güzellik vardır
Aşıklar zümresinden oldum ilim gibi)
Hepsi toplam 128 beyittir.

²⁴⁸ Kitabın basıldığı ile alakalı yeterli kanaat vardır. s. 261.

²⁴⁹ Ümmü İmran Aişe bt. Talha Kays b. el-Hıdâdiyye el-Huzai el-Câhilî’ye bir şiir inşad etti. Bu şiiri güzeldi ve şairlerden bir topluluk önünde bunu okumuş onlar da beğenmişler. Bu şiirin içinde birden fazla benzeri olmayan beyit olduğu söylenmiştir ki onlardan hiçbirisi bunun kıymetini takdir edememiştir. Mecelletü’l-Menar (c. 4, s. 548)

sinirlenir ve bazı zamanlar bu öfkelenmesinden dolayı uzun süreler söyleşmeyi ve muhabbeti bırakmış. Uyku vaktinde huzurunda Musab onu görünce yirmi bin dinar kıymetinde olan sekiz tane inciye ona hediye ettiğinde “uykum bunlardan daha değerli!” diye rahmet yerine şilte eylemiş hediye ile ilgilenmemiştir. İkinci bir küslük vaktinde Musab Âişe’yi huzuruna götürüp söyleşmeye vesile olan kişiye on bin dirhem vermeyi taahhüt etmişti. Bunu ise Abdullah b. Ebî Atik b. Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Sıddîk başarmış ve Âişe’yi huzuruna götürmüş Musab’a olan küslüğünü bitirmiş ve söyleşmesini rica etmişti. Âişe “Yok söyleşmeyeceğim!” dediğinde İbn Ebî Atik de “Ey Muhterem amcamın kızı! Ben on bin dirhemi alana kadar söyle, sonra da git!...” demiştir. Musab vefat ettikten sonra olsa gerek Emevilerden Hişâm b. Abdülmelik’in huzuruna gitmiştir. Hişâm da bunun gelmesinden gayet memnun olarak söyleşip oturmak (müsâmere) için Emevioğullarının Şeyh ve büyüklerini topladı. Eyyam-ı Arap,²⁵⁰ Seleflerin (öncekilerin) maceraları, şiirler ve şairler hakkında ne kadar söyleştiler ise cümlesine Âişe’nin bilgisi galip geliyordu. Sonunda gün yüzüne gözlerini kapayıp yıldızlar hakkında söyleşmeye başladıklarında Âişe de her birinin isimlerini zıkr ederek söyledi. O zaman Hişâm kendisini zapt edemedi “Eyyâm-ı Arap, Arap şiirleri hakkında olan bilgilere şaşırmıyoruz. Fakat yıldızlar hakkında olan böyle malumatı kimlerden elde ettiniz!” dediğinde teyzem Ümmü’l-Mü’minîn Âişe’den” diye cevap vermiştir.

Musab öldürüldüğünde Ömer b. Ubeydullah b. Mamer el-Yetimî’ye nikahlanmış, sekiz sene evli kalmışlardı. Bu kocası 82 yılında vefat ettiğinde onu isteyenler çok olsa da hiç birine varmamıştır. Böyle rüşd ile dul kaldığında bir sene ömrünü Mekke’de ve bir sene Medine’de geçirir ve bazı zamanlar Taif’te kalırdı. İmâm Şa’bi hazretleri “Ömrümde Âişe bt. Talha gibi güzel insan görmedim” diye yemin etmiştir. (Şa’bi hazretleri yemin etmeseydi inanmazdık!...)

²⁵⁰ Cahiliye döneminde Arap kabilelerinin aralarında yaptıkları savaşlara verilen isim.

346. Âişe bt. Abdullah

Sahâbilerden olan Abdullah b. Abdülmedâni'nin kızı ve Ubeydullah b. Abbâs hazretlerinin hanımıdır. Hz. Ali'nin (r.a.) hilafetinde kocası Yemen valisi olduğunda Muâviye tarafından gönderilen askerlerin reisi olan Büsr b. Ertâ'a isimli bedhaht Yemen memleketinde Hz. Ali taraftarlarını öldürdüğünde bu Âişe'nin de Abdurrahman ve Kusem isminde iki çocuğunu gözünün önünde boğazlatmıştı. O zaman bîçâre aklını kaybetmiş ve şiirleri okuyup çöllerde gezer olmuştu:

يا من احس يا بنى اللذين هما

كالدريتين تشظى عنهما الصدف

مخ العظام فمخي اليوم مزدحف

يا من احس يا بنى اللذين هما

قلبي و سمعي فقلبي اليوم مختطف

من ذل والهة حرى مدلة

على صبيين ذلا اذ غدا السلف

نبئت بسرا وما صدقت ما زعموا

من افكهم و من القول الى و صفوى

انحا علي و دجى ابني مرهفة

من الشفار كذاك الاثم يقترف

“Ey benim sadefinden ayrılmış iki inci tanesi gibi olan oğullarıma kıyan! Ey benim kemiklerimin içindeki iliğim gibi çocuklarımı helak etmekle beni iliksiz koyan! Ve ey benim kalbim ve kulağım gibi olan oğullarımı helak eden! Ben şimdi bugün kalbe Mâlik değilim. Benim gibi şaşkın ve üzüntülü görmek istediklerinde biri zillette kalmış bir kadını, iki çocuğu yüzünden huvvar eyledin! Ben Büsr hakkında işitilmiş olan sözlere inanmamıştım. Bedbaht! Keskin bıçağını bağrıma koyar gibi boğazlarına koydu, günah da böyle kesb edilir!”

347. Âişe bt. el-Adl

Zeynüddin İbrahim b. Ahmed b. Osman b. Abdullah et-Tâî'nin kızı Ümmü Muhammed'dir. Değerli muhaddislerden Alaüddîn b. Sadruddîn b. el-Münca'nın hanımı olup meşhur ediplerden biriydi. İbn Mesleme Mekki b. Alan gibilerinden edebiyat okumuştur. 70 yaşını geçmiş bir halde 718 tarihinde vefat etmiştir.

348. Âişe bt. Ali

Ali b. Muhammed b. Abdülğani b. Mansûr ed-Dımeşkî'nin kızıdır. Hafız Şemsuddin el-Hüseyin'in hanımı olup Şam'da meşhur bir muhaddisti. Kocasıyla beraber İbnü'l-Habbâz, Merdavî ve başkalarından hadîs ilmi okumuş ve sonra kendisi de başkalarına okutmuştur. 70 yaşını geçmiş bir halde 815 tarihinde vefat etti.

349. Âişe bt. Muhammed

İzzüddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Osman b. el-Münca'nın kızı Ümmü'l-Hüseyin'dir. Muhaddîs Abdullah b. el-Hüseyin ve başkalarından hadîs okumuş, çok zatlardan icâzet almıştır ve İbn Hacer Hazretlerine ifade eylemiş bir kadındır. 90 yaşına kadar yaşamış 308 tarihinde Dimaşk (Şam) şehrinde vefat etmiştir.

350. Âişe bt. Muhammed

Muhammed b. Abdülhâdî'nin kızıdır. el-Mesnedetü'l-Kebîra lakabıyla meşhur idi. Hadîs isnadları hususunda fevkalade maharetli olduğundan böyle değerli bir lakaba müstahak olmuştur. Hicar isimli muhaddisten icâzet alıp ders vermişti. Ömrü uzun olduğundan mezkur kimseden icâzet alacakların sonuncusu olmuştur. Kendisinden icâzet alanların sonuncusu İmâm Suyûtî Hazretlerinin üstadı olan Emetü'l-Hâlık'tır. Vefatı 816 tarihinde Dımaşk şehrindedir.

351. Âişe bt. Muhammed

Muhammed el-Müslim b. Selâm b. el-Behâü'l-Harrânî'nin kızıdır. İsmail b. Ahmed el-İrâkî, İbn en-Nûr Muhammed b. Ebî Bekir el-Belhî, Muhammed b. Abdülhâdî el-Makdisî, İbrahim b. Halil gibi meşhur şeyhlerden hadîs ve fıkıh dinlemiş ve ilmi yaymıştır. Ders verme hususunda zamanında yalnız kaldı. Salahüddin Safedî kendisinden icâzet aldı ve muhaddis Abdullah b. el-Muhib ve onun çocukları ve öğrencilerinin hepsi bu zattan istifade etmişlerdir. Bu kadar fazilet ve kemalatıyla beraber fakir olup dünyasını zaruret ile geçirmişti. 70 yaşında 736 tarihinde vefat etmiştir.

352. Âişe bt. Muhammed

Şeyh Muhammed b. Muhammed el-Cezerî'nin kızıdır. Selmâ ve Fâtıma isminde olan kızlarıyla perde arkasından öğrencilere ders okuturlardı. Babalarının *el-Hısn el-Husayn* isimli dua ve zikir hususunda olan kitabın sahibi olsa gerekir.²⁵¹

²⁵¹ Mezkur *Hısn el-Husayn*'in ahirinde böyle ibareler vardır ki, "bem evlatlarım olan Muhammed, Ebû Bekir, Ahmed, Ebû'l-Kasım, Ali, Muhammed, Fâtıma, Aişe, Selma, Hatice'ye icâzet verdim". Muhammed el-Cezeri 834 Tarihinde vefat etmiştir. Keşfü'z-Zünûn'da 734 gösterilmesi sehven olsa gerektir. c.1, s. 439.

353. Âiše bt. el-Mu'tasım

Abbâsî halifelerinden olan Mu'tasımbillâh'ın kızıdır. Edîb, şair bir kadın olup birçok şiirleri Müleyke isimli cariyesi hakkında İsa b. Kabîs isimli kimse ile beyit üzerinde eylemiş oldukları haberleşmeleri edeb kitaplarında yazılıdır.²⁵²

354. Âiše bt. en-Nesif

Muhadislerden Ebû Bekir en-Nesif b. İsa b. Mansûr ed-Dımeşkî'nin kızıdır. Kasım b. Muzaffer ve muhaddis meşhur Hacer ve diğerlerinden hadîs rivayet etmiştir. Şam muhaddislerinden olup 793 yılında vefat etmiştir.

355. Âiše bt. Yusuf

Âlime bir kadındır. Şeyh Abdullah el-Hervîyye'yi ahvâl-ı sülûk hususunda kışkandırıp yazmıştı. Abdullah el-Hervî 481 tarihinde vefat etmiştir.

356. Âiše el-Endülüsiyye

Endülüste en son İslâm ve Arap padişahı olan Ebû Abdullah es-Sagîr'in annesidir. Miladi 1232 tarihinde Ebû Abdullah es-Sagîr Gırnata şehrini Ferdinand ile hanımı İzabella'ya teslim edip çıkıp gittiğinde Âiše birlikte olup bugünde İspanyollar arasında "Arapların ah ettiği" diye meşhur olan yerde oğlu Ebû Abdullah'ı azarlayarak söz söylediği târîh kitaplarında anlatılır.

357. Âiše Türkiye (Türk Âiše)

Rusya devletinde birinci müftü olan Muhammed Can b. el-Hüseyn'in hanımıdır. Rusya ile Osmanlı arasında olan savaşların birinde Rusya

²⁵² Hadîkatü'l-Efrâh, s.32.

tarafında kalmış olan bir Türk kızıdır. “Turçanki”den İshâk ile Habîb Cemâl isimli çocukları olmuştu.²⁵³

358. Âişe Sittü’l-Ayş

Kadı Alaüddin el-Hanbelî’nin kızı ve Kadı İzzüddin b. Burhânuddîn el-Hanbelî’nin annesidir. Fethuddin el-Askalânî’nin meclisinde hazır bulunmuş ve Şam muhaddislerinin çoğundan icâzet almıştır. Saygın muhaddislerden biri olduğu gibi gayet de güzel yazardı. Kendisinden pek çok kimse hadîs rivayet etmek için icâzet almışlardı. 80 yaşında 840 tarihinde vefat etmiştir.

359. Âişe Sâdıka

Mustafa isimli kimsenin kızı olup İstanbul’da Dârü’l-Muallimîn’de yüksek sınıflarda ve çeşitli ilimlerde ve Sanai-i Nefise’de muallim (öğretmen) dir. “*Usûlü Ta’lim ve Terbiye*” isimli kitabı 205 sayfanın üzerinde 1313 tarihinde yayınlanmıştır. Mezkur kitabının sonunda yazılmış olan sözleri şunlardır:

İnsanın ahlakı, bugünkü hali, gelecekte mutlu olup olmaması gençliğinin başında gördüğü terbiyeye bağlıdır. Terbiye sayesinde bazı hayvanlar türlü türlü hareketler ve marifetlere alışırlar. Böyle olduğu halde bozuk ahlaklı ve güzel ahlaklı olmak hususunda terbiyenin eseri niçin olmasın? Terbiye yalnız kitaplarda yazılmış şeylere münhasır kalırsa hikaye kabilinden artık fayda görülmez. Belki terbiye almak kamil kimselerin halinden ibaret olmaktan ibaret olurlar. Bizler eğer varlıklı günlerimizi sefahat ile mahvedersek bu halimizi görüp durmakta olan çocuklarımıza niçin güzel idareli olmalarını teklif edebilir miyiz? Ya da onlara güzel idare doğrultusunda nasıl örnek oluruz? Gece ve gündüz kavga ve gürültü ettiğimizden çocuklarımızın kulakları terbiyesiz sözler işitip dururlar ise onlardan ne cihetle güzel muamele ümid ederiz?

²⁵³ Muhammed Can b. el-Hüseyn’in müftü olarak atanması 1203 tarihinde ve dünyaya gelmesi de 1171 gibi olduğundan Muhammed Can müftü olduktan sonra Âişe 5 yıl kadar durmuştur. Muhammed Can’dan 41 yaş kadar büyük olması gerekir.

Çocuklara kim olsa ders verir. Fakat ahlak ve terbiye dersini ana gibi hiç kimse veremez. Çocuğun birinci öğretmeni, terbiyecisi annesidir. Annesi olmayan çocuklara anne gibi oturup terbiye edebilmek için yine bir kadın gerekir. Bundan da anlaşıldığına göre bu kavmin saadeti için hatunların büyük önemi vardır. Bundan dolayı herşeyden ziyâde kadınların terbiyesine gayret sarf etmek ve terbiyeli anneler yetiştirmeye çalışmak gerekir.”

Terbiyenin temeli çocukları itaate alıştırmaktır. Her istediğini çocuklara vermek hata olur. Gerektiği gibi düzen ve tertip üzerinde ceza vermek de yanlış olur. Çocuklarını azarlamaya ve gereken cezaları verememelerinden dolayı anneler evlatlarını gereken terbiyeden yoksun bırakmaktadırlar ki bunun kötü sonuçlarını da kendileri görürler.

Çocuklara eksikleri olduğunda ceza vermek gerekmediği gibi güzel hareketlerine karşı da mükafaat vermek gerekmez. Çocuklara yapamayacakları vaatleri vermeleri doğru değildir. Zira bununla birden annelere yalancılık öğretmek ve ikinci olarak da baba ve anneye olan güvenlerin bitirmek manasına gelir.

360. Âişe el-Kurtubiyye

Endülüs'te Kurtuba şehrinde Ahmed isminde bir kimsenin kızıdır. Çok kitap okuması ve bilgisinin genişliği ile meşhur olmuştur. Endülüs edipleri arasında en mümtazlarından idi. Uzun kasideler söyleyip padişahları medh eder ve bozuk işleri görülür ise dosdoğru yüzlerine söylerdi. Yazısı ve güzel hattı olup Kur'an-ı Şerif'i yazardı. Sevmediği kişilerden bir tanesi kendisi ile evlenmek istediğinde, “Ben anne arslanım. Ömrüm oldukça birinin emri altında durmayı istemem. Arslanlara iltifat etmediğim gibi itlere de hiçbir şekilde varmam!” manasında olan

انا لبوة لكننى لا ارتضى

نفسى مناخا طول دهرى من احد

ولو انى اختار ذلك لم اجب

كلية وكم غلقت سمعي عن اسد

şairleriyle cevap vermiştir. Kütüphanesinde kitapları sınırsız olup gece ve gündüz sürekli okur ve çalışırdı. Amcası olan Ebû Abdullah et-Tabîb Endülüs'ün meşhur edip ve şairlerinden olduğu halde Âişe'yi ona tercih ederlerdi. Evlenmemiş ve bakire olarak 400 tarihinde vefat etmiştir. Kurtuba şehrinde defn edilmiştir. New York muallimlerinden olan Draper tarafından medh edilen Âişe'nin bu olması gerekir.

361. Âişe en- Nebeviyye

Hız. Cafer es-Sadık b. Muhammed el-Bakır b. Zeynü'l-Âbidîn b. el-Hüseyin b. Ali el-Mürtazâ (r.anhüm) hazretlerinin kızı ve İmâm Mûsa el-Kazım hazretlerinin kız kardeşidir. Çok ibadet eden, bilgili, takvalı bir kadın olup 145 tarihinde vefat etti. Türbesi Kahire'de Kurafe'dedir. Ehl-i İslâm'ın en saygın zatlari hakkında uzun uzun yazmaya gerek yoktur. Cenâb-ı Allah sevgileri üzere ölümü nasip ettiği gibi bunların sevgileri üzere de haşr eylesin!...

362. Âişe İsmet

İsmail Paşa Timur b. Muhammed kaşif Timur'un kızıdır. 1256 tarihinde Mısır Kahire'de dünyaya gelmiştir. İbrahim isimli kimseden Kur'an-ı Kerîm, yazma, fıkıh öğrenmiştir. Halil isimli kimseden de Arapça sarf ve Farsça öğrendi. 1271 yılında İstanbullu Mahmud b. Abdullah ile evlendi. Derslerinden ferağat etmekle ev işleriyle meşgul oldu. 1292'de kocası vefat ettiğinde evinin idaresini Tevhide isimli kızına bırakıp kendisi Fâtıma el-Ezheriyye ve Sittiyye et-Tableviyye isminde öğretmenlerden Nahiv ilmi, aruz tahsil etti. Kızı Tevhide on sekiz yaşına bastığında vefat etti. Bu sebepten üzüntü ve acıya gark olup herşeyi terk etti. 7 sene boyunca ağlayarak ömrünü geçirdi. Sonra kendisine nasihat eden bazı kimselerin nasihatlarına kulak verip teselli bulmaya başladı. Uzun kasideler söylemiştir. Şukûfe isimli Türkçe

ve *Hilyetü't-Tiraz* isimli de Arapça divanları basılmış olup bütün edebiyatçıları büyülemiştir. Bundan sonra *Netâici'l-Ahvâl* isminde başka bir kitap yazmış ve bunu neşretmiştir. Şiirlerinden örnekler:

بيد العفاف اصون حجابي

و بعصمتي اسمو على اترابي

و بفكرة وقداة و قريحة

نقاده قد كملت ادابي

ولقد نظمت الشعر سيمة معشر

قبلى ذوات الخدور ولا حساب

“İffetim ile hicâbım izzetini hıfz etmekte

Ve ismetim ile de akranım mertebesinden ali olmaktayım

Zarif olan fikrim ve saf olan tabiatım ile adabım kamil olmuştur.

Ben şiir nazm eylemiş isem Seleflerim de olan edîbe ve şerîfelere örnek olmuşum” demektir. Hz. Peygamber’i (s.a.s.) medh ettiği kasidesinin başlangıcı şöyledir:

اعن و ميض سرى في حندس الظلم

ام نسمة هاجت الشداق من اضم²⁵⁴

²⁵⁴ Zulmün karanlığında yardım et

Ya da şiddetinden şakakları çatlatan bir esinti

Bundan başka Âişe'nin kızının mersiyesinde ve diğer hususlarda söylenmiş olan şiirleri çoktur. 1302 tarihinde 9 Cemaziyelahir'de *el-Adab* isimli gazetede neşr edilmiş bir bendinin içeriği şudur:

“En önemli hazine terbiye olduğu için basiretli zatlar bu babda kolaylık göstermek, nasiplerini almak isterler. Halbuki bizim doğu halkı özellikle Müslümanlar gelecekteki şeylere itibar etmiyorlar. Kendilerinin maslahatları için kaygılanmıyorlar. Bir gün olur bunun için üzürlürler. Şu halklar hayret vericidir ki kızlarını çıplak bir şekilde süslerler; güzelliklerini sergileyerek kollarına gümüş, kulaklarına küpe takarlar ve bu şekilde kızlarını memnun ederler. Halbuki bu amelleriyle bu kimseler kızlarını mesut değil bahtsız ederler. Çünkü malum çıplaklıktan gelen güzellik yalnız kibir ve gurur öğretir. Bu bozuk şeyler onlara bir adet olur ve kalır. Gönlü kibir ile bozulmuş kimse hiçbir zaman insanlığa faydalı olmaz. Bu ise anne ve babanın basiretsizliklerinden olur.

Halkımızın kızlarına ilim ve eğitim öğretmemek için öne sürdükleri delilleri zayıftır. Kızlar yazı yazabilirlerse aşk mektupları yazar, şiir inşâ ederler, diyorlar. Onlar yazı bilmeyen halkların dünyalarında bilgisiz, cahil kumalar arasında neler olduğunu duymuyurlar mı? Ey hürmetli babalar! Kızlarınız yazarların elinde olan kalemde Ziyâde sizlere itaat ederler. Bunu ganimet bilerek onlara güzel terbiye veriniz!... Ahlaklarını ıslah ediniz!... Bu gibi ağır ve pahalı fırsatlar zayi olmasın, gafleti bırakınız!...

Adı geçen Âişe, paşa kızı olduğu halde lükse şatafata değer vermez sade giyinir modaya önem vermezdi diyorlar. Kadınların fazilet ve güzel ahlak sahibi olmaları, israftan uzak durmaları ve modaya rağbet etmemeleri kadar önemli bir husus olamaz. Geçen 1320 tarihinde Safer ayının 16'sında vefat etti ve 17'sinde de defn edildi. Hal tercümesini ayrıntılı olarak birçok Arap gazeteleri neşretmiştir.

363. I' bâdiyye

Endülüs'te meşhur bir cariyedir. Dil öğrenmekte büyük bir mahareti vardı. Hatta zamanındaki ulemâdan daha meziyetli olduğunu söylerler.²⁵⁵Şarkı söylemekte usta olduğu gibi yazısı da güzeldi. Hiç düşünmeden bedihî bir şekilde şiir söylerdi, diyorlar. Daniye'de Mücahid el-Âmirî isimli biri tarafından İşbiliye Emiri olan Mutemid'in babası el-Mutezid 'Ibad'e hediye edilen bir cariyeydi.

364. Abbâse

Abbâsî halifelerinden Muhammed el-Mehdi b. Abdullah'ın kızıdır. Hârûn Reşîf'in kız kardeşi olup güzelliğiyle akıl ve ilmiyle, ferâset ve zerafetiyle meşhur bir kadındı. Başlangıçta Abbâsî hanedanından olan Muhammed b. Süleymân b. Ali ile onun vefatından sonra İbrahim b. Salih b. Ali ile evlenmişti. Bunun da vefat etmesinden sonra Muhammed b. Ali b. Dâvûd b. Ali'ye varmıştır. Bundan sonra dul kalarak 182 yılında vefat etmiştir. İkinci kocası olan İbrahim, bir vakit derin uykuya dalınca vefat etti zannederek techiz ve defnine hazırlanırken Salih b. Behle el-Hindî isimli doktorun gayret ve çabasıyla uyanmış ve uzun müddet daha yaşamış ve Abbâse'yi de nikahlamıştı.²⁵⁶ Hârûn veziri Cafer b. Yahya el-Bermekî'nin meclisinden başka bir meclisten lezzet almadığı gibi Abbâse de onun meclisine meftun idi. Bundan dolayı her ikisinin meclisinde birlikte olmak kastıyla nikah kıydırmış fakat kendisinden başka saatte beraber olmamalarını şart koşmuştu.²⁵⁷ Hârûn'un örümcek ağı gibi olan tuzağının gücü yetmediğinden bir aralık Abbâse Cafer'den çocuk dünyaya getirdi. Bu hali Hârûn'dan saklama niyeti ile mezkur çocuk (Berre) isminde bir bakıcı cariyeye Reyyâş isminde olan hizmetçi ile birlikte Abbâse tarafından Mekke'ye

²⁵⁵ Nefhu't-Tayyib, c. 2, s.489.

²⁵⁶ Uyûnu'l-Enbâ, c. 2, s. 34-35.

²⁵⁷ Bu hikayeyi İbn Haldûn Hazretleri ustalıkla reddetmektedir. Sözündeki lezzeti şayanı hayretti. Fakat Hârûn'un Bermekilerin kanlarını dökmesinin sebebini beyan ettiği yerde açıklamıştı. c. 1, s. 8, c. 3, s. 223.

götürülmüştü. Hârun hacca gidecek olduğu zaman Mekke'den Yemen'e gittiler. Fakat kadınların çok olduğu Abbâsî sarayında sır saklamak mümkün değildi?... Bir kadın vasıtasıyla bu haber de başından sonuna kadar Hârun'a ulaştı. Bunun üzerine en sevgili ve kendisine sırları mahrem olan veziri Cafer b. Yahya, Hârun tarafından köy yerinde boğazlanmıştır.

365. Abbâse bt. el-Fadl

Meşhur İmâm Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel Hazretleri'nin hanımıdır. Mezkur İmâmdan Salih isminde bir oğlu olmuştu. Abdülaziz b. Cafer el-Hanbelî'den hadis okumuş, meşhur kadın muhaddisler zümresine girmişti. Vefatlarından sonra İmâm Hazretleri, "Ümmü Salih'e otuz yıl birlikte bulunduk, hiçbir vakit aramızda muhalefet olmadı" diye onunla ilgili hüsn-ü şehâdet getirip ondan razı olduğunu beyan etmişti. Oğlu Salih Isbahan Kadısı olduğu halde 226 tarihinde Ramazan ayında vefat etti.

366. Abde

Meşhur şair Beşşâr b. Bürd'ün sevdiği kadındır. Mezkur şair gözü kör olduğu halde Abde'nin özelliklerini işitip ona aşık olmuş ve hakkında şiirler söylemiştir. Bu cümleden bazıları şunlardır:

يا قومي اذنى لبعض الحى عاشقة

والاذن تعشق قبل العين احيانا

قالوا بمن لا ترى تهذى فقللت لهم

الاذن كالعين توفى القلب ما كانا

ما كنت اول مشغوف بجارية

يلقى بلقيائها روحا ويحان

“Ey Kavim! Ben kabileden ilk aşık olan değilim, kah olurki gözden önce, kulak aşık olur. Bir kimseyi görmeden ona muhabbet dava etmek abestir diyenlere “kulak da göz gibi olan durumları, gönüle anlatabilir” dedim. Karşılaşmasıyla rahata kavuşan aşıkların evveli ben değilim!” Edebli, akıllı, konuşması güzel, duruşu güzel bir kadın olmuştur.

367. Able

Muallakat sahiplerinden Antere b. Şeddâd'ın aşık olduğu kadındır. Şair ve edîb bir kızdı. Antere şiirlerinde ismi zikredildiği gibi kendisinin de şiirleri vardı.

368. Abîde

Ebû Kilâb isminde birinin kızıdır. İlk asırda yaşamış âlime ve Sâliha bir kadın olup Basralıdır. Mâlik b. Dinar Hazretleri ile sohbet etmiştir. Râbiatü'l-Adeviyye ile aynı asırda yaşamış vefatı ise ondan önce olmuştur. Muasırları onu Rabia'ya tercih ederlermiş.

369. Ubeydetü'l-Tanburiyye

Meşhur şarkıcılardan olup Sabah isimli bir kimsenin kızıdır. Tanbur sanatında eşsiz, yüzü güzel, sesi latif, muhabbetli, mülayim ve çekici bir kadın olup asırda olan ediplerin yanında itibarı çok büyüktü. Tanburunda “hiyanetten başka herşeye muhabbet için tahammül edilir” manasında olan:

كل شيء سوى الخيانة في الحب يحتمل

beyti yazılmıştı. İshâk en-Nedîm onun hakkında:

امست عبيدة في الاحسان واحدة

فالله جار لها من كل محذور

من احسن الناس وجهها حين تبصرها

و احذق الناس ان غنت بطنبور

iiirini söylemiştir. Manası, “Allah Teâlâ Ubeyde’yi her zarardan muhafaza etsin! İhsan hususunda onun benzeri yoktur. Onu gördüğünde yüzü güzel, uyandığı vakit, tanbur oyununda da mahirdir.”

370. Atabe

Meşhur vezir Bermekî Cafer’in annesi Ümmü Cafer’dir. Bermekîler’in şöhreti bütün dünyayı kapladıktan sonra Hârûn er-Reşîd’in açığını bulup büyük belaya düştüklerinde ne sebebledir bu kadın sağ kalmıştır. Şu cihetten hayli vakit fakr-u zarûret içinde yaşamış ve bu şekilde de dünyadan göçmüştür. Alim, edîb bir kadın olup dünyanın en büyük izzetiyle ve en kötü zilletini de gördü. Kendi durumuna uygun olarak, “hakiki ölüm beden ve bedeninin ölümü değil, belki halktan dilenmektir. Bunların her ikisi de ölüm iseler de halktan istemek bundan daha kötüdür” anlamında olan:

لا تسب الموت موت البلاء

لكنما الموت سؤال الرجال

كلاهما موت و لكن ذي

اشد من ذاك لذال السؤال

şiiirini inşad etmiştir. Huzurunda yüzler ile kul ve hizmetçiler hizmet için durdukları zaman oğlu Cafer’in terbiye eksikliğinden şikayet eder ve hizmetinden de hoşnut olmazdı. Son günlerinde bu hallerini buram buram hatırına getirip teesüf edip ağlar ve yukarıda yazılmış şiiirleri okurmuş. (cümlemize ibret!....)

371. Utbe

Afif b. Amr b. İmriü’l-Kays b. Adî’nin kızı ve meşhur Hatim Tâî’nin annesidir. Tabiat şiiirleri olup oğlu gibi bu da cömertti. Mallarını misafirlere

ve muhtaçlara harcardı. Bir aralık bunun erkek kardeşleri malını israf eder diye cümlesi bir ittifak ile malını tasarruf etmekten (harcamaktan) men etmişlerdi. Bir sene bu hal ile durup, -şimdi yoksulluğun acısını öğrenmiş olur. Malını koruyabilir- diye kendi malından yüz devesini verdiler. Bu vakitte bir kadın gelerek fakirlikten şikayet ettiğinde, “ben yoksulluk halini öğrendim tecrübe ettim. Hiç kimseyi mahrum eylemek içimden gelmez” diye tüm develerini mezkur kadına ihsan etmiştir.

372. Arûziyye

Ebü't-Tarîk Abdurrahman b. Galyun'un cariyesidir. Efendisinden nahiv ilmi tahsil edip dil ile nahivde yed-i tûlâsı olmuştur. Arûz ilmindeki maharetine göre Arûziyye diye şöhret bulduğundan asıl ismi bilinmemektedir. İmâm Müberred hazretlerinin Kâmil isimli eserini ezberleyerek²⁵⁸şerh yazmış ve kalenin nevadir isminde olan kitabına da şerh yazmakla ömrünü bu kitaplardan ders etmekle geçirmişti. Bu Dâvûd Süleymân b. Necâh isimli faziletli meşhur Kamil ile nevâdiri ve arûz ilmini bu kadından okumuştur. Endülüs'te Belensiye şehrinde durup 450 tarihinde vefat etmiştir.

373. Ureyb

Cafer Bermekî'nin gizli bir nikahından dünyaya geldiği rivayet edilen kızdır. Bu kadın şair, edip, sesi güzel, mûsikîde mahir, satranç oynamada eşsizdi. Yazıda birinci düzeyde üstattı. 96 yaşında 277 tarihinde vefat etti. Halife Memun ve Mutasım'a nedimlik²⁵⁹ eder olmuştu. Çok şiirleri ve nevâdiri vardır.

²⁵⁸ Kâmil kitabını ezberlemek ve bu kitaptan ders vermek şöyle dursun okumak ancak 42 yaşımıza ulaşınca nasip olmuştur. Eğer zaman bize de teşehhût okuyacak kadar olsun alışkanlığının tersine olarak müsaade etmeyeydi mütalaası da müyesser olmayacaktı. Bu yerde faziletli, muhterem Muhammed Zihni Efendi, “Kitab-ı Kâmil, şerh ve tedris olunmak değil basıldığı zamanda doğrudan doğruya onu tashih edecek zat İstanbul'da bulunmamıştı” buyurmuştur. Asıl nüshası Petersburg şehrinde olan kütüphaneden ödünç alınarak dört cilt üzerine 1864 (miladi) tarihinde Leipzig şehrinde basılmış ve mufassal bir fihrist de eklenmişti.

²⁵⁹ Cahiliye dönemi Araplarında içki arkadaşına verilen isim.(Sad.)

İkincisi Halife Memun'un cariyesidir ki fevkalade güzel, edip bir kızıdır. Güzel şiirleri vardı. Bir meclisinde Memun halifeye, "Sizler öyle adamlarsınız ki aldatmak ve cefa etmek sizin ahlakınız olmuştur. Çok yüzünüz, on türlü diliniz vardır. Gönlüme şaşırırım ki bunca ezalar gördüğü halde sabır edip durması dahi sizin tarafınıza meyl etmektedir" manasında olan:

و انتم اناس فيكم الغدر شيمة

لكم اوجه شتى و السنة عشر

عجبت لقلبي كيف يصبو اليكم

على عظم ما يلقي و ليس له صبر

beyitlerini inşad etmişti. Memun adı geçen Ureyb'i yüz bin dirheme satın almıştı. Almasını söyleyen İshâk b. İbrahim el-Musûlî'ye de yüz bin dirhem hediye etmiştir. Memun'un masraflarına ve varidat defterini yazmakta olan İbrahim b. Ribah isimli zat, mezkur meblağları şarkıcı ile şarkıcıya verildi diyecek yerde, cevher ile cevherciye böyle verildi, diye yazdığı rivayet edilir.

374. Azze

İslâm'ın birinci asır şairlerinden olan Ebû Sahr Küseyyir b. Abdurrahman isminde olan kimsenin sevgilisi Ümmü Amr'dır. Cemil b. Hafs isminde bir kız olup aşıkı ise kendisine izafetle Küseyyiri İzze demekle şöhret bulmuştu. Küseyyir'in bunun hakkında gayet güzel şiirleri vardır. Bu şiirler, şiirleri arasında özellikle sevilmekteydi. Nevâdirleri de zariflerin meclislerinde rivayet edilmekteydi. İzze gayet edepli, güzel konuşan, güzel yüzlü, iffetli olduğundan Abdülmelik b. Mervân'ın sarayına müeddibelik (terbiyecisi) sıfatıyla girmiş ve Abdülaziz b. Mervân zamanında Mısır'da vefat ettiği rivayet edilmiştir.

375. İzzetü'l-Meyla

Ensâr-ı Kirâm'ın azatlılarından bir şarkıcıdır. Hassan b. Sabit (r.a.) şiirlerini kendi huzurunda şarkı olarak söyleyip ağlamıştır. Çoğu vakit Sit Sükeyne bt. el-Hüseyin hazretleri meclisinde olunur idi. Güzel ve iffetli bir kadındı. Yürüdüğü zaman semizliği sebebiyle bir tarafa meyl ederek yürüdüğü için “el-Meyla” diye tavsif etmişlerdi. İzze hakkında Tavis, “Korkarım ahlaklı müslüman cinler hayır ile buyurucu ve münkerden sakındırıp bozukluktan tam bir ihtiyat eden sakınan mecliste en lezzetli meclisti. Hatta mecliste baş olunmaz idi”

376. Afrâ

Necid memleketinde aşk ve acı ile şöhret bulmuş, Azra kabilesinden Mehâsır b. Mâlik'in kızıdır. Kendisine amcaoğlu Urve b. Hizam b. Mâlik aşık olmuştu. Urve'nin babası olan Hizâm vefat ettiğinden dört yaşında olan Urve amcası Mehâsır'ın terbiyesinde büyümüşü. Bu sebepten dolayı Urve ile Afrâ bir hanede büyümüş ve birbirlerine Ziyâde ülfet peyda etmişlerdi. Büluğ çağına erdikten sonra Urve de Afrâ ile evlenmek istedi. Afrâ'nın baba ve annesi Afrâ ile evlenmeleri hususunda kendisine vaatte bulundular. Bu arada Urve Şam seferine çıkıp gitti. Fakat onun seferde olduğu sırada Üsâle b. Saîd isimli kimse Afrâ'yı isteyince kızın annesi ve babası Afrâ'yı ona verdiler. Afrâ kocasıyla taşınıp gittiği gün Urve de Şam seferinden döndü. Olaydan haberdar olduğunda Urve'nin aklına zayıflık ve bedenine hastalık geldi. Hz. Osman (r.a.) zamanında her ikisi bu aşka kurban olmuşlardır. Afrâ zarif, güzel, güzel konuşan bir kadındı. Güzel şiirler söylerdi. Mecnûn Amiri'nin “Urve'nin sözüne hilaf hareket ettiğine şaşırıyorum. Urve öldü de rahatladı. Ama ben her gün ölüm acısı tadıp durmaktaydım” anlamında:

عجبت لعروة العذرى امسى

احاديثا لقوم بعد قوم

و عروة مات موتا مستريحا

و ها انا اذا اموت كل يوم

dediği kişi Urvedir. Urve ile Afrâ'nın aşkları ve birbirleri hakkında söylenmiş olan yakıcı şiirler meşhurdur.²⁶⁰

377. Afrâ

Huza'a'da Ahmer isminde birinin kızıdır. İbn el-Frend Hâris Huzâ'i'ye varmıştı. Aralarında tam bir dostluk oluşup aşka dönüştü; sonrasında da evlendiler. Bir aralık Afrâ'nın kocası babasını, annesini ve akrabalarını ziyaret etmek için gitmişti Her ne sebeptense aceleyle hareket etti ve eşini götürmedi. Kadın kendiliğinden oraya gitmedi ve bu hal uzun bir müddet böyle devam etti. Her ikisi de karşı taraftan ziyaret beklentisine girse de uzun bir müddet bu şekilde görüşmediler. İki arasında inat durumu kendi akrabalarına da sirayet etti ve bu durum içinden çıkılmaz bir hal aldı. Hatta karşı taraf gelmezse biz gitmeyeceğiz şeklinde yemin ettiler. Sonunda beyi hastalığa yakalanıp şefkate muhtaç hale gelince şiirler yazarak kadına gönderdi. Afrâ da buna cevap olarak yazılmış şiirlerinde beyine olan öfkesinin yanında kalbini yakan aşkını anlattı. Eğer çevresinin sözünden korkmasaydı elbette bir an evvel huzurunda olurum dedi. Hâris bu kağıdı okuyup göz yaşları içinde canını teslim etti. Bunu işittiğinde kadın da üzüntüsünden vefat etti. (Amma da inat!...)

378. Akile

Araplarda Beni Hanife kabilesinde Dahhâk b. Muharrîk'in kızıdır. Aşk ehlerinden olup edip, şair, güzel konuşan bir kadındı. Amcasının oğlu Amr b. Ka'b b. Muhrik ile aşkları bilinmekteydi ve zamanla beraber onların aşkları halk arasında destanlaştı.

²⁶⁰ Fuvâtü'l-Vefeyât, c. 1, s.33; Tezyînü'l-Esvâk, s. 70.

379. Ukraşe

Utruş b. Revâha'nın kızıdır. Konuşmasının güzelliği ve akıcılığıyla şöhrat bulmuş bir kadındı. Sıffin savaşında İmâm-ı Muhterem Hz. Ali (r.a.) askerini Muâviye ve Şam askerine karşı teşvik ve kışkırtmak için onlara “Ey Adamlar! Siz kendinizi biliniz! Kendiniz hidayette, hak yolda olduğunuzdan başkalarının dalaleti -Yanlışı yolda olmaları- size zarar vermez. Cenneti kazanmak için çalışan ve bu yolda yürüyenlere kaygı ve acı vurmaz. Orada olanlar vefat da etmezler. Şimdi o büyük yurda bu nimet ve daimi olmayan kaygı ve acıyı kısılmayan fani yurt ile satın alınız” haklarınızı gasp edeceklerin cebr ve zulümlerine sabır ve sebat ile mukavemet ediniz!. Hikmet bilmeyen bir kavimle sizin karşınıza çıkmışlardır. Ey Allah'ın kulları ve Ey Muhacirler ve Ey Ensar topluluğu! Hak yolunda haktan ayrılmayınız! Gayret ve sebat ediniz! Eğer mağlup olursanız sabrediniz! Ne olursanız olun, sonunuz ölümdür. Adem oğlunun ömrü çok hızlı geçmektedir ki bugün savaşta olmasa da sonra yine ölüm gelecektir. Savaş zamanı Şam askerini türken eşekler gibi göreceksiniz!” diyerek onlara hitap etti. Ukraşe bu savaştan sonra uzun bir ömür sürdü ve kavmi arasında izzetle yaşadı. Bir vakit Şam'a Muâviye'nin huzuruna gitti. Muâviye “Sıffin savaşında böyle sözler ile askeri teşvik etmenize sebep ne oldu?” diyerek onu azarlamak istemiş ise de “O günleri hatırlatmak size zarar verir” diyerek ondan af dilemiştir.

380. İlmü'l-Medeniyye

Hârûn er-Reşî't'in kızlarından birinin cariyesi olup şair, şarkıcı, edib bir kızıdır. Bağdat'ta türbesi bulunmakta olup sonra Medine'ye götürüldü. Edebi ve hüneri sayesinde Medine'de şöhrati olduğundan Medine demekle tavsif edilir idi. Sonra Endülüs hakimisi olan üçüncü Abdurrahman tarafından satın alınıp Endülüs'e getirildi. Ömrünü mezkur Padişah'ın sarayında geçirdi.

381. Alemşah Hanım

Azerbaycan hanlarından Uzun Hasan'ın kızı ve Şah İsmail Safevî'nin annesidir. 893 tarihinde Şirvan valisi bulunan Ferah Yesar tarafından

öldürülen Şeyh Haydar b. Cüneyd el-Erdebilî ile evlendirilmiş Şah İsmail ile beraber biraderleri Sultan Ali ve Seyyid İbrahim'i dünyaya getirmiştir.

382. Uleyye

Abbâsî halifelerinden Mehdi'nin kızı ve Hârûn Reşî'tin baba bir kardeşidir. Mekkûne isminde bir cariyeden doğmuş; şiir, edebiyat ve mûsikîde maharet kazanmıştı. Yüzü güzel, kendisi güzel, cemal ve letafeti, zerafet ve nezaketi dahi kemalatıyla uygundu. İffetli bir kadın olup temizlikte olduğu zamanların çoğunu ibadetle geçirir ve diğer vakitlerde de mûsikî ve şiir ile meşgul olurdu. Halifelerin ailesinde olan Mûsa b. İsa b. Mûsa b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs'ın nikahında olmuştur. Hârûn Reşî't kendisini Ziyâdesiyle sevdiğinden Bağdat'tan çıktığı vakitlerinde de onu huzuruna getirir olmuştu. Şiirde bir divanı olup bu şiirler adı geçen kadınındır:

تحب فان الحب داعية الحب

وكم من بعيد الدار مستوجب القرب

اذا لم يكن في الحب سخط و لا رضا

فاين حلالات الرسائل و الكتب

و اطيب ايام الفتى يومه الذى

يروع بالهجران فيه و بالعتب²⁶¹

²⁶¹ Kendini sevdird zira sevgi sevgiye çağırır
Nice uzak diyar vardır ki yakın gibidir
Eğer sevgide öfke ve rıza yoksa
O zaman mektupların ve yazının tadı nerede
Gençliğin en güzel günleri
Ayrılıktan ve azardan acı çekilen günlerdir

50 yaşında olduğu halde 210 tarihinde vefat etti.

383. Uleyye

Abbâsîlerden halife Mehdî'nin azatlısı olan meşhur şarkıcı Zeryâb'ın kızıdır. Babasıyla beraber Endülü's'e geçip orada büyük bir şöhret kazanmış ve babasının vefatından sonra onun yerini almıştır.

384. Amayim

Şerîf Nesabe Hüsamüddin Hasan b. Muhammed el-Hüseyn'in kızı ve Elif bt. Hüsamüddin'in kız kardeşidir. Büyük muhaddislerden olup İmâm Suyûtî'nin üstadıdır.

385. Amre bt. Abdurrahman

Abdurrahman b. Sa'd b. Zürrare el-Ensârî'nin kızıdır. Hz. Âişe (r. anhâ) ve Hz. Ümmü Seleme'nin hicretlerinde bulunup onlardan hadîs rivayet etmişti. Tâbiûn arasında Medine'de fâkih bir kadındır.

386. Amre bt. Nu'man

Sahâbîlerden olan Ebû Abdullah Nu'man b. Beşir'in kızı ve meşhur Muhtar b. Ebî Ubeyde es-Sekafî'nin hanımıdır. Kocasını bîçâre günahsız olduğu halde Mus'ab b. Zübeyr tarafından 67 tarihinde vahşî bir şekilde öldürülmüştür. Güzel yüzlü, doğru sözlü, her işinde doğru olan, dindar, şair, iffetli, emin bir kadındır. Kocasını katledilene kadar onunla birlikteydi. Muhtar'ın vefatından sonra kardeşi Eban b. Nu'man ile evlendi ve ona kızarak bu şiirleri yazdı:

اطال الله شأنك من غلام

متى كانت مناكحا جذام

اترضى بالفواسق و الزواني

و قد كان يقرينا السنام

“Ey kardeşim! Ömrün uzun olsun! Hangi vakitten beri bizler Cüzam kabilesi ile nikahlanmaya başladık. Kardeşleri fasıklara vermeyi hangi yüzle razı oldun ki bugüne kadar bizlere büyük zatlar nikahlanırdı” demek olsa gerek. Öldürüldükten sonra meşhur şairler kendisi için mersiyele söylemişlerdir.²⁶²

387. Annân

Abbâsî halifelerinin zamanında şöhret bulmuş bir edîbedir. Efendisi İbrahim en-Nâtikî isimli kişinin terbiyesinde ilim öğrenmiş ve kemalat sahibi olmuştur. Sonra Hârûn er-Reşît tarafından satın alınmıştır. Şiir ve fesâhat ehlinde olup meşhur şair Ebû Nûvâs ile karşılıklı şiir okumaları ve sakalaşmaları olmuştur. Satın oldıktan sonra Hârûn kendisine “Ey Annân! Gördün mü? Sizi İbrahim’den istediğim zaman yüz bin altın istemişti. Hala onun vaktinde elli bin kuruşa aldım (tahminen beş bin ruble) dediğinde Annan da “Ya Emire’l-Mü’minîn! Zamanın halifesi olup da gönlünüzün istediği şeyleri, pahasını takdir edemeyen mirasyedilere kalmasına sabrettiğiniz takdirde bundan dahi arzunuzu paha ile satın alabilirdiniz!” diye zarif bir şekilde cevap vermiştir.²⁶³

²⁶² Ömer b. Abdullah b. Ebî Rebî’a mersiyesi Kitâbü’l-Kâmil’de c. 3, s. 154.

²⁶³ Buna benzeyen bir hikayeyi Vefeyâtü’l-A’yan sahibi Mu’tasım ile Neşvî isimli cariyeye hakkında yazmıştır. c. 2, s. 345.

غ Gayn Harfi

388. Gaziye Hatun

Eyyûbî padişahlarından Melik Kamil Muhammed b. Adil'in kızıdır. Hammâde, hüküm süren Melik Muzaffer'ın hanımı olup kocasının vefatından sonra tahta varis olan oğlu Melik Mansûr çocuk olduğundan bir müddet saltanata vekalet etmişti. 656 tarihinde vefat etmiştir. Akıllı, idare kabiliyeti olan bir kadındı.

389. Gazâle

Hâricî bahadırlarından biri olan Şebîb b. Yezîd'in hanımıdır. Kocasını Fırat bölgesinde boğulduğunda bu kadın askerleri toplamış ve bir süre daha Haccac'a ve askerlerine karşı direnmişti. Bu savaş esnasında bir nezrini ifa etmek için Kûfe şehrine gidip mescidinde iki rekat namaz kılmış, Bakara ile Ali İmran sûrelerini iki rekatta Fatiha suresine ekleyerek rahatlıkla okuyup çıkmıştı. Halbuki bütün İslâm dünyasının kanını içmekte olan Haccac o gün elli bin askeriyle Kûfe'de bulunmaktaydı. (Haccac'ın gayreti ise saray içinde, kadın ve cariyeler, kul ve hizmetçileri arasında olmaktadır.) O zaman Hâricîlerin

müctehid ve zahitlerinden olan İmran b. Hittan²⁶⁴ Haccac'a hücum ederek beyitler söylemiştir.

390. Gassânîye

Endülüsün en büyük ve meşhur kadın ediplerinden biridir. Dördüncü asırda zerafet, edep ve güzelliğiyle tanınmıştır. Aruz ve şiir ilminde mahareti yerinde olup ondan bazı şiirler rivayet edilmiştir.

²⁶⁴ Bu kişi İmam- ı Muhterem Ali el-Murtazâ hazretlerini öldüren İbn Mülcem isimli bedbahtı medh ederek,

يا ضربة من تقى ما اراد بها
الا ليبلغ من ذى العرش رضوانا
انى لاذكره حيناً فاحسبه
اوفى البرية عند الله ميزانا

Ey isteyenden korkan darbe
Arşın ve rızanın sahibine ulaşmak için
Bazen hatırlar ve zannederim

Allah katında insanların en vefalısı tartıda vefalı olandır
şiirini söylemişti. Dikkatleri çeken ise böyle bir zattan İmam Celil Şeyhü'l-Muhaddisin Ebû Abdullah İsmail b. Muhammed el-Buhârî (r.a.)'ın hadis tahrir etmesidir. (Camiü's-Sahih, c.7, s. 45) İmran b. Hittan'ın maceralarından bir miktarı İmam-ı Mübered'in Kâmil'inde c. 2, s. 109, 163'te ve el-Eğani'nin c. 1, s. 69'da geçmektedir.

ف Fe harfi

391. Fâria

Câhiliye şairlerinden Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın kız kardeşidir. Akıl, edep, doğruluk ve güzellikte meşhur bir kadın olup Taif'in fethinde Hz. Peygamber (s.a.s.) efendimizin huzuruna gelerek İslâm ile müşerref olmuştur. Ümeyye ise semavi kitapları okuduğundan dolayı peygamberin gönderilmesi meselesini kavramış ve fakat ahir zamanda gelmesi vaat olunan peygamberin -ilim ve marifeti geniş olması cihetiyle- kendisi olması emeline düşmüştü. O zaman Hz. Peygamber zuhur edip de Allah'ın mesajını tebliğ etmeye başladığında haseti sebebiyle İslâm ile müşerref olmaktan mahrum kaldı ve Bedir savaşından sonra vefat etti. Hz. Peygamber (s.a.s.) arzu ettiğinde Fâria'nın, kardeşi Ümeyye'nin şiir ve kasidelerini okuduğu rivayet edilir.

392. Fâria bt. Himâm

Himâm b. Urve b. Mesûd es-Sekâfî'nin kızıdır. İlk halinde Arap yöneticisi olan Hâris b. Kilde b. Kilde yahut Muğîre b. Şu'be'nin nikahında olup kocası onu boşadı. Sonra Sakif Kabilesinden Yusuf b. Ebî Akil'e varıp 41 yılında ehl-i islâm için büyük bela olan Haccac'ı dünyaya getirmiştir.

393. Fâtıma

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) muhterem kızlarıdır. Ten rengi fevkalade ak ve nurlu olduğundan Zehra diye lakap verilmişti. Akıl, zeka, güzellik, zühd ve takva ve daha başka yönleriyle güzel ahlakı kemal noktadaydı. Kız kardeşlerinden Ziyâde Allah Resûlü'nün sevgisine mazhar olmuştu. Hicretten 13 sene önce Mekke-i Mükerrreme'de Ümmü'l-Mü'minîn Hatîcetü'l-Kübra annemiz Hazretlerinden dünyaya gelmişti. Doğduğunda Hız. Peygamber (s.a.s.) 35 yaşlarındaydı. Hız. Fâtıma (r. anhâ) 15 yaşlarına bastıklarında o zaman 21 yaşında olan Hız. Ali (r.a.) ile evlendiler. Nikahları hicretin üçüncü senesinde Medine-i Münevvere'de Saferü'l-Hayr ayında olmuştur. Diğer kızkardeşlerinden dünyaya gelmiş çocuklar küçük yaşlarda vefat ettiklerinden Hız. Peygamber'in (s.a.s.) pak nesli yalnız Hız. Fâtıma'dan devam etmiştir. Hasan, Hüseyin, Muhassin, Ümmü Külsüm, Zeyneb isminde beş çocuğu olup bunlardan Muhassin çocuk iken vefat etmiştir. Sultanü'l-Enbiya, Şefî'i Rûz-i Cezâ Efendimizin Fâtıma (r. anhâ)'ya şefkat ve muhabbetleri fevkalade olup kendisiyle muhterem kocaları ve İmâmeyni çocuklarını abalarının altına alıp Ehl-i Beyt, Ehl-i Aba diye isimlendirmişlerdir. Necrân Hristiyanları ile mübâhale²⁶⁵ ettiğinde Hız. Peygamber değerli çocukları olan Hüseyin, Hasan ve Hız. Fâtıma ile beraber Hız. Ali'yi beraberinde getirmişti. Ve ben dua ettiğimde sizler "Amin" deyiniz" demişti.²⁶⁶

Hız. Fâtıma (r.anhâ) miskinlere şefkatli ve yetimlere daha fazla merhametli olup bu hususta birçok olay anlatılır. Her yönüyle babaları Hız. Peygamber'e (s.a.s.) benzemekteydi ve kocası Hız. Ali ile de birçok hususta

²⁶⁵ Sözlükte "yalancı ve zalim olana birlikte beddua etmek, lânetleşmek" mânasındaki mübâhele kelimesi Kur'an'da iftiâl kalıbında (ibtihâl) olmak üzere bir yerde geçer (Âl-i İmrân 3/61). Bu âyete "mübâhele âyeti" (ibtihâl âyeti) denir. Mübâhele âyetinin de içinde bulunduğu Âl-i İmrân sûresinin ilk seksen âyetinin nüzûl sebebi olarak Necrân Hristiyanlarından bir heyetin Hız. Peygamber'le yaptığı tartışma gösterilmiştir. (Mustafa Fayda, "Mübahale", DİA, XXXI, s. 425.) (Sad.)

²⁶⁶ Tefsîr-ü Keşşâf, c. 1, s. 149.

birbirlerine uymaktaydılar. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) efendimize sevgisi ve ihlasla bağlı olup Hz. Peygamber vefat ettikten sonra güldükleri görülmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkında birçok mersiye okumuştur ki ondan sonra hep mahzun yürürdü. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) mezarına koyulduktan sonra huzuruna vararak uzun bir süre ağlamış ve mezarlarından biraz toprak alarak koklamış ve şu beyitleri okumuştur:

ماذا علي من شم تربة احمد

ان لا يشم مدى الزمان غواليا

صبت على مصائب لواخا

صبت على الايام صرن لياليا

“Hz. Muhammed’in türbesini koklayan kişi, ömrü boyunca kötü kokular koklamaktan müstağni olur, bana kaygılar geldi. Eğer öyle kaygılar günlere gelmiş olsaydı, tahammül edemez geceye dönerdi”.

Kız kardeşlerinin hepsi Hz. Peygamber’den (s.a.s.) evvel vefat etmişlerdi. Resûl-i Ekrem vefat ettiğinde sadece o hayattaydı. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vefatından altı ay sonra hicretin onuncu senesi Ramazan ayının üçüncü gecesinde bu fani alemden göç etmiştir. Vefat ettiğinde yaşı yirmi dört idi. Hz. Ali (r.a.)’nin ilk hanımı olup bu evliliğinin üzerine (Hz. Fâtıma hayattayken) evlenmemiştir. Vefat ettiğinde Hz. Ali’nin (r.a.) üzüntüsünü tarif etmek mümkün değildi. Vefatından sonra hergün kabrini ziyaret ediyordu. “Benim üstümde dünya meşakkatleri çoktur. Böyle meşakkatlere mübtela olan zat, ta vefat edene kadar musibetlere düşür olacaktır. Her dost bir vakit birbirinden ayrılmaktadır. Ve dostundan ayrılmanın acısı yanında başka acı, acı değildir” manasında olan:

ارى علل الدنيا على كثيرة

و صاحبها حتى الممات عليل

لكل اجتماع من خليلين فرقة

و كل الذي دون الفراق قليل

şirini okuyup ağlar olmuştur. Hz. Fâtıma (r. anhâ) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra az yaşadığından yalnız on sekiz adet hadîs rivayet etmişlerdir. Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Âişe (r. anhâ)'dan altı yaş kadar büyüktü. Hz. Hüseyin'in (r.a.) Fâtıma isimli kızından ayırmak için Fâtımatü'l-Kübrâ diye yad olunurdu. Kabr-i şerîfleri Medine'de Cennetü'l-Bâkî'de olup cenaze namazını kocası Hz. Ali (r.a.) kıldırması ve kabirlerine de Fadl b. Abbas ile ikisi birlikte inmişlerdi. Cenâb-ı Allah hepsinden razı olsun.

394. Fâtıma

Ümmü Akîl Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdimenaf el-Kureşîyye el-Hâşimiyye'dir. Hz. Ali ve biraderleri Tâlip, Akîl, Cafer, Ümmü Hani, Cümâne'nin (r.anhüm) anneleridir. Mekke-i Mükerrreme'de müslüman olmuş, Medine-i Münevvere'ye hicret etmiştir. Resûl-i Ekrem Hazretlerini kendi çocuklarıyla beraber büyütmüş bir kadındır. Vefat etiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) üzerine mübarek gömleklerini kefen olarak vermişler, mübarek elleriyle defn etmiş ve kendisine dua etmişlerdi.²⁶⁷ Mezarı Cennetü'l-Bakî'dedir.²⁶⁸ Hâşim kabilesinin erkeklerinden halife annesi olan bu Fâtıma ile Fâtımatü'l-Kübra hazretleri ve Zübeyde bt. el-Mansûr'dan başka kadın yoktur. Hayret vericidir ki bu üç kadın oğulları olan halifelerin günleri ızdırıp içinde geçmiştir.

²⁶⁷ Hz. Ali'nin "annemin Haydar diye isimlendirdiği kişiyim" demesinden murat bu Fâtıma'dır. Ebû Tâlib'in yokluğunda Dünyaya geldiğinde annesinin ismi olan Esed ile tesmiye edilmişti. Sonra Ebû Tâlib seferden gelip bu ismi hoş görmedi ve "Ali diye değiştirdi". Şerhi Şevâhidi Keşşâf, s. 55.

²⁶⁸ Fethü'l-Kadîr, c. 2, s. 338.

395. Fâtıma

Kadın sahâbîler arasında bu isimde çok kadın bulunmaktadır. Meşhurları ise şunlardır:

1-Fâtıma Ümmü Cemil bt. el-Hattâb b. Nüfeyl el-Kureşîyye el-Adeviyye. Emirü'l-Mü'minîn Hz. Ömer b. el-Hattâb'ın kız kardeşi ve Aşere-i Mübeşşere'den Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in de müslüman olmasına vesile olan kişiydi. Edîbe, faziletli, akıllı bir kadın olup hayra davet eder ve Kureyş kadınlarını İslâm'a girmeleri için teşvik ederdi. Bu sebeple Birçok kişi onun vasıtasıyla İslâm ile müşerref oldular. Hz. Ömer'in hilafetinde vefat etmiştir.

2-Fâtıma bt. Kays b. Halid el-Ekber b. Vehb b. Sa'lebe el-Kureşîyye el-Fihriyye. Dahhâk b. Kays'ın kız kardeşi olup ilk muhacarlerden idi. İlk kocası kendisini boşadıktan sonra Muâviye ile Ebû'l-Cehm kendisini istediğinde onlara varmamış ve Üsâme b. Zeyd Hazretlerine varmıştı. Akıllı bir kadın olup kendisinden büyük zatlar hadîs rivayet etmişlerdir.²⁶⁹

396. Fâtıma

Bu isimde olan muhaddislerden şunlar meşhurdur:

1-Fâtıma Ümmü Abdullah bt. Cemâlüddin Süleymân b. Abdülkerim el-Ensârîyye ed-Dimeşkiyye. Irak, Isbahan, Dimaşk/Şam şehrinin meşhurlarından icâzetler almış ve ilmi yaymıştır. Servet ve zenginliğin kemalindedir. Hayır yapmak için vakıflar kurmuştur. 88 yaşındayken 708 tarihinde vefat etmiştir.

2-Fâtıma bt. İbrahim b. Abdullah el-Makdisiyye. Meşhur İbrahim b. Halil ashâbının sonuncularından ve Muhammed b. Abdülhâdi, İbn es-Serveî

²⁶⁹ Kocasını onu üç talakla boşadığı halde Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından nafaka tayin edilmediğini rivayet ettiği (c. 3, s. 330, 331). Zâdü'l-Meâd'a da müracaat edilebilir. (c. 2, s. 312-318)

gibi şeyhlerden icâzet alanların sonuncusudur. 90 yaşını geçmişken 747 tarihinde vefat etmiştir.

3-Fâtıma el-Mesnedetü bt. İbrahim b. Mahmûd b. Cevher. Şeyh İbrahim b. el-Makrişî'nin annesidir. Buhârî'nin *Sahîh*'ini İbn Zebîd'den, Müslim'in *Sahîh*'ini Allâme Hasirî'den okumuştur. Kadîtü'l-Kudât İmâm Takiyyüddin es-Sübkî, Sirâcüddîn b. el-Kevik, Takiyyüddin b. Ebû el-Hasan, Şeyh Zehebî, bunlar gibi zatlar *Buhârî-i Şerîf* i bu kadından okumuşlardır. 96 yaşlarında 711 tarihlerinde vefat etmiştir.

4-Fâtıma Ümmü'l-Hasan bt. Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Halebiyye. Annesi tarafından olan babası Cemalüddin b. İbrahim'den okumuş ve çok zatlardan icâzet almıştı. Akıllı, dindar bir kadın olup Halep şehrinde ders verdi. 80 yaşlarında 813 tarihinde vefat etti.

5-Fâtıma bt. Ahmed b. Abdullah el-Haseniyye. Şerefli bir nesebe sahip kadın Elif ile Ameyim'in anneleri ve İmâm-ı Suyûtî'nin şeyhiydi. Latife bt. el-Emasi ve Âişe bt. eş-Şerayhî ve Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Muhib'den icâzet almıştı.

6-Fâtıma Ümmü'l-Hasan bt. Ahmed er-Rıza. İbn Hacer el-Askalânî ile beraber tahsil görmüştü. 783 yılında vefat etti.

7-Fâtıma bt. eş-Şihâb Ahmed b. Kâsım b. Abdurrahman. Erkek kardeşi Safiyyüddîn'den okumuş ve bir kısım hocalardan icâzet almıştı. 73 yaşındayken 783 tarihinde vefat etti.

8-Fâtıma bt. Takiyyüddin el-Ca'biri. Şam'da Hadîs okuturdu. Üstadı Esmâ bt. Sahrâ'dır. 795 tarihinde vefat etti.

9-Fâtıma bt. İlmüddin el-Berzalî, Buhârî-i Şerîf'i Sittü'l-Vüzera bt. el-Mencâ'dan okumuş ondan hüsnü hat dersleri de almıştır. İbn Teymiyye²⁷⁰'nin

²⁷⁰ Şeyhü'l-İslâm, müctehid Takiyyüddin Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdülhalîm el-Hanbelî rahimehullah olup, 728 tarihinde Zilkade ayında hapisken vefat etti. Sahâbîler ve tâbiün'dan

Kitâbü'l-Ahkâm' ını ve *Sahîh-i Buhârî'*yi ve bunlar gibi büyük kitaplardan bir mikdarını kendisi tahsil etmişti. Hac yolculuğunda Haremeyn-i Şerîfeyn'de Hadîs okutmuştur. Farz ve nafîlelere devam eden, hak yolunda gayretli, insaf ve güzel ahlaklı bir kadındı. Özür sebebiyle oruçlarını ilk fırsatta kaza eder olmuştur. Vefatı 731 tarihindedir.

10-Fâtıma Ümmü Yusuf bt. Muhammed b. Abdülhâdi b. Abdülhanım. Şam ve Salihîyye'de hadîs okuttu. Muhaddis Hıcar'dan okumuş Ebû Nasr Şirâzî ve başkalarından icâzet aldı. İbn Hacer'in hocasıdır.

11-Fâtıma Sittite bt. Ebi'l-Kâsım Ali b. Ahmed b. Ali b. el-Yesir. Ebû Hureyre İbn ez-Zehebi, Şihab Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Osman el-Halebî diğerlerinden icâzet almıştı. Hadîs dersleri verdi, İmâm-ı Suyûtî'nin şeyhi, hocasıdır.

397. Fâtıma Endülüsiyye

Endülüs edîbelerinden olup hüsn-ü hat ile şöhret bulmuştu. Üçüncü Abdurrahman'ın oğlu Melik Hakem'in 15 sene tam manasıyla hüküm sürmüştü 366 tarihinde vefat eden bir hükümdardır. Lakabı el-Müstansır idi. Yazı hizmetinde ömür geçirmiştir.

398. Fâtıma bt. Ahmed

Ahmed b. Ali b. Sa'leb es-Sa'ati el-Ba'labekkî el-Bağdâdî Muzafferuddîn'in kızıdır. Babasından okumuş atasının tasnifi olan *Mecmaü'l-Bahreyn* kitabını yazdı. Güzel talik hattı ile yazardı.²⁷¹

399. Fâtıma bt. el-Haşşâb

Şam'da edîb ve şair bir kadındır. Kadı Şihâbuddin b. Fadlullah'a uzak olmayan bir yerde dururdu. Mezkur kadı 719 tarihinde yirmi altı beyitten

sonra alimler arasında bunun benzeri çok nadir bulunurdu. Ehl-i Kelam itakatlarını taklit etmekten uyardıkları rivayet edilir. Kabri Şam'dadır.

²⁷¹ el-Fevâidü'l-Behiyye fi Terâcimi'l-Hanefiyye. s. 30. Annesi 693 tarihinde vefat etti. Usulü Fıkhta el-Bedâi' isimli kitabı bulunmaktadır.

oluşan bir kaside nazmetti. Bu kadının ilmini imtihan etmek niyetiyle ona gönderdi. Mezkur kaside içinde, “Görüşmek mümkün olmadıktan sonra görüşü olup da durmakta ne fayda var? Ey evleri gözümlerin önünde olup da kendileri yürümeye çıkan değerli kişiler! Korkularımı yeniden harekete geçirdiniz. Sakallarım ağardıktan sonra ömrümün yaşlılık dönemini başlattınız!...” manasında

هل ينفع المشتاق قرب الدار

والوصل ممتنع على الزوار

يا نازلين بمهجتي و ديارهم

من ناظري بمطبخ الابصار

هيجتم شجنى فسدت الى الصبا

من بعد ما و خط المشيب عذارى

beyitleri de vardı. Fâtıma ise bu kasideyi okuduğunda kadı kasidesinin vezn ve kafiyesi üzerinde yirmi bir beyit nazm ederek cevap yazdığı kasidenin başlangıcı şöyledir:

ان كان غركم جمال ازارى

فالقبح في تلك المحاسن وار

لا تحسبوا انى امثل شعركم

انى يقاس جداول ييجار

“Eğer benim köyümün zinet ve behcetleri sizleri aldatmış ise ona aldanmayınız! Çünkü o zinetlerin içinde çirkinlik yaşar.

Şiir söylemekte beni kendiniz gibi mahir zan etmeyiniz!... yılgalar denizlere beraber gelir mi?...”

Kadı bunu gördüğünde Fâtıma’nın ilim ve marifetinde derecesini anladı. Her zaman kendisine hürmet eder ve büyük alimler mertebesinde saygı duyar olmuştu. Yedinci asırda Safedî’nin muasırlarından idi.

400. Fâtıma bt. Abbas

Abbâs b. Ebî’l-Fetih el-Bağdâdî’nin kızı Ümmü Zeyneb’tir. Âlim, âbid, mücâhit, fâkih, salih bir kadın olup dünyadan kefeni miktarına kanaat eder olmuştur. Ribat el-Bağdâdiyye’nin en meşhur şeyhlerinden olup kadınlara vaaz ederdi. İlim öğretir ve bazı zamanlar camii’nin minberine çıkar ve erkeklere de nasihat ederdi. Minbere çıkmaktan İbn Teymiye rahimehullah Hazretleri men etmek istemiş ise de sonra nedense ses çıkarmamıştı. Asrındaki en muteber alimler ile ilim babında mübâhase ederdi. Bir vakit meşhur alimlerden olan Sadrüddin b. el-Vekil ile münazara etmiş ve onu ilzam etmişti. 80 yaş civarında 714 yılı Zilhicce ayında Mısır’da vefat etmiştir.

401. Fâtıma bt. Abdülmelik

Emevî halifelerinden Abdülmelik b. Mervân’ın kızı ve Ömer b. Abdülaziz’in hanımıdır. Dindar, zahit, salih hallere sahip ve kanaat hususlarında babasıyla kardeşlerine değil belki kocasına tabii olmuştur. Zamanında güzel konuşma ve edeb ile meşhur bir kadın olup kendisini Ömer b. Abdülaziz hazretlerinin çok isteyip evlendiği rivayet edilir. Halifenin kızı ve halife hanımı olduğu halde, beyinin rızasını kazanmak için dünyasında iktisatlı hareket etmiş israftan uzak durmuştur. Mücevher takmaya süslenmeye ve debdebeye gönül vermedi. Bununla da kalmadı ne kadar kıymetli malı ve eşyası varsa hepsini beytûlmâle verdi. Kocasını vefat ettikten sonra erkek kardeşi Yezîd b. Abdülmelik tahta çıktığında beytûlmalda olan mallarını kendisine geri vermek istediye de Fâtıma, “Ben kocama sağlığında itaat etmişken vefatından sonra isyan mı edeyim? Bu olacak şey değildir!...” diyerek teklifi kabul etmemiştir.

402. Fâtıma bt. el-Müsennâ

Zamanında züht ve iffet ile meşhur olmuş ve uzun yaşamış bir kadındır. Abdurrahman Nuruddin b. Muhammed el-Câmi hazretleri seksen bir yaşında olduğu halde 898 tarihinde vefat etti. Çok vakitler bu kadının hizmetinde olmuştu.

403. Fâtıma Sultan

Kirmân'da Ak Muhammed Seyyid b. Bulak Seyyid b. Şahkul'un²⁷² kızıdır. Arslan Ali b. Ali Han b. Kuçum Han b. Murtaza Ali Han'a varmıştı. Uraz Muhammed sonunda 1023 tarihinde Kirmân tahtına kocası ve 1090 yılı civarında Fâtıma Sultan kendisi oturmuştu. 1094 tarihinde vefat ederek Kirmân Hanlarına Fâtıma Sultan sonuncuları olmuştur. Bundan sonra bu yerleri Rusya devleti doğrudan doğruya idare etmeye başladı. Fâtıma Sultan'ın oğlu Seyyid Burhan b. Arslan Ali, üç yaşında 1029 tarihinde Kirmân Vasili olarak isimlendirildi ve elli sekiz yaşında olarak 1090 tarihi civarında vefat etti.

404. Fâtıma el-Fuhayha

Tuhfetü'l-Fukahâ sahibi Alâeddin Muhammed b. Ahmed es-Semerkandî²⁷³ el-Hanefî'nin kızıdır. Fazileti ve fıkıh bilgisiyle meşhur olup, babasının Tuhfesini ezberlemiş ve muteber kitaplar telif etmiştir. Güzel yazar, halka fetva da verirdi. Tuhfe sahibinin öğrencisi Alâeddin Ebû Bekir b. Mesûd el-Kaşani *Tuhfetü'l-Fukahâ*'ya "*Bedâiü's-Sanâi' fi Tertibi's-Şeraî'*" isminde bir şerh yazdığına muhterem babası tarafından Fâtıma da mezkur öğrencisi ile evlendirildi. O zaman Kaşanî hakkında, "Tuhfesine şerh yazıp mükafatı olarak kızını aldı" demişlerdir.²⁷⁴ Fâtıma babası Alâeddin es-Semerkandî kocası Alâeddin Ebû Bekir el-Kâsânî, üçü bir evde dururlar ve halka fetva verirlerdi. Fetvaları da üçünün imzasıyla çıkardı. Sonra Halep şehrine hicret

²⁷² Bugün Kirman'da olan "Şakul" ailesi bu zata mensub olsa gerektir.

²⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alâeddin Semerkandî, DİA, XXXVI, s. 470-471.(Sad.)

²⁷⁴ Mevdûatü'l-Ulûm, c. 1, s. 735.

ettiler. Fâtıma'nın ders halkasına çok zatlar gelip istifade ederlerdi. Melik Adil Nuruddin eş-Şehîd bazı doğrularda yazı yazıp bu kadından akıl ve meşveret sorardı. Rivayetlere göre kocası Ebû Bekir²⁷⁵ çoğu zaman yaklaşır ve yaklaştığında bu kadını doğru yola gönderirmiş. Kocasını Kasanî'den önce vefat ederek Halep'te Makam-ı Halil İbrahim'de defnedildi. Kocasını ise 587 yılında vefat etmiş ve hanımının yanına defnedilmiştir.

405. Fâtıma en-Nebeviyye

Ebû Yezîd el-Bistâmî ve Zinnûn el-Mısırî'nin muasırlarından olan Zahit bir kadındır. Zinnûn, "Fâtıma Şeyhim" diyordu. Ebû Yezîd de "Fâtıma gibi bir kadın ömrümde görmedim" der olmuştur. Beyti'l-Makdis'ten yaya varıp defalarca hac etmişti. 223 yılında Mekke'de vefat etti. Hikmete dair bazı sözleri bulunmaktadır.

406. Fâtıma Aliye Hanım

Türkiye'de meşhur olan Cevdet Paşa'nın kızıdır. 1279 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Kıraat usulü, yazı, Türkçe dilbilgisi, Farsça dilbilgisi tahsil ettikten sonra Arap dilinde ve Fransızca ile iştigal ederek maharet kazanmıştır. Mantık, Hendese, Hesap (Matematik), Kelam ve Sıfatlar ilimleriyle aşina olduğu gibi, mûsikî de kemalatı fevkaladeymiş. İlim ve terbiyesiyle şöhret bulduğundan Türkiye'ye seyahat eden Frenk kadınları Fâtıma'yı ziyaret etmeyi bir lüzum olarak görürlermiş. Gazete ve dergiler neşretmiş, bir miktar ya tercüme ederek ya da kendiliğinden yazmış ve bazı eserleri Arap, Fransız, İngiliz dillerine tercüme edilerek bütün dünyaya teşhir edilmiştir. Asrımızda olan büyük kadın müslümanlardan birisi belki birincisi bu olsa gerek. Ünlü yazar, filozof Ahmed Mithat Efendi hazretleri bu istisnai insan hakkında ikiyüz sayfadan fazla bir kitap yazmış ve neşretmişti. Mezkur kitabı okuduğumuzda "Altının kadrini sarraf bilir" sözü aklımıza geldi. Üzüntü verici ki bunca eserleri aleme neşrolunduğu halde Fâtıma hanımın

²⁷⁵ el-Fevâidü'l-Behiyye fi Terâcimi'l-Hanefiyye, s. 203.

“Hayal” isimli küçük bir risalesinden başka eseri görülmemiş idi. Bu risaleyi de çok seneler ilk okuduğumdan hafıza zayıflığından çoğu yerini unutmuşum. Bereket versin ki tercümelerini yazdığım şu an “İslâm Kadınları”²⁷⁶ isimli bir eser tuttu. Mezkur eserin 1332. sayfasında ismi geçen Fâtıma hanımın bir satırının içinde geçen bu yere bazı fıkralarını nakletmeği uygun gördüm. Fâtıma Aliye Hanım diyor ki, “Paris ve Cenova’da Şark kadınlarıyla Garb kadınları isminde bir kitap neşredildi. Bunun yazarı ise Emil Voliera’dır. Bu kadın İstanbul’da yedi sene kadar kalıp Türk Kadınları hakkında doğru bilgiler elde ederek kitabını yazdığını beyan ediyor. Eğer hakkımızda yazmış olduğu bilgiler doğru olsaydı böyle yazdığında haklı der tahammül ederdik. Fakat bu kadın doğru olmayan şeyler yazmıştır ki karşısında sükut edip durmak caiz değildir. Türk kadınlarının okuma yazma bilmediklerini, yalnız minder üstünde sağ yanlarına oturup vakit geçirdiklerini, üç gözlü oburlar olarak kocalarından yemek içmek, giyinmek için sürekli istekte bulunup durduklarını ve Türk kadınları için hiçbir okul olmadığını söylüyor. Voilera eğer İstanbul’da yedi sene değil yedi saat durmuş olsaydı, kız çocuklarının ilk mektep, rüşdiye, âli mektepleri kendileri gözleriyle görmüş olurdu. Bununla beraber Türk kadınlarının gazete yazdıklarını da bilirdi. Voilera, Türk kadınlarının eğitim, öğretimden mahrum olduklarını Kur’an-ı Kerîm’in men etmesinden dolayıdır diyor. Acaba Voilera Kur’an-ı Kerîm’in Fransızca tercümesini okumuş ise böyle bir ayeti hangi surede görmüştür? Voilera bilim ve eğitimden mahrum kalmış olan Türk kadınlarından biri tarafından kendi reddedildiğini görse ve bu kadın gibi dahi nice kadınların olduğunu bilse acaba ne diyecektir?...”

407. Fitne

Cafer Bermekî’nin cariyesi ve meşhur şarkıcılardan birisidir. Güzelliği zekası ve aklı, sesiyle orantılıydı. Hârûn tarafından Cafer öldürüldükten sonra bu kadın Hârûn’un mülküne girmişti. Bir gün emrettiği bir şarkıyı

²⁷⁶ Bunu ise değerli kardeşim Fatih Efendi Orenburg şehrinden göndermişti.

söylemekten imtina ederek “Eski efendim Cafer’den sonra bir şey okumam” dediğinde Hârûn tarafından öldürüldüğü rivayet edilir.²⁷⁷

408. Fahriye

Osman el-Basrî isminde birisinin kızı Ümmü Yusuf’tur. Zühd ve takvasıyla şöhret bulmuş kırk sene Kudüs’te ibadet ile meşgul oldu. 703 tarihinde 83 yaşında Mekke’de vefat etti. Ümmü’l-Mü’minin Hatîcetü’l-Kübra’nın yanına defnedildi.

409. Feriha

İbn Hacer el-Askalânî hazretlerinin kızıdır. Kocası şeyh muhibbiddin el-Eşkâr ile birlikte hacca gitmiş ve hastalanarak 728 tarihinde vefat etmiştir. Bu sırada yaşı 23 idi. Vefat ettiğinde muhterem babaları “Cenâb-ı Allah cennet ile müşerref eylesin!” diye dua etmişlerdi.

410. Ferîde

İstanbul edîblerinden bir şairdir. Bunlar onun beyitlerindendir:

فکرايدوب بخت سياهم قاتي ياندم بو کيجه

جور دلدار ايله جانمندن اوصاندم بو کيجه

شول قدرهجرك ايله آقدي کوزمدن خوناب

باشدن آياغه دکين قانه بوياندم بو کيجه

خواب ايچنده کوروب او ماهي اولنچه بيدار

شوق حسني ايله اطرافم آراندم بو کيجه

²⁷⁷ Hârûn er-Reşit’in bir taraftan sireti medh ve sena edildiği halde diğer taraftan Bermekileri günahsız öldürdüğü ve Endülüs müslümanlarının aleyhine Fransa imparatoru Şarlman ile ittifak ederek ona bir saat hediye ettiği rivayet edilir.

خرج ایتدمسه نوله سیم سر شکم یول^{۲۷۸}

سک کی بر ماه نامهری قزاندم بو کیجه

شویله مست ایتدی بنی جام می محنت عشق

بیلمدم یارمی بیکانه پی صاندم بو کیجه

شب فرقت اوزادی د رد محبت کی آه

کاه خوابیده اولوب، کاه اویاندم بو کیجه

آه و زارمه باقوب، قیلدی ترحم بکا یار

ای فریده هله بن آندن اوتاندم بو کیجه^{۲۷۸}

Aslen Konstantinli (İstanbul) olduğu halde sonradan İstanbul'a gelmişti. Geçen asır ortalarında yaşamıştır. Efendi isminde birinin kızı ve katiplerden Raif Efendi isminde birinin hanımıydı.

²⁷⁸ Fikredip bahtı siyâhım katı yandım bu gece
Cevr-i dildâr ile canımdan usandım bu gece
Şol kadar hicrin ile aktı gözümden hunâb (yaşlar)
Baştan ayağa değin kana boyandım bu gece
Huvab (göz yaşı) içinde görüp o mâhî olunca bîdâr
Şevki hüsn ile etrafım arandım bu gece
Harc ettimse nola sim serşikem yoluna
Sen gibi bir mâh-ı nâmecri kazandım bu gece
Şöyle mest etti beni cam mı mihnet-i aşk
Bildim yaramı bâğânei sandım bu gece
Şeb-i firkat uzadı derdi muhabbet gibi âh!
Kâh havabide olup kâh uyandım bu gece
Âh-u zârıma bakıp kıldı terahhüm bana yar
Ey Feride! Hele ben ândan utandım bu gece

411. Fazl

Abbâsî halifesi Mütevekkil'in cariyesidir. Şair, edîb, güzel biriydi. Güzel yazıya hakim bir kadındı. Asrının meşhur şairleri Ali b. el-Cehm, Ebû Nelef Aclî, Saîd b. Hamid gibileriyle karşılıklı şiir okumaları vardır. Akılları hayrette bırakan cevaplar söylerdi.²⁷⁹ Şiileri himaye etmek için Halife ve başka önde gelen insanların huzurunda tüm nüfuzunu kullanırdı. Söylediği şiirleri çok olup bunlardan bir tanesi:

الصبر ينقص و السقام تزيد

والدار دانية و انت بعيد

اشكوك ام اشكو اليك فانه

لا يستطيع سواهما المجهود²⁸⁰

260 tarihinde vefat etti. Çok güzel ve fasih konuştuğu gibi meclis ve sohbet edebini bilmekte benzeri bulunmazdı.

412. Fitnat

Şeyhülislâm ve *Lehçetü'l-Lügat* isimli meşhur dil kitabının sahibi olan Muhammed Esad b. İsmail Ebî İshâk Efendi'nin kızı ve Şeyhülislâm Muhammed Şerîf Efendi'nin kız kardeşi olan Zübeyde'dir. Rumeli Kazaskeri ve Nakîbü'l-Eşrâf olan derviş halilesiydi. Osmanlı şairlerinin en meşhurlarından olup zerafet sahibiydi ve irticâlen şiir söylerdi. Sadrazam Rağîb Paşa²⁸¹ ile karşılıklı şiir okudukları olmuştur. Biraderi olan Muhammed

²⁷⁹ Bu babta olan bir beyti Benan tercümesinde zikredilmişti.

²⁸⁰ "Sabır azalıyor, hastalık ise artıyor,

Ev yakındır sense uzak,

Seni şikayet ediyorum, ya da sana şikayet ediyorum

Çünkü bu ikisinden başkası zahmete güç yetiremez."

²⁸¹ Mehmet Koca Rağîb Paşa Türkiye'nin büyük edip ve alimlerinden olduğu halde Sadrazam olmuştu. Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde şiir söylemiştir. "Sefinetü'r-Râğîb" isimli Arapça

Şerîf Efendi ile her ikisi 1194 yılında Zilkâde ayında vefat etmişler Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrine yakın bir yerde defn edilmişlerdir. Kur'an-ı Kerîm okuduktan sonra ilimle iştigal ederek fıkıh, dil ve diğer edebiyatta maharet kazanmıştı. Farsça, Türkçe dillerinde şiirler söylemiş ve edîblerin dikkatini çekmiştir. Döneminde yaşayan sultanları medh etmiştir. Divanı babası ve erkek kardeşinin divanları ile birlikte bir ciltte toplanmıştır. Târîhçi Ebû'l-Fadl Seyyid Muhammed Halil Efendi el-Murâdi, *Silkü'd Dürer* isimli tarihinde (c. 2, s. 117) bunun tercümesini söylediği yerde, "İstanbul'a vardığında kendi eserlerime katmak niyetiyle şiirlerini istemiştım. Buna karşılık bana adı geçen kadının divanını gönderdi. Divanından bazı şeyler yazıp aldım. Şiiri ise belağatlıdır. Bu zamanın şiirlerinden bunun mertebesinde şiir söyleyen nadir olur. Şiirlerinde her türlü latif manalar bulunmaktadır." demiştir. Bu beyitler onundur:

بیلمدك ذوق وصالك چكمینجه فرقتك

اولماینجه خسته، قدرین بیلماز آدم صحتك

طبع نا اهله موافقدرسپهرن گردشی

عقربه وابسته درسیر ایله چرخى ساعتك

كللر قزارر شرم ایله اول غنچه كولنچه

سنبل خم اولور رشك ایله كاكل بوكولنچه

عنقا دخى اولورسه دوشر پنچه عشقه

eseri Avrupa'da basılmıştır. Cesaret gösterirken "mert Kıbtı sirkaten söyler" kıtası bunundur. Kamusü'l-A'lam ve Osmanlı Edebiyatı numuneleri s. 516.

صید دله شهbaz نکاهک سوزولنچه

اول غنچه نشکفته اولور گل کی خندان

شبنم کی اشک دل شید دوکولنچه

هر تارى برر مار اولور کنج حسنده

رخسارکه زلف سیاهک شانه بولنچه

جان ویرم ایسه قاصدک الکر عشق ایله فطنت

خاک در دلداردن ایرمه اولنچه²⁸²

Kocası olan Derviş Efendi'nin hüner ve maarif babında Fitnat'tan çok mertebeli olduğu rivayet edilir.

413. Fitnat Hanım

Ahmed Paşa'nın kızıdır 1258 tarihinde Trabzon şehrinde dünyaya gelmişti. Sonra İstanbul'a gelmekle Kur'an-ı Kerîm okuyup sülûs ve rık'a hatlarıyla yazmayı öğrendi. Pek yaşlı olduğu halde evlenmişse de tahsil

²⁸² Bilmedin zevk-i visâlin çekmeyince firkatın
Olmayınca hasta, kadrin bilmez adam sıhhatin
Tabi nâehle muvafıktır sipherin gerdişi (dönüşü)
Akrebe vâbestedir seyir ile çarkı saatin

Güller kızırır şerm (utanma) ile evvel gonca gülünce
Sünbül ham olur reşk (haset) ile kâkül bu gülünce
Anka dahi ölürse düşer pençe-i aşka
Sayd dile şehbaz nikâhın süzülünce
Evvel gonca neşkifte olur gül gibi handân
Şebnem gibi eşk-i dil şid dökülünce
Her tari birer mâr olur genc-i hüsinde
Ruhsar ki zülûf siyahın şane bulunca
Can vermekse kastın eğer aşk ile fitnat
Haktır dildardan ayrılma olunca

etmiş olduğu prensipler sayesinde gayret ile ictihat edip ilmini artırdı. Manzum ve mensur olarak birçok edebî eserleri bulunmaktadır. Bu şiir de onundur:

ایلسون تاثیر در دك جانہ اللہ عشقنہ
کیرمسون غامخانہ مہ بیکانہ اللہ عشقنہ
کم بیلور درد اهلینک حالن ینہ یاری بیلور
قیل ترحم د یدہ کریانہ اللہ عشقنہ
بزم جانانم اوزاق بو سوزش حسرت ایله
کل سن لقله یانہ لم پروانہ! اللہ عشقنہ
زخم فرقت پک بتوردی قالمدی بندہ مجال
سویلی لک بو حالی جانانہ اللہ عشقنہ
دل خراب آباد عشق لکدر اونوتمہ رحم ایدوب
فطنت ی کل ایلمہ دیوانہ اللہ عشقنہ

دخی

ایتمہ رغبت دشمن بدکارہ اللہ عشقنہ
ویرمه فرصت اوپله هر مکارہ اللہ عشقنہ
اولمسون محرم رقیب اسرارہ اللہ عشقنہ

سن ایدرسه ك راضیم آزاده الله عشقنه
(قیل مروت ویرمه یوز، اغیاره الله عشقنه)
قاپلادی مرأت قلبم اول قدر ژنك ملال
بستر غمده یاتوب دردڭاله اولدم بی مجال
حسرت دیدارك ای مه! ایلدی پك خسته حال
اویله زار اولدی تنم کلسه اجل بولمق محال
(بن شهید غمزهڭم بر چاره الله عشقنه)
!ای طبیب جان و دل رحم ایله پیمارڭه
منتظردر کوز اولمش زخملر پیمارڭه
باری بر کون مظهر ایله مهر لطف آثارڭه
دست لطفڭاله دوا قیل خسته ناچارڭه
(مرهم کافور ایستر یاره الله عشقنه)
هی سحر ایتدك بڭا اول چشم جادولر ایله
ایلدك عقلم پریشان زلف شبولر ایله
شانه وش صدچاك سینه م فکر گیسولر ایله
پاره پاره ایلمه مژگان وابرولر ایله

(بند زخمی آچمه‌یک پیماره الله عشقنه)

قالمدی دلده تحمل غیری درد فرقه

ایله محرم سودیکم برکزه بزم وصلته

!صون لب جانبخش لئی بو مبتلای محنته

لعل نابک ایله جان ویر! نا امید صحته

(صوک نفسده ناچاره الله عشقنه)

سر وقتک صورتی آیرلاز اصلا دیدهدن

رخلرک کتماز خیالی خاطر رنجیده دن

نوتالم قاچمه لطف ایت! عاشق غام دیده دن

صاقلامه گل روینی بو بلبل شو ریده دن

(عرض دیدار ایله ای ماهیاره الله عشقنه)

غمزه لر کم تاب میدان گاه خون آلود اولور

لحظه ده خشمک دخی احساندن معدود اولور

(نه بلایه دوشمش اول الله عشقنه)

!ژ نک غمدن صاف ایله سودکم آینه لئی

!قیل چراغ بزم وصلک عاجز بی کینه لئی

شویله دلسوز ایلدی بو بندهء دیرینه لثی

سینه سینه یاندی سینه م کورملیدن سینه لثی

(مرحمت قیل! - فطنت - عمخواره الله عشقنه)²⁸³

²⁸³ Eylesûn tesîr-i derdin cana Allah aşkına
Girmesin gamhâneme bîgâne Allah aşkına
Kim bilûr dert ehlinin halin yine yari bilir
Kıl terahhüm dîde-i kiryâne Allah aşkına
Bizim cananım uzak bu süzüş hasret ile
Gel seninle yanalım pervâne! Allah aşkına
Zahm-i firkât pek bitirdi kalmadı bende mecâl
Söyleyin bu hali canana Allah aşkına
Dil harâb âbâd aşkıdır unutma rahm edip
Fitnat'ı gel eyleme divâne Allah aşkına

Dahî

Etme rağbet düşman bedkâre Allah aşkına
Verme fırsat öyle her mekâre Allah aşkına
Olmasın mahrem-i rakîb esrara Allah aşkına
Sen edersen râzıyım azâde Allah aşkına
Kıl mürüvvat verme yüz, ağıyâra Allah aşkına
Kıpladı meret kalbim evvel kadr-i jeng-i melâl
Bisteri gamda yatub derdinle oldum bîmecâl
Hasret-i didârın ey mah! Eyledi pek hasta hal
Öyle zar oldu tenim gelse ecel bulmak muhâl
Ben şehîd-i gamzenim bir çare Allah aşkına
Ey tabib can ve dil rahm eyle bu pîmârına
Bari bir gün mazhar eyle mehri lûtuf âsârına
Dest-i lütfunla devâ kıl hasta-i nâçârına
Merhem-i kafûr iste yâre Allah aşkına
Hey sihir ettin bana ol çeşmi cadular ile
Eyledin aklım perîşân zülûf şibveler ile
Şânüş sâdçâk sînem fikr-i kisveler ile
Pâre pâre eyleme müjgan âbırû ile
Bend-i zahmi açmayın Allah aşkına
Kalmadı dilde tahammül gayrı derd-i firkate
Eyle mahrem sevdiğim bir kere bizim vuslata
Son lûb canbahş ki bu mübtelâ mihnete!

Lealle nâbın iyle can ver! nâümid sahte
Son nefeste bir meded nâçâr Allah aşkına

Türkçe halinde ediblerden biriyle evlenmiş güzel Türklük etti. Erkek ve kız çocukları oldu, sonra kocası vefat etti; genç yaşında dul kalmış oldu. Üstatları: “Hafız Efendi, Hoca Latif Efendi, Hoca Şakir Efendi, Erzurumlu Osman Efendi, Ali Şükrü Efendi ve diğerleridir.

Ser vaktin sureti ayrılmaz asla dîdeden
Rahların gitmez hayâli hatır rencideden
Nevnihâlem kaçma lütfet! Aşık gam dîdeden
Saklama gel rüveni bu bülbül şurideden
Arz-ı dîdâr eyle ey mahpâre Allah aşkına
Gamzeler kem tab meyden kah hun alud olur
Halza da bin aşık işfete dî nâbud olur
Nazra-i hışmın dahi ihsandan madud olur
Her nikâhın afet can dil yine hoşnut olur
Ne belaya düşmüş olur âvâre Allah aşkına
Zenin gamdan saf eyle sevdiğim âyineni!
Kıl چراغ bizim vaslin âciz bi kîneni!
Şöyle dilsiz eyledi bu bende-i derînine ki
Merhamet kıl! -Fitnat- amahavâre Allah aşkına

ق Kaf Harfi

414. Kadıncık Ana

Sâliha ve zâhide bir kadındır. Tabi olanların itikatlarına ve verdikleri haberlere göre Hacı Bektaş isimli Şeyh'in burnundan akan kanı içmekle hamile kalmış ve dünyaya çocuk getirip nesli yayılmış. Fakat bu gibi sözlere²⁸⁴ inabet eder derecede sade dil olmak doğru değildir. İslâm dini harikalar ve kerametler dini olmayıp belki ahlakı güzelleştirmek ve fazileti öğreten bilim ve ilim dinidir. Cenâb-ı Allah'ın kâdir-i mutlak olduğuna ve hükümlerin de sebeplere bağlı olduğu halde bazı doğaya muhalif şeylerin zahir olmasını inkar etmediklerini sebep gösterip doğru gelen bir söz de akıl karı olmaz. Menbaı takiyyeler olan haberlerin adi olanlarında bir miktar ihtiyatlı olmak gerekir. Şeriat-ı Mutahhara dostluk dava eden kimselerden gördüğü zararı hiçbir düşmandan görmemiştir. Dünyanın bütün kavimleri hatta asrımızda olan çirmiş ve çuvaş da Murduvalara kadar iki el ile ilim ve marifete sarıldıkları halde bizler keramet ve harikalar söyleyip büsbütün mahrum

²⁸⁴ Bektâşîlerin durumuna âşina olmak için Muhammed Arif Bey'in "Bin bir hadis şerhi" isimli eserine müracaat ediniz. s. 400-415.

kaldık. Bu kadının hikayesinin doğrusu da Şeyhin nikahlı hanımı olup şeyhten o şekilde hamile kaldığıdır.

415. Kabîha

Abbâsî halifesi Mütevekkil'in cariyesi ve oğlu el-Mütezbillah'ın annesidir. Fevkalade güzel olduğundan Mütevekkil tarafından Kabîha diye isimlendirilmişti. Aslen bir Rum kızıydı. Akli ve zekası tam olduğundan Mütevekkil'in nazarında itibarı büyüktü. Aralarında birçok şakalaşma ve latifeler olmuştur. Nihayetsiz akçesi ve zenginliği olduğu halde oğlu Mutezbillah'a borç yoluyla dahi olsun para vermedi, oğlunun helakine sebep oldu. Bu hali onun cimri biri olduğuna delildir. 255 tarihinde Mutez'i öldüren kimselerden kaçıp kurtulmuştu. Bundan sonra Mekke'ye gidip biraz durdu. Mekke'den sonra Semerra'ya gitip 264 tarihinde orada vefat etti. Güzel şiirleri vardır. Oğlu İsmail'i tedavi eden İbrahim b. Eyyûb el-Ebreşî isimli doktora büyük miktarda ihsanda bulunduğu rivayet edilir.

416. Katile bt. en-Nadr²⁸⁵

Nadr b. Hâris b. Alkâme b. Kilde b. Abdimenaf b. Abdiddâreyn b. Kusay el-Kureşî'nin kızıdır. Babası Arapların doktoru olup bundan başka çok bilgili olmakla Araplar arasında mümtaz bir yere sahipti. Hicaz kıtasından çıkıp seyahat etti ve bu seyahati sayesinde çok faydalı şeyler öğrendi. Bu sebepten kendini üstün görerek kibre mübtela oldu. Risâlet başladığında hidayet-i rabbâniye'den mahrum kalıp bunun üstüne İslâm'a saldıran muteârizlar arasında en çok İslâm'a saldıran ve inatçı câhillerden daha fazla düşmanlık gösterdi. Bedir savaşında müslümanlara esir düştüğü zaman tövbe etmek şöyle dursun kendisinin düşmanlığını izhar ederek edepsiz sözlerini söylemiş ve bu sebepten siyaset sebebiyle öldürülmüştü. O zaman adı geçen kız

²⁸⁵ Uyûnu'l-Enbâ'da yanlışlıkla Nadir Haris b. Kilde isimli Arap doktorun oğlu olmak üzere beyan edilmiştir. Onun oğlu olmak bir yana kabilesiden bile değildir. Uyûnu'l-Enbâ, c. 1, s. 113.

Kâtîle²⁸⁶ uzun ve gayet de tesirli olarak mersiye söylemiştir. Bu beyitler O mersiyesidir:

المحمد ها انتضن نجيبة
من قومها و الفحل فحل معرق
ما كان ضرك لو مننت و ربما
من الفتى و هو المغيظ المحنق
و النضر اقرب من اصبت وسيلة
و احقهم ان كان عتق يعتق

“Ey Muhammed! (s.a.s.) Sen bir asil kimsesin! Eğer ihsan ve mürüvvet edip de Nadrı azat eylemiş olsaydın ne ziyan olurdu. Fütüvvet ve mürüvvet ehli olan zat öfke halinde böyle ihsan eder. Nadr ise kendi kavminden olduğu için affa şayan ve azat olan zatların en müstehaklarından idi. Bunu işittiğinde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) müteessir olduğu rivayet edilir. Sonra İslâm’a girmiş sahâbîlerin arasına katılmıştır. Şair, edîb ve akıllı bir kadın olmuştur. Hz. Ömer’in hilafeti yıllarında vefat etmiştir.

417. Kurretü’l-Ayn

İran’da Bâbî mezhebinin kurucusu olan Seyyid Ali b. Muhammed eş-Şîrâzî’nin halifesi veya halifesi iddiasında olan Fâtîma’dır. Gayet güzel ve gayet âlime biri olmasının yanında güzel konuşan bir kadındı. Kocasından ayrılarak İran’da uzun bir seyahat yapmıştır. Minberlere çıkıp meclisler tertib

²⁸⁶ Arap kavminin tetkikat-ı edebiyeye ve Târîhiyyesiyle uzun bir dönem iştilal etmiş olan meşhur Tarihçi Sadilo bu mersiyei Fransızcaya tercüme etmiş ve Arap Târîhi başlığıyla kitabına derc etmiş ve Kâtîle’yi Nadr’ın kız kardeşi göstererek küçük de olsa hata etmiştir. Ve mersiyeinin tercümesinde bazı hataları olmuştur. Medresetü’l-Arap, s. 88; Tahrîrü İbnü’l-Himâm ile şerhçi takrire müracaat ediniz. c. 3, s. 338.

etmiş, halkaları Bâbî mezhebine davet etmiştir. İran devleti Bâbileri pek şiddetli bir şekilde cezalandırdığında bu kadın Bağdat'a kaçtı. Bağdat'ta kaldığında vali tarafından seçildiğine göre serbest yaşamıştır.²⁸⁷ Sonra nedendir bilinmez Tahran'a, İran'a geri döndü. Şâh (Türk iken) tarafından ateşe atılıp yakılmıştı.

Buna tabi olanlar kendilerine Kurretiyye ismi vermektedirler. Bâbî mezhebini asıl kuran Seyyid Ali de Tebriz şehrinde 1266 tarihinde ateşe atılmıştı. Öğrencilerinden olan Yahya Sabah Ezel İran'dan kaçmakla Türkiye'ye geldi. Mezkur mezhebi neşre çalıştıysa da Kıbrıs'a sürgün edildi ve ikinci şakirdi Bahâullah isimli zatı İran Şâhı öldürmek niyetinde olduğundan Rus elçisi ile yaptığı istişarye binaen onu affederek Bağdat'a gönderdi. Bağdat'ta on iki sene durduktan sonra Bâbî mezhebine açıktan davete başladığında Türk devleti tarafından İstanbul'a götürüldü. Sonrasında Akka'ya sürgün edildi. Orada 1309 tarihinde vefat etti. Bâb işin manasında olmakla bunların ıstılahında ilahi hakikatleri bilmenin aşkı demek oluyormuş. Bâb mezhebinin tasavvuf ile felsefeden imtizac edilen bir mezhep olduğu rivayet edilir. Bazılarının dediğine göre İslâm'dan Ziyâde Hıristiyanlığa yakın bir yolmuş. Bunların mezheplerine mahsus olan kitapları okumaya bugüne kadar nail olmadığımız için bizim tarafımızdan diyecek bir sözümüz bulunmamaktadır.

Daha önce yazılan kalam kitaplarının, makalelerin alimlerinin kendi râîleri ile ümmeti İslâmiyeyi fırka ve hiziplere bölmelerinin zararını gördüğümüz halde hiçbirini hakkında görüş beyan etmedik. Filan kimse şu ayete şöyle dedi veya şu mezhep şöyledir diye bir şey demedik. Filan kişinin tabilerinin itikatları bundan ibaret diye kitaplarına yazdıkları şeylerin çok azını bildiğimiz için Bâbilerin itikatlarını kendilerinden işitmeden sadece rivayetler üzerinden bir şey demeyi doğru bulmuyorum. İlim Allah'ın katındadır.

²⁸⁷ Celâü'l-Ayneyn fi Muhâkemeti'l-Ahmedeyn, s. 76.

418. Katâmi

Kûfe Hâricilerinden olan Şahne b. Adiy isminde birinin kızıdır. Güzelliği ve zekasıyla şöhret bulmuştu. Babasıyla erkek kardeşi Nehrevan'da Hz. Ali (r.a.) tarafından öldürüldüğü için içinde ona karşı bir düşmanlık vardı ve öcünü almak için fırsat kolluyordu. Tam da bu sırada Hz. Ali'yi öldürmek kastıyla Kûfe'ye gelen Abdurrahman b. Mülcem el-Muradî bu kadına aşık oldu ve kendisiyle evlenmek istediğini söyledi. Katâmi ise halifeyi öldürmesi şartıyla kendisiyle evlendi. İbn Mülcem de şu şartı kendi muradına uygun olduğundan memnuniyetle kabul etti ve tertiplediği suikastte Hz. Ali'yi kılıçla yaraladı. Bu facia h. 40 tarihinde Ramazan ayının 15'inde oldu. Miladi 661 yılı 13 Ocak günü Perşembe günüydü. Bu yara sebebiyle Hz. Ali (r.a.) şehit oldu. Katâmi'nin bundan sonra olan hali hakkında mâlumat bulunamamıştır.

419. Katru'n-Nidâ

Mısır valisi olan Ebû'l-Ceyş Humariyye b. Ahmed b. Tolun'un kızı ve Abbâsî halifesi Mu'tezıdbillâh'ın da hanımı olan Esmâ'dır. Güzelliği, akıl ve zekası, terbiye ve edebiyetle asrında eşsiz bir kadındı. Güzel şiirleri vardır. Kahire'den on beş fersah mesafede olan Abbâse isimli köy, bu kadın vefat ettiğinde Halası Abbâse bt. Ahmed tarafından onun hatırasına bina edilmişti. Bağdat'a girmesi 281 tarihinde Zilhicce ayındadır. O zaman kendisini tebrik ederek birçok şiir söylemiştir.²⁸⁸

420. Katûra

Katura Hz. İbrahim (a.s.)'ın Hacer ve Sâre'den sonra evlenmiş olduğu hanımıdır. Kenanlılardan Yektan isminde birinin kızı olup Hz. İbrahim'den altı çocuğu olduğu rivayet edilmektedir. Sonrasında Hz. İbrahim (a.s.)'ın Hacûn isminde bir kadın daha aldığı söylenmektedir.

²⁸⁸ Murûcu'z-Zeheb, c. 10, s. 96.

421. Kalemü' Endülüsiyye

Şarkıcı, edib, şair bir kızdır. Aslen İspanya'dan olup Bağdat'a giderek orada terbiye almış ve Arapça ilimler tahsil ettikten sonra Hicaz'da bulunmuştur. Medîne-i Münevvere'de mûsikî öğrenip Endülüs'e geri dönmüştür. III. Abdurrahman'ın sarayında ömür sürmüştür. Yazısı güzeldi, haberleri ve şiirleri Arapçası ve isnatlarıyla rivayet ederdi. (Tam da bizim öğrenciler gibiymiş!...)

422. Kalemü' l Salihyye

Abbâsilerden Vâsıkbillâh'ın cariyesi İğtibat'tır. Ümerâdan Salih b. Abdülvehhâb'ın cariyesi olup mezkur halifeye on bin dinara satılmıştır. Meşhur şarkıcı ve edibelerdendi.

423. Klopatra

Milattan 323 sene önceden başlayarak Mısır'da hüküm süren Batlamyusların sonuncusu olan padişaktır. Milattan 69 yıl önce İskenderiye şehrinde Mısır padişahı Batlamyus Olitvus'tan dünyaya gelmiş, babası vefat ettiğinde babasının vasiyetine muvafık erkek kardeşi Batlamyus Denis'e varıp kocası olan biraderiyle beraber Mısır tahtına çıktı. O zaman Klopatra 17 ve biraderi 9 yaşında idiler. Bundan sonra çok maceraları olup Klopatra padişahlıktan çıkarılıp biraderi yalnız kaldı. Klopatra da Suriye'ye sürüldü. Klopatra Suriye'de askeri topladı ve Mısır padişahlığını ele geçirmek için biraderiyle savaşa tutuştu. O zaman günümüzde Port Saïd denilen yerde Bluz şehrinde iki ordu karşılaştı ve muharebe başladı. Padişahları esir eden güzelliğine vurulan Kayser'in yardımıyla Klopatra tekrar Mısır tahtına çıktı. O zaman Batlamyus'un ordusu İskenderiye'ye gelmiş Kayser'i muhasara edip sıkıştırmıştı. Batlamyus ile Kayser'in askerleri arasında büyük bir savaş çıkmış ve kırk bin adet kitabı içeren İskenderiye kütüphanesi yanıp zayı

olmuştu.²⁸⁹ Suriye’den Kayser yardımıyla gelmekte olan askerden korkan Batlamyus Nil deryasına kendisini atıp ölmüştü. Kayser öldürüldüğünde milattan 44 yıl önce Roma devletinin doğu tarafına hakim olan Antuan cevap ve hesap için Klopatra’yı Tarsus şehrine çağırdı. Klopatra ise Tarsus’a fevkalade bir saltanat ve debdebe ile girdiğinden ve kendisi de kadınların en güzel ve çekicilerinden olduğundan gördüğü anda Antuan da onun aşkının esiri oldu. Mahkum suretinde gelen Klopatra hakim suretinde olarak hürmetle Mısır’a gönderildi ve Antuan da birlikte sefer etti. Bundan sonra Roma’ya gidip tekrar Klopatra’yı ziyaret etti. Bir rivayette nikahlı hanımı olan Oktavia’yı boşayıp Klopatra ile evlendi ve Klopatra’ya Meliketü’l-Mülûk ünvanını verdi. Bu vakialara Romalılar fazlasıyla üzüлüp Klopatra’ya savaş ilan ettiler (milattan 32 sene önce). Klopatra ile Antuan bir ittifak yaparak Romalı askerlerle karşılaştılar. Roma askerinin komutanı Antuan’ın önceki hanımının biraderi Oktav isimli kişiydi. Roma askeri galip geldiğinde Klopatra Mısır’a kaçtı ve Antuan da onun ardından takip edip uzun maceralardan sonra kendisini hançerle öldürdü. Bu arada Roma askeri de İskenderiye’ye girdi. Klopatra da Oktavı aşk tuzağına düşürmek niyetiyle hile yollarına başvurdu ise de muvaffak olamadı. Daha sonra Oktav tarafından öldürüleceği korkusuyla kendini yılanı sokturarak 39 yaşında olduğu halde kendi canına kıydı. Bu vakia milattan 30 sene önce 15 Ağustos tarihinde olmuştur. 22 sene hüküm sürüp bununla Mısır’da Betalise hakimiyeti son bularak Roma hakimiyeti başlamıştır. Klopatra güzelliğiyle şöhret bulduğu gibi fevkalade müsrif, gönlü ile erkekleri tahrik eden güzeliği ile erkekleri kendisine esir eden bir kadın olup Tıp ilminde yed-i tûlâsı ve altı lisanla hiç meşakkatsiz konuştuğu bir iktidarı vardı. Muhtelif ilimlerde kitapları vardır, müzelerde sureti de görülür. Dünyası pek de erken olmadığı halde kocasının

²⁸⁹ Gerçi Antuan Klopatra’ya Pragma Kral kütüphanesini hediye ederek tekrar bir kütüphane tesis etti. Eskide bit perstler eserlerini mahvetmek arzusuna mebni olarak Hıristiyan papazları tarafından tekrar yakılmıştır. Milattan sonra 1286 tarihinde dünyaya gelen Karun Ebû’l-Ferec el-Maltî isimli Hıristiyan Târihçisinin bu kütüphane yakılmasını Hz. Ömer el-Faruk (r.a.) isnadı sarf bir iftira olduğu gibi ona taklit eden İslam tarihçileri de açık bir hata etmişlerdir.

saygısına ve çocuklarının muhabbet ve ikramlarına mazhar olarak hasret ve mutlulukları kocası ve çocukları arasında yaşayan kadının durumu mu güzeldir? Yoksa Kloptra gibi yaşayıp dünyayı terk etmesi mi güzeldir?!..... Bu sualım ise bu kitabı okuyan kıymetli müslümanlardır!...)

424. Kamer

Endülüs edip ve şarkıcılarından. Bağdat'ta eğitim görmüş bir cariyeye olup Endülüs'e nakledilmiş ve orada İşbiliye sahibi olan İbrahim b. Hacca el-Lahmî tarafından satın alınmıştır. Güzeli konuşan ve belağat sahibi hünerli bir kadındı. Kendisi şiir de söylerdi. Bunlar onun şiirlerindendir:

Ah Bağdat! Ah Irak! Ah o yerlerin güzeller güzeli ahuları! Oralara canım feda olsun! Dünyanın orası gibi dahi bir yer var mıydı?...” mazmununda olan:

آها على بغدادها و عراقها

و ظباءها و السحر في احداقها

و محالها عند الفرات باوجه

تبدو اهلتها على اطواقها

متبخرات في النعيم كانه

ا خلق الهوى العذرى من اخلاقها

نفسى الفداء لها فای محاسن

فالدهر تشرق من سنى اشراقها

Şiirlerini vatanı olan Bağdat ve oraya üzüntüsü hakkında söylemiştir. Mevlası olan İbrahim'i medhetmiştir. Bununla ilgili de şiirleri bulunmaktadır.

ڪ Kef Harfi

425. K     H  tun

Saray padi ahlarından  zbek Han b. Tuğrul Han'ın hanımı ve Emir Ne atay'ın kızıdır. Arap seyyahlarının me hurlarından olan İbn Batuta saray  hrine geldiğinde bunun huzuruna kabul edilmişti. O zaman ismi geçen bu kadın Kur'an-ı  erif okuyup oturmakta ve yanında olan yirmi kadar kız dikiş ve nakı  ile meşgul olmaktadır. (Afrin, laf taşıyan kadınlar çekip onların bin türlü yalanlarını ve gıybetlerini dinleyip oturmakta ve yanında olan kızlar da sakız  i neyip durmakta de illermi .)

İbn Batuta'ya büyük hediyeler de ihsan eylemiştir. Fakirlere merhametli, miskinlere şefkatli gariplere yardımcı, müttaki, iffetli ve tevazulu, hünerli e  seçen bir kadın olmuş. Kocas  olan  zbek Han 741 tarihinde saray  hrinde vefat etti. ( imdi ne saray var ne  zbek, ne İbn Batuta var ne de diğerleri!.... sizler nereye gittiniz?!.. bizlere cevap verebilir misiniz?...)

426. Kerîme

Muhammed b. Hatim'in kızıdır. Meşhur muhaddislerden olup İmâm Buh r nin Sahihayn'ını rivayetle okuturdu. Her ilimde yed-i t l  sahibi olsa

da daha çok hadîs ilmine rağbet etmekteydi. Bu alanda bazı telifleri de vardı. Anlayış ve zekasıyla şöhreti yayıldığından ders halkasına döneminin faziletliileri toplanırdı. Mekke-i Mükerrerme’de yaşamış ve 100 yaşında vefat etmiştir. Hiç evlenmemiştir. Bu kadın muhaddislerden olan Kerîme Ümmü’l-Hasan bt. Ahmed el-Isbehânî ile Kerîme bt. Abdülvehhâb başkadır.

427. Külsüm

Bu isimde iki muhaddis meşhurdur. Biri Külsüm bt. Muhammed b. Mahmud el-Ba’lebekkiye. Rivayeti Hıcar’dan olup İbn Berdus ve başkalarına üstad olmuştur. 777 yılında vefat etmiştir.

İkincisi Külsüm Ümmü Amr bt. el-Hafız es-Selâmî. Muhaddis Abdürrahim b. Ebî’l-Yeser ve başkalarından hadîs dinlemiştir. İbn Hacer hazretleri bu kadından icâzet almıştır. 805 tarihinde vefat etmiştir.

428. Külsüm

Kasım b. Muhammed b. Cafer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır b. Ali b. Zeynülâbidîn b. el-Hüseyin b. Ali el-Murtezâ’nın kızıdır. Amcasının oğlu Mûsa b. İsmail b. Mûsa el-Kâzım b. Cafer es-Sâdık ile evlenmiş ve oğlu Cafer dünyaya gelmiştir. Zühd ve takvasıyla meşhur bir kadın idi. Mısır’da vefat etmiş ve Kureyşlilerin mezarlığına defnedilmiştir. Cenâb-ı Allah kendisinden değerli baba ve ecdadından razı olsun.

428. Gülrâh

Ya da Gülçehre Bâbürnâme²⁹⁰ isimli kitabın müellifi olan Bâbü Zâhirüddîn Muhammed b. Mirza Ömer Şeyh b. Sultan Ebû Saîd’in kızıdır. Babası 937 tarihinde vefat ettiğinde bu kız da on iki yaşlarındaydı. Güzelliği, ilim ve edebiyetle bilinen bir şairdi. Farsça olarak söylenmiş şiirleri bulunmaktadır.

²⁹⁰ Kazan’da basılmış olan bir nüshasını görmüş ve tamamını okumuştuk. Farsça ve İngilizce dillerine de tercüme edildiği söyleniyor.

429. Kemâliyye

Mısır'da bir şairdir. Onun asrında şiir nazm etmek benzerlerinde olmamıştı. Bir vakit asrının ediplerinden olan Fethuddin el-Bekrî'ye "Bir şiir işittim ki okudukça sihir gibi gönle tesir ediyor. Okudukça akılları kaybettiriyor" manasında olan

سمعت من شعرك سحر غدا

يخامر الباب اذ ينفث

اصبحت كالخمرة في فعلها

فهو بالباب الورى يعبث

beyitlerini yazıp gönderdiği rivayet edilmektedir.

ﺝ Lam Harfi

430. Lale Hatun

Muhammed Kutbuddîn Kirmânî'nin kızıdır. İran'ın en büyük kadın şairlerinden olup fazilet ve aklıyla, edeb ve dirayetiyle bilinen biridir. Kirmân'ın hakimlerinin neslinde olmakla Kirmân'da bir müddet de hüküm sürmüş ve ilim ehli ve hünerli kişileri himaye etmiştir.

431. Lübâbe

Abdullah b. Cafer et-Tayyâr'ın kızıdır. Emevîlerden Abdülmelik b. Mervân'a Ali b. Abdullah b. Abbâse ile evlenmiş, halife kadınıni nikahladığına arlanıp (utanıp) Velid b. Abdülmelik Ali'ye Kamçı ile vurdurmuştu.

432. Lübnâ

Habbâbü'l-Kâbe'nin kızı Ümmü Ma'mer'dir. Kays b. Zerih isminde olan doğru ve dürüst bir aşığın sevdiğiydi. Bir ara Hz. Hasan'ın (r.a.) lütfu sayesinde bu sevdiği kişi olan Lümna ile evlenmeye nail olmuş ise de baba ve annesinin emrine mecbur olarak hanımını boşamıştı. Ayrılık vakitlerinde ikisi

kucaklaşmış deryalar misali gözyaşları döküp ağlaşmışlardı. Bundan sonra Lübnâ Kays'ın özlemiyle ömrünü geçirmiş ve çok şiirler söylemiştir.²⁹¹ Lübnâ'nın vefatını işittikten sonra üç gün durup Kays b. Zerih da vefat etti. Bu vakıa 70 tarihinde gerçekleşti.

433. Lübnâ

Endülüs'ün kadın edîblerinden bir kızdır. Sarf ve hesapta, şiir ve edebiyatta yed-i tûlâsı vardı. Güzelliğinin yanında güzel yazı yazmada da benzeri bulunmamaktaydı. Üçüncü Abdurrahman'ın oğlu Hakem'in huzurunda katiplik yapmıştır. Hat ve kitabette Abdülhamid'e denk ve İbnü'l-Amid'e de benzerdi diyorlar.

434. Latife el-Hadaniyye

Vasık isminde genç bir yiğidin hanımı ve amcasının kızıydı. Muhabbetle yaşarlarken kocası vefat etti. Kocasının sevgisini gönlünden çıkaramadığından sürekli kabrine gitmekteydi. Vefat etmeden önce kocası hanımının her zaman süslenip yürümesini severdi. Bundan dolayı vefatından sonra hanımı da kabrine giderken en kıymetli mücevherlerini takar, süslenir o şekilde mezarına gider ve mezarı başında ağlardı. Bir aralık İmâm Esmâî hazretleri bu kadını bu halde gördüğünde “Mutluluk mücevherleri içinde üzüntü!... Bu hüznün sonu yok mu?...” demişti. Buna cevap olarak kadın da “Ben bu kabir üzerine rehn olmuşum. Terk halinde onun gözüne görünür ki layık olmadığı bir kıyafet üzerinde türbesine gelmekten haya etmekteyim” manasında olan:

فان تسألاني فيم حزني فاني

²⁹¹ Bu beyit de onun şiirlerindendir:

الى الله اشكو فقد لبني كما شكي الى الله فقد الوالدين يتيم

“Allah’a şikayet ediyorum Lübnâ'nın Allah’a şikayet ettiği gibi

Anne babasını kaybetmiş bir yetimdir”

Eğâni, c. 8, s. 122.

رهينة هذا القبر يا فتیان

و انی لاستحييه و الترب بیننا

كما كانت استحييه حين یرانی

şirlerini okumuştur. Bu kadının hikayesi her anlatıldığında Hârûn Reşît ağlar, göz yaşlarına hakim olamazmış. Medâin de vefat ettiği rivayet edilir.

435. Leylâ el-Ahyelye

Abdullah b. er-Rihâl b. Şeddâd b. Ka'b b. Muâviye'nın kızıdır. Birinci asırda olan müslüman şairlerden olup el-Ahyal oğulları kabilesine mensuptur. Uzun boylu güzel yürüyüşlü olup güzelliği dahi şiiri ve güzel konuşması ile doğru orantılıydı. Kendi kabilesinde fütüvvet ve iffet ile şöhret bulmuş Tövbe b. el-Hamir b. el-Hazm ile aşkları ve birbirleri hakkında söylemiş oldukları mersiyeler edipler arasında fevkalade şöhret bulmuştur. Tövbe her ne kadar Leylâ evlenmeye azm ederek babasından onu istemiş ise de kızı kendisine vermediklerinden bu nimete nail olamamıştı. Dünyanın merhametsizliği sebebiyle Haccac-ı Zalim'i de medh ederek kaside söylemeye mecbur olmuştu. 88 yılında vefat etti. Tövbe iffetli bir kısı olduğundan halk arasında "Feta'l-Fityan" demekle meşhurdu. Leylâ hakkında "Eğer Leylâ ile bir günah işlemiş isem üstüme develer kurban çalmak lazım olsun! Fakat Leylâ'yı ziyaret edip de sağ ol demek adetimdir. Böyle sağ ol demekte zarar var mı?" manasında olan:

على دماء البدن ان كان بعلها

یری لی ذنبا غیر انی ازورها

و انی اذا ما زرت قلت لها اسلمی

فهل كان فی قولى اسلمی ما یضیرها

beytini söylemiştir. Haccâc'ın huzuruna girdiğinde Leylâ'ya "Ey Leylâ! Doğru söyle! Gençlik vaktinizde Tövbe ile şüpheli bir maceranız olmadı mı?" dediğinde Leylâ da, "Yalnız kaldığımız bir gecede Tövbe'nin bir sözünden şüphelendim ve kendisine şu kıtayı söyledim:

و ذى حاجة قلنا له لا تبج بما

فليس اليها ما حيت سيل

لنا صاحب لا نبتغي ان نخونه

وانت لاخرى فارغ و خليل

"O gibi şüpheli sözü söyleme! Terk edildiğim sürede ona yol yoktur. Bizim bir arkadaşımız vardır ki ona hiyanet eylemek fikrimizden gelmiyor, siz de ikinci bir kadının arkadaşısınız." "Bunun sonunda kendisinden şüpheli bir söz işittim" demiştir. Bedevi Arap kadınlarında olan iffet ve şehametten ibret alınız!

436. Leylâ el-Amûriyye

Mehdi b. Sa'd el-Amûrî'nin kızı ve Meşhur Mecnûn'un sevdiği Ümmü Mâlik'tir. Aşık olan Mecnûn da Beni Amir kabilesinden, Kays b. Melûh olup Leylâ'nın aşkı sebebiyle sahip olduğu halden dolayı kendisine Mecnûn diye lakap takılmıştı. Bunlar İslâm asrında ve Emevi halifeleri zamanında yaşamışlardı. Çocukluklarından başlayıp birbirlerini görüp sevmişler ve evlenmek nasip olmadığından ömürleri ah ve hasret ile geçip ölmüşlerdi. Birbirleri hakkında söylemiş oldukları şiirleri çoktur. Bunlardan "Eğer nefsim Mâlik olur isem nefsim sana feda olsun, senden başka kimse nefsimi razı edemez, Allah Teâlâ'nın hükmüne sabrederim. Senin yokluğuna sabretmeme ne kadar acı da olsa" manasında olan:

نفسى فداؤك لو نفسى اذا

ما كان غيرك يجزيها و يرضيها

صبرا على ما قضاه الله فيك على

مرارة في اضطبارى عنك اخفيها

şiiri bu cümledendir. Bazı kimseler başka kimseler tarafından söylendiğini zannetmişlerdir. Bunların fikrine göre söyleyeni malum olmayan aşk ve muhabbet beyitleri için Mecnûn ile Leylâ isimleri istiareye alınmıştır.

437. Leylâ el-Gıfâriyye

Sahâbîlerden bir kadın olup gazalarda Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte bulunur ve yaralıların yaralarını bağlar ve hastaların bakımı yapardı.

438. Leylâ bt. Tarik

Hâricîlerden ve Velid b. Tarik'in kız kardeşidir. Şair bahadır yiğit bir kadın olup 179 tarihinde Hârûn er-Reşî't'in askeri tarafından erkek kardeşi Velid öldürüldüğünden kendisi de ata binip savaşa girmişti. Fakat atı yaralandığı için savaşa devam edemedi. Biraderinin mersiyesinde müessir kasideler nazm etmiştir.²⁹² Bunun ismi bazı yerlerde Fâri'a ve bazılarında da Fâtîma suretinde de yazılmıştır.

439. Leylâ bt. Mûhelhel

Arapların şereflilerinden Mûhelhel b. Rebi'a'nın kızıdır. Câhiliye dönemi şairlerinden olan ve Muallaka sahiplerinden Amr b. Kûlsüm'ün annesiydi.

²⁹² فيا شجر الخابور مالك مورقا

كانك لم تحزن على زنب طريف

فتى لا يحب الزاد الا من التقى

و لا المال الا من قنا و سيوف

Ey Habur ağacı niye uykusuzsun

Tarîf'in günahına üzülmemiş gibisin

Takvadan başka katık,

Mızrak ve kılıçtan başka da mal sevmeyen genci

Şiiri bazı mersiyesi arasında vardır.

Hire emiri olan Amr b. Hind ile Leylâ ve oğlu Amr aynı mecliste Hind “Ya Leylâ şu tabağı bana ver!” demişti. Leylâ ise buna aldırış etmeyerek “Herkes kendi ihtiyacını kendisi görsün!” dedi. Hind isteğini tekrar etse de Leylâ kendi kavmine hitapla “Ey Tağlib! Bize maskaralık!” diye çağırdı, Bunun üzerine oğlu Amr sinirlendi ve Amr b. Hind’in başını kılıç darbesiyle kesti.²⁹³ “الاهی بصحنک فاصبحین” başlangıcı bu şekilde olan kasidesini o zaman söyledi.

440. Türk Leylâ

Hamid Efendi’nın kızı olup İstanbullu bir edibedir. 118 sayfanın üzerinde basılmış bir divanı vardır.²⁹⁴ Evlenmiş ise de kocasıyla gerdeğe girmeden aralarında tartışma çıkmış ve ayrılmışlardır. Bundan sonraki ömrünü de kitap okuma ve şiirle geçirmiştir. 1264 yılında vefat etmiştir. Bu beyit ismi geçen kadınındır:

قیل مجلسی اماده نه دیرلرسه دیسونلر

ایچ دلبر ایله باده نه دیرلرسه دیسونلر

?عالم ده نه در فرقی بکا مدح ایله ذمک

صاغ اولسون احباده نه دیرلرسه دیسونلر

دخی

اینجتمه سن احبابکی اینجتمیه سندن

بو عالم فانیده ظرافت بودر اشته²⁹⁵

²⁹³ Târihü Düveli’l-Arab ve’l-İslâm, c. 1, s. 155-156.

²⁹⁴ Mezkur divanın bazı yerlerinde 1311 sene gurre-i muharrem el-Haram’da hürmetle oğullarının kütüphanelerinde mütâlaa etmiş okumuştum.

²⁹⁵ Kıl meclisi âmâde ne derlerse desinler

Bazı latife ve maceraları da nakledilmiştir. Bunu ise Muallim Nâci “Şiirlerin iyisi pek azdır” diye sena etmiştir.

441. Leylâ Hanım

İsmail Paşa’nın kızıdır. İstanbul’un eşsiz şairlerinden bir kadın olup Türkçe dışında Rumca, Fransızca dilleriyle de söyler. Yazmada muktedirmiş bu şiirler ismi geçen Leylâ’nındır:

عكس حسن يار اشك چشم بيفردن كچر

فلك كوهردر او كويا بحر احمدن كچر

يكتن اولمق استين اول كلبدنله اى كوكل

پيرهن وش سينه سن چاك ايليوب سردن كچر

باق بو لعبتكاه دهرک رو شب مهر و مهي

ايكى طفل نازنيندر صانكه چنبردن كچر

قامتن سير ايلين طوبايه ايلرمي نگاه

لعل جانبخشن امن البته كوژدن كچر

صانه تائير ايلمز (ليلا) اوسنكين طينته

İç dilber ile bâde, ne derlerse desinler

Alemde ne der ferkı bana medh ile zemmin?

Sâğ olsun ahhâda ne derlerse desinler

Dahî

İncitme sen ahhabını incinmeye senden

Bu alem-i fânide zerâfet budur işte (Meşâhirü’n-Nisâ, c. 2, s. 195.)

296 ناولك آه درون پولاد و مرمردن كچر

²⁹⁶ Aks-i hüsn-ü yâr-ı aşk-ı çeşmi bîferden geçer
Felek gevherdir o güya bahri ahmerden geçer
Yiğitin olmak isteyen evvel gül-bedenle ey gönül
Pirehenûş sine sen çak eyleyip serden geçer
Bak bu lu'betgâh (oyun yeri) dehrin rûşeb mehru mâhi
İki tıfıl nazenindir sanki çenberden geçer
Kametin seyreyleyen tûbâya eyler mi nigâh

Lealle (belki) canbahş emn elbette kevserden geçer
Sanma tesir eylemez (Leylâ) usengîn tînetine
Nâvek ah derûn pûlad ve mermerden geçer

ﻡ Mim harfi

442. Mau'n-Nisâ

Hire hükümdarlarından üçüncü Münzir'in annesi Mâviye'dir. Gayet güzel ve dilber olduğundan "gök suyu" manasında olan Maü'n-Nisâ demekle lakaplanmıştı. İtibarı büyük olup hatta ki Kisra'nın kadınları buna kıymetli hediyeler gönderirlerdi. Babası Avf b. Ceşm b. Hilâl b. Rebia b. Zeyd Menat'dır.²⁹⁷

443. Mariyetü'l-Kıbtiyye

İskenderiye'de Roma devletinin valisi Mukavkıs²⁹⁸ tarafından Efendimiz'e (s.a.s.) hediye edilmiş cariye'dir. Aslen Hıdn ehlinde Şemun isimli kimsenin kızıydı. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mahdumu azizleri (erkek çocuğu) Hz. İbrahim bu kadından dünyaya gelmişti. Hicretin 8. yılında Medine'ye gelmiş, 16 yılında da vefat etmiştir. Mezarları Cennetü'l-Bâkî'dedir. Kız kardeşi Sîrin, Hassan b. Sabit'in nikahındaydı.

²⁹⁷ Kitâbü't-Târih Seniyyü'l-Mülûkü'l-Ardi ve'l-Enbiyâ, s. 105.

²⁹⁸ Mukavkıs, Yunanlı bir zat olup asıl ismi Hanna b. Kurkub idi.

444. Mal Hatun

Türkiye’de Osman Gazi’nin hanımı ve Şeyh Edebâli isimli bir zatın kızıdır. 725 tarihinde babasından bir ay sonra ve kocasından üç ay önce vefat etmiştir. Mal Hatun’un şöhreti Osmanlı sultanlarının ilk neneleri olması sebebiyledir.

445. Mâviye

Hâtim Tâî isimli meşhur cömert kişinin hanımı ve Ashâb-ı Kirâm’dan Adiy b. Hatim’in (r.a.) annesidir. Câhiliye döneminde şerefli ve saygın bir kadın olup Hâtim’e isteğiyle varmıştı ve dilediği vakit de kocasını boşama hakkına sahipti. Kocasını Hatim’in Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bisetinden önce vefat ettiği bilinmekte ise de Mâviye’nin vefat tarihi bilinmemektedir.

446. Mah Melek Hatun

İran padişahlarından Sultan Sencer’ın kızıdır. Vefat ettiğinde mersiye söyletmek için Sultan Sencer tarafından Buhâra’da olan Amak²⁹⁹ Buhârî isimli şair davet olunmuş ise de hasta ve ihtiyar olduğunu söyleyerek şair özür dilemiştir.

447. Mutim el-Hâşimiyye

Abbâsî devleti döneminde yaşamış meşhur bir şarkıcıdır. Ali b. Hâşim’in cariyesi olup Basra’da eğitim görmüştü. Mûsikîde mâhir, fesâhatle şiir söylemeye muktedir bir kadın olup Halife Memun ve Mu’tasım dönemlerinde maceraları vardır. Mûsikî ve şarkı da olan üstadları İshâk ve onun babası İbrahim ve Bezl de bunların tabakasından olan zatlar idi. İbrahim b. el-Mehdî ve Bezl ile aynı gün vefat ettiği rivayet edilir.

²⁹⁹ İranlı meşhur bir şairdir ki iki deniz üzerine layık surette Yusuf Züleyha manzumesi vardır. Yüz yaşlarına kadar erişip 540 tarihinde vefat etti.

448. Mahbûbe

Abbâsî halifelerinden Mütevekkil'in cariyesidir. Edîb, şair ve güzelliğiyle rakipsiz olduğundan gerçekten "Mahbûbe-i Bedia"³⁰⁰ idi. Bir aralık Mütevekkil'in gazabına gelerek sarayın bir bölmesinde terk edilmişti. Beklenmedik bir anda mezkur bölmenin yanında Mütevekkil'in geçeceği anda Mahbûbe de:

ادور في القصر لا ارى احدا

اشكو اليه ولا يكلمني

كانني قد اتيت معصية

ليس لها توبة تخلصني

فهل شفيع لنا الي ملك

قد زارني في الكرى و صالحني

حتى اذا ما الصباح لاح لنا

şiiirlerini okumuştı. Anlamı, "Padişah sarayında yürümekteyim, halimden şikayet edecek bir kimse göremiyorum. Hiç kimse benim ile konuşmaz, güya ben tövbesi mukbul olmayacak bir günahlı kulum. Padişah hazretlerine benim için bir şefaatçi yok mudur ki, kendisi düşümde gelerek benim ile Musalaha (barıştığı) ettiği halde sabah olduğundan Hemişe evvelki adeti üzerine sabit olmaktadır". Mütevekkil bu şiiirleri işittiğinde istemeden Mabhûbe'nin bölmesini görüp onunla barışmıştır.

³⁰⁰ Acayip veya eşsiz sevgili.(Sad.)

449. Merâcîl

Hârûn er-Reşîf'in cariyesidir. Çirkinliğinden başka hiçbir kemalatı yoktu. "üstadsis" isminde bir mecusunin kızı olup Halife Memun'u doğurmuştur. Bunun şöhreti de birincisi ifrat derecede çirkinliği ve ikincisi de Memun'un annesi olmasındandır.

450. Merhab

Kazan Nahiyesinde İbrahim b. Yarmuhammed b. İştirak el-Kursavî'nin kızıdır. Meçkere köyünde Abdullah b. Abdusselâm b. Ödemiş'in nikahında olarak 1243 tarihinde vefat etti. Merhab'ın neslinden memleketimizde şöhretli müderris ve sevdâgırlar olagelmıştır. Allâme-i Ebû'n-Nasr el-Kursavî³⁰¹ rahimehullah hazretlerinin kız kardeşiydi.

451. Meryem

Hız. İsa (a.s.)'ın muhterem anneleridir. Hız. Dâvûd (a.s.) Peygamber'in neslinden İmran isminde bir kimse ile Hanna'nın kızıydı. Bunlar çocukları olmadığından dolayı eğer Allah Teâlâ kendilerine bir çocuk hibe ederse onu Beyti'l-Makdis'in hizmetine vermeyi adanmışlardı. Hız. Meryem dünyaya geldiğinde onu Beyti'l-Makdis'in İmâmı olan Hız. Zekeriya (a.s.) peygambere teslim ettiler. On beş yaşına bastığında Allah Teâlâ'nın hikmetiyle hamile kalıp Hız. İsa'yı (a.s.) dünyaya getirdi. Kur'an-ı Şerîf'te sarahat üzerinde hiç kadının ismi zikredilmediği halde Meryem (r.anhümâ)'nın ismi şerîfleri otuz yerde zikredilmiştir.

452. Meryem bt. Yakûb

Hicrî beşinci asırda Endülüs'te en meşhur edibelerden olup İsbiliye'de şiir ve edebiyat dersleri vererek âli fikirli öğrenciler yetiştirmiştir. Şiir ve inşa da Hansâ'ya, zühd ve takvada Hız. Meryem'e benzetiliyordu. Uzun ömür sürmekle diyanet ve fazileti, edebiyat ve mahareti sebebiyle, akran ve

³⁰¹ Tercümesi Asâr'da mezkurdur, s. 95-130.

emsallerinden ziyâde saygı görür olmuştur. Yetmiş yedi yaşlarındayken yazmış olduğu hisli beyitleri bulunmaktadır.

453. Meryem bt. Ahmed

Ahmed b. Ebî Bekir Muhammed b. İbrahim ed-Dimeşkî'nin kızıdır. Şeyh Muhammed b. Ebî el-Attar'ın hanımıdır. İlim ve fazileti büyük olup Hanefî mezhebinde maruf bir şeyh idi. Asrının fıkıhçılarından olan Muhammed b. Abdulmelik b. Osman el-Makdisî'nin meclisine devam etmiştir. İmâm Kaşgârî ve İbnü'l-Kıbtî gibi muteber zatlardan icâzet almıştı. Salahuddin es-Safedî'nin hocası olan İlmüddin el-Berzalî "*Fevâid Ebî Arûbe-i el-Harrânî*" isimli kitabı Meryem bt. Ahmed'den okumuştur. 86 yaşında olarak 805 tarihinde Cemaziyevvel 13'te vefat etmiştir.

454. Mesâbîh

Endülüs'te Ebû Hafs Ömer b. Kalhil isimli katibin cariyesidir. Güzelliği ile başkalarından mümtaz olup mûsikîyi meşhur şarkıcı Zoryab'tan öğrenmişti. Efendisi Masabîh'i o kadar korurdu ki (kıskanırdı) sesini kimseye işittirmeye razı olmazdı. Bu haline saldıracak *İkdü'l-Ferîd* isimli kitabın sahibi olan İbn Abdirabbih şiirler söylemiştir. Mesâbîh, dördüncü hicri asrın başlangıcında sağdı.

455. Muaza

Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Âişe'den (r. anhâ) hadîs rivayet eden tabiünden bir kadındır. İffetli ve zâhide olup kocası Sıla b. Eşim Ebû's-Sahbe el-Adevî, Yezid b. Ziyâd maiyyetinde olduğu halde Sicistan fitnesinde öldürüldükten sonra Muaza başını yastığa koymamıştır. Yirmi dört saat içinde altı yüz rekat namaz kıldığı ve tam kırk sene boyunca başını kaldırıp göğe bakmadığı rivayet edilir.

456. Maden el-Cemal

Minzele nahiyesinde Şeyh Fadlullah'ın ve Yakûb isimli büyük bir müderrisin hanımıdır. Kıymetli babalarından yazı öğrenmekle güzel yazıyla

Tarîka-i Muhammediye ve *Mişkât el-Mesabîh*, nüshaları yazıp sonra tashih etmiştir. Arap dili ve Farsça da bilmekte yed-i tûlâsı olup baki ömrünü kendi cinsdaşlarına talim ve terbiye vermekle geçirdi, diyorlar.

457. Melike bt. eş-Şeref

Abdullah b. el-İz İbrahim b. Abdullah el-Makdisî'nin kızıdır. Meşhur muhaddislerin birisi olup, muhaddis Hicar, Muhammed b. el-Fahr el-Buhârî, Zeyneb bt. el-Kemal, Ebû Bekir er-Râzî meclislerine getirilmiş ve sonra kendisi İbn Şirâzî, İbn Asâkir, İbn Saîd, İshâk Alemdi gibi ekâbir-i ulemâdan icâzet almıştır. Hadis ilminde çok vakit ders vermiş ve 80 yaşında göçüp 802 tarihinde vefat etmiştir. Bu kadın İbn Hacer el-Askalânî'nin hocasıdır.

458. Menfûse

Zeyd b. Ebi'l-Fevâris isminde birinin kızıdır. Sabırlı olması ile tanınırdı. Oğlu vefat ettiğinde oğlunun başını koluna alıp yüzüne bakarak, "Allah'ın seni benden evvel vefat ettirmesi benden sonraya kalmaktan hayırlıdır. Ve benim de senin için sabretmem cüz ve parça etmemekten olmalıdır. Her ne kadar senin firakın benim için acı olsa da bunun beraberinde ecir ümit etmem fazilettir" diye Allah Teâlâ'nın kazasına rıza göstermiştir. Bundan sonra Amr b. Ma'dikerb hazretlerinin, "biz bir kavmiz ki aramızdan vefat eden kimsemiz için her ne kadar bilmez, bu gelse de gözümüzde ağlamaz" manasında olan

و انا لقوم لا تفيض دموعنا

على هالك منا و ان قصم الظهر

beytini okur olmuştur.

459. Mihrimah Sultan

Kanuni Sultan Süleymân'ın kızı ve Rüstem Paşa'nın hanımıdır. Akıllı bir kadın olup bir camii bina ettirmiştir. Mekke şehrinde olan "Ayn Zübeyde"nin şehrin içine ulaştırılmasını sağlamıştır. 964 tarihinde vefat etmiştir.

460. Mihra

Osmanlı şairlerinin eskilerinden ve en meşhurlarındandır. Güzelliğinin yanında edîbe ve afife bir kadındır. İskender isimli bir yiğit hakkında söylemiş olduğu şiirler su-i zanna sebep olmuş ise de kendisi bu ithamdan beraat etmiştir. Bu şiirler onundur:

خوابدن آچدم کوزم ناکاه قالدردم سری

قارشومده کوردم طورر بر ماه چهره دلبری

طالعم سعد اولدی یا خود قدره ایردم غالباً

کیم محلم ایچره کوردم کیجه طوغموش مشتری

نور آقار کوردم جمالنده اگرچه ظاهر

کندیسی بکزر مسلمانہ لباسی کافری

کوزمی آچوب یومنجه اولدی چشممدن نھان

شویله تشخیص ایدرم که یاملکدر یا پری

ایردی چون آب حیاته (مهری) اولمز حشره دک

کوردی چون شب ظلمتده اول عیان (سکندر)³⁰²

³⁰² Habdan (uykudan) açtım gözüm nâgâh kaldırdım sırrı
Karşımda gördüm durur bir mâhçehre dilberi
Tâli'im sa'd oldu yahut kadre erdim galiba
Kim mahalim içre gördüm gece doğmuş müştêrî
Nur akar gördüm cemâlinde eğer zahîra
Kendisi benzer Müslümana libâsı kâfirî
Gözümü açıp yumunca oldu çeşmimden nihân
Şöyle teşhis ederim ki ya melektir ya perî

Zamanındaki edipler ve zarifler ile ünsiyet peyda etmiştir. Çağdaşı olan Zeyneb Hatun ile şakalaşmaları olurmuş. Bunun hakkında şiiri şöhretiyle uygun değildir” diyorlar.

461. Mehisti

İran’ın meşhur şairlerinden Büyük Hanım’dır. Gence yani Nişâbur şehrinde ve Selçuklu Sultanı Sencer’in arkadaşlarından olup Abdullah Han Heratî’ye hizmet ederken vefat etmiştir. Farsça diliyle şiirleri vardır.

462. Meysûn

Becdellü’l-Kelbî isimli kimsenin kızı ve Hz. Muâviye’nin hanımıdır. Padişah saraylarından lezzetli nimetlerden güzel seslerden, gülmelerinden hatta Hz. Muâviye’nin zatından hoşlanmamıştı. Sahrada olan çadırlarını köpek dögüşlerini ve ulumalarını kindar gülmelerini kabilesinde olan genç yiğitleri tercih etmişti. Güzel şiirler söylerdi. Bu gibi şiirlerinden bazılarını işittiğinde acı gelmekle Muâviye de onu boşamış ve kendi kabilesine, çöl alemine göndermişti. (Para ile kız satın alınsa da gönül alınmaz imiş!..)

Meysûn hicretin 26. yılında İslâm aleminde en tesirli ve en üzücü olaylara sebep olan Yezîd’i dünyaya getirmişti. Kocasından boşandığı zaman Yezîd henüz çocuk ve küçük olduğundan Meysûn ile beraber sahra alemine gitmişti. Bir miktar ömrünü annesiyle birlikte çölde geçirmişti. Yezîd de olan fesahat ve güzel söz söylemedeki ustalığı bu çölde yetişmesinden ötürüydü, diyorlar. Meysûn olgun ve ferâsetli bir kadın olup kumalarından biri hakkında, “kocasının başı kesilip bunun eteğine koyulsa gerek! diye söylemiş. Mezkur kadın ise Muâviye’den ve ondan sonra Habib b. Mesleme’den talak

Erdi çun (madem) ab-ı hayâta (Mehri) ölmez haşre dek

Gördü çun şeb-i zulmette (gece karanlığında) ol iyân (skender)i.

(Böyle tabir cihangir ve hatta zulûmatta bir büyük padişahın ismi İskender olmasına mebnidir.

Makedonyalı İskender’in Hindistan’ın kuzey batı kısmına kadar gitmiş, onun arkasına geçemediği ve zulumatta girecek kadar kuzey kutbuna yaklaşmadığı kendi zamanında yazılmış Târihlerle müsbet olduğundan Kur’an-ı Şerif’te mezkur olan Zülkarneyn denilen zatın kim olduğu ve ne zaman nerede zuhur ettiği hakkında doğru bir fikir elde etmek problemlidir. Kâmusu’l-A’lam, s. 2226-2228.)

olunmakla Nu'man b. Beşir'e varmıştı. İşaret edilen bu kişi 64 tarihinde öldürülerek kesilmiş başı da bu kadının önüne koyulduğu rivayet edilir.

463. Meymûne

el-Hâris b. Hazn el-Hilâlî'nin kızı ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinden biridir. Hz. Peygamber (s.a.s.) efendimizin en son evlendiği kadındır. İzdivaçları da 7 tarihinde Zilkade ayında Resûl-i Ekrem'in kaza umresi seferinde Mekke-i Mükerrerme'de gerçekleşmişti. Siyer ve Tarih kitaplarında mezkur olan sebebe binaen zifafları Mekke-i Mükerrerme'de olmadı. Medine'ye dönüşte Mekke'den altı mil³⁰³ mesafede "Seref" mevkiinde olmuştu. Ölümeleri de 51 yılında yine Seref denilen mevkide olmak üzere insanların ittifak ettikleri acayip bir olay olarak aynı yerde vefat etti. Resûl-i Ekrem'den önce Ebû Rehm b. Abdüluzza b. Abdud b. Mâlik b. Hasl b. Amir b. Lüey'in nikahındaydı. Abdullah b. Abbâs ile Halid b. el-Velid'in teyzeleridir. Ümmü'l-Mü'minin Zeyneb bt. Huzeyme ile anne bir ve Ümmü'l-Fadl Lübâbe ile baba ve anne bir kardeşirler. Nikah vakitlerinde Resûl-i Ekrem ile Meymûne hilali miydiler yoksa Muharrem miydiler?... bunun bahsi ise muhaddisler arasında uzun³⁰⁴ ve bir o kadar tabîîn alimlerinin büyüklerinden Ata b. Yesâr'ın³⁰⁵ kardeşi olan Süleymân b. Yesâr hazretleri bunun azatlısıydı. el-Mismar isminde köpeği hastalandığında, "Mismar'a Merhamet!" dediği rivayet edilir. Kendisinden 76 hadîs-i şerîf rivayet edilmiştir.³⁰⁶ cenaze namazını Abdullah b. Abbâs hazretleri kıldırmasıdır.

³⁰³ 1 mil, 1,609344 km'dir. (Sad.)

³⁰⁴ Zâdü'l-Meâd fi Hedyi Hayrû'l-Meâd, c. 1, s. 402. Neylû'l-Evtâr, c. 4, s. 232. Fethû'l-Kadir, c. 2, s. 375; el-Mücteba mine'l-İmam en-Nesai, c. 2, s. 27-28.

³⁰⁵ Atâ b. Yesar da azatlısı olsa gerek. Tezkiretü'l-Huffâz, c. 1, s. 79.

³⁰⁶ Kâmusu'l-A'lam, c.3, s. 278.

ﻥ Nun Harfi

464. Nâile

Beni Kelb kabilesinin büyüklerinden olan Ferâfisa b. el-Ahvas b. Amr b. Sa'lebe'nin kızı ve Emirü'l-Mü'minîn Hz. Osman b. Affân'ın (r.a.) hanımıdır. Hz. Osman Nâile ile halife olduktan sonra 28 yılında evlenmişlerdi.³⁰⁷ Meryem isminde olan kızlarının annesi bu kadındır. Kendisi fetânet ve fesâhat sahibi bir kadın olup Hz. Osman evinde muhasara edildiğinde büyük fedakarlık göstermiştir. O zaman Şam valisi olan Muâviye b. Ebî Süfyân'a yazmış olduğu tesirli mektubu 36 tarihinde zuhur eden Sıffin savaşına sebep olmuştu. Hz. Osman'a nikah edildikten sonra Medine'ye geldiğinde kardeşi Dab b. Ferafisa'ya hitap ederek, "Ey Dab! Beni görmüyor musun? Ki Medine tarafına kafil beraber gidiyorum. Dağları geçtikleri ile develeri şu kadar süratle sürüyorlar ki rüzgarın kamışları hareketlendirdiği gibi develeri hareketlendirirler.! (Eğer bu zamanın demiryolu arabalar ile gitmiş olaydı, acaba ne derdi?..)

³⁰⁷ Târîhü'l-Kâmil, c. 3, s. 37.

Hısn b. Damdam oğullarında (kendi kavminin rızkını isteye der) bizi başkalarından müstağni edecek şey mevcut kocasının malı idi. Böyle külefete ne gerek vardı. Manasında:

الست ترى يا ضب بالله اننى

مصحبة نحو المدينة اركبا

اذا قطعوا حزنا تحت ركاہم

كما زعزعت ریح يراعا مثقبا

لقد كان في ابناء حصن بن ضمضم

لك الويل ما يغنى الحباء المطنبا

beyitleri baba ve anne ve vatandan ayrılmak ve gurbete hasretiyle sabredemediğinden söylemiştir. Muhterem kocaları şehit edildiğinde de söylemiş olduğu şiirleri bulunmaktadır.

465. Nezhûn

Endülüs'te kendi asrında büyük şöhret bulmuş olan binti el-Kulaî'dir. Hicri beşinci asırda Gırnata'da yaşamış bir edîbeydi. Edîb ve Gırnata'da vezir olan Ebû Bekir b. Saîd ile çok şakaları ve hikayesi vardır. Adı geçen vezir bir gün Nezhûn'a, "Senin ahabab ve yaranın çoktur. Biz hatıra gelmiyoruz" manasında olan:

يا من له الف خل من عاشق و صديق

اراك خليت لنا س منزلا في الطريق

Kıtasını yazıp yolladığında Nezhûn da ona:

حالت ابا بكر محلا منعته سواك و هل غير الحبيب له صدري

و ان كان لى كم من حبيب فانما يقدم اهل الحق حب ابي بكر

Kıtasını yazıp cevap vermiştir. Manası: “Sen muhabbetim dairesinde bir yerdesin ki, orasına senden başka kimse müstehak değildir. Benim her ne kadar dostum çok olsa da, senin sevgin başkadır. Zira hak ehli Ebû bekir’in sevgisini diğerlerine tercih ederler.” demektir.

Şiirde muhatap olan kimse de Ebû Bekir olduğundan letâfetli düşmüştür. Mezkur vezir hanesinde meşhur alimlerden İbn Kızman ile Mülakat ettiklerinde İbn Kızman üstünde saray kuyumu (mücevheri) görmekle buluştukları anda “Aferin sana ey Beniisrâîl’in ineği! Ancak sen bakanları sevindirirsin.” diye hitap eyledi. Bununla Kur’an-ı Şerîf’te hikaye edilmiş olan saray öküzüne dokundurmuştu. “Kur’an’da zikredilen öküz görenleri mutlu ederdi. Ama senin bu yüzüne bakan kişi mutlu olmuyor” demek istemişti. Buna cevap olarak İbn Kızman da “ben her ne kadar yüzüme bakanları memnun edemez isem de dinleyenleri memnun edebilirim” demiş ve bununla “yüze bakanları memnun etmek sence istenen bir şey midir?” demeyi kast edip güzel bir karşılık vermişti.³⁰⁸

466. Nesibe Hatun

Eyyübîlerden Melik Cevad Muzafferüddin Yunus b. Şemsüddin Mahmud b. el-Melikü’l-Adil Ebû Bekir’in kızıdır. Hatib Murad ile İbn Abdüddâim’dan hadîs tahsil etmiştir. Meşhur muhaddislerden oldu. İlmüddin el-Berzalî, “Kitâb-u Ebî Müsehher”i bundan okumuştur. 90 yaşını geçmiş bir halde 697 tarihinde vefat etmiştir.

467. Nesibe bt. Ka’b

Kadın sahâbîlerden ve Medineli olan Ümmü Amâre’dır. Uhud savaşında oğulları Habib ve Abdullah, kocası Zeyd b. Asım ile birlikte hazır bulunmuştu. Gayret ve cesaret göstermiş ve birkaç yerinden de yaralanmıştı.

³⁰⁸ Yüzden başka dahi birçok latifeleri vardır. Nefhu’t-Tayyib, c. 1, s. 89.

Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine hayır dua etmiştir. Hicretten önce Mekke'ye gidip Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ile Akabe'de buluşup biat etmişti.

468. Nidâr³⁰⁹

Bizim Türkçe olarak ilk defa sarf ve nahiv kitaplarını yazan Ebû Hayyân en-Nahvî'in kızıdır. Endülüs edîbelerindendi. Zekası sebebiyle babası Ebû Hayyân onu Hayyân isimli oğlundan Ziyâde sever ve kendisini daima medh ve sena eder olmuştur. Nidâr, babasından ilim tahsil edip hacca varmakla İbn Zebîd'i ashâbından hadîs dinlemiş ve yirmi sekiz yaşında olduğu halde 730 tarihinde vefat etmişti. Bunun vefatıyla Ebû Hayyân kararsız ve üzüntülü olup tam bir sene boyunca kabrine gitti, geldi. Çok mersiyele söyledi. Hatta gönlünü teselli etmek niyetiyle "*en-Nidar fi el-Mesellat an Nidar*" isminde bir kitap yazdı. Vefatını işittiğinde Salahuddin Safedî de mersiye olarak bir kaside söylemişti.

469. Nu'm

Kadın sahâbilerden olup Hz. Hasan b. Sabî'tin kızıdır. Kız kardeşi Leylâ gibi tabiat şiirine ve güzel konuşmada fitraten mübarek babalarına benzerdi. Kocasî Şemmâs b. Osman el-Mahzûm, Uhud savaşında şehit olduğunda manzum olarak mersiye söylemiştir.

470. Nefîse

Ebû Muhammed el-Hasan b. Zeyd el-Hasan b. Ali hazretlerinin Kerimetü'd Dareyn ve Tahire demekle lakap takılmış olan kızı Sit Nefise'dir. Zühd ve takvasıyla, kerem ve cömertliğiyle meşhur olup 62 yaşında Ramazan ayında oruçluyken 208 tarihinde vefat etti ve Mısır'da defn edildi. İshâk Mü'temin b. Cafer es-Sâdık hazretlerinden Kasım ve Ümmü Külsüm isminde çocukları vardı. Mekke-i Mükerrreme'de dünyaya gelip kocası ve çocukları ile Mısır'a hicret etmişlerdi. Vefatından sonra mübarek vücutları kocası

³⁰⁹ Nidâr'ın tercümesi Nefhu't-Tayyib'te, c. 1, s. 603'tedir. Oraya mûcacaat edilsin.

tarafından Medine'ye nakledilmek istense de Mısır ahalisinin iltimaslarına binaen Mısır'da bırakılıp ziyaretgah olmuştur. Sâliha, zâhîde, fakir ve acizlere, garip ve hastalara ziyâdesiyle merhametliydi ve her zaman yardımlarına yetiştirirdi. İmâm Şafiî hazretleri onun mübarek meclislerinde hazır bulunmuş, kendisinden hadîs-i şerîf dinlemiştir. İmâm Şafiî vefat ettiğinde Seyyide Nefîse hazretleri de namazını kıldığı rivayet edilir. Çoğunu yaya olmak üzere otuz defa hac yapmıştır. Adet olarak üç gecede bir kere yemek yedi. Canını teslim ettiği zamanda yanında olanlar orucunu bozmaya hayli ısrar ettiklerinde, “Sübhânallah! Otuz sene Cenâb-ı Haktan oruç halimle vefatımı dilemekteyim, bu halde orucumu bozmak olamaz!” buyurmuşlardı.

Bundan sonra Kur'an-ı Şerîf'ten Enam suresini okurken ³¹⁰(لهم دار السلام عند ربهم) ayet-i kerîmesine geldiğinde hak vaki oldu. Kocasıyla Mısır'a gelmesi 192 ya da 193 tarihinde Ramazan ayındaydı. Geldiğini haber alan Mısırlı kadınlar şehirden çıkarak şehrin dışında onları karşılamış ve şehre beraber girmişlerdi. Mısır'da olan Abbâsî halifelerinin ilki Ebû'l-Abbas Ahmed 701 tarihinde vefat ettiğinde Nefise Hanım'ın yakınına defnedilmesini vasiyet etti. Vasiyeti de yerine getirilmişti. Kendi defn edildiği kabrini Nefise hazretleri kendi eliyle kazmıştı, diyorlar.³¹¹

471. Nigar Hanım

Muhacir Macar Osman Paşa'nın kızıdır. Miladi 1865 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Annesi şiire meraklı ve şiir cem eden bir hanım olduğundan Nigar Hanım da çocukluk zamanında edebiyat ile iştigal etmiş ve şiire muhabbet duymuştur. Kendisi evlendi ama bir süre sonra boşandılar ve ömrünü şiir ve edebiyata feda ettiler. Fransız ve Nemse³¹² dillerini mükemmel bildiği ve Avrupa alimlerinin meşhur eserlerine aşina olup bir hayli risaleler tercüme etmesinin yanında kendisinin de birçok eser yazdığı

³¹⁰ Onlar için Rableri katında Darü's-Selam (cennet) vardır. (Enam Suresi 6/127.)

³¹¹ Tuhfetü'l-Ahbâb ve Buğyetü't-Tulleb, Sehavî, s. 107.

³¹² Nemse: Osmanlı devleti döneminde Avusturya'ya ve halkına verilen ad. Konuştukları dilde Almancadır. (Sad.)

rivayet edilir. Bazı şiirleri Fransızca ve Macarca'ya tercüme edildiğinden Frenk alimleri arasında ve matbuat aleminde şöhretine sebep olmuştur. İstanbul'un muteber gazetelerinde ve edebî dergilerinde yayınlanan bazı bendlerini görme imkanımız oldu. Bu şiirler kendisine aittir:

تازه تازه درد تولید ایلپور دوران همان

نو بنو ظلم ایتمه ده ایجاد بخت بی امان

چکدکم محنتله تنده قالمیوب تاب و توان

اضطرابمدن اولورکن دائما بر لرزه جان

ربط قلب ایتمدم خدایه صبر ایدوب پک چوق زمان

بر کون ایلر خاطر مأیوسم البت کامران

قلمادی بر حالدن دنیاده ممنون مشربم

اولمادی امکان پزیر افسوس هیچ بر مطلبم

طالع منحوس و مظلوم منخسندر کوکیم

اول سبیدن کچمده ماتمله هر روزوشیم

ربط قلب ایتمدم خدایه صبر ایدوب پک چوق زمان

بر کون ایلر خاطر مأیوسم البت کامران

اڭ معزز شیلرمدن آیرلوب ده بن غریب

نار هجران ایلدکچه قلبکاهم پرلهیب
شعر اقور، نغمه ایلر آغلردم مثل عندلیب
درد درمان ناپزیرمدن اوصانمشکن طیب
ربط قلب ایتدم خدایه صبر ایدوب پک چوق زمان
بر کون ایلر خاطر مأیوسم البت کامران
بی وفا دوران دکلدن لایق عطف نگاه
عمر فانی بی عبثدر ایلیمک غمله تباه
حال بویله ایکن ینه بندن کدر اکسیلماز آه
تازه بر محنت کلور صانکه بکا هر صبحکاه
ربط قلب ایتدم خدایه صبر ایدوب پک چوق زمان
بر کون ایلر خاطر مأیوسم البت کامران
رنک رویم بر نمونه بنده کی اکداردن
بلکه بر برک خزان محکم دل پیماردن
-هیئتم - غمله صرارمش روی حزن آثاردن
بر حزین تمثالدر کویا < نکار > زاردن

رېط قلب ایتدم خدایه صبر ایدوب پک چوق زمان

بر کون ایلر خاطر مأیوسم البت کامران

دخی

فریادکه فریادمه امداد ایدچک یوق

افسوس که غمدن بنی ازاد ایدهچک یوق

تأثیر محبتله یقلمش کوزل اما

ویرانه دلی بر دها آباد ایده جک یوق

کس وارسه علاقه ک بکا ای طالع دونم

سن وار ایکن عالمده بنی یاد ایده جک یوق

حقیله بیلور زار کوکل حالت عشقی

ماهردر او فنده آنی استاد ایده جک یوق

یا رب نه ایچون زار <نکاری> شو جهانده

ناشاد ایده جک چوقسه ده، بر شاد ایده جک یوق

دخی

!رقیبه جور و ظلم ایت التفاتک هب بکا اولسون

!كوزك چشمنله، قلبكده دملله آشنا اولسون
بكا حصر ايله عمرک ارتباطك كس بو عالمدن
!سكا عالمده هر نه وار ايسه جمعا فدا السون
!سنكله وار اولور ذوقم، حياتم، وارلغم، آي ماه
!تعلم ايت بو فني سن ده، عشقم مقتدا السون
فراقكده كچن وقتم بنم اوقات ضايعدر
!روامي عمر محدودم تحسرله هبا اولسون
كول! اكلن سن! <نكاري> خندناك ايت التفاتكده
كوزم كوكلم افندم رأفتكده روشنا اولسون

دخی

ميل ايدندن زار كوكلم طرهء شب فامنه
بكره دی اول مرغه كيم ايلر تحسر دامنه
استه مزدم كرچه بار اولمق سكا ای ماه! بن
كلمیور اماكه طاقت قلبمك ابرامنه
خرم و شادان ايمش دوران نه سودی وار بكا
بكره در هجرك صباح عیدی ماتم شامنه

صومردی بر کره یارم خاطر محزونى

آه لایقمى کورلما یوقسه بر پیغامنه

حسرت بزمکله بار اولدی | نکار | هر جان دخى

وعدء عمرم نیچون ایرماز انجامنه³¹³!...

³¹³ Taze taze dert tevlîd ediyor devran hemân
Nev benu zulm etmede îcâd baht biemân
Çektiğim mihnetle tende kalmayıp tâb-u tuvân (güç, takat)
İzdirabımdan olurken daima pirlenze cân
Rabtı kalb ettim hüdaya sabr edüp pek çok zaman
Bir gün eyler hatır-ı me'yusum elbet kâmeran

Kalmadı bir halden dünyada memnun meşrebim
Olmadı imkan pezir efsûs hiçbir matlahım
Tâlî'im menhûs ve müzlim ve münhafestir kevkebim (yıldızım)
Evvel sebepten geçmede matemle her rûz-u şebim
Rabtı kalb ettim hüdaya sabredip pek çok zaman
Bir gün eyler hatır-ı me'yusum elbet kâmeran

En muazzez şeylerimden ayrılıp da ben garip
Nâr-ı hicrân eyledikçe kalpgâhum pürlehîb
Şiir okur nağme eyler ağlardım meseli andelib (bûlbül gibi)
Derd-i dermân nâpezîrimden usanmışken tabîb
Rabt-ı kalb ettim hüdaya sabredip pek çok zaman
Bir gün eyler hatır-ı meyûsum elbet kâmeran

Bîvefa devrân değildir layık atf-ı nigâh
Ömrü fânîyi abestir gamla tebâh
Hal böyle iken yine benden keder eksilmez âh
Taze bir mihnet gelir sanki bana her sabahgâh
Rabt-ı kalb ettim hüdaya sabredip pek çok zaman
Bir gün eyler hatır-ı me'yûsum elbet kâmeran

Renk rüyem bir numûne bendeki ekdârdan
Belki bir berki hazân muhkem dil pîmardan
-Heyetim-gamla sararmış ruy-i hazân-I âsârdan-
Bir hazîn timsâldir gûyâ "Nigâr" zardan
Rabt-ı kalb ettim hüdaya sabredip pek çok zaman
Bir gün eyler hatır-ı me'yusum elbet kâmeran

61 sayfa olarak 1308 yılında İstanbul’da basılmış olan “Efsos” ve 68 sayfa olarak 1312 tarihinde İstanbul’da basılmış olan Nirân isimli eserlerinden alındı.

Dahi

Feryâd ki feryâdıma imdâd edecek yok
Efsus ki (yazık ki) gamdan beni âzâd edecek yok
Tesîr-i muhabbetle yakılmış güzel amma
Vîrâne dili bir daha âbâd edecek yok
Kes varsa alakan bana ey tâlî’i dünem
Sen vâir iken âlemde beni yâd edecek yok
Hakkıyla bilir zar-ı gönül hâlet-i aşkı
Mâhirdir o fende ânı üstad edecek yok
Ya Rab! Ne için zâr-ı “Nigârı” şu cihanda
Nâşâd edecek çoksa da pîrşâd edecek yok

Dahi

Rakibe cevri zulm et iltifatın heb bana olsun!
Gözün çeşmimle kalbin de dilimle âşînâ olsun!
Bana hasreyle ömrün irtibatın kes bu âlemde
Sana alemde her ne varsa ceman (hepsi) feda olsun!
Seninle var olur zevkim, hayatım, varlığım, Ey Mâh!
Talim et bu fenni sen de aşkim mukteda olsun!
Fîrâkınla geçen vaktim benim evkâtı zâyidir
Revâ mı ömrü mahdudum tahassür ile hebâ olsun!
Gül! Eğlen sen! “Nigâr’ı” handânın et iltifâtınla
Gözüm gönlüm efendim re’fetinle ruşnâ olsun!

Dahî

Meyl edenden zarı gönlüm tûre-i şeb fâmına
Benzerdi evvel merğa kim eyler tahassür dâmına
İstemezdim gerçi bâr (yük) olmak sana ey mâh! Ben
Gelmiyor emâke tâkât kalbimin ibrâmına
Harm ve şâdân imiş devrân ne sevda var bana
Benzedir hicrin sabah ‘îdi mâtem şâmına
Sormadı bir kere yârim hâtır-ı mahzûnumu
Ah layık mı görülmem yoksa bir peygâmına
Hasret bizimle bâr oldu “Nigâr” a can dahî
Vâde-i ömrüm niçin ermez encâmına!...

472. Nüvvâr

A'yan b. Sa'sa'a'nın kızı ve meşhur şair Ferezdak'ın hanımıdır. İffet ve istikametinin zirvesinde ve güzelliğinin gayesinde olduğu halde vefasız dünyanın cefası sebebiyle Ferezdak gibi çirkin ve Mübalatsız³¹⁴ bir kimse ile evliliğe esir olmuştu. Beş çocuğu olduktan sonra Ferezdak onu boşamış bu olaya cehennemden çıkıp cennete girmiş bir kimse gibi sevindiği rivayet edilir. Ferezdak bu kadını boşadıktan sonra pişman olmuş ve bu şiirleri söylemiştir;

ندمت ندامة الكسعي لما

غدت منى مطلقة نوار

و كانت جنتي فخرجت منها

كادم حين اخرجته الضرار

و كنت كفافي عينيه جهلا

فاصبح لا يضى له النهار

و لو اتي ملكتي يدي وقلبي

لكان على للقدر الخيار

و ما فارقتها شبعاً و لكن

³¹⁴ Ebû Firâs Himâm b. Sa'sa'a et-Temîmî, Arap şairlerinin büyüklerinden olup bu kadını hile ile aldığı hikaye edilir. Her ne kadar mübalatsız bir kimse idiye de handan nübüvvet ve ehli beyt hakkında fevkalade edebli ve saygılıydı. Bu güzel ahlakı sayesinde affa ve bağışlanmaya mazhar olsun! 110 Tarihinde Kufe'de vefat etmiştir. Ferezdak hilafına olarak sahibi olan şair Cerir gayet iffetliydi.

رائت الزهد ياخذها اعار

“Nüvvâr” benden ayrıldığında b. Kesay gibi pişman oldum. Nüvvâr benim cennetim idi. Ben Hz. Adem (a.s.) gibi cennetimden çıkmış oldum. Bilmeyerek (Umde-nüşhasına görebilerek) iki gözünü birden çıkaran ve göz nurundan mahrum kalan kimse gibi oldum. Eğer ihtiyarımâ Mâlik olsaydım, elbette sabretmiş olurdum. Nüvvâr’ı sevmediğimden ayrılmadım, belki bana ariyet verilmiş şeyini zühdlük ve benden geri aldı” demektir. Cenazesini Hasan Basri hazretlerinin büyük bir cemaat ile kıldırıldığı rivayet edilir.

473. Nûr Cihan Hanım

Hindistan padişahlarından Cihangir Mirza Selim Nuruddin Muhammed’in hanımı ve vezir İtimad ed-Devle’nin kızıdır. Kocası zamanında haiz olduğu iktidar ve nüfuzu yerine sarf ettiğinden birçok hayrat yaptırmıştı. Cihangir’in vefatından sonra da nüfuz ve itibarını muhafa ettiği rivayet edilir. Meşhur kadın şairlerden olup Farsça dilinde şiirleri vardır. (Bibi Devletşah) bunun annesi ve Aram Banu Hanım da kocasının kardeşi idi. Kocasından 18 sene sonra olarak 72 yaşında ve 1055 tarihinde Lahor’da vefat etti. Kocasının yanında ve gayet mükemmel olan türbede medfundur.

474. Nûr Sultan

Kazan Hanlarından İbrahim b. Mahmud b. Muhammed Han’ın hanımı ve Abdüllatif ile Muhammed Emin Hanların annesidir. Timur isminde bir zatın kızıydı. İbrahim Han’ın vefatından sonra Kırım Hanlarından Mikli Giray b. Nur devlet Han ile evlenip Safa Giray Han’ı dünyaya getirdi. Zamanında bilgili ve akıllı bir kadın olup hatta devlet işlerine ve siyaset işlerine fikir veriyordu. Böyle hususlarda Moskova padişahlarından III. İvan Vasili ile haberleşmiş ve 918 tarihlerinde iki oğlu Abdüllatif ve Muhammed Emin ile beraber Moskova şehrine varmıştır. Beyi İbrahim 872 tarihinde Kazan tahtına çıkmış idi.

و Vav Harfi

475. Vezîrû'n-Nisâ

Hindistan'da Şahcihânâbâd şehrinde bir kadındır. Şair ve edîb olduğu gibi kadınlara da ders verirdi ve latif şiirler söylerdi.

476. Vellâde

Endülüs padişahlarından Müstekfîbillâh Muhammed b. el-Müstazhir'in kızıdır. Babası vefat edip devleti de zail olduktan sonra edipler ve zarifler ile sohbet etmeğe başlamıştır. Edîb, şair, iffetli, faziletli ve katipti. Güzel konuşması ve güzelliğiyle akılları hayran bırakırdı. Meclisine girmiş olan kart kimseler yaşlanmış bulunurlardı. Zamanında olan ekâbir kendisine sevgi duyup meşhurlardan Ebû'l-Velid b. Zeydûn ile Ebû Amir b. Abdûs, bunun muhabbeti hakkında birbirine rakip olmuşlardır. "*Risaletü İbn Zeydûn*" isimli kitap³¹⁵ bu iki faziletlinin rekabeti sebebiyle telif edilmişti. Endülüs'ün meşhur kadınlarından olan Mehce el-Kurtubiyye'nin öğrencisiydi.³¹⁶ Vellâde

³¹⁵ Nazm ve neş üzerine edebiyat ilmiyle dolu risalelerdir. 1833 ve 1832 tarihlerinde Avrupa'da Leiden şehrinde ve sonra Kahire'de basılmıştır.

³¹⁶ Bunun da güzel şiirleri vardır. Nefhu't-Tayyib, c. 2, s. 493 .

uzun yaşadığı halde asla evlenmemiştir. Gayet iffetli bir hayat yaşamıştır. 480 yahut 484 tarihinde vefat etti. Nevâdir ve hikayeleriyle muhazarat³¹⁷ kitapları doludur.

³¹⁷ Unutulmayan, yeri ve zamânı geldikçe tekrarlanan edebî, târihî fıkralar, hikâyeler, latifeler veya ilimle, fenle ilgili bilgiler içeren kitaplar. Kubbealtı Lügati, Muhazarat md. (Sad.)

هـ He Harfi

477. Hacer

Hz. İbrahim'in (a.s.) hanımıdır. Aslında Sâre'nin (r. anhâ) cariyesi olup kendisinden çocuğu olmadığı için Hz. İsmail doğduğunda Hz. Sâre muradına muvafık olmakla İsmail ile Hacer'i, Hz. İbrahim Hicaz'a nakletti. Mekke-i Mükerreme'de olan Cürhüm kabilesi arasında iskan eyledi. Hz. Hacer Hz. Sare'den önce vefat etmekle İsmail, Hicaz'da kaldı ve Arap Müsta'ribe³¹⁸'nin babası oldu. Hacer'in aslı Mısır'dan olup güzel duruşlu bir cariyeydi. Rivayetlere göre Hacer ile İsmail ilk götürüldüklerinde Mekke'de hiç kimse bulunmuyordu. Hatta bunları koyup İbrahim peygamber gönüp gittiğinde Hacer, "Ya İbrahim! Bizi böyle ekinsiz, susuz, azıksız, ıssız yerde niçin bırakıyorsun? Bunu kim buyurdu?.." diye ardından nida etmişti. Buna cevap olarak İbrahim peygamber de, "Cenâb-ı Allah böyle emretti!" demiştir. Hacer de "Öyleyse Allah Teâlâ bizleri zayi etmez" diye sabır ve tedbir-i ilahiye tevekkül etmişti. İçecek suları bittiğinde ve her ikisi de susamış olduğundan

³¹⁸ Araplar'ın iki ana kolundan birini teşkil eden ve Hz. İsmâil'in soyundan gelen Adnânîler'e sonradan Araplaştıkları düşüncesiyle verilen isim, mütearribe.(Mustafa Fayda, "Adnan", DİA, I, 391-392)(Sad.)

bir adam görülmez mi? diye Safa ve Merve tepeleri arasında gidip gelip Hacer (r. anha) sa'y edip yürümüştü. Bu esnada zemzem ortaya çıktığında susuzluktan kurtulmuşlardı. Bundan sonra Cürhüm kabilesi bunların izinleri ile orada yurt tutmuşlardı.

478. Hacer

Bu isimde iki muhaddis meşhur olup biri İbn Hatip diye bilinen Kadı Alâuddin Ali b. Muhammed'in kızı Ümmü'l-Hayr'dır. Âişe bt. Muhammed b. Abdülhâdi ve başka muhaddislerden icâzet almıştı.

İkincisi Azizetü'l-Makdisiyye diye bilinen kişiydi. Her ikisi İmâm Suyûtî'nin şeyhlerindendir. Azizetü'l-Makdisiyye 790 yılında dünyaya gelmişti.

479. Hediye

Ali b. Asker'in kızı Ümmü Muhammed'dir. Muhaddis ibn ez-Zübeydî, Cafer el-Hemzanî gibi muhterem zatlardan hadîs tahsili görmüştür. İlmüddin el-Berzâlî, İmâm Darimî müsnedini bu zattan okumuştur. Bağdat muhaddiselerinden ve kadınlarının sâliha ve zâhitlerinden olup 712 yılında vefat etti. Şam diyarına seyahat de etmiştir.

480. Hüzeyl

Câhiliye döneminde Cedis kabilesinden bir kadındır. Tasm Kabilesinden olan Maşk isminde biri ile evlenmiştir. Maşk Hüzeyl'i boşadıktan sonra çocuğunu kendisi almak istedi. Hüzeyl bu hususta hükümdarları olan Amluk isimli zalimin huzuruna çıktı ve şikayette bulundu. Hükümdar ise Maşık'tan cevap istediye de davaya aslen alakası olmadığı için kadın ile erkek her ikisini pazara çıkarıp sattı; kadın kıymetinin sekizde biri erkeğe ve erkek hakkında onda biri kadına verilmek üzere hüküm ilan edildi. Hüzeyl'e ise hakim böyle tam bir zulüm ile hükmettiğden Amluk hakkında birkaç beyit inşad etmişti. O zamanda Arapların şiirleri bu zamanın gazete ve telegramlarından daha fazla yayılması ve şöhret bulmasından dolayı mezkur

beyitler ağızdan ağza dolaştı ve Amluk'a kadar ulaştı. Amluk ise buna sinirlendi ve bundan sonra Cedis kabilesinden ere varacak kızların, Tasm kabilesi reisine takdim edilmezden önce kocalarıyla zifafa girmelerini men ederek çirkin, iğrenç bir ferman verdi. Cedis Kabilesi ise bu zilleti ta Şemus isimli kızın olayına kadar çekmiştir.

481. Hind

Kadın sahâbiler arasında bu isimde şu kadınlar meşhurdur:

1-Hind bt. Ünâse b. İbad b. el-Muttalib b. Abdimenaf el-Kureşîyye. Mistah b. Ünâse'nin kardeşiydi. Uhud savaşında Hind bt. Rebîa'nın övünerek söylediği şiirlerine o anda şiirle cevap söyleyerek cevap vermişti.³¹⁹ Hicretten önce Mekke-i Mükerre'me'de İslâm'a giren kadınlardandı.

2- Hind bt. Utbe b. Rebîa b. Abdışems b. Abdimenaf el-Kureşîyye. Ebû Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdışems b. Abdimenaf'ın hanımı olup Muâviye'nin annesidir. İslâm'ın ilk döneminde gayet düşmandı ve Uhud savaşında şiirler söyleyip Kureyş müşriklerini cesaretlendirmiş ve heyecanlandırmıştı. Zira Kureyş'in büyüklerinden İkrime b. Ebî Cehl'in hanımı ve Hâris b. Hişâm'ın kızı olan Ümmü Hakim, Hâris b. Hişâm'ın hanımı ve Mesûd es-Sekafî'nin kızı Bürze, Amr b. As'ın hanımı ve Münebbih Sehmî'nin kızı Rita gibi kadınlarla birlikte kocalarıyla beraber Uhud savaşında bulunmuşlardı. Cübeyr b. Mutim'in kölesi olan Habeşli Vahşi Ebû Desime b. Harb Hz. Hamza'yı (r.a.) şehit ettiğinde mükafaat olarak üstünde olan tüm eşyaları Vahşi'ye vermişti. 8 tarihinde Mekke şehrini feth etmek için hareket eden müslüman askerlerin ahvalinden haberdar olmak niyetiyle Ebû Süfyân "Mürrü'z-Zahran" isimli yere geldiğinde Hz. Abbâs ile karşılaşmış ve Hz. Abbâs'ın yol göstermesi ve teşvikiyle İslâm'ı kabul ederek Mekke'ye dönmüştü. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sayısız askerle geldiğini ehline haber vererek, "Ey Kureyş! Müslüman olun selamete erersiniz!..." diye hitap

³¹⁹ Üsdü'l-Ğâbe, c. 5, s. 559.

ettiğinde Hind de Ebû Süfyân'ın sakalından tutarak, “ Ey Âl-i Gâlib! Bu kart ahmakı öldürünüz!” diye bağırıyordu. İslâm'ın zararına olan son düşmanlığı bu olup Mekke feth edildiğinde İslâm'a girdi. Mekke fethedildiği gün Resûl-i Ekrem (s.a.s.) müşriklerden sekiz erkek ve dört kadını öldürmek hususunda sahâbîlere emretmişti. Dört kadının biri ismi geçen Hind idi. Fakat kadınlar arasında Hind de müslüman oldu. Bundan dolayı öldürülmedi ve sağ kaldı. Evine gelerek bütün putlarını kırdı ve “çok vakit sizlere aldanıp durduk” dedi. Bu günlerde Resûl-i Ekrem'e hediye getirdi. Resûl-i Ekrem kendisine bereket duası etmişti. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) biat ettikten sonra İslâm'a Ziyâdesiyle muhabbet duymuştu. Bunun için her zaman hamd ve sena eder oldu. Yermük savaşında kocası Ebû Süfyân ile beraber hazır bulunmuş ve Rumlara karşı Müslümanları cesaretlendirmiş ve teşvik etmişti. Hz. Ömer'in halifeliğinde beytûlmâlden borç alarak bir aralık iş yapmaya çalıştığı mervidir.³²⁰ Hz. Ömer el-Fârûk zamanında Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın babası Ebû Kuhâfe Osman b. Amir el-Kureşî ile aynı gün hicretin 14. Yılı Muharrem ayında vefat etti. Akıllı ve iş bilen bir kadın olup gayet cesaretliydi ve güzel konuşurdu. İlk kocası Kureyş kabilesinden Fâkiha b. Muğire olup Mûsâfir b. Ebû Amr isminde birisiyle ismi çıkmıştı. Bu sebeple Hind ile Fâkihe arasında düşmanlık zuhur etti. Bunun bir neticesi olarak her iki tarafın yakınları hatta kabilelerine kadar bu düşmanlık sirayet etti. Fâkihe'nin tarafı Hind'i ayıplı gösterdikleri halde Hind kendisinin ayıpsız olduğunu iddia etti. Sonra iki tarafın maslahatı ile aralarında olan davalarını kahinlere hallettirmek istediler. Bunun için de Hind kendi babası Utbe ile Fâkihe de Beni Mahzum'dan bir grup ve her iki tarafa mensup bir fırka kadın birlikte oldukları halde Yemen vilayetinde olan bir kahinin huzuruna gittiler. Kahin de davalarını Fâkihe'nin aleyhine yani Hind'in günahının olmadığı yönünde karar verdi. Bununla beraber Hind'den bir padişah dünyaya geleceğini haber verdi. Bunun üzerine Fâkihe, Hind'in yanına gelerek elinden tutup kendisinden özür dilemeye başladıysa da Hind, “Uzak dur!.. o padişahı

³²⁰ Târihü'l-Kâmil, c. 3, s. 24.

başkasından doğuracak olmalıyım!... “ demiştir.³²¹ Bunun üzerine Ebû Süfyân b. Harb ile evlendiler. İslâm padişahlarından olan Muâviye’yi dünyaya getirdi. Hind isminde bir de Ebû Süfyân’dan kendisinin bir kızı da vardı. Hind, Ümmü’l-Mü’minîn Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân ile kardeş olarak İbn Zübeyr zamanında Basra valisi olan Abdullah b. el-Hâris’in annesiydi.

482. Hind bt. Zeyd el-Ensârîyye³²²

Hiz. Ali’nin (r.a.) taraftarı olan bir kadın olup tüm savaşlarında onun yanında yer almıştır. Güzel, akıllı, cesur, belâgatli konuşan biriydi. Ziyâd b. Ebîh tarafından yapılan bir iftira üzerine ashâbın salihlerinden olan Hicr b. Adiy el-Kindî’nin (r.a.) yakınında Azrâ isimli köyde 51 tarihinde³²³ öldürüldüğünde söylemiş olduğu mersiyesinden şu beyitler vardır:

ترفع ايها القمر المنير

تبصر هل ترى حجرا يسير

يسير الى معاوية بن حرب

ليقتله كما زعم الامير

³²¹ el-Müstetraf, c. 2, s. 101.

³²² Meşâhirü’n-Nisâ, c. 2, s. 301. Sahâbi olmak üzere gösterilmiş ise de Üsdü’l-Ğâbe’de görülmediği cihetle sahâbiler arasında gösterilmedi.

³²³ Hiz. Ali’ye lanet etmek şartıyla kendisine teklif edilen unvanı kabul etmeyip mazlum bir şekilde şehit edilmiş, kabriyle kefeni göz önünde durduğu halde asla fütur göstermedi; ruhsat alıp iki rekat namaz kıldı. Bununla beraber, “kanımı yıkamanız Kûfe’den belki ayaklarımda elemi hissederek geldiğim bukaları ve zincirler almanız. Beni şu halim üzere gömünüz. Cenab-ı Allah’ın huzuruna mezkur hal üzerinde varacağım diye gözlerinden kan akacak surette vasiyet söylemiştir. Azra isimli yerde Muaviye b. Ebû Süfyan Hacer b. Adiy’i katletti diyecek, Hicr b. Adiy orada katlettiğini değil belki Muâviye b. Hicr isminde bir zat orada katledilmiş bulunduğunu anlaşılar. Bu hususta Seyyid Murtazâ ile Asım efendi de dikkat etmişler. Tâcü’l-Arûs, c. 3, s. 388; Okyanus c. 2, s. 528; Meşâhirü’n-Nisâ, c. 2, s. 352; Kamûsu’l-A’lam, s. 1932.

فان تملك فكل زعيم قوم

من الدنيا الى هلك يصير³²⁴

Hz. Ali (r.a.) tarafından şehit olan zatlar hakkında da tesirli mersiyeleleri vardır.

483. Hind bt. el-Has

Has³²⁵ b. Habîs el-İyadî'nin kızıdır. Güzel konuşan, belağatli bir şekilde cevap veren bir kadın olup istediği harf üzerinde seci' ile uzun cümleler tertip edebilirdi.³²⁶ Bu hususta zeki ve zarif erkekleri imtihan eder olmuştur. Fakat ediplerden birisi seci' üzerinde kendisini ilzam ettikten sonra terk ettiği rivayet edilir.³²⁷ Bu kadın câhiliye dönemi kadınlarından olup bir de Cum'a isminde kız kardeşi vardı.

484. Hind bt. Zâlim

Diyarbakır'da Kinde padişahlarının ilklerinden ve meşhur şair İmriü'l-Kays'ın dedesi olan Akîl el-Mîrar Hacer b. Amr'ın Hindü'l-Hünûd diye tanınmış olan kadınıdır. Hacer b. Amr'ın asıl meskeninden uzağa gidip savaş ile meşgul olduğu bir vakitte Gassânîlerden Şam tarafında olan Ziyâd b. Hubule isminde bir müteğallib kimse Kinde vilayetine askerleriyle gelip saldırdı. Ve ne kadar mal varsa hepsini hatta ne kadar kadın ve kız varsa hepsini alıp götürdü. Hacer'in hanımı Hind de bunların arasındaydı. Bu

³²⁴ Ey aydınlatan kamer yükseliyorsun
Görüyorsun giden bir taş var mı?
Muaviye b. Harb'e giden
Emir'in iddia ettiği gibi onu öldürmek için
Eğer ölürsen her liderin kavmi vardır
Dünyadan ölüme giden

³²⁵ Kitâbu'l-Beyan ve't-Tebyin'de müretteb olarak bt. el-Hasan yazılmıştır. c. 1, s. 24.

³²⁶ Kitâbu'l-Müzahir, Suyûtî, c. 2, s. 268-270.

³²⁷ Adı geçen kadından atın iyisi niçün olur dediklerinde (ذو الميعة الصنيع السليط التليع آلايد الضليع المهلب)
ذو الهيدب المنبعق الاضخم المؤتلق الضحب المنبثق ()
demistir. Yağmurun faydalısı hangisi dediklerinde
demistir.

haber Hacer'e eriştiğinde aceleyle işini tamamlayıp askeriyle İbn Hubule'nin ardına düştü. İbn Hubul gecelemek ve dinlenmek için durdu. Çadırlar kurdurup büyük ateşler yaktırdı. Hacer de durumu anlamak için İbn Hubul'ün askerinin arasına casus gönderdi. Casus, İbn Hubul'ün yorgun askerlerinin arasına girdi ve oradan haber getirip götürmeye başladı. (Asker nizamsız olur, kaidelere de uymazsa semeresi böyler olur) Sonrasında İbn Hubule'nin çadırının yanına varıp çadır içinde Hind ile konuşmalarını dinledi. Hind ise İbn Hubule'ye şöyle diyormuş:

“Zan değil yakinen bilirim ki Hacer, seni kovmaktan geri durmaz. Belki Şam'a kadar gelir; düşmanın kuvvetlidir. Başının çaresine bak!. Vallahi Hacer kadar sevmediğim kimse yoktur. İrinleri kalın, kendisi habis ve hâristir. Fakat bunun kadar ihtiyatlı ve hisli bir kimse görmüş değilim. Uykuya yattığında yanına bir kap süt kaydırıp durduğundan onu benden isteyip içmek adeti idi. Birgün “bu uyuduğunda bir kara yılan gelip süttten içti. Bir miktarını tekrar ağzından süte kustu. Bu hali görüp durduğumda- durduğu zaman “bu süttünü içince ölür, ben de kurturulum”- dedim. Uyandığında süttü ona verdim ve bana esnedikten sonra “kara yılan nereye gitti” diye sordu. “Görmedim” diye cevap verdimse de inanmadı “yalan söylüyorsun” dedi. Casus bunları işitip halk arasından çıkıp yok oldu ve Hacer'in huzuruna gelerek macerayı anlattı. Hacer bunu işittiğinde öfkesi on kat arttı ve tüm askerleriyle İbn Hubule'yi varıp bastı. Askerini tarumar edip İbn Hubule'yi ve kendi hanımı Hind'i katletti. O zaman Hind'den şikayet edip, “kadınlara aldanmak ahmaklıktır, onların ettikleri muhabbetin aslı olmaz” manasında birkaç beyit söyledi. Bir rivayete göre “kart Mariye dahi olsa onu al” manasına gelen sözde geçen Mariye bu Hind'in kız kardeşi olup babaları da Zâlim b. Vehb imiş.³²⁸

³²⁸ Mecmaü'l-Emsâl, c.1, s. 156.

485. Hind bt. Avf

Avf el-Kinaniye'nin kızı ve ashâb-ı kirâm'dan Amis b. Ma'd'ın hanımıdır. Dokuz başka bir rivayette de on adet kız çocuğu olup bunlar Araplar arasında "el-Ehabetü'l-Müminât" diye bilinirler. Bu kızlar İslâm ile müşerref oldukları gibi en muhterem zatların nikahları altında olmakla bahtiyar olmuşlardır. Bu cümleden olarak Hz. Meymûne (r. anhâ) Ümmü'l-Mü'minîn Hz. Peygamber'in nikahı altındaydı. Selmâ, Hz. Hamza b. Abdülmuttalib'in nikahında, Esmâ Hz. Cafer-i Tayyar b. Ebû Talib'in nikahında idi. Damatlar cihetinden bahtları olmakta bu kadınların benzeri olmamıştır. Bundan sonra da olmaz.

486. Hind bt. Nu'man

Ashâb-ı Kirâm'dan Nu'man Ebû Abdullah b. Beşir b. Sa'lebe el-Ensârî el-Hazrecî'nin kızı ve Hamîde bt. Nu'man'ın kız kardeşiydi. Güzelliğiyle, edebi ve güzel konuşmasıyla zamanının feridesi/eşsiziydi. Böyle fazilet ve olgunluğa haiz olduğunu iştirmekle çok mal sarf edip Haccâc-ı Zâlim onu nikahlamıştı. Bir aralık Haccâc bir yerde Hind'i arayıp durmaktayken karşısında çıkıp "bu Hind ata ve babadan vücuda gelmiş -şerîf ve saygın (mübarek demek istiyor) neslinden dışı bir taydır. Fakat araya bir kişi - Haccâc-ı Zâlim'i söylüyor- girdi. Şimdi eğer at doğurur ise pek hoş!... Lakin Haccac gibi zalim doğdurur ise hoş değil. Zira zalimden ancak zalim doğar" manasında olan

و ما هند الامهرة عربية

سليمة افراس تحللها بغل

فان ولدت فحلا فله درها

وان ولدت بغلا فجأ به البغل

şiiirlerini okudu. Haccâc bunu işitip ardı sıra yavaş yavaş gitti. Bunun siniriyle Hind'i boşadı. Talak haberini duyurmak için Abdullah b. Tahir isimli zatı çağırıldı. Hind ise huzuruna varıp, " Ey Hind! Haccac'ın hanımı idin ayrıldın! Ve bu iki yüz dirhem Haccac'dan alacağındır kabul eyle!" dedi. Buna karşılık Hind de, "vallahi biz hanımın olduk mutlu olmadık, ayrıldık ise de kaygılanmadık. Götür iki yüz dirhemi Sakif kabilesinin itinden kurtulduğumun şükrü olması için sana hediye ediyorum!..." dedi. Vatanına ulaşmak için yola çıktı ve Maarra şehrine gitti. Bunların ayrılıklarının haberi zamanının sultanı Abdülmelik b. Mervân'a ulaşınca, iddeti tamam olduktan sonra kendisi için talep edip haber yolladı. Hind de, "Ey Müminlerin Emiri! Maarra'dan beni yüklenip varacak devenin dizgininden tutarak yalın ayak olduğu halde Haccac, Deveci sıfatıyla beni yanınıza getirmesi şartıyla teklifinizi kabul ettim" diye cevap verdi. Abdülmelik tarafından olan emre göre Haccac, Hind'i Abdülmelik'in huzuruna götürmüştü. Hind ise kendi cariyeleri ile birlikte daima Haccac ile alay edip gülmüşler ve "Ey deveci!" diye en ufak şeyleri kendisinden isteyerek yükünü arttırmışlardı. (Ey Haccac! Azimet ve ceberutun neredel!...) Haccac'ın bundan başka Hind bt. Esmâ b. Harice el-Fezariyye ile Hind bt. el-Mühelleb b. Ebî SAfrâ el-Itkiyye isimli iki hanımı daha vardı. Bir gün rüyasında iki gözünün birden çıktığını görmekte bu iki Hind'i aynı anda boşamıştı. (Buradan Haccac'ın vesveseli hem de korkak biri olduğu anlaşılır.) Sonrasında ise bu iki kadını için ah edip ömür geçirmiştir.

487. Hind bt. Nu'man

Irak yani Hire hakimi ve Kisraların himayesinde olan Nu'man b. Münzir'in kızı Harka'dır. Güzelliği üst düzey olup Adiy b. Zeyd isimli şair kendisine aşık olmuş, edep ve zerafeti sebebiyle Hind de Adiy'i sevmiştir. Hind'in Mariye isminde olan bir cariyesi bunlar arasında haber getirip götürmekteydi. Sonunda onları buluşturdu ve görüştüler. Bunlar gönüllerinde olan sırlarını birbirine beyan ettikten sonra evlendiler. Adiy b. Zeyd Nu'man b. Münzir tarafından öldürüldüğünde Hind de Kûfe'nin

yanında “Deyr-i Hind”³²⁹ denilen manastırını bina ettirdi. İçine girdi ve dünyadan uzaklaştı. Şevket-i İslâmiye zuhur edip de bu memleketi Halid b. Velid idaresinde olan Müslüman askerler feth ettiğinde Harka da manastırdaydı. Sad b. Ebû Vakkas hazretleri “Kadisiye” savaşında iken Harka cariyeleri ile beraber rahibe kıyafetinde gelerek İslâm’ı kabul ettiler. Daha önceki saltanatını ve gücünü bilenler onun bu haline taaccüp ettiklerinde Harka da şu cümleleri söylemiştir:

“Dünyanın hali böyle halden hale girmektir. Biz bir vakit bu yerlerin saygın padişahı idik. Fakat devletimizin ömrü sona erdi ve şevketimiz bittiğinde halkımızın arasına ittifaksızlık düştü. Siyaset hüküm ve riyaset makamlarından bu hale düştük. Devletimiz gidip yardıma muhtaç olduk. Öf! Bu dünyaya ki nimet ve lezzetinin devam ve mertebesinde sebat yok. Devranın dönmesi bizi halden hale çevirdi. Padişahları kul, zenginleri fakir, merteye ehillerini huvar ve hakir kılar. Bizim bildiğimiz şeylerden idi; şevket için başımıza geldiğine şaşırmadık!.....” Sa’d b. Ebû Vakkas hazretleri bu Hind’in ne için geldiğini öğrenip ihtiyacını gidererek onu memnun etmiştir. Kendisinde Sad’dan ne gibi muamele gördün? diye sorduklarında “Kadrimi bildi. Güzel muamele etti. Kerime hürmet etmeği ancak kerim bilir” mealinde olan:

صان لي ذمتي و اکرم وجهي

انما يكرم الكريم الكريم

beytini okumuştur. Arapların akıl ve fikir ile mümtazlarından ve Ashâb-ı Kirâm’ın muteberlerinden olan Muğire b. Şu’be hazretleri Emirü’l-Mü’minin Ömer el-Fârûk tarafından Kûfe valisi bulundukları zamanda bu Hind ile nikahlanma isteğiyle ona arzusunu izhar etmişti. O zaman Hind doksan yaşında olup gözleri de görmez olmuştu. Hind de “Gözleri görmeyen

³²⁹ Deyr-ü Hind es-Suğra, Mu’cemü’l-Büldân.

ihtiyarın gözsüz ihtiyarcıkta ne kadar rağbeti olabilir?...Eğer vaktinde olan güzelliğim için gelmiş olaydın elbette seninle evlenirdim. Fakat beni almaktan senin muradın Arap halkı arasında “Nu’mān b. Münzir’in kızını aldım” diyerek övünmek olsa gerek. Nu’mān b. Münzir mülkünde istediğin gibi tasarruf edip oturmak şerefi sana kafi değil midir?!...” diye cevap verdi. Muğire de “Ey Hind yalnız nefsim malum olan sırrı bildin! Padişahlar böyle rüşte saf zihinle olalar doğru söyledin. Doğru söz insan için hayırlı bir şereftir manasına gelen:

ادركت ما منيت نفسي خاليا

الله درك يا ابنة النعمان

فلقد رددت على المغيرة ذهنه

ان الملوك نقية الازهان

يا هند حسبك قد صدقت فاسكي

فالصدق خير مقالة الانسان

şiiirini okuyup huzurundan çıkıp gitmiştir. Bazı kimseler Hind ile Harka’yı iki kimse zannedip birbirine kız kardeşler diye söylemişler ise de doğru söze göre ikisi de bir kişi olarak Hind ismi ve Harka da lakabıdır. Bunların aileleri Mulûk-u Hîre demekle bilinip yönetimleri miladi olarak 210’dan 634 tarihine kadardır.

ی Ye Harfi

488.Yasemine

Sad b. Muhammed es-Siravendî'nin kızıdır. Kadınlaara vaaz eder ve Kur'an-ı Şerîfi de tefsir ederdi. Hüsni siret ve ilim ve faziletiyle edep ve insaf sahibi olup el yazısı güzel idi. Hemezan şeyhlerinden ilim tahsil eylemişti. Sonra Hac yapmış halktan uzlet etmiş ve 502 tarihinde Mekke-i Mükerreme'de vefat etmişti. Doğru sözlü, ilmi inabetli bir kadın olmuştur. Aslı Hemezana tabi Siravund köyüdür.

489. Yüsrâ

Ashâb-ı Kîrâm'dan ve önemli şairlerden olan Lebid b. Rebia'nın kızıdır. Şair, fasih güzel konuşan bir kız olup söylenmiş şiirleri babası tarafından beğenilirdi. Bunun bir de Esmâ isminde kız kardeşi vardı. Her ikisi de babalarının uzun ömürlü olmasını isterler idi. (Hayrul halk olan çocuklardanmış!) bu sebepten dolayı bu dünya hiç kimse için devamlı olmadığını beyan ederek Lebîd de bunlara şiir ile vaaz eder ve bir o kadar vasiyeler söylemiş:

الى الحول ثم اسم السلام عليكما و من يبك حولا كاملا فقد اعتذر

beyti bunlardandır.

490. Yalaktalu

Akba Han b. Hülâgü Han'ın kızıdır. Moğol halkı arasında saygın bir kadın olup ata binmedeki mahareti meşhurdur. Bir savaşta kocası öldürülünce bu kadın at üzerinde savaşmış, kocasını öldüren kişiyi öldürmüştü. 823 yılında hacca gidip otuz bin altın hayır yapmış, tasadduk etmişti. Dimaşk-Şam'a geldiğinde Emir Seyfuddin Tenkız'ın karşısına çıkmıştır. Saygın ve cömert bir kadındı.

491. Yehibullah

Hafız Takiyyuddin b. Fehd'in atasıdır. Aslen Habeşli olup on yaşında 816 tarihinde Mekke-i Mükerrreme'den İmâm Ahmed Hazretlerinin "el-Müsned"ini ve başka muteber kitapları da okumuştur. Çeşitli kişilerden icâzet almış faziletli bir muhaddistir. Bu kadın İmâm Suyûtî'den icâzet almış olan zatların doksan dokuzuncusu ve bizim bu kitapta tercümelerini yaptığımız kadınların beşyüz kırk dokuzuncusudur.

– SONUÇ –

Biyografi kitaplarında yüksek fikirli geniş malumatlı, bilgili, zatlar yazıldığı gibi bozuk adamların da yazılması adettendir. Fakat öncekilerin ahlakları ile ahlaklanmak lazım geldiği için okuyucuların zihinlerinde canlandırmak niyetiyle yazıldığı halde sonradan nefret ettirmek düşüncesiyle yazılır. İkinci bir deyişle iyilerin yanında kötülerden de ibret aldirmek için söylenir. Biyografi kitaplarını okuyanların da bu bakış açısıyla kişilere yaklaşmak düsturları olmalıdır. Zira bu gibi eserler eğer sadece vakit öldürmek için yazılan bir hikaye kitabı kabilinden okunur ise bir faydası görülmez. Bu takdirde okumaya nispetle okumamak daha uygun olacaktır. Cenâb-ı Allah'ın rahmeti bazı kavim, bazı taife ve bazı yerler ile bazı zamanlara has olmadığından gerektiği kadar gayret edilirse kadın olsun erkek olsun fazilet kazanılabilir.

Kadınlar saygın tutulur ve gerekli eğitim kendilerine verilirse her türlü kemalat ve ilimleri öğrenirler. Kadınları eğitilmiş olan milletlerin çocukları bilgili, güzel ahlaklı, faziletli, terakki eden, gelişen, birlik ve halkın hizmeti için kendi rahatını feda etmekle beraber milletin sevdiği, ilme hizmet eden ve her türlü işlerinde gayretli ve cesur olurlar. Bu sayılan şeyler aynı zamanda bir milletin ruhudur.

Müslümanlar arasında bu günlerde Farâbî, İbn Sina Muhammed b. İsmail el-Buhârî, İbn Haldûn, İbnü'l-Esîr, Evzaî, Mâlik, Ebû Yûsuf, Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, Şafîî, Ebû Hanife, Abdullah b. el-Mübarek, Sibeveyh, Halil, İbn Rüşd ve diğerleri bu gibi zatlar niçin zuhur etmiyor?... Bunun cevabı da adı geçen zatlar gibi büyük adamları

yetiştirmeye bu son dönem uygun değil denilemez. Zira zamanda hiç değişme v.s. bulunmadığından ve ademoğlu da günden güne basiret kazanıp terakki, gelişim tarafına yol tuttuğundan, mezkur cevabın hasılı da “Cenâb-ı Allah ilk zamanda kendi hazinesini sarf edip bitirdi de şimdi büyük zatlar yetiştirmek için hazinede müsaade mi yoktur!” demek gibi maazallah en büyük yalan ve en ağır bir iftira ve bhtan edilmiş olur.

Belki Müslümanlar arasında büyük zatların ilk zamanlarda zuhur edip de daha sonraki zamanlarda zuhur etmemesinin sebebi ilk zamanlarda çocukları büyük adam edecek surette terbiye eden annelerin çok olup bunun aksi olarak bu dönemde böyle annelerin müslümanlar arasında olmamasıdır. Eğer bu dönemde de büyük adam yetiştirecek rüşte, terbiye ve eğitime sahip anneler olsaydı, müslümanlar arasında da yüksek fikirli, hedefleri olan, pak gönüllü, güzel ahlaklı alimler, insanlık alemine hizmet eden müceddit ve mucitler zuhur edebilirdi.

Milletleri zelil eden şey güçsüzlük değil, fakirlik dahi değil. Belki daha önce geçmişler ve gelecekte olacaklar düşüncesinin tamir edilmesidir. Maazallah eğer bir millet çocuklarını böyle inançlı yetiştirirse o millete, tedavisi mümkün olmayan bir hastalık mübtela olmuş demektir. Eğer “gelecek nesil geçmiş nesiller derecesinde ayrışmayacaklar” kuralı gerekleşiş ise bizden sonrakiler bize nispetle daha aşağı olacaklar diye bir sonuç ortaya çıkar. Fakat bizim yirmi beş, otuz yılda kat ettiğimiz mesafeleri bizden sonrakiler beş altı yılda kat edecekler” dersek inancımız kuvvetlenir ve bir nebze zntlerimiz azalır ve mmetlerimiz güçlenir.

midimizin yönlendirmesiyle bizler de “Meşhur Kadınlar” isimli kitabı yazdık. Meşhur Kadınlar’dan birini zikredip de başkalarını yazmayıp bırakmak uygun olmadığından on, on beş sayfalık bir makale yazmak fikriyle tertip edilen bu eser hayli kapsamlı oldu. Halbuki müslümanlar arasında ve İşlm eserlerde şöhretli olan kadınlar bunlarla sınırlı değildir. Biz ise kendimizce malum olanlardan en meşhurlarını yazabildik; gerektiği gibi de anlatamadık. Gerektiği gibi anlatmak için kitabın daha uzun olması

gerekmekteydi. Halbuki bizim halimiz ve okuyucularımızın yapıları kitabın kısa olmasını gerektiriyor. Buna binaen en kısa şekilde yazmak hatta bir sayfa yazacak yerde, “Şeyh, mesned, muhaddis, edîb, fıkıhçı, hatîp, vâiz, zâhit, demek gibi yalnız birer kelimelik sözler ile iktifa ettik.

Vakıa böyle lakaplar gayet büyük kemalatları olanlara mahsus olduğundan ve bu değerli lakapları bunlara asırlarında olan ilimleri itimadlı ve hükümleri isabetli, değerli, faziletli görülen zatlar hakkında uzun konuşmak zaruri değildir.

Muhaddis sözünün ne manaya geldiğini, neleri kapsadığını sünnet ilmi ile meşgul olanlar güzel bir şekilde takdir edebilirler. Şeriatımızın temelini oluşturan hadîs ilmini nâsih ve mensûhlarıyla, hadîs şerîflerin sadır olduğu yerleri, zaman ve sebepleriyle rivayet edeceklerin isim, lakap, künye, şehir, kabile, nesep, ahlak, fiil, şeyhlerini, üstadlarını ve asırlarını, vefat tarihleriyle cerh ve ta’dil kaidelerini, mecrûhların tabakalarını bilen, bundan üstün yüzlü ve binlerce hadîsleri isnadlarıyla ezberlemiş kişiler, Arapça ilimlerde gereken kabileyetleri elde ederlerse muhaddis olurlar. Böyle biri kadın ise muhaddise olur. Mesnede, şeyha lakapları muhaddiseye nispetle daha has ve büyüktür. Bir kadını tarif ettiğimizde muhaddise idi, deniliyor ise zıkr ettiğimiz ilimlerde kemalat, kabiliyet sahibiydi demek olur.

Fâkih, edîb kelimeleri fıkıh ve edebiyatta melekesi olanlara mahsus sıfatlardır. Her asrın edîb ve fâkih erkekleri bir elin parmakları kadar az olduğundan fâkihe ve edîbelerin ne kadar fazilet sahibi oldukları daha iyi anlaşılır.

İbn Hacer ve Suyûtî hazretlerinin her ne kadar kendi asırlarında nazirleri/benzerleri yoktu diye iddia edilemezse de benzerlerinin az olduğu şüphesizdir. Onlara üstad ve şeyh olmak büyük fahir olur. Şunun için nice satırlar ile hikayelerini yazacak yerlerde İbn Hacer’in üstadı ve Suyûtî’nin şeyhi idi demekle iktifa ettik. Vakıa bununla iktifa etmek uygundur. Güneşin

parlaklığı ve ayın varlığı hakkında delil yazılır ise hiç kimse tarafından uygun görülmez.

Okuyucular hallerini düşünüp bu kitabı gayet kısa yazalım demiştik. Bizler de ilim makamına oturmuş kişiler tarafından kızların okula gönderilmesi, kızlara yazı öğretmek lütuf değil şeriat isminde nida edildiği bir zamanda böyle bir kitabı okuyan olur mu?!...

Şüphe yoktur ki böyle bir zamanda okuyucu olmaz. Fakat böyle bir dönemin daimi olacağını kim garanti edebilir ki?. Muhtemelen bir zaman gelir ki ilmen minberde olanlar Cenâb-ı Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar. Hiç kimseye yağcılık, dalkavukluk etmedikleri halde, "milletin terakkisini ister ve İslâm'ın hanelere güzelce girmesini istiyorsanız kız çocuklarınızı okutunuz! Kızlarınızı mekteplere devam ettiriniz! Milletın annelerini yetiştiriniz! Anneler olduktan sonra balalar (çocuklar) olur!..." diye nida ettiler. Muhtemelen sadece eş, su, gülmek, inci, konak, kalpak, sözünden başka şeyden bahsedebilen kadınların yerine aileyi ıslah etme, düzeni idare etme, çocukları yetiştirme, ev işleri gibi mukaddes vazifelerden bahsedebilen kadınlar gelirler.

İhtimal ki zahir zümre, rüya tabiri, melik gibi risaleler okuyup ömür zayi etmekte olan kızlar yerine usul öğrenen, eğitim sistemi, güzel ahlak, davranış usulü, âdâb-ı muâşeret, zihinleri temizleme yollu yazılmış kitapları okumaktan lezzet alan kızlar yetişir.

Kim bilir? Belki ailelerin hususi meclislerinde ve umumi ziyafetlerde bugünkü gıybet ve safsataların birinde ekiplerin maceralarından zarifler latifelerinden, alimler tercümelerinden çağların tarihinden ve Tarih felsefelerinden bahs edilen bir vakit gelir.

Böyle bir zamanda meclislere girmeye hak kazanabilmek için herkes kendini yetiştirmeye mecbur olur. Hazinelerinde olan kemalatlarını arz etmeye en kabiliyetli muhatapları önlerinde saf saf olarak dizilirler.

Böyle bir zamanda bizim bu kitabımız okuyuculardan ve ellerine alarak göz atanlardan inşaallah mahrum kalmaz. Özellikle kitap yazmak ve okumakta, okuduğunu söylemek büyük bir ayıp inancında olan kavim arasında oturup yazdığımıza saygı duyarak eserimizi terk edilmiş olarak bırakırlar. (كل آت قريب - gelecek olan herşey yakındır).

Şiir

إذا رضيت عنى كرام عشيرتى فلا زال غضبان على لثامها³³⁰

Rızâüddin b. Fahreddîn

³³⁰ Eğer benden razı isen niye hala akrabalarımın önde gelenleri uygun görme noktasında öfkeli

İbn Hacer el-Askalânî'nin Tercümesi

Ebü'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali. Hadîs ilminin büyük âlimlerinden ve Şâfiî mezhebinde olanların en meşhurlarındandır. 773 yılının Şaban ayında Mısır'da dünyaya gelmişti. Yetim olarak terbiye görmüş Kur'an-ı Şerif havi muhtasar İbn Hacib'i ezberlemişti. Hadîs ilmini Irakî'den, Fıkıh ilmini Belkinî'den, Fıkıh usulünü ve Kelâm ilmini ve Sıfatı İz'i b. Cemâa'dan, dili, kâmûs sahibi Firuzabâdî'den, Arapçasını Gamarî'den, edebi Bedir Beşteki'den, kitabet-yazı ilmini birçok kişiden almıştır. Mısır'da tahsil gördükten sonra Şam ve Hicaz'a giderek, uzun bir dönem hadîs ilmi ile iştigal etmiştir. Sonra Mısır'a kadı olarak atandıktan sonra bu makamda yirmi bir sene durduğu rivayet edilir. Çok yerlerde ders vermekle iştigal ettiği gibi Hz. Amr Camii' ile Ezher'de aynı zamanda hatiplik yapmıştır. Şöhreti öyle bir dereceye ulaşmıştı ki dünyanın en uzak yerlerinden meclisinde bulunmak için en büyük alimler yolculuk etmeye başlamışlardı. Kendisi latife söyleyen nadirelere meyli olan bir zat idiyse de ilim ehli ile fevkalade edebli muamele ederdi. Hiç kimseyi tahkir ve tezyif etme adeti olmadığı gibi kendi nefsinde de tezkiye etmezdi. 852 tarihinde Mısır'da vefat etmiştir. Çoğunluğu hadîs ilminde olmak üzere yüz elliden fazla kitap telif etmiştir. Bugüne kadar basılan eserleri şunlardır:

1-*Fethü'l-Bâri fî Şerhi Sahîhü'l-Buhârî*, Mısır'da 16 cilt olarak basılmıştır. Bunun hakkında "*Sahîhü'l-Buhârî*"ye layık seviyede bir şerh yazmak İslâm ümmetine borç olduğu halde bu borcun eda edildiği yok" diyen İbn Haldûn Hazretleri için "Eğer *Fethü'l-Bâri* kitabını görmüş olsaydı Ümmetin üstünden borcun düştüğünü elbette itiraf etmiş olurdu." diyorlar.

2-*el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Mevlevî Abdilhay'ın tashihiyle Kelekte'de 1280 tarihinde 7 büyük cilt olarak basılmıştır. Bunun hakkında *Kâmûsu'l-A'lam*'da "Bu eser kıymetli, İbnü Esir'in *Üsdü'l-Ğâbe*'sinden dahi mükemmeldir." denilmiştir.

3-*Takrîbü't-Tehzîb*, Taş basma olarak Delhi'de basılmıştır.

4-*Nüzhetü'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fikr*, Delhi'de 1295 yılında basılmıştır.

5-*el-Münebbihât*, Delhi'de 1288 yılında basılmıştır.

Bundan başka *Bulûgu'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm*, *Bezlü'l-Mâûn fî Fevâidi't-Tâûn*, *Lisanü'l-Mîzân*, *Tahrîcü Ehâdîsi'l-Keşşâf*, *Zehrü'l-Firdevs*, *Müsnedü'l-Bezzâr*, *Nasbü'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, *Tevâli et-Te'nisü fî Meâli ibn İdris* isimli eserleri ve müretteb divan şiirleri ve bazı belagatli hutbeleri vardır. 902 yılında Medine-i Münevvere'de vefat eden el-Hâfız el-Allâme Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî isimli öğrencisi bunun tercümesi hakkında büyük bir cilt kitap yazmıştır.

Suyûtî'nin Tercümesi

Celâlüddin Ebû'l-Fadl Abdurrahman b. Muhammed, İslâm alimlerinin en saygınlarından. 849 tarihinde Recep ayında Saîd-i Mısır'ın Suyût şehrinde dünyaya gelmiştir. Yetim olarak Mısır'da büyümüştür. 8 yaşında iken Kur'an-ı Şerîf ve sonra *Umde-i Minhâc*, *Elfiye* kitaplarını ezberledi. Şeyhülislâm İlmüddin el-Belkînî, Şeyhülislâm Şerefüddin el-Münâvî, Allâme Takiyyüddin eş-Şiblî, Muhyiddin el-Kâfiyeci, Seyfüddin el-Hanefî gibi Ekâbir'in huzurunda ilim öğrenerek Şam, Hicaz, Yemen, Hind, Mağrib memleketlerine seyahatler yapmıştır. Hayatının ilk döneminde Mantık ilmi ile iştiğal etmiş ise de sonra bundan fevkalade nefret ettiği rivayet edilir. Tefsir, Hadîs, Fıkıh, Târîh, Terâcim-i Ahvâl, Edebiyat ve sair ilimlerle alakalı yüzden daha fazla eseri bulunmakta, tamamında tahkik üzerinde kalem yürüttüğü erbabınca bilinmektedir. Henüz 22 yaşında iken Celâlüd'd Din Muhammed b. Ahmed el-Mahallî'nin yarım bıraktığı bir tefsirini tamamlamaya her ikisi birlikte *Tefsirü Celâleyn* diye bilinmektedir. Basılmış eserleri şunlardır:

1-*Târîhü'l-Hulefâ*, muhtasar lakin faydalı bir eser olup 1857 yılında Gelikte'de ve 1305 yılında Kahire'te basılmıştır.

2-*Lübbü'l-Lübâb fî Tahrîri'l-Ensâb*. Patrik Yuhanna Fath isimli müsteşrikin itina göstermesiyle 1840-1851' de Leiden şehrinde basılmıştır.

3-*Mefhamâtü'l-Akran fî Mübhimâtü'l-Kur'an*. Özet fakat faydalı telif olup 1839' da Leiden' de ve 1284' te Kahire' te basılmıştır.

4-*Tefsîrû'l-Celâleyn*: zekrettiğimiz tefsiridir. 1293 ve 1308' de Kahire' de 1256' da Kelkuta' da 1282' de Pompeyo' da basılmıştır.

5-*el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*. Miladi 1849 ve yine miladi 1856' da Kaltûta' da ve 1306' da Kahire' de basılmıştır.

6-*el-Câmi' es-Sağîr fî'l-Hadîs*, 1286' da Kahire' de basılmıştır.

7-*Makâmât*, 1298' de İstanbul' da basılmıştır.

8-*el-Müzhir* 1282 yılında Mısır' da basılmıştır.

9-*Ikdu'l-Cem'ân fî'l-Meâni'l-ve'l-Beyân*. 1293 yılında ve 1303' te ve 1305 yılında Kahire' de basılmıştır.

10-*eş-Şemârîh fî Ulûmu't-Târih*. Müsteşriklardan Saybuld isimli zatın itinasıyla miladi 1894' te Leiden' de basılmıştır.

11-*Tabakâtü'l-Müfessirîn*. Latince tercümesiyle beraber miladi 1839 tarihinde Leiden' de basılmıştır.

12-*Hüsnü'l-Muhâzara fî Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire*, 1299 tarihinde Kahire' de basılmıştır.

Bunlardan başka *ed-Delâil fî Marifeti'l-Evâil* başlığıyla Mısır'ın eski eserleriyle alakalı bir Târih ve Sudan' da Habeş memleketleri hakkında terâcim-i ahvâl hakkında *Ahbârü'l-Mürâveze* isimli kitap ve Mısır alimlerinin tercümeleri ve Hz. Peygamber' in siyeri hakkında iki kitap, ilimler ve fenlerin faydaları hakkında bir eser yazmıştır. Bunların dışında sarf, nahiv ve edebiyata dair birkaç kitabı daha vardır. İmâm Gazali' nin *İhya'sını* ihtisar etmiştir. *el-Mihver*, *Envâru's-Saâde*, *Esbâbü'l-Hadîs*, *Ezkârü'l-Ezkâr*, *el-Erbaîn*, *Âdâbu'l-Kâdı*, *el-Esâsü fî Fadli'l-Abbâs*, *Adâbü'l-Mülûk*, *Esbâbü'l-Kesâ fî'n-Nisâ*,

Dürrü't-Tâc fî Müşkili'l-Minhâc, Buğyetü'l-Vuât fî Tabakâti'n-Necât, Lübbü'l-Lübâb fî Tahrizi'l-Ensâb, el-Hâvî, el-Müstazraf, el-Câmi, ed-Dürrü-l Mensûr, el-Felekü'l-Meşhûn, et-Tenkîh, el-Mesâbîh, el-Yenbu, el-Müselselât el-Kübrâ, el-Cem'u ve't-Tefrîk, Cemâilü'z-Zehr, Cenâ'l-Cinân isimli eserleri vardır. 911 tarihinde vefat etmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kıymetli Kızları

Ümmü Külsüm, Rukiyye, Zeyneb, Fâtıma.

Hz. Peygamber'in Pak Eşleri

Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Cüveyriye, Hafsa, Hatîcetü'l-Kübrâ, Zeyneb, Sevde, Safiyye, Âişe.

Resûl-i Ekrem'in Halaları

Ervâ, Ümmü Hakim Beyzâ, Ümeyme, Berre, Safiyye, Atîke.

Kadın Muhaddisler

Asya, Âmine bt. ed-Demhûcî, Âmine bt. Ali, Aymelek, Elif bt. el-Cemâl, Elif bt. Hüsamüddin, Ümmü'l-Hayr, Bağdâdiye, Ümmü'l-Hayr-Davü's-Sabah, Emetü'l-Azîz bt. Salahuddin, Emetü'l-Azîz, Mesnedü's-Şam, Emetü'l-Azîz bt. Muhammed, Hanefiye bt. el-Kamnî, Hatîce bt. Bedran, Hatîce bt. el-Hasan, Hatîce bt. Zeynüddin, Hatîce bt. el-Gabirî, Receb, Rukiyye-Kuşeyriyye, Rukiyye bt. Afif, Zeyneb bt. Ahmed, Zeyneb bt. Ahmed Kemalüddin, Zeyneb bt. İsmail, Zeyneb bt. es-Sa'di, Zeyneb bt. Süleymân, Zeyneb Hürre, Zeyneb Ümmü'l-Hayr, Zeyneb bt. Ümmü Habîbe, Zeyneb bt. Abdurrahman, Zeyneb bt. Amr, Zeyneb bt. el-Kâdı, Zeyneb bt. Yahya, Zeyneb

Dimaşkiyye, Sare bt. er-Rûbî, Sare bt. Abdurrahman, Sittü'l-Ümenâ, Sittü'l-Ehl, Sittü'l-Arab, Sittü'l-Fukahâ, Sittü'l-Kuda-Ümmü'l-Muhammed, Sittü'l-Kudât bt. Abdülvehhâb, Sittü'l-Kül, Sittü'l-Vüzerâ-Ümmü Abdullah, Sittü'l-Vüzerâ- Ümmü Muhammed, Sittü Kureys, Süfra, Şehidetü'l-Kâtibe, Şehidetü'l-Halebiyye, Abîdetü'l-Medine, Âişe bt. Ali, Âişe-Ümmü'l-Hasan, Âişetü'l-Mesnede, Âişe bt. Muhammed, Âişe bt. Muhammed el-Cezeriyye, Amayim, Fâtıma-Ümmü Abdullah, Fâtımatü'l-Mesnede, Fâtıma-Ümmü'l-Hasan, Âişetü'l-Mesnede, Âişe bt. Muhammed, Âişe bt. Muhammed el-Cezeriyye, Amâyim, Fâtıma-Ümmü Abdullah, Fâtıma el-Mesnede, Fâtıma-Ümmü'l-Hasan, Fâtıma bt. Ahmed, Fâtıma bt. Ahmed er-Rıza, Fâtıma bt. Şihâb, Fâtıma Caberiyye, Fâtıma bt. İlmüddin, Fâtıma Ümmü Yusuf, Fâtıma Sittite, Fâtıma bt. İbrahim, Kerime, Külsüm Balebekkiyye, Külsüm bt. el-Hafız, Melike, Nesibe Hatun, Hacer-Ümmü'l-Hayr, Hacer-Makdisiyye, Hediye, Yehebûllah.

Mesnedeler

Zeyneb bt. Süleymân, Sittü'l-Fuhakâ, Âişe bt. Muhammed, Fâtıma bt. İbrahim.

Kadın Şeyhler

Belkıs, Zeynü'l-Arab, Fâtıma bt. Abbas, Meryem bt. Ahmed

Kadın Fâkihler

Ühtü'l-Müzenî, Ümmü İsa, Emetü'l-Hâlik, Emetü'l-Vâhid, bt. El-Bağdâdiyye, Hatice bt. Muhammed, Hatice bt. el-Mülkan, Zeyneb Dimeşkiyye, Sittü'l-Vüzerâ, Amre bt. Abdurrahman, Âişe Baûniyye, Fâtıma Fikhiyye, Fâtıma bt. Abbas, Meryem bt. Ahmed.

Müellife ve Muharrireler

Amine Semiyye, Ani Fâtıma, Emetullah, Ümmü'l-Hena, bt. Âişe, Bibi, Takiyye Ermenaziyye, Huba Hatun, Hasnâ, Hafsa Rukeyne, Zibü'n-Nisâ Hanım, Zeyneb Fevvâz, Şeref Hanım, Şehidetü'l-Kâtibe, Zafer Hanım, Âişe

Baûniyye, Âişe bt. Yusuf, Âişe Sıddîka, Âişe İsmet, Fâtıma Aliye Hanım, Fitnet, Fitnet Hanım, Leylâ Türkiye, Nigar Hanım.

Edîbeler

Amine Sümeyye, Ani Fâtıma, Esmâ Amiriyye, Ümmü'l-Ala, Ümmü'l-Kirâm, Emetü'l-Azîz Bağdâdiyye, Emetü'l-Azîz Şerîfe, Ümmü'l-Hena, Besîne bt. el-Haye, Besîne bt. Mutemed, bt. Âişe, Takiyye Ermanaziyye, Huba Hatun, Habîbe Hanım, Hasane, Hafsa, Rakuniyye, Hafsa bt. Hamdûn, Hamdûne, Haide Sahâbiyye, Hatice bt. Cafer, Hansâ, Difak, Zatü'l-Hal, Zülefâ, Medine, Zülefâ Cariyetü İbn Tarhan, Rebâb, Rebâb, Rûmeykiyye, Reba, Rebâ bt. Mesûd, Reyhâne, Zebîde, Zibü'n-Nisâ Hanım, Zeyneb bt. el-Avvâm, Zeyneb Hatun, Zinet en-Nisâ Hanım, Saray Hanım , Şeref Hanım, Safvet Hanım, Tarfetü'l-Kayyine, Tuta, Âişe Baûniyye, Âişe bt. el-Adl, Âişe bt. el-Mu'tasım, Âişe Kurtubiyye, İbâdiyye, Aruziyye, İzze, İzzetülmila, Afrâ, İlmü'l-Medîne, Anan, Gassânîyye, Fâtıma bt. el-Haşab, Fâtıma bt. Abdülmelik, Fâtıma Aliye Hanım, Ferîde, Fadl, Fitnet, Fitnet Hanım, Katrûnnidâ, Kalemü'l-Endülüsiyye, Kamer, Kemaliyye, Lale Hanım, Lübnâ, Leylâ Ahiliyye, Leylâ bt. Târık, Leylâ Türkiyye, Leylâ Hanım, Mahbûbe, Meryem bt. Ebî Yakub, Mihra, Mihseti, Meysûn, Nezhûn, Nazar, Nigar Hanım, Nûrcihân Hanım, Vezirü'n-Nisâ, Vellâde, Hind el-Has, Hind bt. Nu'man.

Müderreseler

Emetü'l-Hâlik, Emetü'l-Azîz Bağdâdiyye, Hatice bt. Zeynüddin, Hatice bt. el-Âbiri, Zeynü'l-Arab, Zeyneb bt. Ahmed, Zeyneb bt. Amr, Sittü'l-Arab, Sittü'l-Kudât, Sittü'l-Kül, Sittü'l-Vüzerâ, Şehîde, Safiyye, Tatran, Âişe bt. Muhammed, Âişe bt. Muhammed Cezeriyye, Âişe Sıddîka, Aruziyye, Fâtıma, el- Mesnede, Fuazıma Ümmü Yusuf, Meryem bt. Ebû Yakub, Nesibe Hatun, Hediye.

Zâhide ve Vâizeler

Âmine Remliyye, Bedîa, Berîre, Bülbül, bt. el-Bağdâdiyye, bt. ed-Devâmî, Cihan Ara Hanım, Habîbe, Hamed, Hatice Şah Cihân, Züveybe, Râbia Şamiye, Râbia Adeviyye, Sittü's-Şam Safiye, Şa'vane, Safiye Zâhide, Âişe Nebeviyye, Âbide, Fâtıma bt. Abbâs, Fâtıma Nîsabûrî, Fahriyye, Meryem bt. Ebî Yakub, Hâdiye, Yasemine.

Hatîbeler

Esmâ bt. Yezîd, Ümmü'l-Hayr, Ümmü Alkame, Radiyye, Zerka, Zeyneb Sit, Şa'vani, Akraşe, Kurretü'l-Ayn, Hind bt. Zeyd el-Ensârî, Hind İbnetü'l-Has.

Yazı Yazan Sahâbîler

Ümmü Külsüm bt. Alkame, Hafsa bt. Ömer el-Hattâb, Şifâ bt. Abdullah.³³¹

Yazı Yazmada Usta Olanlar

Esmâ İbret, Bint Hudaverdi, Hafsa Rakuniyye, Halîme bt. Muhammed Sadık, Zîbü'n-Nisâ Hanım, Sittü'l-Vüzerâ, Şifa Sahâbiyye, Âişe Kurtubiyye, İbâdiyye, Fâtıma bt. İlmüddin, Fâtıma Endülüsiyye, Fâtıma bt. Ahmed, Fâtıma Fıkhîyye, Kalemü'l-Endülüsiyye, Lübnâ, Madenü'l-Cemal, Vellâde, Yasemin.

Ayak İle Yazanlar

bt. Hudâverdi.

³³¹ Bunlardan başka Âişe bt. Sa'd, Kerîme bt. el-Mikdât isimli kadın sahâbîler de yazı yazmayı bilirlerdi. Fütûhu'l-Büldân, Belazûrî, s. 478.

Padişahlık Yapanlar

Azermi Daht, Alankuva, Buran Daht, Padişah Hatun, Devlet Hatun, Radiyye, Zeba, Sittü'l-Melek, Seyyide, Şahcihân Hanım, Şeceretü'd Dar, Şemram, Sabiha, Dayfe, Gaziye Hatun, Klopatra.

Bulgar, Saray, Kazan'da olan Müslüman Kadınlar

Erduca, Bilun, Habib Cemal, Hanife Hanım, Hurşid Banu, Zebîde, Zeliha, Zehra Hanım, Siyun Hanım, Sufiye, Tuva Hanım, Taytuğlu, Âlimetü'l-Benât, Aliye, Fâtıma Sultan, Kebek, Merhab, Nur Sultan.

Bahadırlar

Şerîfe Hanım, Gazâle, Leylâ bt. Tarif, Hind bt. Zeyd Yalaktalu.

Doktorlar

Radiye Hanım, Zeyneb Tabîbe.

Seyahat Eden ve Hacca Gidenler

Sare, Sittü'l-Vüzera, Ümmü Abdullah, Sittü'l-Vüzera, Ümmü Muhammed, Fâtıma bt. İlmüddin, Fatıma Nisâburi, Feriha, Nizar, Yasemin.

Gözsüzler

Sittü'l-Hutabâ

Çocuğu Çok Olanlar:

Behiye, Ra'le.

Peygamberlik İddia Edenler

Secâh.

Aruz İlminde Mahir Olanlar

Arûziyye, Gassânîyye.

Fıraşlık Eden Sabâbiler

Harka.

Uzaktan Görenler (Gözü Keskin Olanlar)

Zerka.

Vefalılar

Cema'a, Cemile bt. Vâil.

Ahmaklar

Cehîze, Cehîze, Harka, Dağ.

İslâm Ümmeti İçin Büyük Faydalı İşler Yapanlar

Tizkar Pay Hatun, Mihrimah Sultan.

Sahâbîlerden Merhametli Mürebbiyeler (Bakıcılar)

Ümmü Atiyye, Ümeyme, Rebi', Leylâ Gıfariyye, Hind, Ensârîyye.